KAFKA

ÇERNOBİL DUASI

GELECEĞİN TARİHİ

SVETLANA **ALEKSİYEVİÇ**

"Radyasyon hastalıkları kliniğinde on dört gün… On dört gün alıyor bir insanın ölümü."

2015
NOBEL
EDEBİYAT
ÖDÜLÜ

Çeviri: Aslı Takanay

KAFKA

ÇERNOBİL DUASI

GELECEĞİN TARİHİ

SVETLANA **ALEKSİYEVİÇ**

ÇERNOBİL DUASI

Geleceğin Tarihi

Çernobil Duası: Geleceğin Tarihi
Orijinal Adı: *Чернобыльская молитва. Хроника будущего*
(Çernobilskaya Molitva – Hronika Buduşego)
Svetlana Aleksiyeviç
Çeviri: Aslı Takanay

Yayın Yönetmeni: Enis Köksaldı
Düzelti: İrem Gerkuş
Kapak Uygulama: Berna Özbek Keleş

2. Baskı: Mayıs 2019
ISBN: 978-605-4820-52-8

© Svetlana Aleksiyeviç, 2013

Türkçe yayım hakkı Ayser ve Azeri Telif Ajansı aracılığıyla
© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.
KAFKA, Epsilon Yayınevi Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli alt markasıdır.

Baskı ve Cilt:
Dörtel Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Zafer Mah., 147. Sok., No: 9-13/A
Esenyurt/İstanbul
Tel: (212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

Yayımlayan:
Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Osmanlı Sok., No: 18/4-5 Taksim/İstanbul
Tel: (212) 252 38 21 Faks: (212) 252 63 98
İnternet Adresi: www.kafkakitap.com
E-posta: kafka@kafkakitap.com
Sertifika No: 34590

ÇERNOBİL DUASI

Geleceğin Tarihi

Svetlana Aleksiyeviç

Rusça aslından çeviren
Aslı Takanay

KAFKA®

İÇİNDEKİLER

TARİHSEL ARKA PLAN 9

YALNIZ BİR İNSAN SESİ 17

EKSİK KALAN HİKÂYE VE ÇERNOBİL'İN DÜNYAYA BAKIŞIMIZI NEDEN SORGULATTIĞINA DAİR YAZARIN KENDİSİYLE SÖYLEŞİSİ 45

BİRİNCİ KISIM 61
ÖLÜLER DİYARI 63
ASKERLER KOROSU 121

İKİNCİ KISIM 149
KÂİNATIN HÂKİMİ 151
HALK KOROSU 282

ÜÇÜNCÜ KISIM 299
KEDERE DUYULAN HAYRANLIK 301
ÇOCUK KOROSU 427

YALNIZ BİR İNSAN SESİ 440

SONSÖZ YERİNE 459

Havayız biz, toprak değil...
M. Mamardaşvili

TARİHSEL ARKA PLAN

"Belarus... Tüm dünya için biz bir *terra incognita*yız; meçhul bir bölge, keşfedilmemiş topraklar. 'Beyaz Rusya' – ülkemizin adı, diğer dillerde bu kelimelerle karşılanıyor. Çernobil'i herkes biliyor, ama sadece Ukrayna ve Rusya ile olan bağlantısı üzerinden. Bizler, henüz anlatılmamış hikâyemizi anlatmak zorundayız..."

Narodnaya Gazetesi, 27 Nisan 1996

"26 Nisan 1986 gecesi, saat 1'i 23 dakika 58 saniye geçe – Belarus sınırı yakınlarındaki Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen bir dizi patlama, 4 nolu reaktörü yerle bir etti. Çernobil felaketi, 20. yüzyılın en büyük ve en ağır teknolojik felaketi olarak tarihe geçti.

On milyon nüfuslu küçük bir ülke olan Belarus açısından ulusal çapta bir felaketti bu, oysa doğrudan bu ülkeye ait tek bir nükleer santral bile bulunmuyordu. Belarus, kırsal nüfusun yoğun olduğu bir tarım ülkesiydi. İkinci Dün-

ya Savaşı sırasında Alman faşistleri Belarus topraklarındaki 619 köyü, o köylerde yaşayan insanlarla beraber yok etmişti. Çernobil'den sonra ise ülke, 485 köy ve kasabasını yitirdi: bunların 70'i ebediyen toprağa gömüldü. Savaşta her dört Belarusludan biri hayatını kaybetmişti, şu an her beş Belarusludan biri radyasyon kontaminasyonu olan bölgede hayatını sürdürüyor. Bu sayı 2 milyon 100 bin insana tekabül ediyor ve içlerinden 700 bini çocuk. Nüfus sayısındaki düşüşe neden olan etkenler arasında radyasyon başı çekiyor. Gomel ve Mogilyov bölgelerinde (Çernobil felaketinden en çok etkilenen yerler) ölüm oranı doğum oranından %20 fazla.

Bu facianın sonucunda atmosfere 50 milyon curielik (Ci) radyonüklit yayılmış ve bunun %70'i Belarus üzerine serpilmiştir; ülke topraklarının %23'ü, sezyum-137 ile 1 Ci/km^2 seviyesinin üzerinde kontamine olmuştur. Bir karşılaştırma yapmak istenirse, Ukrayna topraklarının % 4,8'i, Rusya'nın ise % 0,5'i kontaminasyona uğramıştır. Belarus'ta, 1,8 milyon hektardan fazla tarım arazisinde 1 Ci/km^2 seviyesinde veya daha yüksek oranda kontaminasyon gerçekleşmiştir; yaklaşık olarak yarım milyon hektarlık bölge ise 0.3 Ci/km^2 seviyesi veya üzerinde stronsiyum-90 ile kontamine olmuştur. 264 bin hektarlık arazide tarımsal faaliyet sonlandırılmıştır. Belarus, orman yoğun bir ülkedir. Ancak ormanlarının %26'sı ve çayırlık alanlarının da yarısından fazlası Pripyat, Dinyeper ve Soj nehirlerinin taşkın yataklarında yer almakta ve bu nehirler de radyoaktif kontaminasyon bölgesinde bulunmaktadır.

Sürekli olarak düşük seviyede radyasyona maruz kalma sonucunda ülkede, kanser hastalarının, zihinsel özürlü çocukların, nöropsikiyatrik bozuklukların ve genetik mutasyonların sayısı her geçen yıl artış göstermiştir."

"Çernobil" derlemesi. Belarus Ansiklopedisi
1996, s. 7, 24, 49, 101, 149

"Yapılan ölçümlere göre 29 Nisan 1986 tarihinde Polonya, Almanya, Avusturya ve Romanya'da, 30 Nisan'da İsviçre ve Kuzey İtalya'da, 1-2 Mayıs'ta Fransa, Belçika, Büyük Britanya ve Kuzey Yunanistan'da, 3 Mayıs'ta İsrail, Kuveyt ve Türkiye'de yüksek seviyelerde arka plan radyasyonu tespit edildi.

Yüksek rakımda başıboş kalan gaz türevi ve uçucu maddeler dünya geneline yayıldı; 2 Mayıs'ta Japonya'da, 4 Mayıs'ta Çin'de, 5 Mayıs'ta Hindistan'da, 5-6 Mayıs'ta ABD ve Kanada'da bu yönde bulgular tespit edildi.

Bir haftadan kısa bir sürede, Çernobil tüm dünyanın sorunu haline geldi."

"Belarus'taki Çernobil felaketinin sonuçları" derlemesi.
Minsk: Uluslararası Saharov Radyoekoloji Enstitüsü.
1992, s. 82.

"Artık 'siperlik' adıyla anılmakta olan dördüncü reaktör, bünyesinde yer alan kurşun takviyeli beton rahmin içinde yaklaşık 200 ton nükleer madde barındırmaktadır. Bu yakıt kısmen grafit ve beton ile karışmış durumdadır. Şu an siperliğin içinde neler meydana geldiğini hiç kimse bilmemektedir.

Lahit aceleyle inşa edilmişti, tasarımı benzersizdi; muhtemelen onu geliştiren St. Peterburglu tasarım mühendisleri, eserleriyle gurur duyuyordur. Otuz yıl boyunca işlevini sürdüreceği öngörülmüştü. Ancak yapı 'uzaktan' monte edilmiş, parçaları robot ve helikopterler aracılığıyla birleştirilmişti: dolayısıyla arada oluşan boşluklar da 'uzaktan' kapatılmıştı. Bazı tahminlere göre bugün, lahit üzerindeki çatlaklar toplamda 200 metrekareye ulaşmış durumda ve radyoaktif aerosol sürekli olarak bu çatlaklardan sızıyor. Rüzgâr kuzeyden estiğinde güney kesimde uranyum, plütonyum ve sezyum hareketliliği ortaya çıkıyor. Dahası, güneşli bir günde ışıklar kapalıyken, reaktör binasının içinde yukarıdan aşağıya doğru süzülen ışık demetleri gözlemlenebiliyor. Nedir bu? Aynı zamanda, binanın içine yağmur da sızıyor. Ve nemin, yakıt içeren maddeye ulaşması durumunda bir zincirleme reaksiyon başlatma potansiyeli bulunuyor.

Lahit, hâlâ soluk alıp veren bir ceset. Ölüm soluyor. Daha ne kadarlık ömrü var? Bu soruya kimse yanıt veremiyor; durum tespiti yapmak için yapıdaki parçaların büyük kısmına ulaşmak halen imkânsız. Herkesin bildiği tek bir şey var: 'Siperlik'te oluşacak bir tahribat, gelecekte, 1986 yılındakinden çok daha yıkıcı sonuçlar doğuracaktır..."

Ogonyok Gazetesi, Sayı 17, Nisan 1996

"Çernobil'den önce, 100 bin Belaruslunun sadece 82'sinde kanser vakasına rastlanmaktaydı. Günümüzdeki istatistikler ise şöyle: 100 bin kişiden 6 bini kanser hastası. Rakamlar, yaklaşık olarak 74 kat artmış durumda.

Son on yılda ölüm oranı %23,5 arttı. Her 14 kişiden sadece biri yaşlılık nedeniyle ölüyor: Herhangi bir bedensel engeli bulunmayan kişilerde ölümler, ağırlıklı olarak 46-50 yaş aralığında gerçekleşiyor. Radyasyondan en çok etkilenen yerlerde yapılan sağlık taramaları, her on kişiden yedisinin hasta durumda olduğunu göstermiştir. Bölgedeki köylerde gezerken, mezarlık sayılarındaki artış insanı dehşete düşürüyor."

"Şu ana dek gün yüzüne çıkmamış çok sayıda istatistiki bilgi mevcut... Bazıları çok korkunç olduğu için gizli tutuluyor. Sovyetler Birliği, felaket bölgesine 800 bin kişi gönderdi; bu grup, mecburi hizmetini yapan askerler ve ordunun yedek listesinde bulunup göreve çağrılan temizlik işçilerinden oluşuyordu. Göreve çağrılan işçilerin yaş ortalaması 33 iken, asker olarak bölgeye gönderilenler okullarından henüz mezun olmuş gençlerdi...

Sadece Belarus'ta, temizlik işçisi olarak görev yapan kişi sayısı 115.493 olarak geçiyor listelerde. Belarus Sağlık Bakanlığı kayıtlarına göre, 1990 ile 2003 yılları arasında 8.553 temizlik işçisi hayatını kaybetti. Bu, günde iki kişiye tekabül ediyor..."

"Hikâye şöyle başladı...

1986 yılı... Çernobil felaketi sanıklarının yargılandığı dava, Sovyet gazetelerinde ve yabancı yazılı basında birinci sayfa haberi olarak yer alıyor.

Şimdi... Gözünüzde boşaltılmış beş katlı bir bina can-

landırın. İçinde kimsenin yaşamadığı, fakat eşyaların, mobilyaların, kıyafetlerin yerli yerinde durduğu bir bina. Ve o eşyalar, mobilya ve kıyafetler bir daha asla kullanılamayacak, çünkü bina Çernobil'de... Ancak, tam da ölüler kentinde yer alan bu binada gazeteciler için küçük bir basın toplantısı düzenlendi; nükleer felaketten sorumlu olanları yargılama hazırlığındaki kişiler tarafından. Komünist Parti Merkez Komitesi yaptığı üst düzey toplantıda, davanın suç mahallinde, yani Çernobil'de, görülmesi gerektiği yönünde karara vardı. Duruşma, Kent Kültür Merkezi'nde gerçekleşti. Sanık sandalyesinde altı kişi oturuyordu: Nükleer santral müdürü Viktor Bryuhanov, başmühendis Nikolay Fomin, başmühendis yardımcısı Anatoli Dyatlov, vardiya şefi Boris Rogojkin, reaktör sorumlusu Aleksandr Kovalenko, SSCB Nükleer Güvenlik Müfettişliği'nden müfettiş Yuri Lauşkin.

Halk için ayrılan izleyici koltukları boş kaldı. Sadece gazeteciler oradaydı. Ancak o dönemde zaten, bu 'üzerine kilit vurulmuş' şehirde hiç insan kalmamıştı; 'sıkı radyasyon kontrolü' bölgesine dönüştüğü için şehre giriş-çıkışlar serbest değildi. Duruşma yeri olarak oranın belirlenme nedeni bu olabilir miydi acaba: Ne kadar az insan olursa o kadar az tantana çıkar diye mi düşünülmüştü? Duruşmada hiç kameraman ve Batılı muhabir yoktu. Elbette herkesin arzusu, bu felaketten sorumlu olan onlarca resmi görevliyi sanık sandalyesinde görmekti, Moskova'daki idareciler de dahil. Ayrıca, modern bilim de kendi sorumluluğunu üstlenmeliydi. Ancak bunun yerine, suçu 'günah keçilerine' yıkmayı tercih ettiler.

Gereği düşünüldü... Viktor Bryuhanov, Nikolay Fomin ve Anatoli Dyatlov onar yıl hapse mahkûm oldu. Diğerleri daha az ceza aldı. Anatoli Dyatlov ile Yuri Lauşkin, yüksek seviyede radyasyona maruz kalma sonucu ortaya çıkan hastalıklar yüzünden tutuklulukları sırasında hayatlarını kaybetti. Başmühendis Nikolay Fomin delirdi... Nükleer santral müdürü Viktor Bryuhanov verilen hapis cezasını tamamladı, tam on yıl. Tahliye edilirken kendisini ailesi ve birkaç muhabir karşıladı. Olay hiç gündem haline gelmedi.

Eski müdür şu an Kiev'de yaşıyor ve bir şirkette sıradan bir memur olarak çalışıyor...

Ve hikâye bu şekilde sonlanıyor..."

"Ukrayna pek yakında görkemli bir inşaat projesi üzerinde çalışmaya başlayacak. Çernobil Nükleer Santrali'ndeki hasarlı 4 nolu reaktörü örtmek için 1986 yılında inşa edilen lahdin üzerine, 'Kemer' adıyla anılan yeni bir siperlik yerleştirilecek. Proje fonuna bağışta bulunan 28 ülke sayesinde, başlangıç için gerekli olan 768 milyon doların üzerinde bir meblağ kısa sürede toplandı. Bu yeni siperlik otuz değil, yüz yıl boyunca görev yapacak şekilde tasarlandı. Daha geniş kapsamlı bir yapı inşası tasarlanmasının nedeni, yapının atıkların yok edilmesi işlevini de üstlenmesi gerektiğinin düşünülmesi. Dolayısıyla yapının büyük bir temel üzerine kurulması gerekiyor; yapay taban kayacı oluşturmak için beton ayaklar ve levhalar kullanılacak. Ardından, eski lahdin altından çıkarılacak radyoaktif atığın depolanması için bir hazne hazırlanması gerekecek. Yeni siperlik, gamma rad-

yasyonuna dayanıklı yüksek kalitede çelikten inşa edilecek: sadece kullanılacak metal miktarı 18 bin ton.

'Kemer', emsali bulunmayan bir yapı olarak insanlık tarihindeki yerini alacak. Öncelikle yapının ölçeği insanı etkiliyor: yüksekliği 150 metreyi bulacak çift katmanlı bir kaplama kabuk. Görünüş açısından Eyfel Kulesi'ne yakın olacak..."

Belarus'ta yayınlanan internet gazetelerindeki makalelerden, 2002-2005 yılları

YALNIZ BİR İNSAN SESİ

– Neden bahsedeceğimi bilemiyorum; ölümden mi yoksa sevgiden mi? Yoksa bu ikisi aynı şeyler mi... Hangisinden bahsetmeli?

Biz evleneli çok olmamıştı. Markete alışveriş yapmaya gidiyorsak bile hâlâ el ele tutuşup yürüyorduk sokaklarda. Birlikteydik hep, ayrılmazdık. "Seni seviyorum," derdim ona, ama bunu söylerken bile onu ne kadar çok sevdiğimi bilmiyormuşum meğer. Tahmin bile edemezmişim. Çalıştığı itfaiye istasyonunun lojmanında oturuyorduk. İkinci katta. Bizim dışımızda üç genç çift daha yaşıyordu orada; mutfağımız ortaktı. Aşağıda, giriş katında arabalar dururdu. Kırmızı renkli itfaiye arabaları. Mesleği buydu. İtfaiye eriydi. Her şeyinden haberdardım: nerede olduğundan, neler yapacağından... O gece yarısı bir gürültü duydum. Birtakım bağrışmalar. Pencereden dışarı baktım. Beni gördü: "Kapıyı pencereyi kapat, uyu sen. Nükleer santralde yangın çıkmış. Hemen dönerim."

Patlamayı doğrudan görmedim. Bir tek alevleri gördüm.

Her yer aydınlanmıştı... Bütün gökyüzü... Upuzundu alevler. Yoğun duman. Isı korkunçtu. Ve kocam, bir türlü geri dönmüyordu. Dumanın kaynağı yanan ziftmiş; reaktörün çatısı ziftle kaplanmış. Üzerinde yürümüşler, sonradan o anları hatırlayınca, sıcak asfaltın üstünde yürüyor gibiydik demişti. Alevleri durdurmuşlar, ama yerden yine ilerlemiş alevler. Şahlanmış. Yanan grafiti ayaklarıyla çiğnemişler. Kanvas kıyafetlerini giymeden gitmişlerdi, bir incecik gömlek vardı üzerlerinde, öylece gitmişlerdi. Onları kimse uyarmadı, sıradan bir yangını söndürmek için çağrılmışlardı.

Saat dört oldu... Beş oldu... Sonra, altı... Saat altıda onunla anne babasına gidecektik. Patates ekmeye. Pripyat'la anne babasının yaşadığı Sperijye Köyü arası 40 kilometre. Bir şeyler ekmek, tarla sürmek... Bayılır bunlara. Annesi, onun şehre taşınmasını hiç istemediklerini, hatta orada kalsa ona yeni bir ev yapmayı planladıklarını anlatırdı sık sık. Askere alınmış. Moskova'da itfaiye birliğinde görev yapmış ve geri döndüğünde de tek isteği itfaiyeci olmakmış! Başka bir şey görmemiş gözü. (*Susuyor.*)

Bazen sesini duyar gibi oluyorum. Sanki hayattaymış gibi... Fotoğraflar bile o ses kadar etkilemiyor beni. Ama hiç bana seslenmiyor. Rüyalarımda bile... Hep ben seslenıyorum ona.

Saat yedi oldu... Saat yedide bana onun hastanede olduğunu söylediler. Hemen oraya koşturdum, ama polisler hastanenin çevresinde güvenlik çemberi oluşturmuştu bile, kimseye geçiş izni vermiyorlardı. Sadece ambulanslara izin vardı. Polisler bağırıyordu: Ambulanslara yaklaşmayın, rad-

yasyon yüklüler! Sadece ben değil, o gece kocası reaktörde olan tüm kadınlar, hepsi orada toplanmıştı. Telaşla bir arkadaşımı aranmaya başladım; o hastanede doktor olarak çalışıyordu. Ambulanstan indiği an beyaz önlüğüne yapıştım: "Beni içeri al!" – "Yapamam. Durumu kötü. Hepsinin durumu kötü." Bırakmadım kolunu: "Sadece göreyim onu!" "Peki," dedi, "gidelim madem. Ama sadece on beş ya da yirmi dakikan var." Gördüm onu. Her yeri kabarmıştı, şişmişti. Gözleri seçilmiyordu bile... "Süt lazım. Çok fazla süt lazım," dedi arkadaşım bana. "Her birinin en az üç litre süt içmesi lazım." – "Ama o süt içmez ki hiç." – "Artık içmek zorunda." O hastanedeki bir sürü doktor, hemşire, özellikle de hademeler kısa bir süre sonra hastalanacaktı. Öleceklerdi. Ama o sırada henüz kimse bilmiyordu bunu...

Sabah saat onda teknisyen Şişenok öldü. İlk o öldü... Birinci gün... Sonra öğrendik ki, ikinci bir kişi de enkaz altında kalmış: Valera Hodemçuk. Hiç ulaşamadılar ona. Üzerine beton döküldü. Ama onların sadece birer "ilk" olduğunu bilmiyorduk henüz...

"Vasyacığım, ne yapmam lazım?" diye soruyorum ona. "Git buradan! Git! Doğum yapacaksın sen." Hamileyim o sırada. Ama nasıl bırakıp gideyim onu? Yalvarıyor bana: "Git buradan! Çocuğu kurtar!" – "Önce sana süt getirmem lazım, sonrasına bakarız."

Arkadaşım Tanya Kibenok koşturarak geliyor... Kocası aynı koğuşta yatıyormuş. Yanında babası var, babasının da arabası. Arabaya atlayıp süt almak için en yakın köye gidiyoruz, kasabadan üç kilometre öteye... Üç litrelik kutu süt-

lerden bolca alıyoruz... Altı tane, ki yetsin herkese... Ama süt, feci şekilde kusturdu onları. Kendilerinden geçtiler hep, hepsine serum takıldı. Doktorlar nedense gazdan zehirlendiklerini söyledi durdu devamlı, hiç kimse bize radyasyondan bahsetmedi. Kasaba anında askeri araçlarla doldu, tüm yolları kapattılar. Her yer asker kaynıyordu. Tramvay seferleri de tren seferleri de durdu. Beyaz bir tozla sokakları yıkıyorlardı... Endişelenmeye başladım; ona taze süt almak için ertesi gün köye nasıl gidecektim? Hiç kimse bize radyasyondan bahsetmedi. Sadece askerler gaz maskesiyle dolaşıyordu... Kasabalılar dükkânlardan ekmek taşıyordu, bir de açık çuvallarda şeker. Çörekler de tepsilerdeydi, üstleri açık... Hayat olağan seyrindeydi. Yalnız... Bir çeşit tozla yıkıyorlardı sokakları...

Geceleyin hastaneye giriş izni verilmedi. Hastane çevresi insan kaynıyordu. Penceresinin hemen karşısında durdum, pencerede göründü, bağırarak bana bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Öyle çaresiz bir andı ki! Kalabalıktan biri dediğini duymuş: Akşama onları Moskova'ya götüreceklermiş. Eşler hemen bir araya toplandı. Karar verildi: Onlarla birlikte gideceğiz. "Kocalarımızla gitmemize izin verin! Bizi engelleyemezsiniz!" Yumrukladık askerleri, tırmaladık. Önümüzde iki sıra halinde duruyorlardı, bizi geri püskürttüler. Sonra bir doktor çıkageldi ve onların uçakla Moskova'ya götürüleceğini doğruladı, ama bizim onlara kıyafet getirmemiz lazımdı; nükleer santralde giydikleri kıyafetler yanmıştı. O saatte otobüs seferleri sona ermişti artık, biz de koştuk, koşarak geçtik tüm şehri... Elimizde çantalarla, yine koşarak

geri döndüğümüzde uçak havalanmıştı bile. Bilerek kandırmışlardı bizi. Orada bağırıp çağırmayalım, ağlamayalım diye.

Akşam olmuştu... Yolun bir tarafında otobüsler, (şehirdekilerin tahliyesi için hazır edilmiş) yüzlerce otobüs, diğer tarafındaysa yüzlerce itfaiye arabası. Dört bir yandan getirilmişler. Yol tamamen beyaz bir köpükle kaplı. O köpüğün üzerinde yürüyoruz... Bir ağızdan beddua edip ağlıyoruz.

Radyodan anons geçildi: Şehir üç ya da beş günlüğüne boşaltılacak, yanınıza kalın giysiler ve eşofman alın, ormanlık alanda kalacaksınız. Çadırlarda. İnsanlar bu habere sevindi bile – Kamp yapmaya gidiyoruz! 1 Mayıs'ı orada kutlarız. Değişiklik olur. Mangal için şişleri hazırladılar, şişe şişe şarap yüklendiler. Gitarlarını, kasetçalarlarını yanlarına aldılar. En sevilen bayramlar mayısta ya! Bir tek, kocaları acıyla kıvranan kadınlar ağladı.

Oraya nasıl vardığımı hatırlamıyorum... Annesini karşımda görünce aniden irkilip kendime gelmiştim sanki: "Anne, Vasya Moskova'da! Özel bir uçakla götürdüler onları!" Yine de ektik bostanı; patates ektik, bir de lahana. (Bir hafta sonra da köy boşaltıldı!) Kim bilebilirdi ki? Bunu o an kim bilebilirdi? Akşama doğru kusmaya başladım. Hamileliğimin altıncı ayındaydım. Öyle kötüydüm ki... O gece, henüz hayattaydı, rüyamda bana sesleniyordu, adımı haykırıyordu: "Lyusya! Lyusyacığım!" Fakat öldükten sonra hiç seslenmedi bana. Bir kere bile... (*Ağlıyor.*) Sabah kalktığımda Moskova'ya gitmem gerektiğini düşünüyordum. Tek başıma. "Bu halde nereye?" diye ağlıyordu annesi. Babasıyla

çıktık yola: "O götürsün seni." Bankadaki paralarını çektiler, ne kadar varsa hepsini. Tüm paralarını.

Yolu hiç hatırlamıyorum... O yolculuk da hafızamdan silindi... Moskova'da karşımıza çıkan ilk polis memuruna Çernobilli itfaiyecilerin hangi hastanede yattığını sorduk, o da bize yanıt verdi... Buna şaşırdım da aslında, çünkü "devlet sırrı, gizli bilgi" diyecekler diye korku içindeydik:

6 numaralı hastanede; Şukinskaya Durağı...

Bir ihtisas hastanesiydi bu, bir radyoloji hastanesi ve görevliler dışında kimseye içeri giriş izni yoktu. Kapıdaki görevli kadının eline biraz para sıkıştırdım, o da "Geç," dedi. Kaçıncı katta olduğunu söyledi. Bir görevliyi daha geçmem gerekti, yalvardım... Ve işte, en sonunda, radyoloji bölümü başkanı Angelina Vasilyevna Guskova'nın odasında oturuyordum. O an adını öğrenememiştim henüz, hiçbir şeyi aklımda tutamıyordum. Tek bildiğim kocamı görmem gerektiğiydi. Bulmak zorundaydım onu.

Bölüm başkanı beni görür görmez soruyor:

"Zavallı yavrucağızım benim! Zavallı yavrucağızım... Çocuğunuz var mı?"

Hakikati nasıl söyleyeyim ki ona?! Hamile olduğumu gizlemem gerektiğini çoktan anlamıştım. Yoksa bırakmazlar beni yanına! Neyse ki zayıfım, hiçbir şey anlamazlar.

"Var," diye yanıtlıyorum.

"Kaç tane?"

Düşünüyorum: İki tane demeli. Bir tane dersem, bırakmaz beni yanına.

"Bir kız, bir de oğlan."

"İki tane demek, öyleyse başka çocuk yapmanız gerekmez. Şimdi beni iyi dinle: Merkezi sinir sistemi tamamen çökmüş durumda, kemik iliği tamamen zarar görmüş..."

Pekâlâ, diye düşünüyorum, demek ki bundan sonra biraz gergin bir adam olacak.

"Ayrıca uyarıyorum bak; ağlarsan filan derhal dışarı atarım seni. Sarılmak, öpüşmek yok. Yaklaşmak bile yasak. Sadece yarım saat için izin veriyorum."

Ama biliyordum ben; oradan ayrılmayacaktım. Gideceksem, ancak onunla beraber giderdim. Buna yemin etmiştim!

İçeri giriyorum... Yatakta oturmuş kâğıt oynayıp gülüşüyorlar.

"Vasya!" diye sesleniyorlar ona.

Dönüp bakıyor:

"Millet, bittim ben! Burada bile buldu beni!"

Öyle komik görünüyor ki; üzerinde 48 beden bir pijama var, oysa onun bedeni 52. Kolları kısa gelmiş, paçaları kısa gelmiş. Ama yüzündeki şişlik geçmiş. Bir tür sıvı vermişler onlara...

"Ne o öyle birden 'bittim ben'ler filan?" diye soruyorum.

O an sarılmak istiyor bana.

"Otur yerine, otur," diyor doktor, yanıma bırakmıyor onu. "Burada kucaklaşmak yasak."

Bir şekilde şakaya vurduk bu sözleri. Koştura koştura gelmişti herkes, diğer koğuşlarda kalanlar da. Hepsi bizim oradan. Hepsi Pripyatlı. Yirmi sekiz kişi getirmişlerdi uçakla. "Orada durumlar nasıl? Neler oluyor şehirde?" Tahliye-

nin başladığını anlatıyorum onlara, üç ya da beş günlüğüne kentin tamamen boşaltılacağını söylüyorum. Hepsi suskunlaşıyor... Aralarında iki tane de kadın vardı, bir tanesi kaza günü santralin girişindeki nöbetçi kulübesinde vardiyadaymış, ağlamaya başlıyor:

"Aman Tanrım! Çocuklarım orada benim. Onlara ne olacak?"

Vasya'yla yalnız kalayım istedim, bir dakikalığına bile olsa. Diğerleri bunu hissettiler, her biri başka bir bahane öne sürerek koridora çıktı. O zaman sarılıp öptüm onu. Geri çekildi:

"Yanımda oturma. Bir iskemle al kendine."

"Aman, saçmalığın daniskası bunlar," dedim, elimle de *boş ver* işareti yaparak. "Patlamanın nerede olduğunu gördün mü sen peki? Neler oldu orada? Oraya ilk siz gitmişsiniz..."

"Büyük ihtimalle sabotaj. Birileri özellikle planlamış. Bizim çocuklar da bu fikirde."

O ara herkes aynı şeyi söylüyordu. Herkes böyle düşünüyordu.

Ertesi gün oraya gittiğimde artık herkes ayrı koğuşta yatıyordu, herkes ayrı koğuşta ve tek başına. Koridora çıkmaları kesinlikle yasaklanmıştı. Birbirleriyle iletişim kurmaları da. Duvarı tıkırdatarak haberleşiyorlardı: nokta-tire, nokta-tire... Nokta... Doktorlar, her birinin radyasyona karşı direncinin farklı olduğunu, birinin bedeninin tepki verdiği bir şeyden diğerininkinin etkilenmediğini anlatmış onlara. Yattıkları yerde radyasyon ölçümü yapılmış, duvarlarda

bile. Soldaki duvarda, sağdaki duvarda ve alt kattaki koğuşlarda... Diğer tüm hastaları tahliye etmişler, tek kişi bile kalmamış... Ne üst katta, ne de alt katta...

Üç gün boyunca Moskova'daki tanıdıklarımın yanında kaldım. Bana sürekli, "Çaydanlığı al, kâseyi al, ne lazımsa al, istediğin gibi kullan, sakın çekinme," deyip durdular. Öyle güzel insanlardı işte... Öylesine güzel! Altı kişilik hindi çorbası pişirdim. Bizim çocuklardan altısı için. İtfaiyeci hepsi. Aynı vardiyada çalışan itfaiyeciler. O gece hepsi görevdeydi: Vaşuk, Kibenok, Titenok, Pravik, Tişura. Bakkaldan hepsine diş macunu, diş fırçası ve sabun aldım. Bunların hiçbiri yoktu hastanede. Ufak havlular aldım hepsine... Şimdi düşününce, yanında kaldığım tanıdıklarıma şaşıyorum; aslında korkuyorlardı, nasıl korkmasınlar, söylentiler yayılmaya başlamıştı bile, ama onlar yine de ellerindeki her şeyi sundular bana: "Sana ne lazımsa, hepsini al. Al hadi! Kocan nasıl? Ya diğerleri? Yaşayacaklar mı?" Yaşamak... (*Susuyor.*) Bir sürü güzel insanla tanıştım o ara, hepsini birden hatırlayamıyorum bile... Sanki tüm dünya büzüşüp tek bir noktaya sığışmıştı. Sadece o vardı... Kocam... Sadece o... Yaşlıca bir hemşireyle tanıştım, dedi ki bana: "Devası olmayan bazı hastalıklar vardır. Yanına oturup elini okşamaktan başka bir şey yapamazsın."

Sabahları erkenden pazara gidiyordum, oradan da tanıdıklarımın evine, çorba pişirmeye. Her şeyi rendele, parçala, porsiyonlara ayır. Bir seferinde bizimkilerden biri rica etmişti: "Bana elma suyu getirsene." Altı kutu yarım litrelik elma suyuyla döndüm hastaneye... Her şey hep altı kişilik!

Koştura koştura hastaneye gidiyordum... Orada akşama kadar oturuyordum. Akşam olunca da tekrar kentin ta öbür ucuna. Daha ne kadar sürdürebilecektim o tempoyu? Neyse ki üç gün sonra, tıp personelinin konakladığı otelde kalabileceğimi söylediler, hem de bizim hastanenin olduğu yerde. Tanrım, ne büyük şans!

"Ama orada mutfak yok. Nasıl yemek yapacağım onlara?"

"Artık yemek pişirmenize gerek yok. Mideleri gıda kabul etmiyor."

Değişmeye başlamıştı; her gün başka bir adam çıkıyordu karşıma. İçindeki yanıklar dışına yansıyordu artık... Ağzına, diline, yanaklarına. Başta yaralar ufaktı, sonra büyüdü hepsi. Ağız boşluğundaki mukoza katman katman soyuldu, bembeyaz zar halinde. Yüzünün rengi... bedeninin rengi... mavi oldu... kırmızı oldu... griye çalan kahverengi oldu... Ama tüm o halleriyle bana aitti, her haliyle benim sevdiğim adamdı! Bunu anlatmak mümkün değil! Yazmak mümkün değil! Ve de buna dayanmak. Ayakta kalmamı sağlayan tek şey, tüm bunların çok hızlı gerçekleşmesiydi; ne düşünecek vaktim oldu ne de ağlayacak.

Seviyordum onu! Ne kadar çok sevdiğimi hiç bilmiyormuşum bile! Biz daha yeni evlenmiştik, doyamamıştık henüz birbirimize... Sokakta yürürken birden ellerimden yakalayıp beni kendi etrafımda döndürür. Sonra da öper, öper. Yanımızdan geçen insanlar bize bakıp gülümser.

Akut radyasyon zehirlenmesi yaşayanların yattığı klinikte on dört gün... On dört gün alıyor bir insanın ölümü...

Otelde kaldığım ilk gün dozimetre ile üzerimde ölçüm yaptılar. Kıyafetlerim, çantam, cüzdanım, ayakkabılarım, hepsi "yanıyordu". Ve hepsini benden bir çırpıda, oracıkta aldılar. İç çamaşırlarımı bile. Geriye sadece paramı bıraktılar. Karşılığında, 44 beden olan bana 56 beden bir hasta önlüğü ve 37 numara olan ayaklarıma da 43 numara terlik verdiler. "Kıyafetlerini," dediler, "belki geri veririz, ama veremeyebiliriz de, çünkü şu aşamada onları 'temizletmek' mümkün olmayabilir." Böyle bir halde çıktım karşısına. Korkuttum onu: "Aman Tanrım, neyin var?" Her şeye rağmen ona çorba yapmaya devam edebildim. Su ısıtıcısını cam kavanoza koydum... İçine tavuk parçalarını attım... Minik minik doğradım parçaları... Sonra biri bana bir tencere verdi; herhalde otelin temizlikçisi ya da güvenlik görevlisi kadın. Başka biri maydanozları doğrayayım diye kesme tahtası getirdi. Hasta önlüğüyle bakkala gidemediğim için biri gidip yeşillikleri aldı geldi. Ama bunların tümü boşa bir çabaydı, çünkü kocam o çorbadan bir yudum bir şey bile içecek halde değildi... Çiğ yumurta bile boğazına takılıp kalıyordu... Bense ona lezzetli bir şey hazırlama telaşına kapılmıştım! Sanki bir faydası olacaktı da! Postaneye koşturdum: "Hanımlar, rica ediyorum, benim hemen İvano-Frankovsk'taki anne babamı aramam lazım. Kocam ölüyor." Nereden geldiğimi, kocamın kim olduğunu anında anlayıp doğrudan telefonu bağladılar. Babam, kız kardeşim ve erkek kardeşim hemen o gün uçakla Moskova'ya, yanıma geldi. Bana eşya getirdiler. Bir de para.

Mayısın dokuzu... Bana hep derdi ki: "Moskova'nın ne

kadar güzel göründüğünü tahmin bile edemezsin! Hele de Zafer Bayramı'nda havai fişekler atılırken. Senin de görmeni çok isterim." Hastane odasında yanında oturuyordum, gözlerini açtı:

"Gündüz müü şimdi, akşam oldu mu yoksa?"

"Akşam oldu, saat dokuz."

"Pencereyi aç! Hava fişekler atılır şimdi!"

Pencereyi açtım. Sekizinci kattaydık, tüm şehir ayaklarımızın altında! Gökyüzünde bir alev buketi patladı.

"Şahane!"

"Sana Moskova'yı göstereceğime söz vermiştim. Hayatım boyunca bütün bayramlarda sana çiçek alacağıma söz vermiştim..."

Başımı çevirdim, yastığının altından üç tane karanfil çıkardı. Hemşireye para vermiş, o da gidip almış çiçekleri.

Hemen yanına koşup onu öptüm:

"Bir tanem benim! Biricik aşkım!"

Homurdandı:

"Ne dedi doktorlar sana? Bana sarılmak yok! Öpmek yok!"

Ona sarılmam yasaklanmıştı. Onu okşamam... Ama ben... onu doğrultup oturur hale getirdim. Yatağını yaptım, termometresini yerleştirdim, lazımlığını aldım, sonra geri getirdim... Onu temizledim... Bütün gece yanında kaldım. Her kımıldanışını izledim. Her iç çekişini.

Neyse ki koridordaydım o an, odada değil... Başım döndü birdenbire, pencere pervazına tutundum... Yanımdan bir doktor geçiyordu, kolumdan tuttu beni. Ve ansızın sordu:

"Hamile misiniz?"

"Hayır, hayır!" Biri bizi duyacak diye öylesine korktum ki.

"Yalan söylemeyin," dedi üzüntüyle.

Öyle telaşlanmıştım ki, kimseye bir şey söylememesini rica etmeyi bile beceremedim.

Ertesi gün bölüm başkanının odasına çağrıldım:

"Niye beni kandırdınız?" dedi sertçe.

"Başka çarem yoktu. Size doğruyu söylesem beni eve yollardınız. Küçük masum bir yalandı bu!"

"Kendinize nasıl yaparsınız bunu!"

"Ama onun yanındayım..."

"Ah, benim zavallı küçüğüm! Zavallı küçüğüm..."

Hayatım boyunca Angelina Vasilyevna Guskova'ya minnettar kalacağım. Hayatım boyunca!

Başkalarının eşleri de gelmişti ama onları içeri almadılar. Anneleri yanımdaydı; annelerin girmesine izin vermişlerdi... Volodya Pravik'in annesi sürekli yalvarıyordu Tanrı'ya: "Çocuğumunki yerine benim canımı al."

Amerikalı profesör, Doktor Gale... Kemik iliği naklini yapan doktor... Beni cesaretlendirmeye çalıştı: Umut var, küçük belki, ama var. Öyle dirençli ki bedeni, öyle güçlü bir adam ki kocan! Tüm akrabalarını aradılar. İki kız kardeşi Belarus'tan, erkek kardeşi de Leningrad'dan geldi; orada askerlik yapıyordu. En küçükleri Nataşa, on dört yaşındaydı, çok ağladı o, çok korkmuştu. Ama onun kemik iliği hepsininkinden fazla uyum gösterdi. (*Bir an susuyor.*) Artık bunu anlatabilirim... Daha önce yapamazdım. On yıl boyunca sustum. On yıl boyunca... (*Bir an susuyor.*)

Kemik iliğini küçük kız kardeşinden alacaklarını öğrendiğinde derhal karşı çıktı: "Ölürüm daha iyi. Dokunmayın ona, henüz çok küçük." Büyük kız kardeşi Lyuda, 28 yaşındaydı, hemşireydi, olan bitenin özünü biliyordu. "Yeter ki ölmesin," diyordu. Ameliyatı izledim. Yan yana iki masada yatıyorlardı... Ameliyathanenin önünde kocaman bir pencere vardı. İki saat sürdü operasyon... Sona erdiğinde Lyuda'nın durumu kocamınkinden kötüydü; göğsünde on sekiz tane ponksiyon iğnesi vardı, narkozdan çok zor çıktı. Şimdi de hasta, sakat kaldı... Çok güzel, güçlü bir genç kızdı. Hiç evlenmedi... Bir odadan diğerine koşturuyordum, bir kocamınkine bir kız kardeşininkine. Standart bir odada kalmıyordu artık, özel bir basınç odasındaydı, plastikten şeffaf bir perdenin ardında; yanına birinin girmesi yasaktı. Özel donanımlı bir odaydı, perdenin ötesine geçmeden ona iğne yapabiliyor, sonda takabiliyorlardı... Perdeler cırt cırtlı bantlarla birbirine tutturuluyordu, nasıl açacağımı öğrenmiştim onları... Sessizce açıp yanına girebiliyordum... Sonunda yatağının yanına küçük bir iskemle yerleştirdiler benim için. Öyle kötüleşti ki, artık bir dakika olsun ayrılamıyordum yanından. Sürekli bana sesleniyordu: "Lyusya, neredesin? Lyusyacığım!" Sürekli sesleniyordu, sürekli... Bizim çocukların yattığı diğer basınç odalarında askerler yapıyordu hasta bakımını, çünkü hemşireler bu işi reddetmişti, koruyucu kıyafet talep etmişlerdi. Askerler taşıyordu lazımlıkları. Yerleri onlar siliyor, yatak çarşaflarını onlar değiştiriyordu... Tüm ihtiyaçları onlar karşılıyordu. Nereden gelmişti o askerler? Hiç sormadım bunu... Gö-

züm kocamdan başkasını görmüyordu... Sadece o vardı... O... İstisnasız her gün şu kelimeyi duydum: Öldü, öldü... Tişura öldü. Titenok öldü. Öldü... Sanki bir balyozla beynimi dövüyorlardı.

Günde yirmi beş-otuz kez kakasını yapıyordu. Hep kanlı ve vıcık vıcıktı dışkısı. Kol ve bacaklarındaki deri çatlamaya başladı... Tüm bedeni çıbanla kaplanmıştı. Kafasını çevirince bir tomar saç kalıyordu yastığının üstünde... Ama her haliyle benimdi. Biricik sevdiğimdi... İşi şakaya vurmaya gayret ettim: "Böylesi daha rahat, tarak taşımana gerek yok." Kısa süre sonra hepsinin saçları tümden kesildi. Onunkileri ben kendi ellerimle kestim. Onunla ilgili her şeyi ben yapmak istiyordum. Fiziksel olarak dayanabilecek olsam yirmi dört saat boyunca bir saniye bile yanından ayrılmazdım. Yanından ayrılmak zorunda kaldığım her dakika için kahroluyordum... Bir dakika ayrılsam, kahroluyordum... (*Ellerini yüzüne kapatıp susuyor.*) Erkek kardeşim geldi, korkmuştu: "İçeri girmene izin veremem!" dedi bana. Babam da ona dedi ki: "Onu durdurabileceğini mi sanıyorsun? Kapıdan kovsan pencereden girer! Oradan olmazsa yangın merdiveninden!"

Yanından ayrılmıştım... Geri döndüğümde masasının üstünde bir portakal gördüm... Büyükçe, ama sarı değil, pembe bir portakal. Gülümseyerek dedi ki: "Hediye geldi. Sen al." Ancak perdenin öbür yanından bir hemşire, el kol hareketleriyle o portakalı yiyemeyeceğimi anlattı. Bir süre yanında durduktan sonra, değil o portakalı yemek, ona dokunmak bile son derece tehlikeliydi. "Ye hadi," dedi. "Çok

seversin sen portakalı." Portakalı elime aldım. Kocamsa o esnada gözlerini kapayıp uykuya daldı. Sürekli iğne yapıyorlardı ona, uyusun diye. Narkotik ilaç. Hemşire dehşet içinde bakıyordu bana... Peki ya ben? Ben, onun ölümü düşünmesini engellemek için her şeyi yapmaya hazırdım... Hastalığının çok korkunç olduğunu ve benim ondan ürktüğümü düşünmesini engellemek için de... Şöyle bir konuşma kaldı aklımda... Biri ikna etmeye çalışmıştı beni: "Şunu unutmamanız lazım; karşınızda duran kişi kocanız değil artık, sevdiğiniz o adam değil. Şimdi karşınızda yüksek yoğunlukta zehir yayan bir radyoaktif nesne var. İntihara kalkışmayın. Kendinize gelin." Bense aklını yitirmiş bir kadın gibi: "Ben onu seviyorum! Ben onu seviyorum!" O uyurken kulağına fısıldıyordum: "Seni seviyorum!" Hastanenin bahçesinde dolanırken kendi kendime tekrarlıyordum: "Seni seviyorum!" Lazımlığını taşırken yineliyordum: "Seni seviyorum!" Bütün bunlar olmadan evvelki yaşantımızı düşünüyordum. Lojmandaki yaşantımızı... Geceleri ancak elimi eline aldıktan sonra uykuya dalardı. Böyle bir alışkanlığı vardı: Uyurken elimi tutardı. Tüm gece boyunca...

Hastanede ise, ben onun elini elime alıyordum ve bırakmıyordum...

Bir gece. Her yan sessiz. İkimiz yalnızız. Çok ama çok dikkatlice bana bakıp birden dedi ki:

"Çocuğumuzu görmeyi öyle çok istiyorum ki. Nasıl bir bebek olacak acaba?"

"Ne isim vereceğiz ona?"

"İsmine sen tek başına karar verirsin artık..."

"İki kişiyken niye ben tek başıma karar veriyormuşum?"

"Pekâlâ, erkek olursa Vasya olsun adı, kız olursa Nataşa."

"Ne Vasya'sı? Benim bir Vasya'm var zaten. Sen varsın! Başka Vasya istemem."

Onu ne kadar sevdiğimin farkında bile değilmişim hâlâ. O... Varsa yoksa o... Nasıl da körleşmişim! Kaburgalarımın hemen altındaki minik kalp atışlarını dahi hissetmemişim... Altıncı ayına girmiş olmasına rağmen hem de... Kızımın, küçüğümün içimde olduğunu ve içimde olduğu için ona zarar gelmeyeceğini düşünmüştüm. Küçüğüm...

Geceleri basınç odasında kocamla kaldığımı doktorların hiçbiri bilmiyordu. Böyle bir şeyden şüphelenmiyorlardı. Beni içeri hemşireler alıyordu. İlk seferinde onlar da vazgeçirmeye çalışmıştı: "Çok gençsin. Niye anlamıyorsun? O artık bir insan değil, bir nükleer reaktör. Birlikte yanacaksınız." Bense, bir köpek gibi, peşleri sıra koşuyordum... Saatlerce bekledim kapılarında. Rica ettim, yalvardım. O zaman dediler ki: "Canın cehenneme! Normal değilsin sen." Sabahları saat sekizde doktorlar viziteye çıkmadan perdenin diğer yanından işaret ederlerdi: "Koş!" Bir saatliğine otele koştururdum. Sonra sabah dokuzdan akşam dokuza kadar içeri giriş kartım vardı. Dizlerimden aşağısı morarmıştı, davul gibi şişmişti, öylesine yorulmuştum artık. Ruhum bedenimden daha güçlüydü ama. Aşkım da...

Bunu... Bunu ben yanındayken yapmadılar... Ben ayrılınca, çekmişler fotoğrafını... Üzerinde kıyafet olmadan. Çırılçıplak. Sadece ince bir çarşafla üzerinde. Çarşafını her

gün değiştirirdim ve her günün gecesinde kan içinde kalırdı o çarşaf. Onu doğrulturken deri parçaları kalırdı elimde, ellerime yapışırlardı. Rica ederdim ondan: "Canım! Bana yardımcı ol. Ellerinden, dirseğinden güç alarak biraz doğrul, olabildiğince, ben de yatak çarşafını düzelteyim, tek bir kırışıklık, tek bir kat kalmasın." Herhangi bir kırışıklık bile bedeninde yara açıyordu hemen. Tırnaklarımı, kanatacak kadar etimin dibinden kesiyordum ki, kazara bir yerini çizmeyeyim. Hemşirelerin hiçbiri ona yaklaşmaya, dokunmaya cesaret edemiyordu, yapılması gereken bir şey olduğunda beni çağırıyorlardı. Ve işte onlar... O insanlar kalkıp fotoğraflarını çektiler kocamın... Bilim için, dediler. Orada olsam hepsini uzaklaştırırdım yanından! Bağırırdım onlara, vururdum! Nasıl yaparlar bunu! Keşke onları uzak tutabilseydim... Keşke...

Odadan çıkıp koridorda yürüyorum... Duvara çarpacağım neredeyse, koltuğa çarpacağım, çünkü hiçbir şey görmüyorum aslında. Nöbetçi hemşireyi durduruyorum: "Ölüyor o." Yanıt veriyor bana: "Ne bekliyordun? 1600 röntgen ışını aldı, 400 zaten ölümcül doz." Hemşire de üzülüyor aslında, ama üzüntüsü benimkinden farklı... Her şeyim o benim... Sevdiğim.

Hepsi öldükten sonra hastanede tadilat yaptılar... Duvarları kazıdılar, parkeleri söküp götürdüler... Bütün ahşap malzemeyi yok ettiler.

Sonra... Son olarak... Parça parça hatırlıyorum. Hepsi ayrıldı.

Gece yanındaki küçük iskemlede oturuyorum... Sabah

saat sekizde: "Vasyacığım, gidiyorum ben. Birazcık dinleneyim." Gözlerini açıyor, kapatıyor tekrar; gitmeme izin veriyor. Otele vardığım an güçbela odama çıkıyorum, yere uzanıyorum, yatağa yatamıyorum, öyle çok ağrıyor ki her yanım, o sırada bir hemşire kapıyı çalıyor: "Koş hemen! Fırla! Deliler gibi seni çağırıyor!" O sabah için Tanya Kibenok benden rica etmişti: "Mezarlığa birlikte gidelim. Sen olmazsan ben dayanamam." O sabah Vitya Kibenok ile Volodya Pravik toprağa verildi. İkisi de Vitya'nın arkadaşıydı, ailecek de görüşürdük. Patlamadan bir gün önce lojmanımızda birlikte fotoğraf çektirmiştik. Öyle yakışıklı çıkmış ki kocalarımız! Ve öyle neşeli! Önceki yaşamlarımızın son günü... Çernobil öncesi... Öyle mutluyduk ki!

Mezarlıktan dönünce hemen nöbetçi hemşireye telefon ettim: "Durumu nasıl?" "On beş dakika önce öldü." Olamaz! Bütün gece yanındaydım ben. Sadece üç saatliğine yanından ayrılmıştım! Pencereye doğru gidip bağırdım: "Neden? Neden?" Gökyüzüne bakıp bağırdım... Bütün oteli ayağa kaldırdım... Yanıma gelmeye korktu insanlar... Sonra birden kendime geldim: Son bir kez göreceğim onu! Göreceğim! Son sürat indim merdivenlerden... Hâlâ basınç odasında yatıyordu, henüz onu götürmemişlerdi. Son sözleri, "Lyusya! Lyusyacığım!" olmuş. "Kısa bir süre için gitti. Hemen geri gelecek," diye rahatlatmaya çalışmış hemşire. İç geçirmiş ve son nefesini vermiş.

Artık ondan kopmadım sonrasında... Mezarına kadar onunla yürüdüm... Gerçi hatırımda kalan şey tabut değil, büyükçe bir plastik torba... O torba... Morgda bana

dediler ki: "İsterseniz, ona ne giydireceğimizi gösterelim size." İstiyorum! Tam takım üniforma giydirdiler, şapkasını da göğsünün üstüne yerleştirdiler. Ayağına göre ayakkabı bulamadılar, çünkü ayakları şişmişti. Davul gibiydi. Üniformasını da yırtmak zorunda kaldılar, çünkü tam olarak giydiremediler üzerine, üzerine üniforma giydirebilecekleri düzgün bir beden yoktu ellerinde. Her yanı açık yaralarla kaplıydı. Hastanedeki son iki gününde... Kolunu kaldırdığım zaman kemiği titriyordu, havada asılı kalıp sallanır gibi, beden dokusu ayrılmıştı artık kemiğinden. Akciğerinden parçalar, karaciğerinden parçalar ağzına kadar geliyordu... Kendi iç organlarına ait parçalar genzine kaçıyordu... Elimi bandaja sararak ağzına sokuyor, o parçacıkları topluyordum... Bunu anlatmak mümkün değil! Yazmak mümkün değil! Ve de buna dayanmak... Her şeyiyle bende... Öylece... Ayağına uygun ayakkabı bulunamadı... Onu yalınayak gömdüler...

Gözlerimin önünde... Onu üniformalı haliyle alıp büyükçe bir selofan torbaya koyarak ağzını bağladılar. Torba ahşap bir tabutun içindeydi... Sonra tabutu başka bir torbaya sardılar... Selofan, saydam ama kalın, muşamba gibi. Sonra bunların hepsini çinko bir tabuta yerleştirdiler, zar zor sıkıştırarak sığdı. Üst kısımda sadece üniformasının şapkası kaldı.

Herkes gelmişti... Onun anne babası, benim anne babam... Moskova'dan siyah eşarp satın aldık... Olağanüstü Hal Komisyonu bizimle buluştu. Herkese aynı şey söyleniyordu: Kocalarınızın, oğullarınızın cenazesini sizlere ver-

memiz mümkün değil, yüksek seviyede radyoaktif madde içeriyorlar, Moskova'da bir mezarlığa özel bir yöntemle defnedilecekler. Çinko tabutlara konulup beton bloklar altına gömülecekler. Sizin şu belgeleri imzalamanız lazım. İzniniz gerekiyor. Bu duruma tepki gösteren ve cenazeleri memleketlerine götürmek isteyenlere, ölenlerin devlet kahramanı sayıldığı ve artık ailelerine ait olmadıkları söyleniyordu. Artık kamu malıydı onlar... Devlete aittiler.

Cenaze arabasına bindik... Biz akrabalar ve bazı askeri görevliler. Telsizli bir albay vardı... Telsizinden bir talimat geçildi: "Bizden izin bekleyin! Bizden izin bekleyin!" Cenaze arabasıyla Moskova civarında iki ya da üç saat dolandık, çevre yolunda. Sonra yine Moskova'ya dönüyorduk ki... Telsizden: "Şu an mezarlığa giriş izni vermiyoruz. Mezarlık yabancı gazetecilerin hücumuna uğradı. Biraz daha bekleyin." Anne babalar sessiz... Annemin başında siyah eşarp... Ben bayılacakmışım gibi hissediyorum. Histeri nöbeti eşiğindeyim: "Niye saklıyorlar kocamı? Ne ki o? Katil mi? Suç işlemiş biri mi? Bir cani mi? Kimi defnediyoruz biz?" Annem: "Sus kızım, sus." Başımı okşuyor, elimi eline alıyor. Albay telsizden: "Mezarlığa giriş izni istiyoruz. Eşi sinir krizi geçiriyor." Mezarlıkta etrafımız askerlerle sarıldı. Onların eşliğinde ilerledik. Tabut onların eşliğinde taşındı. Kimseye veda etme şansı tanınmadı... Sadece akrabalar vardı... Kaşla göz arasında gömdüler... "Çabuk! Çabuk!" diye emretti subay. Tabuta sarılmama bile izin vermediler.

Sonra da palas pandıras otobüslere bindirildik...

Dönüş için uçak biletlerimizi alıp hemen tutuşturdular

elimize... Hemen ertesi güne... Sivil kıyafetli ama asker görünümlü bir adam sürekli yanımızda kaldı, odamızdan çıkıp yol için yiyecek bir şeyler almamıza dahi izin vermedi. Tanrı korusun, ya biriyle konuşuverseydik, hele de ben. Sanki o an konuşacak halim vardı da, ağlayamıyordum bile. Biz ayrılırken otel görevlisi bütün havluları ve çarşafları saydı... Hepsini katlayıp bir polietilen torbaya koydu. Muhtemelen yaktılar sonra... Otel ücretini kendimiz ödedik. On dört gün için...

Radyasyon hastalıkları kliniğinde on dört gün... On dört gün alıyor bir insanın ölümü...

Eve dönünce uyuyakaldım. İçeri girdim ve yatağa yığıldım. Aralıksız üç gün uyumuşum. Bir türlü uyandıramamışlar... "İlkyardım," gelmiş. "Hayır," demiş doktor, "ölmemiş. Uyanacak. Kâbus gibi bir uykuda."

Yirmi üç yaşındaydım.

Gördüğüm rüyayı hatırlıyorum... Rahmetli büyükannem geliyor, üzerinde onu gömerken giydirdiğimiz kıyafetler. Noel ağacını süslemeye başlıyor. "Büyükanne, niye Noel ağacımız var ki? Henüz mevsim yaz." – "Öyle gerekiyor. Vasyacığın yakında benim yanıma gelecek." Vasya ormanda büyümüştü. Hatırımdaki ikinci rüya... Vasya beyazlar içinde gelip Nataşa'ya sesleniyor. Henüz doğurmadığım kızımıza. Kocaman olmuş bile, şaşırıyorum ben; hangi ara bu kadar büyüdü acaba? Nataşa'yı tavana doğru hoplatıyor, ikisi de gülüşüyorlar... Ben de onları izlerken düşünüyorum; ne kadar kolay aslında mutlu olmak. Ne kadar kolay! Sonra ben başka bir rüyaya dalıyorum... Suyun içinde ağır ağır

dolaşıyoruz Vasya'yla. Uzun uzun yürüyoruz... Muhtemelen ağlamamamı istiyordu benden. Bunun için ta oralardan bana bir işaret yollamıştı. Yukarılardan. (*Uzun süre susuyor.*)

İki ay sonra Moskova'ya gittim. Tren istasyonundan doğruca mezarlığa. Ona! Ve tam da orada, mezarlıkta doğumum başladı. Tam onunla konuşmaya başladığım an... Ambulans çağırdılar. Adresi verdim onlara. Aynı yerde doğumu yaptım... Bölüm başkanı Angelina Vasilyevna Guskova'nın yanında... Ta o zamandan tembihlemişti beni: "Doğum için bize gel." Başka nereye gidecektim ki zaten? Vaktinden iki hafta evvel doğum yaptım...

Bana bebeğimi gösterdiler... Bir kız... "Nataşacığım," diye seslendim. "Baban senin adını Nataşa koydu." Sağlıklı görünüyordu. Kolları, bacakları... Ama karaciğerinde siroz vardı... Karaciğerindeki radyasyon oranı yirmi sekizdi... Doğuştan kalp hastasıydı... Dört saat sonra kızımın öldüğünü söylediler. Ve bir kez daha... cenazesini size vermeyeceğiz! Ne demek onu size vermeyeceğiz?! Esas ben vermiyorum kızımı size! Bilim uğruna almak istiyorsunuz onu, ama ben sizin biliminizden nefret ediyorum! Nefret ediyorum! Önce kocamı aldı benden, doymadı, hâlâ pusuda bekliyor... Vermem! Kızımı vermem! Onu kendi ellerimle gömeceğim. Kocamın yanına... (*Sesi fısıltıya dönüşüyor.*)

Olduğu gibi anlatamıyorum size... Gerçekte olduğu gibi, doğru kelimelerle... Geçirdiğim felç yüzünden bağırmam yasak. Ağlamam da yasak. Ama istiyorum ki... İstiyorum ki bunlar bilinsin... Kimseye anlatmadığım şeyler var hâlâ... Küçük kızımı... Bizim kızımızı onlara vermeyi red-

dedince... Ahşaptan küçük bir kutu getirdiler bana: "Kızınız burada." Baktım içine: Kundaklamışlar onu. Orada öylece kundaklanmış yatıyor. İşte o zaman ağladım: "Onu kocamın dizinin dibine gömün. Onun, minik Nataşa'mız olduğunu söyleyin kocama."

Mezar taşında "Nataşa İgnatenko" yazmıyor... Sadece kocamın adı yazılı orada... Bir adı bile yoktu kızımın daha, hiçbir şeyi yoktu... Ruhu vardı sadece... Oraya kızımın ruhunu gömdüm ben...

Kocamın yanına hep iki buket çiçekle giderim: biri kocama, ikincisi kızım için mezarın köşesine. Dizlerimin üstünde emekleyerek mezarın etrafını dolanırım. Hep dizlerimin üstünde... (*Dedikleri anlaşılmıyor.*) Ben öldürdüm onu... Beni... o... kurtardı. Beni kızım kurtardı, tüm radyasyonu kendi bedeninde topladı, bir tür tampon gibi. Öyle küçüktü ki. Minicikti. (*Nefes almakta zorlanıyor.*) Beni kızım korudu. Ama ben her ikisini de seviyordum... Mümkün mü... Mümkün mü sevgiyle birini öldürmek? Böylesi bir sevgiyle hem de! Niye bu iki şey birlikte? Sevgi ve ölüm. Bu ikisi her zaman birlikte. Kim açıklayacak bana bunu? Kim anlatacak nedenini? Dizlerimin üstünde emekleyerek dolanıyorum mezarlarını. (*Uzun süre susuyor.*)

...Bana Kiev'de bir daire verdiler. Nükleer santralden gelen herkesin yerleştirildiği büyük bir binada. Herkes tanıdık. Daire geniş, iki odalı, Vasya'yla hep hayalini kurduğumuz gibi tıpkı. Ama ben delirecek gibi oluyordum içinde! Her köşede, nereye çevirsem kafamı, her yerde o. Her yerde onun gözleri... Evi yeniden dekore etmeye başladım,

oturup durmayayım, kafamı biraz meşgul edeyim diye. İki yıl öyle geçti... O sıralar gördüğüm bir rüya... Onunla yürüyoruz, ama ayakları çıplak. "Niye yalınayaksın hep?" –"Öyle, çünkü hiçbir şeyim yok." Kiliseye gittim... Peder bana yol gösterdi: "Büyükçe numaralı bir terlik alıp birinin tabutuna koymak lazım. Bir de not yazıp, terliklerin 'ona' olduğunu belirtmek." Dediğini aynen yaptım. Moskova'ya gittim ve hemen kiliseye koştum. Moskova'dayken daha yakınım ona... Orada yatıyor, Mitinskii Mezarlığı'nda... Böyleyken böyle diye anlatıyorum kilisedeki görevliye, ulaştırmam lazım terliği. Soruyor: "Nasıl yapılacağını biliyor musun peki?" Bir kez daha anlattı sonra... O esnada yaşlı bir amcanın cenazesi geldi. Tabuta yaklaştım, örtüyü kaldırıp terlikleri içeri bıraktım. "Not yazdın mı peki?" –"Evet, yazdım, ama hangi mezarlıkta yattığını belirtmedim." –"Orada hepsi aynı âlemdeler. Bulurlar onu."

Yaşama arzum kalmamıştı hiç. Akşamları pencerede durup gökyüzüne bakıyordum: "Vasyacığım, ne yapacağım ben? Sensiz yaşamak istemiyorum." Gündüzleri çocuk bahçesinin oraya gidip dikiliyordum ayakta... Çocukları izliyordum, saatlerce izliyordum onları... Aklımı kaçırmak üzereydim! Akşamları ona yalvarmaya başladım: "Vasyacığım, çocuk doğuracağım. Yalnız kalmak korkutuyor beni. Daha fazla böyle devam edemeyeceğim. Vasyacığım!" Başka bir sefer de şöyle yalvardım ona: "Vasyacığım, başka erkek istemiyorum. Benim için senden iyisi yok. Ben çocuk istiyorum."

Yirmi beş yaşındaydım...

Bir adam buldum... Her şeyi anlattım ona... Bütün gerçeği: Hayatım boyunca sadece bir erkeği sevdiğimi. Her şeyi açık açık anlattım... Buluşuyorduk, ama onu hiç davet etmedim evime, edemedim. Vasya vardı orada.

Pasta şefi olarak çalıştım. Pasta yapıyorum, ama gözlerimden yaşlar boşalıyor. Ağlamıyorum, ama gözlerimden yaşlar boşalıyor. Oradaki kızlardan tek bir şey istedim: "Acımayın bana. Acıyacaksanız derhal giderim." Bana acımaya hiç gerek yok... Mutluluğu tattım bir zamanlar...

Vasya'nın şeref madalyasını getirdiler bana. Kırmızıydı... Uzun süre bakamadım ona. Gözlerimden yaşlar boşaldı...

Bir oğlan doğurdum. Andrey... Andreyciğim... Arkadaşlarım engellemeye çalıştı beni: "Doğum yapamazsın sen." Doktorlarsa korkutmaya çalıştı: "Bedenin bunu kaldırmaz." Sonra... Sonra dediler ki, bir kolu olmayacakmış... Sağ kolu... Ekranda öyle görünmüş... "E, n'olmuş yani?" diye düşündüm. "Ben de ona sol eliyle yazmayı öğretirim." Fakat doğduğunda kolu vardı... Güzel mi güzel bir oğlan... Okula gidiyor şimdi, notları gayet iyi. Artık nefes alıp vermemi, yaşamamı sağlayan biri var. Hayatımın ışığı. Öyle iyi anlıyor ki her şeyi: "Anneciğim, nineme gitsem, iki günlüğüne sadece, nefes alabilir misin ben yokken?" Alamam! Bir gün bile olsa ondan ayrı kalmak korkutuyor beni. Yolda yürüyorduk birlikte... Birden düştüğümü hissettim... İlk inme atağımı orada geçirdim... Orada, sokakta... "Anneciğim, su bulayım mı sana?" – "Hayır, yanımda kal yeter. Hiçbir yere gitme." Kolundan tuttum onu. Gerisini hatırlamıyorum... Gözlerimi hastanede açtım...

Öyle sıkı tutmuşum ki Andreyciğimi kolundan, doktorlar parmaklarımı güç bela açmış. Kolundaki morluk uzun süre geçmedi. Şimdi artık evden çıkarken diyor ki: "Anneciğim, kolumdan tutma yalnız. Hiçbir yere gitmem seni bırakıp." Onun da bünyesi zayıf, hastalanıyor: İki hafta okula gitse, iki hafta evde doktor kontrolünde dinleniyor. İşte böyle bizim hayatımız. İkimiz de diğerimiz için endişeleniyoruz. Ve her köşede Vasya var... Onun fotoğrafları... Geceleri uzun uzun konuşuyorum onunla... Bazen rüyamda benden rica ediyor: "Çocuğumuzu göster bana." Andreyciğimle birlikte gidiyoruz... Vasya ise kızımızın elinden tutuyor. Hep kızımızla birlikte o. Bir tek onunla oyun oynuyor.

İşte böyle benim hayatım... Aynı anda hem gerçek hem de gerçeküstü bir dünyada yaşıyorum. Hangisi bana daha iyi geliyor, bilmiyorum... (*Ayağa kalkıyor. Pencereye doğru gidiyor.*) Bizim gibi çok insan var burada. Bu sokakta oturan herkes bizden; sokağın adı da Çernobil. Bu insanlar hayatları boyunca santralde çalıştı. Çoğu hâlâ vardiya usulü gidip çalışıyor orada; artık santralde dönüşümlü olarak çalışılıyor. Kimse orada yaşamıyor, hiçbir zaman da yaşamayacak. Hepsinin ciddi hastalıkları, sakatlıkları var, ama işlerini bırakmıyorlar, bunun düşüncesinden bile korkuyorlar. Nükleer santral dışında bir hayatları yok; santral onların hayatı. Bugün artık nerede, kim ihtiyaç duyar ki onlara? Sürekli ölüyorlar. Ansızın. Hareket ederken birden ölüveriyorlar; yürürken pat diye düşüyorlar, gözleri kapanıyor ve bir daha hiç uyanmıyorlar. Hemşiresine çiçek götürüyormuş biri, kalbi duruvermiş. Otobüs durağında bekliyormuş...

Ölüyorlar, ama kimse onlara gelip de bir şey sormuyor. Neler yaşadığımızı kimse sormuyor... Neler gördüğümüzü... Ölümü dinlemek istemiyor insanlar. O dehşeti duymak istemiyorlar...

Ama size sevgiden bahsettim ben... Nasıl sevdiğimden..."

Lyudmila İgnatenko
Ölen itfaiye erlerinden
Vasiliy İgnatenko'nun eşi

EKSİK KALAN HİKÂYE VE ÇERNOBİL'İN DÜNYAYA BAKIŞIMIZI NEDEN SORGULATTIĞINA DAİR YAZARIN KENDİSİYLE SÖYLEŞİSİ

– Ben Çernobil tanıklarındanım... Çağımıza damgasını vurmuş devrimlere ve korkunç savaşlara karşın yirminci yüzyılın en büyük olaylarından biri bu. Felaketin üzerinden yirmi yıldan fazla zaman geçti, ama bana kalan soru değişmedi: Neye tanıklık ediyorum ben; geçmişe mi, geleceğe mi? Klişelere kapılmak öyle kolay ki... Dehşete ilişkin klişelere... Ancak ben Çernobil'i, yeni bir tarihsel dönemin başlangıcı olarak görüyorum; sadece bilgi değil, öngörü de sunuyor, çünkü Çernobil, kendimize ve dünyaya dair önceki tasavvurlarımıza meydan okuyor. Geçmiş ya da gelecek hakkında konuşurken bu sözcüklere kendi zaman tahayyülümüzü yüklüyoruz aslında, ama Çernobil aşina olduğumuz zaman kavramını aşan bir felaket. Yeryüzüne saçılan radyonüklitler, elli bin, yüz bin, iki yüz bin yıl daha yaşa-

yacak... Daha da uzun süre hatta... İnsan ömrü açısından bakılınca ölümsüz o radyonüklitler. Peki bunu idrak etme kapasitemiz nedir? Hâlâ aşina olmadığımız bu dehşetin anlamını kavramak ve yorumlamak elimizden gelir mi?

Ne hakkında bu kitap? Niye yazdım onu?

– Bu kitabın konusu Çernobil değil, Çernobil dünyası. Doğrudan olayı konu eden binlerce sayfalık yazı yazıldı, yüz binlerce metrelik film çekildi zaten. Ben esasen "eksik kalan hikâye" diye nitelendirebileceğim bir şey üzerine çalışıyorum; yeryüzündeki ve zamandaki konukluğumuzun görünmez izleri üzerine. Gündelik duyguları, düşünceleri, sözcükleri biriktiriyor ve yazıyorum. Ruhun yaşamını yakalamaya çalışıyorum. Sıradan insanların yaşamlarındaki olağan günleri. Gerçi buradaki her şey olağandışıydı: Yeni bir yere yerleştiklerinde olay da olağan değildi, insanlar da. Onlar için Çernobil ne bir metafor ne de bir simge; onların yuvası orası. Sanat dalları sayısız kez yeniden canlandırdı kıyameti, teknolojik açıdan farklı versiyonlarını sundu; ama şu an kati olarak biliyoruz ki orada yaşananlar sanat aracılığıyla anlatılanlardan daha da acayipti. Faciadan bir yıl sonra biri şunu sormuştu bana: "Herkes yazıyor bu konuda. Burada yaşamanıza rağmen siz yazmıyorsunuz. Neden?" Açıkçası, bu konu hakkında nasıl yazacağımı, konuya hangi araçlarla, nasıl yaklaşacağımı bilmiyordum. Daha önce olsa, kitabımı yazarken başkalarının acısına bakmış ve onları anlatmış olacaktım; oysa şimdi bizzat ben ve hayatım olayın bir parçası haline geldik. Birbirimize karıştık, bütünleştik, araya mesafe koymak imkânsızlaştı. Önceden dünyanın ne-

redeyse hiç haberdar olmadığı, Avrupa'nın bir köşesindeki kayıp, küçük ülkemin adı tüm dillerde yankılanmaya başladı. Ülkemiz, korkunç bir Çernobil laboratuvarına, bizler, yani tüm Belaruslular da Çernobil insanlarına dönüştük. Artık nereye gitsem, herkes gözlerini merakla üzerime dikip şöyle diyordu: "Aa, oradan mısınız siz? Neler oluyor orada?" Birbiri ardına çıkan o düzinelerce kitaba benzer bir şey hızlıca yazılabilirdi elbette: O gece nükleer santralde ne oldu, kimin suçuydu bu, kaza tüm dünyadan ve oradaki halktan nasıl saklandı, ölüm kusan reaktörün havayla temasını kesecek lahdin inşasında kaç ton kum ve beton kullanıldı? Bunlar anlatılabilirdi kitapta. Ancak, bir şey durdurdu beni. Elimi kolumu bağladı. Neydi o? Bir muamma duygusu. Hepimizde aniden uyanan bu duygu, her şeyin üzerine çökmüştü: konuşmalarımızın, hareketlerimizin, korkularımızın; olayın hemen peşi sıra bu duygu hepimizi sarmıştı. Ucube-olay. Hepimizde, bir bilinmeze temas ettiğimiz hissi ortaya çıkmıştı, söze dökülse de dökülmese de. Çernobil, henüz çözemediğimiz bir muamma. Deşifre edilemeyen bir işaret. Belki de 21. yüzyıla dair bir bilmece. 21. yüzyıla yönelik bir meydan okuma. Şu artık iyice netleşti: Komünizmin, milliyetçiliğin ve yeni dinlerin yaşadığımız ve başa çıktığımız meydan okumaları dışında, önümüzde bizi bekleyen başka meydan okumalar var, daha acımasız ve daha topyekûn; ama henüz gözlerimiz seçemiyor onları. Yine de, Çernobil'den sonra bir yerler aralandı, bir şeyler görünür olmaya başladı.

26 Nisan 1986 gecesi. Bir gecelik vakitte tarihte başka

bir yere göç ettik biz. Yeni bir gerçekliğe sıçradık ve bu gerçekliğin, sadece bilgimizin değil, tahayyülümüzün de sınırlarını aştığı anlaşıldı. Zamanın bağları koptu... Geçmiş ansızın âciz kaldı, bize yarar sağlayacak bir şey yoktu elinde, her konuya vâkıf (biz öyle olduğuna inanıyorduk) insanlık tarihi arşivinde bu kapıyı açacak bir anahtar bulamadık. O günlerde çok kereler şu sözler çalındı kulağıma: "gördüklerimi, yaşadıklarımı aktarmaya yetmiyor kelimeler", "daha önce bana buna benzer bir şey anlatan olmadı", "böyle bir şeyi ne bir kitapta okudum, ne de bir filmde izledim". Bu felaketin meydana geldiği zamanla, insanların olanlar hakkında konuşmaya başladığı zaman arasında bir duraksama var. Bir sessizlik anı... Her şey o anın hafızasında. Yukarılarda bir yerlerde bazı kararlar alındı, gizli talimatlar yazıldı, helikopterler havalandı, çok sayıda araç yollara döküldü; bizler ise aşağıda bir açıklama bekledik ve korktuk, binbir türlü söylentiyle yaşadık, ama esas mesele konusunda istisnasız herkes sustu: Ne olmuştu hakikatte? Yeni hislerimize uygun kelime, yeni kelimelerimize uygun his bulamadık, artık beceremiyorduk kendimizi ifade etmeyi, ama zamanla yeni bir düşünme biçiminin atmosferine daldık ve böylece mümkün oldu şu an o zamanki durumumuzu tespit etmek. Hakikatler tek başına yeterli değildi; hakikatin ardındakilere bakma, olup bitenin ne anlama geldiğini araştırma arzusu duyduk. Şok etkisi! Ben de o şok olmuş insanı arıyordum işte... Yeni metinler seslendiriyordu o insan. Bir rüyanın ya da sayıklamanın ortasından, paralel bir evreni aşıp da gelir gibi yolunu bulup ulaşıyordu ba-

zen sesler. Çernobil yakınlarındaki herkes felsefe yapmaya başladı. Filozof oldu herkes. İbadethaneler yine insanlarla doldu... İnançlı insanlarla ve kısa süre önce ateist olmuşlarla... Fizik ve matematiğin cevaplayamadığı sorulara yanıt arıyorlardı. Üç boyutlu dünya paramparça oldu ve o zamandan beri materyalizmin Kutsal Kitabı üzerine yemin edebilecek cesarette bir kişiye dahi rastlamadım. Sonsuzluk alenen alev aldı. Filozof ve yazarlar sessizliğe gömüldü, kültür ve geleneğin tanıdık izlerinden yollarını ayırdılar. O ilk günlerde en çok ilgi çeken şey, biliminsanlarıyla, resmi görevlilerle ya da yüksek rütbeli askerlerle değil, ihtiyar köylülerle konuşmaktı. Tolstoy'suz ve Dostoyevski'siz, internetsiz yaşıyorlardı, ama bir şekilde zihinleri yeni dünya haritasını kavrıyordu. Bilinçleri çökmemişti. Belki de Hiroşima gibi askeri nitelikteki bir nükleer vakayla hepimiz baş edebilirdik, çünkü bizi o türde bir şeye hazırlamışlardı. Ancak bu felaket, sivil bir nükleer tesiste meydana gelmişti ve bizler, o dönemin insanları olarak, Sovyet nükleer santrallerinin dünyadaki en güvenilir santraller olduğuna, Kızıl Meydan'a bile inşa edilmelerinde sakınca bulunmadığına, tam da bize öğretildiği gibi inanıyorduk. Askeri nükleer enerji, Hiroşima ve Nagazaki demekti; barışçıl nükleer enerji ise her evi aydınlatan birer ampul demekti. Askeri nükleer enerji ile barışçıl nükleer enerjinin birbirinin ikizi olduğunu henüz kimse aklından geçirmemişti. Suç ortağı olduklarını kimse tahmin etmemişti. Aklımız başımıza geldi, bütün dünyanın aklı başına geldi, ama ancak Çernobil'den sonra. Beluruslular bugün, tıpkı birer canlı "kara kutu" gibi bilgi kaydediyor gelecek için. Herkes için.

Bu kitabı yazmam uzun zaman aldı... Yaklaşık yirmi sene... Nükleer santralin önceki çalışanlarıyla, biliminsanlarıyla, doktorlarla, askerlerle, bölgeden tahliye edilenlerle ve yeniden bölgeye, evlerine dönenlerle buluşup konuştum. Dünyalarının merkezinde Çernobil vardı ve onlara göre sadece toprakla su değil, Çernobil'in içindeki ve çevresindeki her şey zehirliydi. Hikâyelerini anlattılar, yanıtlar aradılar... Birlikte kafa yorduk. Sık sık telaşa kapıldılar, vakitlerinin yetmeyeceğinden korktular, ama ben bu tanıklıkların bedelini hayatlarıyla ödeyeceklerini hâlâ anlamamıştım. "Kaydedin," diye tekrarladılar, "gördüğümüz şeylerin hepsini anlamadık biz, ama olduğu gibi geçsin kayıtlara. Birileri okuyup anlar ileride. Daha sonra... Bizden sonra..." Yok yere telaşlanmamışlardı, çoğu şu an hayatta değil. Ama insanlığa bir işaret vermeyi başardılar...

Bizim dehşet ve korkuya dair bildiğimiz her şey öncelikle savaşla ilintili. Stalin'in Gulagları ve Auschwitz, yakın geçmişte kötülüğün hükmettiği yerlerdi. Tarih, her zaman savaşların ve komutanların tarihi olmuştur ve savaş da, deyim yerindeyse, bir dehşet ölçütü olarak görülmüştür. İnsanlar bu yüzden savaş ve felaket kavramlarını birbiriyle karıştırıyor. Biz Çernobil'de savaşa ilişkin tüm özellikleri açıkça görüyoruz: çok sayıda asker, halkın bölgeden tahliye edilmesi, terk edilmiş evler. Hayatın normal seyrinin sekteye uğraması... Gazetelerdeki Çernobil haberleri de baştan aşağı askeri terminoloji içeriyor: nükleer, patlama, kahramanlar... Ve bu da bizim yeni bir tarihsel döneme adım atıldığını idrak etmemizi zorlaştırıyor... Felaketler tarihi başladı... Ama in-

san bunun üzerine düşünmek istemiyor, çünkü şu ana dek hiç kafa yormamış buna, tanıdık olanın arkasına gizlenmeyi tercih ediyor. Geçmişin arkasına... Çernobil kahramanlarının anıtları bile savaş kahramanlarınınkine benziyor.

– Bölgeye ilk yolculuğum...

Çiçeklenmişti bahçeler, taze çimler güneşin altında neşeyle parıldıyordu. Kuşlar şakıyordu. Öylesine tanıdık... tanıdık... bir dünya. İlk düşüncem: Her şey olması gerektiği gibi, her şey... önceki gibi. Toprak aynı toprak, su aynı su, ağaçlar aynı ağaç. Ve hem biçimleri, hem renkleri, hem de tatları ebedi, kimse buradaki herhangi bir şeyi öylece değiştiremez. Ancak daha ilk günden bana yapılan uyarılar: Çiçek koparmasan iyi olur, yere oturmamak da iyi bir fikir, pınardan su içme. Akşam çökerken çobanların yorgun sürüyü nehre sürmek isteyişini izledim, fakat inekler suya varır varmaz gerisin geri dönüverdi. Her nasılsa tehlikeyi derhal fark etmişlerdi. Kedilerin de ölü fare yemeyi bıraktıklarını anlattılar bana, oysa tarlalar, avlular, her yan onlarla doluydu. Ölüm her köşede pusudaydı, ama başka türlü bir ölümdü bu. Yeni maskelerin ardına gizlenmişti. Tanıdık değildi görüntüsü. İnsan, savunmasız yakalanmıştı, hazırlıklı değildi. Diğer biyolojik türler kadar hazırlıklı değildi; görmek, duymak, dokunmak için programlanan doğal araçlarını tam olarak çalıştıramıyordu. Bu artık mümkün değildi; gözler, kulaklar, parmaklar işe yaramıyordu, bir faydaları yoktu, çünkü radyasyon gözle görülebilir bir şey değildi, ne kokusu ne de sesi vardı. Cisimsizdi. Hayatımız boyunca ya savaştaydık biz ya da savaşa hazırlanıyorduk, savaş hakkında

öyle çok şey biliyorduk ki, ama ansızın! Düşmanın sureti değişti. Yeni bir düşmanımız vardı artık. Düşmanlarımız... Biçilen çimler öldürüyordu bizi. Tutulan balık, avlanan kuş. Elmalar... Önceden uysal ve dostane bir şekilde bizi sarıp sarmalayan dünya artık korku salıyordu üzerimize. Bölge tahliye edilirken oradan ayrılan ihtiyarlar bu gidişin bir dönüşü olmadığını hâlâ idrak edemiyor ve gökyüzüne bakarak: "Güneş parlıyor... Ne duman var, ne de gaz. Ateş eden de yok. Böyle savaş mı olur? Ama yine de mülteciler gibi kaçmamız lazımmış..." Tanıdık... Ama tanıdık da olmayan... bir dünya.

Nerede bulunduğumuzu nasıl anlamlandırabiliriz? Neler oluyor bize? Burada... Şimdi... Soracak kimse yok...

Bölgede ve bölgenin çevresinde... İnsanı şaşkınlığa sürükleyecek kadar çok sayıda askeri araç vardı. Yepyeni otomatik tüfeklerle askerler geçiyordu sokaklardan. Tam teçhizatlı. Her nedense, helikopterler ve zırhlı personel araçları değil de en çok bu otomatik tüfekler kaldı hatırımda. Silahlar... Bölgede silahlı insanlar. Kime ateş edeceklerdi ki, kendilerini kimden koruyacaklardı? Fizikten mi? Görünmez partiküllerden mi? Radyasyondan kirlenmiş toprağı ya da ağaçları mı vuracaklardı? KGB, nükleer santralde yürütüyordu çalışmalarını. Casus ve sabotajcı arıyordu onlar. Kulaktan kulağa yayılan bir söylentiye göre kaza, Batı'daki gizli servislerin sosyalist kampı dağıtmak üzere düzenlediği organize bir eylemdi. Tetikte olmamız lazımdı.

Bir savaş tablosu bu... İşte bu savaş kültürü gözlerimin önünde darmadağın oldu. Kötülüğün herhangi bir açıkla-

ma sunmadığı, kendini açığa vurmadığı, kanun-kural bilmediği şeffaf olmayan bir dünyaya adım attık.

Çernobil öncesi insanın bir Çernobil insanına dönüşmesine tanık oldum.

– Sadece bir kez değil, çok kereler kulağıma çalınan bir şey vardı... Ve üzerine düşünülmesi gereken bir şey bu. O ilk gece, nükleer santraldeki yangını söndüren itfaiye erlerinin ve onların ardından işbaşı yapan temizlik görevlilerinin sergilediği davranışın intiharı andırdığını söylüyordu insanlar. Toplu intiharı. Temizlik görevlileri genelde koruyucu kıyafet giymeden çalışmış, robotların bile "öldüğü" o yere sorgusuz sualsiz gitmişlerdi. Yüksek dozda radyasyon aldıkları gerçeği onlardan gizlenmişti, gerçi onlar da bunu yadırgamamıştı; hatta daha sonra, ölümlerinden hemen önce aldıkları devlet madalyası ve onur belgelerine sevindiler bile... Oysa birçoğu o güne dek hayatta kalmayı başaramamıştı. Bu durumda ne denir onlara: Kahraman mı, canına kıyan insan mı? Sovyet ideolojisi ve terbiyesinin kurbanları mı? Zamanla, bir şekilde, onların ülkelerini kurtardığı unutulacak. Avrupa'yı kurtardıkları da. Ya geriye kalan üç reaktör de uçsaydı havaya; bu sahneyi bir an için canlandırın gözünüzde...

– Kahraman onlar. Yeni tarihsel dönemin kahramanları. Kimi zaman Stalingrad Savaşı'ndaki ya da Waterloo Savaşı'ndaki kahramanlarla karşılaştırılıyorlar, ama aslında onlar, kendi anavatanlarından daha fazlasını, yaşamın kendisini kurtardılar. Yaşamın sürekliliğini. Yaşayan zamanı. Çernobil'le birlikte insan, her şeyi tehlikeye atmıştı, her

şeyi; insanların yanı sıra binlerce başka varlığın, hayvanın ve bitkinin yaşadığı kutsal kâinatın tümünü, hepsini. Temizlik görevlilerini ziyaret ettiğimde... onların hikâyelerini dinledim; reaktöre varınca (ilk olarak ve yeryüzünde ilk kez!) üstlendikleri o gayriinsani insani görevi nasıl yerine getirdiklerini – toprağı toprağa gömdüklerini, yani, radyasyondan kirlenen toprak katmanlarını, üzerilerindeki tüm canlılarla, böceklerle, örümceklerle, tırtıllarla birlikte, özel beton haznelere nasıl gömdüklerini dinledim. Adını dahi bilmedikleri, hatırlamadıkları çeşit çeşit haşereyle birlikte toprağı nasıl gömdüklerini. Tamamen farklı bir ölüm algıları vardı; kuşlardan kelebeklere kadar tüm canlıları kapsıyordu. Öncekinden farklı türde bir yaşam hakkı anlayışına, sorumluluk bilincine ve suçluluk duygusuna sahiptiler ve bu yüzden yaşadıkları dünya da artık tamamen farklılaşmıştı. Hikâyelerinde ön plana çıkan tema hep zamandı; sürekli olarak "ilk defa", "bir daha asla", "sonsuza dek" diyorlardı. Boşaltılan köylerden arabayla geçişlerini ve ara sıra, diğer herkesle birlikte oradan ayrılmak istememiş ya da gidip de o gittikleri yabancı yerlerden geri dönmüş yalnız yaşlı insanlarla karşılaşmalarını anımsıyorlardı: Bu yaşlı insanlar geceleri mum ışığında oturuyor, tırpanla otları, orakla ekinleri biçiyor, baltayla ağaç kesiyor, hayvanlara ve ruhlara dua ediyordu. Ve Tanrı'ya. Tıpkı iki yüz yıl önce olduğu gibi; fakat yukarılarda uzay gemilerinin uçtuğu bir yerdeyiz şimdi. Zaman kendi kuyruğunu ısırdı, başlangıcı ve sonu birleşti. Orada olanlar için Çernobil, Çernobil'de sona ermedi. Savaştan değil, ama neredeyse bambaşka bir dünya-

dan geri dönüyorlardı. Anladım ki, çektikleri acıları bilinçli bir şekilde işleyip yeni bir bilgiye dönüştürüyor ve bu bilgiyi bize hediye ediyorlardı. Diyorlardı ki: "Bakın, bu bilgiyle bir şeyler yapmanız lazım, onu bir şekilde kullanmalısınız."

Çernobil kahramanlarının anısını yaşatacak abide... Nükleer yangını bizzat içine gömdükleri el yapımı lahittir. O lahit, 20. yüzyılın piramididir.

– Çernobil topraklarındaki insanların durumu hazin. Ama hayvanların durumu daha da hazin. Bu konudan bahsetmemiştim. Şimdi anlatacağım... İnsanlar gittikten sonra o ölü bölgede geriye ne kaldı? Eski kabristanlar ve biyo-mezarlık olarak adlandırılan hayvan mezarlıkları. İnsan sadece kendisini kurtardı, kendi dışındaki tüm canlılara ihanet etti. Köyler boşaltılır boşaltılmaz gruplar halinde bölgeye gelen silahlı asker ve avcılar hayvanları vurdu. Oysa o köpekler insan sesine koşuyordu... Kediler de... Atlar da... Neler olduğunu hiçbiri anlayamadı. Üstelik yaşananlarda onların zerre kadar suçu yoktu; ne yabanıl hayvanların ne de kuşların; hiç suçları yokken sessizce öldüler ki bu daha da korkunçtu. Vakti zamanında Meksika'daki yerliler ve dahi Hıristiyanlık öncesi dönemdeki Slav kökenli atalarımız, yemek için öldürdükleri yabanıl hayvanlardan ve kuşlardan af dilermiş. Eski Mısır'da hayvanların insanlardan şikâyetçi olma hakkı varmış. Piramitlerde günümüze ulaşan papirüslerden birinde şöyle yazar: "Hiçbir boğa N.'den şikâyetçi olmamıştır." Ölüler âlemine doğru yola çıkmadan evvel Mısırlılar, içinde şu ifadelerin yer aldığı bir dua edermiş: "Hiçbir canlıya zarar vermedim. Hiçbir hayvanın önünden tahılını ya da samanını almadım."

Çernobil deneyimi bizlere ne öğretti? Gözlerimizi "ötekilerin" sessiz ve gizemli dünyasına çevirmemizi sağladı mı?

– Bir defasında, insanlar tarafından terk edilen bir köye askerlerin girdiğini ve etrafa ateş etmeye başladıklarını görmüştüm...

Hayvanların çaresiz çığlıkları... Hepsi de kendi farklı dilinde feryat ediyordu... Yeni Ahit'te yazılıdır bu. Yüce İsa Kudüs tapınağına gelir ve kurban ayini için hazırlanan hayvanları görür: boğazları kesilmiş, oluk oluk kanayan hayvanları. İsa haykırır: "...dua evini bir haydut inine çevirdiniz." "Bir kıyım yerine çevirdiniz," diye de ekleyebilirdi esasen. Bana göre, bölgede geriye kalan yüzlerce biyo-mezarlık, kadim tapınakları andırıyor. Ancak hangi tanrılar için sunulmuştu bu kurbanlar? Bilim ve Bilgi Tanrısı için mi yoksa Ateş Tanrısı için mi? Çernobil bu açıdan, Auschwitz ve Kolyma'yı dahi geride bırakır. Nazi Soykırımı'nı dahi geride bırakır. Bir nihai son öne sürer. Çıkmaza sürükler.

Başka gözlerle inceliyorum etrafımdaki dünyayı... Yerde sürünerek ilerliyor küçük bir karınca, şimdi artık daha yakın bana. Bir kuş gökyüzünde uçuyor ve o da daha yakın bana. Benimle onlar arasındaki uzaklık azalıyor. Önceki uçurum yok aramızda. Hepsi – yaşam.

Şu da hafızama kazınıp kalanlardan... Yaşlı bir arı yetiştiricisi anlatmıştı (sonra başkalarından da duydum aynı şeyi): "Sabah bahçeye çıktım, bir şey eksikti, tanıdık bir ses. Tek bir arı yoktu... Hiç arı sesi yoktu! Hiç hem de! Neydi bu? Ne olmuştu? İkinci gün de uçmuyorlardı. Üçüncü gün de... Daha sonra açıklama yapıldı bize, nükleer santralde

bir kaza olduğunu söylediler, yakındaydı santral de. Ama uzun süre hiçbir şey öğrenemedik biz. Arılar biliyordu, biz bilmiyorduk. Artık tuhaf bir şey olursa onlara bakacağım. Onların yaşamına." Bir örnek daha... Nehirdeki balıkçılarla konuşmuştum, demişlerdi ki: "Televizyonda açıklama yaptıklarında bekledik ki... Bize nasıl korunacağımızı anlatsınlar. Ama solucanlar... Bildiğiniz sıradan solucanlar. Toprağın derinlerine indiler; yarım metre, belki de bir metre derine. Bunun nedenini anlayamadık. Kazıp duruyorduk. Balıklara yem yapmak için tek bir solucan bile bulamadık."

Yeryüzünde ilk var olan hangimizdi? Hangimiz daha dayanıklı ve daha kalıcıyız: Biz mi, onlar mı? Nasıl hayatta kalınacağını hayvanlar öğretebilirdi bize. Ve nasıl yaşanacağını.

– Aynı dönemde iki felaket yaşandı: Biri toplumsaldı, Sovyetler Birliği gözlerimizin önünde yıkıldı ve devasa sosyalist anakara sulara gömüldü; diğeriyse kozmik bir felaketti: Çernobil. İki küresel patlama. İlki, daha yakın, daha anlaşılırdı. İnsanların kafasını gündelik hayatları ve yaşantılarına dair kaygılar meşgul ediyordu: Ne satın almalı, nereye gitmeli? Neye inanmalı? Hangi bayrak altında yeniden ayağa kalkmalı? Yoksa artık kendimiz için yaşamayı, kendi başımıza var olmayı öğrenmemiz mi lazımdı? Bu son fikir bize yabancıydı, beceremezdik, çünkü hiçbir zaman öyle yaşamamıştık. İstisnasız hepimiz bu çelişkiyle baş etmeye çalışıyorduk. Ama Çernobil'i unutabilmeyi çok isterdik, çünkü onun karşısında bilincimiz doğrudan teslim olmuştu. Bilinç tutulması. Fikirlerimiz ve değerlerimizden oluşan

dünya paramparça olmuştu. Çernobil'e yenilmemiş olsaydık ya da onu her şeyiyle kavrayabilseydik, hakkında daha fazla düşünür, daha fazla yazardık. Ama gelinen noktada biz bir dünyada yaşarken, bilincimiz bir diğerinde. Hakikat ellerimizden kayıp gidiyor, insan zihnine sığmıyor.

– Evet... Hakikate yetişmeyi başaramıyoruz.

– Bir örnek... Hâlâ eski kavramları kullanıyoruz: "uzak-yakın", "kendimizinki-ötekilerinki"... Fakat Çernobil'den sonra "uzak" ne demekti gerçekte ya da "yakın", hele de felaketin hemen dördüncü gününde Afrika ve Çin'in üzerinde gezinmişken Çernobil bulutları? Yeryüzü bir anda ne kadar da küçülmüştü, Kolomb'un zamanındaki yeryüzü değildi artık. Öyle uçsuz bucaksız değildi. Artık mekâna dair farklı bir algımız vardı. İflas etmiş bir yerde yaşıyoruz. Yine de... Son yüz yıldır insanlar daha uzun yaşıyor, ama ömürleri, dünyamıza yerleşen radyonüklitlerin yaşam süreleriyle karşılaştırınca son derece önemsiz ve kısa. Radyonüklitlerin çoğu binlerce yıl var olacak. Biz o kadar ilerisini göremiyoruz bile! Onların yanında farklı bir zaman duygusuyla yaşıyoruz. Ve tüm bunların nedeni Çernobil. Onun izleri. Geçmişle, kurmacayla, bilgiyle aramızdaki ilişkide de aynı şey gerçekleşiyor... Geçmişin yetersizliği ortaya çıktı, bildiklerimiz artık bilgisizliğimize dair bir bilgi ile sınırlı. Duygular baştan yapılanıyor... Alışıldık teselli cümlelerinin yerine bir doktor, ölmekte olan adamın eşine şöyle diyor: "Ona yaklaşamazsınız! Onu öpemezsiniz! Ona dokunamazsınız! O artık sizin sevdiğiniz insan değil, bir nesne, etkisiz hale getirilmesi gereken bir nesne." Bu noktada Shakespeare

de geri çekiliyor. Muhteşem Dante de. Yanına yaklaşmak ya da yaklaşmamak. Öpmek ya da öpmemek. İşte bütün mesele. Kadın kahramanlarımdan biri (o sırada hamile olan bir kadın) kocasının yanına yaklaşmış ve onu öpmüş. Kocasını bir başına ölüme terk etmemiş. Bedelini kendi sağlığı ve minik bebeğinin hayatıyla ödedi. Ama sevgiyle ölüm arasında nasıl seçim yapılabilir ki? Geçmişle aşina olmadığımız şimdiki zaman arasında? Ve kim ayıplamaya cüret edebilir ki ölen kocalarının ve oğullarının yanında oturmayan eşlerle anneleri? O radyoaktif nesnelerin yanında oturmayan insanları kim ayıplayabilir? Onların dünyasındaki sevgi de değişti. Ölüm de.

Her şey değişti, biz hariç.

– Bir olayın *tarih* olabilmesi için en az elli yıl geçmesi lazım üzerinden. Ama burada izleri sıcağı sıcağına sürmek zorundayız.

– Bölge... Ayrı bir dünya... Başta bilimkurgu yazarları keşfetti onu, ama sonra edebiyat geri çekildi gerçekliğin karşısında. Bizler, Çehov'un kahramanları gibi şuna inanamayız artık: "Yüzyıl sonra insan mükemmelleşecek! Yaşam mükemmelleşecek!" Bizler, işte o geleceği yitirdik. Yüzyıl geçtikten sonra Stalin'in Gulag'ları oldu, Auschwitz oldu... Çernobil oldu... Ve 11 Eylül oldu New York'ta... Tüm bunların bir kuşağın yaşamına sığması akıl alır şey değil. Örneğin, şu an seksen üç yaşında olan babamın yaşamına. Kurtuldu mu insan!?

– Çernobil'de en çok "olanlardan sonraki" yaşam hatırlanıyor: sahipsiz eşyalar, insansız manzara. Hiçliğe uzanan

yollar, hiçbir yere ulaşmayan telefon telleri. Şöyle düşünürken yakalıyor insan kendini: Nedir bu? Geçmiş mi, yoksa gelecek mi?

– Geleceği kaydediyormuşum gibi geliyor bazen.

BİRİNCİ KISIM

ÖLÜLER DİYARI

İnsanların Niye Hatırladığına Dair Bir Monolog

– Benim de bir sorum var. Kendi başıma bulamıyorum yanıtını...

Fakat siz, tam da bunun hakkında yazmaya karar kılmışsınız... Cidden bunu mu yazacaksınız? Benimle ilgili tüm bunların bilinmesini istemezdim doğrusu. Orada neler yaşadığımın bilinmesini... Bir yandan, açıkça konuşma, her şeyi anlatma arzusu duyuyorum, diğer yandan ise, anlatınca sanki çırılçıplak kalacakmışım gibi geliyor ve böyle bir şey olmasını istemiyorum.

Tolstoy'un romanını hatırlar mısınız? Savaşın ardından öylesine sarsılmıştır ki Piyer Bezuhov, kendisinin ve tüm dünyanın artık ebediyen değişeceğini düşünür. Ancak sonra bir zaman geçer ve kendini yine önceden olduğu gibi arabacıyı azarlarken, homurdanıp dururken bulur. Öyleyse neden hatırlar insanlar? Hakikate ulaşmak için mi? Adalet için mi? Her şeyi oluruna bırakıp unutmak için mi? Aslında devasa bir olayın parçası olduklarını fark ettikleri için mi? Yoksa, geçmişte bir sığınak arayışı mı hatırlamak? Oysa hatıralar çok kırılgan, kısa ömürlü şeylerdir, somut bilgi değil,

bir insanın kendisi hakkında yürüttüğü tahminlerdir. Bilgi bile sayılmazlar hatta, salt duygulardır hatıralar.

Var gücümle uğraştım, belleğimin altını üstüne getirdim ve hatırladım...

Hafızamdaki en korkunç olay çocukluk dönemimden... Savaş.

Biz oğlanların "anne-baba" oyunu oynayışımızı hatırlıyorum: Miniklerin üzerindeki kıyafetleri çıkarır, onları üst üste yatırırdık. Savaştan sonra doğan ilk çocuklardı bunlar. İlk olarak hangi kelimeleri söylediklerini, hangisinin yürümeye başladığını bütün köy bilirdi, çünkü savaş zamanı çocuklar unutulmuştu. Hayatın yeniden filizlenmesini beklemiştik. "Anne-baba" demiştik oyunumuzun adına. Hayatın yeniden filizlenişini görmek istiyorduk... Ve daha sekiz-on yaşlarında çocuklardık sadece.

Bir kadının intihar edişini gördüm. Nehrin kıyısındaki çalılıkların orada. Bir tuğla aldı eline, sonra vura vura kendi kafasını ezdi. Tüm köyün nefret ettiği bir Nazi işbirlikçisinden hamile kalmıştı. Yine çocukken, kedi yavrularının doğumunu da gördüm. Anneme bir buzağıyı ineğin karnından çıkarırken yardım ettim, dişi domuzumuzun bir erkek domuzla çiftleşmesine ön ayak oldum... Hatırlıyorum... Babamın ölü bedenini getirişlerini hatırlıyorum, üzerinde annemin elleriyle ördüğü kazak vardı, belli ki saçmalı tüfekle ya da makineli tüfekle vurulmuştu, birtakım kanlı yumrular seçiliyordu kazağın üzerinden. Var olan yegâne yatağımızın üzerinde yatıyordu, onu koyabileceğimiz başka bir yer yoktu. Sonra evimizin önüne gömdüler onu. Tüy

gibi değildi üzerine atılan toprak, ağır kille örttüler üstünü. Pancar yataklarından. Dört bir yanda çatışma vardı. Yollarda ölü atlar ve insanlar yatıyordu...

Benim için öylesine bastırılmış ve yasaklı anılar ki bunlar, şimdiye dek hiçbirini yüksek sesle söze dökmedim o yüzden...

O zamanlar ölümle doğum aynılaşmıştı benim gözümde. Bir inek buzağı doğurduğunda... Kedi yavruları doğduğunda... Ve o kadın çalılıkların arasında intihar ettiğinde hissettiklerim birbiriyle neredeyse aynıydı. Doğum ve ölüm: Bir şekilde aynıydı benim gözümde, birbirinden farksızdı...

Yaban domuzu kesildiğinde ev nasıl kokar, onu da çocukluğumdan hatırlıyorum... İçimde bir yeri hafifçe dürttünüz ve düşüyorum artık, oraya doğru düşüyorum... O kâbusun içine... O dehşete... Tepetaklak düşüyorum...

Kadınların küçükken bizi beraberlerinde hamama götürüşünü hatırlıyorum bir de. Çoğu kadının ve annemin de rahimleri sarkmıştı (o yaştayken bile anlıyorduk bunu), çaputlarla bağlıyorlardı karınlarını. Gördüm bunu... Ağır iş yüzünden sarkıyordu rahimleri. Hiç erkek yoktu, cephedeydiler, partizanlarla birlikte savaşırken öldürülmüşlerdi, at da yoktu hiç, sabana kendilerini koşuyordu kadınlar. Kendi bostanlarını da, kolhoz tarlalarını da onlar sürüyordu. Büyüyüp de kadınlarla yakınlaşmaya başladığımda, bunları hatırladım hep... Hamamda gördüklerimi...

Unutmak istedim. Hepsini unutmak... Unutuyordum da... Başıma gelebilecek en kötü şeyi zaten yaşadığımı düşünüyordum. Savaşı. Ve güvende olduğumu sanıyordum,

artık güvende olduğumu. Var olan bilgime dayanarak... o dönemde... yaşadıklarıma dayanarak. Fakat...

Çernobil bölgesine gittim... Çok kere bulundum orada... Ve oradayken anladım ki, âcizim. Ve bu âcizlik beni bir enkaza çeviriyor. Çünkü artık her şeyin değiştiği bu dünyayı tanıyamıyorum. Kötülük bile farklılaştı. Geçmiş artık koruyamıyor beni. Sakinleştiremiyor... Hiçbir şeyin yanıtı yok onda. Daha önce vardı oysa... (*Düşüncelere dalıyor.*)

Neden hatırlar insanlar? Ama işte konuştum sizinle, bir şeyleri söze döktüm... Ve bazı anlamlar çıkardım. Artık o kadar yalnız hissetmiyorum. Peki diğer insanlar için durum ne?

Pyotr S., psikolog

Hem Yaşayanlarla Hem De Ölülerle Konuşmanın Mümkün Olduğuna Dair Bir Monolog

– Geceleyin bir kurt geldi kapıya... Pencereden baktım; duruyordu orada, gözleri parlıyordu. Araba farı gibi...

Her şeye alıştım artık. Yedi yıldır yalnız yaşıyorum, insanlar gideli beri tam yedi yıl oldu. Bazen oturuyorum geceleri, ta ki gün ışıyıncaya kadar oturup düşünüyorum, düşünüyorum. Dün de tüm gece yatağın kenarına tünedim, sonra güneşin nasıl göründüğüne bakmak için dışarı çıktım. Ne anlatayım ki size? Dünya üzerindeki en adil şey ölüm. Kimse parayla rüşvetle ondan kaçamadı henüz. Ve herkesi alıyor toprak: iyiyi de, zalimi de, günahkârı da. Bundan

daha adaletli bir şey yok dünyada. Hayatım boyunca canla başla ve dürüstçe çalıştım. Vicdanımla yaşadım. Ancak benim payıma düşmedi adalet. Tanrı elindekini bir yerlerde bölüştürmüş olmalı, sıra bana geldiğinde verecek bir şey kalmamıştı heybesinde. Gençlerin ölümü bir ihtimaldir, yaşlılarınki ise kesin... Hiçbirimiz muaf değiliz ölümden; ne çar olanlarımız ne de tacir... İlk zamanlar insanları bekledim, düşündüm ki hepsi geri dönecek. Kimse yüzyıllığına gitmemişti, bir süreliğineydi o gidişler. Ama artık ölümü bekliyorum ben. Ölmek zor bir şey değil, fakat ürkütücü. Kilise yok, peder de gelmiyor buralara. Günah çıkaracağım kimse yok...

Radyasyon aldığımızı bize ilk söylediklerinde düşündük ki, bu bir tür hastalık ve kim bu hastalığı kaparsa hemen ölür. Hayır, dediler, bu şey toprağın üstünde durur, toprağın derinlerine ilerler, ama göze görünmez. Hayvanlar onu görebilir ve hissedebilir belki, ama insanlar göremez, hissedemez. Fakat bu doğru değil! Gördüm ben. Bu sezyum denen şey, yağmur yağıp da ıslanana dek duruyordu bahçemde. Mürekkep mavisiydi rengi... Öyle duruyordu, yığınlar halinde... Kolhozdan koştura koştura gelip bahçeme girmiştim. Mavi bir öbek vardı... 200 metre kadar ötede bir tane daha. Başımdaki eşarp büyüklüğünde. Komşuma seslendim, bir de diğer bir kadına, hepimiz etrafta koşturup bu öbekleri arandık. Bütün bostanlara baktık, yakındaki tarlaya da... İki hektar büyüklüğündeki tarlaya... Dört büyük yığın bulmuşuzdur belki. Bir tanesi kırmızı renkteydi... Ertesi gün yağmur yağdı. Sabah erkenden. Öğlene

kadar yığınlardan eser kalmamıştı. Polis geldi, ama onlara gösterecek bir şey yoktu artık. Sadece anlattık... İşte bu kadardı yığınlar... (*Elleriyle gösteriyor.*) Eşarbım kadar. Mürekkep mavisi ve kırmızıydılar.

O kadar da korkmadık biz radyasyondan... Görmesek, ne olduğunu bilmesek belki korkardık biraz, ama bir kez gördükten sonra o kadar da korkutucu gelmedi. Polislerle askerler bazı tabelalar yerleştirdi etrafa. Birilerinin evinin yakınına ya da sokakta bir yerlere, üzerilerine "70 curie", "60 curie" yazdılar... Yüzyıldır kendi patatesimizi kendimiz yetiştirmiştik, ama şimdi diyorlardı ki: Burada artık patates ekmek yasak! Soğan da yasak, havuç da. Gülsek mi, ağlasak mı bilemedik... Bostanda çalışırken maske ve lastik eldiven takmamızı önerdiler. Bir de toprak fırınlardan çıkan külleri gömmemizi. Külleri gömmek. Yok artık!.. Sonra, önemli bir biliminsanı geldi, köy evinde konuşma yaptı, odunları yıkamamız gerektiğini söyledi... Hadi oradan! Kulaklarıma inanamadım! Çarşaflarımızı, örtülerimizi, perdelerimizi yıkamamızı emrettiler... İyi de, onlar evin içinde! Dolapların ve sandıkların içinde. Radyasyon evin içine nasıl girsin? Pencerelerden mi? Kapılardan mı? Hadi oradan! Sen git de radyasyonu ormanda, tarlada ara... Bütün su kuyularını kapattılar, hepsini selofanla kapladılar. Su "kirli"ymiş. Nasıl kirli olsun, öyle tertemiz görünüyor ki! Saçma sapan şeyler söylediler bize. Hepiniz öleceksiniz... Buradan gitmeniz gerek... Bölge boşaltılacak...

Ürktü insanlar. Korkuya kapıldılar. Bazıları hemen akşamına değerli eşyalarını gömmeye başladı. Ben de kıya-

fetlerimi sakladım... Özverili çalışmamdan ötürü aldığım sertifikaları ve kötü günler için ayırdığım parayı da. Öyle hüzünlüydü ki! Öyle hüzünlü bir şeydi ki, kalbimi yedi bitirdi bunları yapmak! Yalanım varsa şuracıkta öleyim! Sonra duydum ki, askerlerin tahliye ettiği bir köyde yaşlı bir çift evlerinde kalmayı, gitmemeyi başarmış. İnsanlar otobüslere bindirilip tahliye edilmeden bir gün önce, bu yaşlı çift ineklerini de alıp ormana kaçmış. Orada oturup beklemişler. Tıpkı savaş zamanındaki gibi. Köylerinin yakıldığı o günlerde olduğu gibi... Bunca acı nereden gelip de buluyor bizi? (*Ağlıyor.*) Pamuk ipliğine bağlı yaşamlarımız. Ağlamak istemiyorum, ama engel olamıyorum gözyaşlarıma.

Aa! Baksanıza pencereden: Bir alacakarga geldi. Kovalamıyorum onları. Gerçi bazen samanlıktan yumurta çaldıkları oluyor. Yine de kovalamıyorum. Şu an hepimizin ortak bir derdi var. Hiç kimseyi kovalamıyorum! Dün de küçük bir tavşan gelmişti...

Keşke her gün birileri olsa bu evde. Yakınlardaki başka bir köyde tek başına yaşayan bir kadın daha var, buraya taşınsanıza demiştim ona. Bir yardımı dokunurdu bana, her şeye faydası olmazdı ama en azından konuşacak biri olurdu yanımda. Yarenlik edecek biri... Geceleri her yerim ağrıyor. Ayaklarım burkulur gibi oluyor, sanki karıncalar koşturuyor içlerinde, yer değiştiren sinirler onlar. Elimle bir şey alacağım zaman... Bir avuç buğday mesela... Çıtır çıtır sesler çıkıyor. O zaman sinirler gevşiyor. Hayatım boyunca yeterince çalıştım, yeterince de üzüldüm. Yetti hepsi, artık hiçbir şey istemiyorum. Ölseydim dinlenirdim en azından.

Orada ruhum da... bedenim de huzur bulurdu. Kızlarım ve oğullarım var. Hepsi şehirde. Ama ben buradan gitmek istemiyorum! Tanrı bana upuzun bir ömür bahşetti, ama adaletli bir paylaşım lütfetmedi. Yaşlılar sinir bozucudur, biliyorum, evlatlar bir süre sabır gösterir, sonra tükenir sabırları ve üzerler insanı. Çocuklar ancak küçükken eğlencelidir. Bizim buralardan şehre giden kadınların hepsi iki göz iki çeşme ağlıyor. Ya gelinleri kırıyor kalplerini ya da kızları. Geri dönmek istiyorlar... Kocam burada... Buradaki mezarlıkta yatıyor... Burada yatmasa başka bir yerde yaşıyor olurdu. Ben de yanında. (*Birden neşeleniyor.*) Niye gideyim ki? Burası gayet güzel! Her şey serpiliyor, her şey tomurcuklanıyor. Küçücük bir sinekten tutun yabanıl hayvanlara kadar – her şey yaşıyor, capcanlı.

Sizin için her şeyi hatırlayacağım... Uçup duruyordu uçaklar. Her gün. Alçaktan, hemen kafamızın üzerinden. Reaktöre uçuyorlar. Nükleer istasyona uçuyorlar. Birbiri ardına. Biz tahliye ediliyoruz. Başka bir yere yerleştirecekler. Evlere zorla giriyorlar. İnsanlar kendilerini kilitlemiş, saklanmış. Sığırlar feryat figan, çocuklar ağlıyor. Sanki savaş! Ama güneş pırıl pırıl... Oturdum kaldım ben, çıkmadım evden, kapıyı da kilitlememiştim gerçi. Askerler kapımı çaldı: "Hanım, hanım, toplandınız mı?" Ben de sordum: "Ellerimi, ayaklarımı bağlayıp zorla mı götüreceksiniz beni?" Sustular, sustular, sonra gittiler. Gencecikler. Çocuklar henüz! Yaşlı kadınlar evlerinin önünde diz çökmüş. Dua ediyorlar. Askerler onları birer ikişer alıp arabaya yerleştiriyordu. Ama ben onları tehdit ettim, bana dokunan, beni zorla

arabaya koyan gününü görür, dedim. Küfrettim! Epey ağır küfrettim! Ağlamadım. O gün tek bir yaş akmadı gözümden.

Oturdum evde. Bağrış çağrış oluyordu ara ara. Çığlıklar! Ardından sessizlik... Çıt çıkmıyor ardından. O gün ben... O ilk gün ben evden çıkmadım...

Tek sıra halinde yürüyormuş insanlar, öyle dediler... Yanlarında da yine sıra halinde sığırlar. Sanki savaş!

Kocam şu sözü söylemeyi pek severdi: "Tetiği insan çeker, fakat mermiyi Tanrı taşır." Herkesin kendi yazgısı var! Buradan giden gençlerin bazısı öldü bile. Yeni yerlerinde öldüler. Oysa ben hâlâ dolanıyorum bastonumla. Köreliyorum. Çok kasvet basınca bir güzel ağlıyorum. Köy bomboş... Ama her tür kuş var burada... Uçuyorlar... Bir geyik de dolanıyor, gerçi... (*Ağlıyor.*)

Her şeyi hatırlayacağım sizin için... Herkes tasını tarağını toplayıp gitmişti, ama kedilerle köpekler burada kaldı. İlk günler etrafta dolanıp onlara süt verdim, her köpek için birer parça da ekmek bıraktım. Evlerinin bahçesinde sahiplerini bekliyorlardı. Çok uzun süre beklediler insanları. Kediler açlıktan artık salatalık yiyordu... Domates yiyordu... Sonbahardan önce komşumun bahçesindeki çimleri biçtim. Bahçe çiti yıkıldı, tamir edip düzelttim. İnsanları bekledim... Komşumun bir köpeği vardı, adı Böcek. "Böcek," diye rica ederdim, "dönenleri ilk sen görürsen havlayıp bana da haber ver."

Geceleyin rüyamda beni de tahliye ettiklerini görürdüm... Askerin biri bağırırdı: "Hanım, hanım, buradaki

her şeyi yakıp gömeceğiz şimdi. Çık artık dışarı!" Sonra beni arabayla bir yere götürürlerdi, bilmediğim bir yere. Neresi olduğu belirsiz. Ne bir şehirdi orası ne de bir köy. Dünyada bir yer değildi...

Şöyle bir şey olmuştu... Minik güzel bir kedim vardı. Vaska'ydı adı. Kışın aç fareler her yanı kuşatmıştı, kaçış kurtuluş yoktu. Artık battaniyenin altında filan dolanıyorlardı. İçi buğday dolu bir fıçı vardı, fıçıda delik açmışlardı. Vaska yetişti imdadıma. Ölürdüm o olmasa... Sohbet eder, birlikte yemek yerdik. Sonra Vaska ortadan kayboldu... Acaba aç köpekler bir yerde kıstırıp da yedi mi onu? Ölene dek aç acına ortalıkta koşturup durdu köpekler. Kediler de öyle açtı ki, kendi yavrularını yediler; yazın değil ama, kışın. Bağışla onları Tanrım! Yaşlı bir kadını da fareler yemiş... Kendi evinde. Kızıl tüylü fareler... Doğru mudur değil midir bilmem, bana öyle dediler. Berduşlar dolanıp dururdu burada... İlk yıllar işleri tıkırında gitti: bluzlar, hırkalar, kürkler. Kaptığın gibi doğru bitpazarına. Kafayı bulup şarkı söylemeyi çok severler. Zil zurna sarhoş olmayı. Bir tanesi bisikletten düşmüş, düştüğü yerde sızıp kalmış. Sabah iki parça kemik bulunmuş bisikletin yanında. Doğru mudur değil midir bilmem. Bana öyle dediler.

Her türlü canlı yaşar burada. Her türlü ama her türlü! Kertenkeleler vardır, kurbağalar vraklar. Solucanlar dolanır. Fareler de vardır! Her türlü canlı yaşar! Hele ilkbaharlar çok güzeldir. Leylakların açtığı zamana bayılırım. Kuş kirazı ağaçları nefis kokar. Dizlerimde derman varken kendim giderdim on beş kilometre öteye ekmek almaya. Daha da

gençken uçarcasına koşarak giderdim. Alışkındım. Savaştan sonra tohum almak için güçbela yürüyerek Ukrayna'ya giderdik. Kırk-elli kilometre sürerdi yol. Millet 16 kiloluk çuval taşırdı, bense üç katını sırtlanırdım. Ama artık evin içinde bir uçtan diğerine gidemediğim bile oluyor. Yaşlı bir kadını soba bile ısıtmaz yazları. Polisler geliyor ara sıra, köyü kontrol ediyor, bana da ekmek getiriyorlar. Anlamadığım şey neyi kontrol ettikleri. Burada sadece ben ve bir de kedi yaşıyoruz. Artık başka bir kedim var. Polislerin kornasını duyunca kedi de ben de heyecanlanıyoruz. Koşuyoruz hemen. Ona kemik getiriyorlar. Bana da soruyorlar: "Haydutlar gelip saldırsa ne yapacaksınız?" – "Beni ne yapsın haydutlar? Neyimi alacaklar? Ruhumu mu? Ondan başka bir şeyim yok çünkü." İyi çocuklar hepsi. Gülüyorlar. Radyoma uygun pil getirdiler, dinliyorum şimdi. Lyudmila Zıkina'yı çok severim, gerçi eskisi kadar çok şarkı söylemiyor artık. Belki yaşlanmıştır o da, tıpkı benim gibi. Kocam hep derdi ki... Hep şöyle derdi: "Balo bitince, keman kutusuna geri girer!"

Size diğer kedi yavrusunu nasıl bulduğumu anlatayım. Vaskacığım ortadan kaybolmuştu... Bir gün geçti, iki gün geçti... Sonra bir ay oldu... Öylece tek başıma kalakalmıştım. Konuşacak kimsem yoktu. Çıkıp köyde dolandım, başkalarının bahçelerine bakındım, seslendim: Vaska, Mırmır... Vaska! Mırmır! Başlarda bir sürüsü koşturup gelirdi, ama sonra kayboldular ortalıktan. Yok oldular. Ölüm ayrım yapmıyor... Herkesi buyur eder toprak... Yürüdüm durdum öyle. İki gün etrafta adını haykırdım. Üçüncü gün

bir de baktım bu yavru bakkalın orada oturuyor. Göz göze geldik... O da mutlu, ben de. Yalnız, tek kelime etmiyor. "Hadi gel," diyorum, "eve gidelim." Öyle oturuyor... Miyavlıyor... Diller döküyorum: "Burada tek başına ne yapacaksın? Kurtlar yer seni. Paramparça ederler. Gidelim hadi, yumurtam var, domuz pastırmam da var." Ama nasıl anlatayım derdimi ona? Kediler insan dilini anlamıyor, peki ama Vaska nasıl anlıyordu ne dediğimi? İlerliyorum biraz, peşimden koşturuyor. Miyav... "Sana biraz domuz pastırması keseceğim." Miyav... "İkimiz birlikte yaşarız." Miyav... "Sana Vaska diyeceğim." Miyav... Ve işte iki kışı devirdik bile onunla...

Geceleyin bir rüya gördüm, biri sesleniyordu bana... Komşunun sesi: "Zina!" Sonra bir sessizlik... Ve yine: "Zina!"

Çok kasvet çökünce, bir güzel ağlıyorum...

Mezarlığa gidiyorum. Annem orada yatıyor... Küçük kızım... Savaş zamanı tifodan öldü. Onu mezarlığa getirip gömdüğümüz an güneş bulutlardan sıyrılmıştı. Pırıl pırıl parlıyordu. Gidin çıkarın onu gömdüğünüz yerden der gibiydi sanki. Kocam da orada... Fedya... Hepsinin yanında oturup iç çekiyorum. Yaşayanlarla olduğu gibi ölülerle de konuşulabilir. Benim için fark yok aralarında. Hepsinin sesini duyuyorum. İnsan tek başına olunca... Ve de üzgün... Çok üzgün...

Öğretmen İvan Prohoroviç Gavrilenko, hemen mezarlığın orada yaşardı, Kırım'a, oğlunun yanına gitti. Arkasındaki evde Pyotr İvanoviç Miusskii otururdu. Traktör

sürücüsü. Stahanov Hareketi'ndendi,* o zamanlar Stahanov Hareketi'nden olmak için herkes can atardı. Pek maharetliydi Miusskii'nin elleri. Oya gibi işlerdi ahşabı. Köydeki en güzel ev onunkiydi, çok güzeldi. Gitti! Ah, öyle içim yandı ki, resmen tansiyonum fırladı o evi yıktıklarında. Gömdüler sonra. Subayın biri bana bağırmıştı: "Böyle karalar bağlama, ana. Bu ev 'aktif nokta' üzerinde." Adam da sarhoş bu arada. Yanına gittim, ağlıyordu: "Git ana, git! Git!" Kovaladı beni. Bir sonraki ev Mişa Mihaylev'inkiydi, çiftlikteki tencereleri ateşe atmıştı. Mişa fazla dayanamadı. Köyden ayrılır ayrılmaz öldü. Onunkinin yanında zoolog Stepan Bıhov'un evi vardı... Yandı! Geceleyin birkaç pislik ateşe vermiş. Dışarıdan gelmişler. Stepan da fazla yaşamadı. Çocuklarının yaşadığı Mogilyov yakınlarına gömüldü. İkinci savaş bu sanki... Ne çok insan yitirdik! Vasiliy Makaroviç Kovalyev, Anna Kotsura, Maksim Nikiforenko... Neşeyle yaşıyorduk burada. Bayramlarda şarkılar, danslar. Akordeon. Şimdi ise, sanki hapishanedeyiz. Bazen gözlerimi yumup köyde dolaştığım olur... Kelebekler uçuşuyor, arılar vızıldıyor, sorarım onlara, burada nasıl radyasyon olsun? Vaskam da fare kovalıyor. (*Ağlıyor.*)

Ah cancağızım, anladın mı kederimi? İnsanlara aktar bunu, ben artık buralarda olmam belki. Toprağın altında bulurlar beni... Köklerin altında...

Zinayda Yevdokimovna Kovalenko,
Geri dönenlerden

*"Stahanovizm" ya da "Stahanov Hareketi" adını (6 saatten daha kısa bir sürede 120 ton kömür çıkartmayı başarmış) Sovyet maden işçisi Aleksey Grigoriyeviç Stahanov'dan alan ve temelde işçileri rekabetçi bir çalışkanlığa teşvik etmek için SSCB'nin desteklediği bir üretim seferberliğidir.

Kapılara Kazınmış Koca Bir Hayata Dair Monolog

– Tanıklığımı aktarmak istiyorum...

On yıl önceydi bunlar olduğunda ve o zamandan beri her gün tekrar tekrar yaşıyorum aynı şeyi. Şu an bile... Her şey hep benimle.

Pripyat'ta yaşıyorduk. Adını artık tüm dünyanın bildiği o şehirde işte. Yazar değilim ben. Ama tanığım. İşte şöyle oldu her şey... En başından anlatayım...

Yaşıyorsun... Sıradan bir insansın. Küçük. Etrafındaki herkes gibi: İşe gidiyorsun, işten dönüyorsun. Ortalama bir maaş alıyorsun. Yılda bir kez tatile çıkıyorsun. Karın var. Çocukların. Normal bir insansın işte! Sonra günün birinde ansızın bir Çernobil insanına dönüşüyorsun! Bir hilkat garibesine! Hani şu herkesin ilgisini çeken ama hakkında kimsenin pek de bir bilgisi olmayan türden bir şeye. Diğerleri gibi olmak istiyorsun, ama artık bu mümkün değil. Diğerleri gibi olamazsın artık, önceki dünyaya dönüşün yok. Sana artık başka gözlerle bakıyor insanlar. Sorular soruyorlar: Çok mu korkunçtu? Nasıl yandı nükleer santral? Neler gördün? Nasıl desem, şey yapabilir misin, hâlâ çocuğun olabilir mi? Karın seni terk etmedi mi yani? Başlarda hepimiz ender bulunan birer sergi malzemesine dönüştük. "Çernobilli" kelimesi hâlâ sesli ikaz sistemi işlevi görüyor. Kelimeyi duyan herkes bakışlarını hemen sana doğru çeviriyor... Aa, oradanmış!

O ilk günlerde hissettiklerimiz böyleydi işte. Sadece bir kent kaybetmedik biz, tümden bir yaşam yitirdik.

Üçüncü gün evlerimizden ayrıldık... Reaktör yanıyordu... Bir arkadaşımın söylediği bir söz zihnime kazındı kaldı: "Hava reaktör kokuyor." Tarif edilemez bir kokuydu. Ama tüm bunlar gazetelerde zaten yazıldı. Çernobil'i bir dehşet üretim merkezine çevirdiler, ama daha çok bir karikatüre. Aslında Çernobil'i iyice anlamak lazım, çünkü biz onunla yaşamak zorundayız. Ben size sadece kendi hikâyemi anlatacağım...

Şöyle oldu... Radyodan duyuru yaptılar: Kedileri götürmek yasak! Kızım, gözyaşları içinde, sevgili kediciğini kaybedeceği korkusuyla işte o an kekelemeye başladı. Tamam, biz de kediyi bavula koyarız öyleyse! Ama o da bavula girmek istemiyor tabii, içeri koydukça dışarı kaçıyor. Hepimizi bir güzel tırmaladı. Eşya almak da yasak! Tamam, bütün eşyalarımı almam ben de, sadece tek bir eşya alacağım. Sadece tek bir eşya! Dairemizin kapısını söküp yanıma almam lazım, kapıyı bırakamam. Girişi de tahtalarla kapatacağım.

O kapı... Bizim uğurumuz... Bir aile yadigârı. Babam o kapının üzerinde yattı. Bu nasıl bir gelenektir, her yerde böyle midir, bilmem, ama bizde, annemin bana söylediğine göre, ölen kişi kendi evinin kapısının üstüne yatırılmalıymış. Tabut gelene dek, babam öyle yattı. Bütün gece babamın yanında oturmuştum, o kapının üzerinde yatıyordu... Ev açıktı. Bütün gece. Aynı kapının üstünde boyumun uzayışını gösteren çizikler de var... Yaşım büyüdükçe... Hepsi onda işaretli: birinci sınıf, ikinci sınıf. Yedinci sınıf. Askere gitmeden önce... Benimkinin hemen yanında da oğlumun boyu uzadıkça koyduğumuz işaretler... Kızımınkiler... Bü-

tün hayatımız o kapıda yazılı, tıpkı papirüslerdeki gibi. Nasıl bırakıp giderim o kapıyı?

Komşumdan yardım istemiştim, arabası vardı: "Yardım et!" Eliyle başını gösterip delirdiğimi ima ederek: Nasıl yani, dostum, iyi değilsin sen. Ama aldım onu. O kapıyı. Geceleyin. Motosikletle. Orman yolundan... İki yıl sonra aldım kapıyı, dairemiz çoktan yağmalanmıştı. Tek bir çöp kalmamıştı içeride. Peşime polis takıldı: "Dur, yoksa ateş ederiz! Dur, yoksa ateş ederiz!" Yağmacı olduğumu sandılar tabii. Kendi evimdeki kapıyı çalmış durumuna düştüm...

Kızımla karımı hastaneye yolladım. Vücutlarının her tarafında siyah lekeler çıkıyordu. Bir görünüp, bir kayboluyorlardı. Beş kapiklik madeni para büyüklüğünde lekeler... Ağrıları sızıları olmuyordu ama... Bazı testler yaptılar. Sordum: "Sonuçlar nasıl?" – "Sizi ilgilendirmez." – "Peki, kimi ilgilendirir öyleyse?"

O zamanlar etrafımızdaki herkes "Öleceğiz, hepimiz öleceğiz," diye dolanıyordu... "2000 yılında yeryüzünde hiç Belaruslu kalmayacak." Kızım altı yaşına basmıştı. Tam da kazanın olduğu gün hem de. Akşam yatağına yatırırken kulağıma fısıldamıştı: "Baba, ben yaşamak istiyorum, daha çok küçüğüm." Oysa ben onun hiçbir şey anlamadığını sanıyordum... Anaokulunda beyaz önlüklü bir hemşire, yemekhanede beyaz önlüklü bir aşçı görünce delirecek gibi oluyordu: "Hastaneye gitmek istemiyorum! Ölmek istemiyorum!" Beyaz renkli hiçbir şeye tahammül edemiyordu. Yeni evimizdeki beyaz perdeleri bile değiştirmiştik.

Saçları kazınmış yedi küçük kız çocuğunu gözünüzde

canlandırabilir misiniz? Hastane odasında onlardan yedi tane vardı... Yok, yeter! Devam edemeyeceğim artık, bitiriyorum! Anlatınca şöyle bir hisse kapılıyorum çünkü... kalbim sanki şöyle diyor bana: İhanet ediyorsun. Ona ihanet ediyorsun. Çünkü bir yabancıymış gibi anlatmam gerekiyor kızımı. Kızımın ıstırabını. Karım hastaneden eve gelmişti. Dayanamadı daha fazla: "Keşke ölse de böyle acı çekmese artık. Ya da keşke ben ölsem, onu daha fazla böyle görmesem." Yok, yeter! Devam edemeyeceğim, bitiriyorum! Çok ağır! Yeter!

Kızımı kapının üzerine yatırdık... Vaktinde babamın üzerinde yattığı kapının üzerine. Küçük tabutu gelene dek... Küçücüktü tabut, büyükçe bir oyuncak bebek için yapılan bir kutu kadar küçük. Kutu kadardı...

Tanıklığımı aktarmak istiyorum: Kızım Çernobil yüzünden öldü. Ve bizden susmamızı istiyorlar. Henüz bilimsel olarak ispatlanamazmış bu, elde yeterince veri yokmuş. Yüz yıl daha beklememiz lazımmış. Ama benim ömrüm... O kadarına yetmez... O kadar bekleyemem ben. Yazın siz. En azından kaydedin: Kızımın adı Katya'ydı... Katyacık... Yedi yaşında öldü...

Nikolay Fomiç Kalugin, baba

Göklerdeki Ruhları Çağırıp Onlarla Birlikte Ağlanan ve Yemek Yenen Bir Köye Dair Monolog

Belıy Bereg Köyü, Narovlyansk Bölgesi, Gomel
Konuşanlar: Anna Pavlovna Artyuşenko, Eva Adamova

Artyuşenko, Vasiliy Nikolayeviç Artyuşenko, Sofya Nikolayevna Moroz, Nadejda Borisovna Nikolayenko, Aleksandr Fedoroviç Nikolayenko, Mihayl Martınoviç Lis.

– Misafirlerimiz var... İyi yürekli insanlar gelmiş... İçime doğmamıştı bu karşılaşma, hiçbir emare yoktu. Bazen avuç içim kaşınır, birileri gelip "Merhaba," der. Ama bugün hiçbir şey doğmamıştı içime. Yalnız, bir bülbül bütün gece şakıdı durdu; güneşli bir günün habercisidir bu. Ay! Bütün kadınlar koşturarak gelir şimdi. İşte, Nadya dökülmüş bile yola...

– Her şeyi yaşadık, hepsine göğüs gerdik...

– Ah, hatırlamak dahi istemiyorum. Korkunçtu. Bizi kovaladılar, askerler bizi kovaladı. Askeri araçlarla ve üzerimize doğrultulan silahlarla sürüldük. Yaşlı bir dede... Yatağına yatırmışlardı onu. Ölüyordu. O halde nereye gidebilirdi ki? "Şimdi kalkacağım ayağa," diye ağlıyordu, "ve mezarlığa gideceğim. Kendi ayaklarımla." Evlerimiz için bize ne ödediler? Ne? Baksanıza buraların güzelliğine! Bu güzelliği bize kim tazmin edecek? Tatil beldesi burası!

– Her tarafta vızır vızır uçak ve helikopterler uçuşuyor. Römorklu KamAZ kamyonları her yanda... Ve askerler. Açıkçası savaş çıktı sanmıştım. Çinlilerle ya da Amerikalılarla.

– Kocam kolhoz toplantısından dönmüş, diyor ki: "Yarın bizi buradan tahliye edecekler." Benim yanıtım ise: "Patatesler ne olacak peki? Daha toplayamadık ki." Komşu kapımızı tıklattı, bir şeyler içmek için oturduk hep birlikte.

Birkaç kadeh içince haydi başladı kolhoz liderine verip veriştirme: "Gitmiyoruz buradan, nokta. Savaşı atlattık, şimdi de şu saçma radyasyon çıktı başımıza." Gerekirse bizi de gömsünler bu topraklara. Gitmiyoruz!

– Hepimiz iki-üç ay içinde öleceğiz diye düşündük başta. Öyle dediler. Bizi korkutup gitmeye zorluyorlardı. Tanrı'ya şükürler olsun, hayattayız!

– Tanrı'ya şükürler olsun! Tanrı'ya şükürler olsun!

– Öteki dünyada ne olduğunu kimse bilmiyor. Burası daha iyi... Daha tanıdık. Annemin de dediği gibi: Süslenip püslen, keyfini çıkar, içinden geçtiği gibi yaşa.

– Kiliseye gidip dua ederdik.

– Gidiyorduk artık... Annemin mezarından biraz toprak alıp bir torbaya koydum. Dizlerimin üstüne çöküp: "Seni burada bıraktığımız için affet bizi, anne." Geceleyin gittim mezarına ve hiç korkmadım. İnsanlar evlerinin üstüne soyadlarını yazıyordu. Ahşabın üstüne, çitlerin üstüne. Asfaltın üstüne.

– Köpekleri öldürdü askerler. Vurdular. Dan! Dan! O günden sonra bir hayvanın daha çığlığını duymaya dayanamaz hale geldim.

– Buradaki kolhozda işçibaşıydım. 45 yıl çalıştım burada... İnsanlar için kahroldum. Sergi için Moskova'ya kendi ketenimizi götürdük, kolhoz yolladı bizi. Oradan bir rozet ve kızıl başarı sertifikasıyla döndük. Burada insanlar bana hep saygı göstermiştir: "Vasiliy Nikolayeviç... Sevgili Nikolayeviç'imiz..." Orada kim olacağım ben peki, o yeni yerde? Sıradan, ihtiyar bir dede... Burada öleceğim ben, kadınlar

su getirir bana nasıl olsa, evimi de ısıtır. İnsanlar için kahroldum. Akşamleyin tarladan dönerken şarkı söylerdi kadınlar, ama bilirdim, ellerine hiçbir şey geçmezdi. Sadece iş karnelerine birkaç artı eklenirdi, o kadar. Yine de şarkı söylerlerdi dönerken evlerine.

– Köyde insanlar birlikte yaşar. Bir topluluk halinde.

– Şehirde, oğlumun yanında yaşarken bir rüya görmüştüm. Rüya... Ölümü bekliyormuşum, öyle bekliyormuşum ölümü... Oğullarıma tembihliyorum: "Beni mezarlığa taşırken, evimizin orada en azından beş dakika tabutumun yanında durun." Daha sonra da oğullarımın beni oraya taşıdığını yukarıdan izliyorum.

– Radyasyonla zehirlenmiş olsa da benim memleketim burası. Başka hiçbir yerde bize ihtiyaç yok. Kuşlar bile kendi yuvalarında rahat eder.

– Dahasını anlatayım: Oğlumun yanında, onun yedinci kattaki dairesinde kalıyordum, pencereye doğru yürüyüp aşağıya bakıyorum, istavroz çıkarıyorum. Bir at sesi duymuşum gibi geliyor. Veya horoz... Öyle kötü oluyorum ki... Bazen bahçemiz rüyalarıma giriyor: İneği bağlıyorum ve sütünü sağıyorum, sağıyorum... Uyanıyorum sonra... Yataktan kalkmak istemiyorum. Hâlâ oradayım ben. Bir buradayım, bir orada.

– Gündüzleri yeni yerimizde yaşıyorduk, geceleri ise kendi memleketimizde. Rüyalarımızda.

– Kış geceleri uzun olur, bazen oturur kimler öldü diye teker teker sayarız. Şehirde sinir bozukluğu ve hayal kırıklığı yüzünden bir sürü insan kırkında, ellisinde ölüyor; o yaş-

larda ölünür mü hiç? Hâlâ yaşıyoruz biz. Her gün Tanrı'ya dua ediyoruz, tek bir şey istiyoruz: sağlık.

– Derler ya, insan nerede doğduysa, oraya aittir.

– Kocam iki ay kalkamadı yataktan... Hep susuyordu, bana hiç yanıt vermiyordu. Bana kızmış da küsmüş gibi. Evimizin bahçesinde dolanıp içeri geri döndüğümde sorardım: "İhtiyar, nasılsın?" Sadece gözlerini sesimin geldiği yere doğru çevirirdi ve bu bile bana iyi gelirdi. Varsın yataktan kalkamasın, hep sussun, ama evde olsun. Bir insan ölürken ağlamak olmaz. Ölümünü zorlaştırırsınız, daha çok çile çekerler. Dolaptan bir mum alıp eline verdim. Tuttu mumu, o esnada nefes alıyordu... Gördüm ama, gözleri donuktu... Ağlamadım... Tek bir şey rica ettim ondan: "Oraya varınca biricik kızımıza ve sevgili anneme selam söyle." Beraber ölelim diye dua ederdim... Kimilerinin dualarını kabul eder Tanrı, ama bana ölüm bahşetmedi işte. Hâlâ hayattayım.

– Ölümden korkmuyorum. Kimse iki kere gelmez hayata. Yapraklar dökülür, ağaç yıkılır.

– Hanımlar! Ağlamayın! Yıllar boyu öncüydük, ön saflarda yürüdük. Stahanov Hareketi işçilerindendik. Stalin dönemini gördük. Savaşı gördük! Gülmeyi bırakıp karalar bağlasaydık, kendimizi asardık çoktan. Çernobilli iki kadın konuşuyor işte. Biri diyor ki: "Duydun mu, artık hepimizde sadece lökosit* varmış." Diğeri: "Saçmalama! Dün parmağım kesildi, akan kan kırmızıydı."

– İnsanın memleketi cennet gibidir. Başka bir yerdeyken güneş öyle parıldamaz.

*Akyuvar, beyaz kan hücresi. (ç.n.)

– Vaktinde annem şunu öğretmişti bana: Bir ikona al, sonra onu ters çevir, üç gün öyle asılı kalsın. O zaman nereye gitmiş olursan ol, mutlaka evine geri dönersin. İki ineğim, iki buzağım, beş domuzum, kazlarım ve tavuklarım vardı. Bir de köpeğim. Başımı ellerimin arasına alıp dolaşıyorum bahçede. Elmalarım da vardı, bir sürü elma! Hepsi gitti, hepsi, bir anda hepsi gitti!

– Yıkadım evi, ocağı ovaladım... Masaya ekmek ve tuz koymak lazım, küçük bir tabak ve üç de kaşık. Kaşıkların sayısı evde yaşayan canların sayısına eşit olmalı. Hepsi geri dönebilsin diye...

– Tavukların da ibiği siyahtı, kırmızı değil; radyasyon yüzünden. Peynir de yapılamıyordu. Bir ay beyaz peynirsiz ve çökeleksiz yaşadık. Süt de kesilmiyordu, doğrudan toza dönüşüyordu, beyaz toza. Radyasyon yüzünden...

– Bostanımda radyasyon vardı. Bütün bostan beyazladı, bembeyaz oldu, sanki üstü bir şeyle kaplanmıştı. Sanki bir şey yağmıştı üstüne... Ormandan gelmiştir belki diye düşündüm. Rüzgâr taşımıştır...

– İstemedik gitmeyi. Ah ah, hiç istemedik! Erkekler zilzurna sarhoştu... Arabaların önüne atıyorlardı kendilerini. İdareciler evlere gidip herkesi ikna etmeye çalışıyordu. Talimat: "Yanınıza herhangi bir eşya alamazsınız!"

– Sığır üç gün su içmemişti. Bir şey yememişti. Ölüp gidecekti! Gazetenin tekinden bir muhabir geldi: "Nasılsınız? Durumlar nasıl?" Sarhoş sütçü kadınlar az kaldı onu öldürecekti.

– İdari amir askerlerle birlikte evimin etrafında gezini-

yordu. Beni korkutmaya çalışıyorlardı: "Dışarı çık, yoksa evi ateşe veririz! Hey, benzin bidonunu getirin buraya!" İçeride koşturmaya başladım, bir havlu kaptım, bir de yastık...

– Bilimsel bir açıklama yapın, nasıl işliyor o radyasyon? Gerçekleri söyleyin ama, nasıl olsa yakında hepimiz öleceğiz.

– Ne diyorsunuz siz, sırf göze görünmüyor diye Minsk'te radyasyon yok mu sanıyorsunuz?

– Torunum bir köpek getirdi bana... Radyasyon içinde yaşıyoruz diye adını Radi koymuşlar. Peki nereye gitti Radiciğim? Hep ayaklarımın dibinde dolanırdı... Köyün dışına çıkmıştır da orada kurtlara yem olmuştur diye korkuyorum. O zaman yapayalnız kalırım.

– Savaş zamanı bütün gece silahlar gümbürderdi. Bangır-bangır. Bir çukur kazmıştık ormanda. Bombardıman hiç kesilmezdi. Her şeyi yakıp kül ettiler, sadece evleri değil, bostanları, vişne ağaçlarını da, her şeyi.

Yeter ki savaş çıkmasın. Öyle korkuyorum ki savaştan!

– Ermeni radyosunu* arayan biri soruyor: "Çernobil elmaları yenilebilir mi?" Yanıt: "Yenilebilir, yalnız çöpünü çekirdeğini derince bir çukura gömmek lazım." İkinci soru: "Yedi kere yedi kaç eder?" Yanıt: "Bunun yanıtını sana herhangi bir Çernobilli parmaklarını sayarak söyleyebilir." Ha ha ha...

– Yeni bir ev verdiler bize. Taş bir ev. Ama işte, yedi yıl

*SSCB döneminde özellikle 1960-70'lerde önceleri yalnızca kulaktan kulağa yayılan, Perestroyka ile yayın organlarında rahatça anlatılan bir fıkra biçimi: "Ermeni radyosunu arayıp sormuşlar; Ermeni radyosu yanıt vermiş." Bu fıkra biçiminin radyodaki "sorun yanıtlayalım" programlarından çıktığı söylenir.

boyunca o eve tek bir çivi bile çakmadık. Bizim değildi çünkü! Yabancıydı bize. Kocam ağlayıp duruyordu. Hafta içi kolhozda traktörde çalışıyor, pazar günü gelince de orada yüzünü duvara dönüp yatarak ağlıyordu.

– Artık bizi kimse kandıramaz, kendi yuvamızı bırakıp hiçbir yere gitmeyiz. Bakkal yok, hastane yok. Elektrik yok. Gaz lambası ve mum ışığında oturuyoruz. Ama halimizden memnunuz! Yuvamızdayız çünkü.

– Şehirdeyken gelinim evin içinde elindeki çaputla peşimden dolanır, ardımdan kapı kolçağını, sandalyeyi siler dururdu... Hepsi benim paramla alınmıştı, bütün mobilyalar ve Jiguli marka araba. Para suyunu çekince, anneye ihtiyaç kalmadı.

– Parayı çocuklarımız aldı. Kalanı da enflasyon yedi bitirdi. O parayı bize evlerimiz için, ev sahibi olduğumuz için vermişlerdi. Elma ağaçlarımız için...

– Ermeni radyosunda soruyorlar: "Radya* nedir?" – "Çernobil'in ninesidir." Ha ha ha...

– İki hafta boyunca yayan yürüdüm... İneğim de yanımda... İnsanlar evlerine almadı beni. Ormanda geceledim.

– Korkuyorlar bizden. Bulaşıcı hastalıkları var, diyorlar. Ne yaptık da Tanrı bizi cezalandırıyor? Niye kızgın bize? İyi insanlar gibi yaşamıyoruz çünkü, Tanrı'nın emirlerine göre yaşamıyoruz. Birbirimizi öldürüyoruz. Bu yüzden işte.

– Torunlarım gelirdi yazın... İlk yıllarda gelmediler ama, herkes gibi onlar da korkmuştu. Ancak şimdi ziyaretime ge-

*Metnin Rusça orijinalinde "bebek telsizi" anlamına gelen bir kelime kullanılıyor (radyonyanya). Bu ayrıca ünlü bir çocuk programının adı. Kelimenin sonuna eklenen "nyanya" ise "dadı" anlamına geliyor. (ç.n.)

liyorlar, verdiğim yiyecekleri de alıyorlar artık, ne verirsem hepsini. "Nine," demişlerdi, "Robinson Crusoe hakkındaki kitabı okudun mu?" Tek başına yaşıyormuş, bizim gibi. İnsansız. Yanımda yarım kutu kibrit getirmiştim. Bir balta, bir de kürek. Ama artık domuz pastırmam, yumurtam, sütüm var, hepsini kendim ürettim. Bir tek şekerim yok, şeker pancarı ekemiyorsun. İstediğin kadar toprak var ama burada! İstersen 100 hektar eker biçersin. Yetkili biri filan da yok. Burada kimse insanın işine karışmıyor. Hiçbir yetkili yok. Özgürüz.

– Bizimle birlikte kediler de geri döndü. Köpekler de. Hep birlikte döndük. Askerler bizi engellemek istedi. Bir de çevik kuvvet polisleri. O yüzden biz de geceleyin geldik... Ormandaki patikalardan geçtik. Partizanlar gibi.

– Devletten hiçbir beklentimiz yok. Her şeyi kendimiz üretiriz. Yeter ki bize ilişmesinler! Ne bakkala ne de otobüse ihtiyacımız var. Ekmek ve tuz için yirmi kilometre yol yürüyoruz. Kendi başımızın çaresine bakıyoruz.

– Kafile halinde geri döndük. Üç aile... Bir de baktık ki, buradaki her şey yağmalanmış: Ocakları yıkmışlar, pencereleri, kapıları söküp götürmüşler. Döşemeleri de. Ampulleri, elektrik düğmelerini, prizleri, hepsini almışlar. Geriye hiçbir şey kalmamış. İşte bu ellerle her şeyi baştan yaptık, işte bu ellerle. Başka nasıl olacaktı!

– Yabankazları çığlık çığlığa bağırıyor, bahar geldi. Tarla ekme zamanı. Bizse bomboş evlerde... Bir tek çatılar yerli yerinde...

– Polisler gelip bağırıyordu bize. Arabalarla geliyorlardı,

biz de ormana kaçıyorduk. Almanlardan kaçtığımız gibi. Bir keresinde bir savcıyla üzerimize gelmişlerdi, yargılanacaksınız diye tehdit etti bizi savcı. Dedim ki: "Varsınlar, bana bir yıl hapis cezası versinler, gider cezamı yatar, çıkınca yine buraya dönerim." Onların işi bağırmak, bizimkisi ise susmak. Bugüne bugün kazandığım koskoca bir nişan var, en iyi biçerdöverci seçilmiştim, savcıysa gözümü korkutmaya çalışıyor: Beni onuncu maddeden yargılatacakmış... Bir suçluyum sanki.

– İstisnasız her gün evimi rüyamda gördüm. Geri dönmüşüm: Bostanı ekiyormuşum, yatağımı düzeltiyormuşum... Sürekli bir şeyler buluyormuşum ya bir ayakkabı ya da tavuk... Her şey daha iyiye gidecek, daha keyifli olacak. Eve dönünce.

– Geceleri Tanrı'ya yalvarıyoruz, gündüzleri ise polislere. Sorun bana "Niye ağlıyorsun?" diye. Bilmiyorum ki nedenini. Kendi evimde yaşadığıma seviniyorum.

– Her şeyi yaşadık, hepsine göğüs gerdik...

– Size bir anekdot anlatacağım... Çernobillilere tanınacak ayrıcalıklarla ilgili hükümet kararnamesi çıkmış... Nükleer santrale yirmi kilometre mesafede yaşayan herkesin soyadının önüne "Muhteşem" eklenecek. On kilometre mesafede yaşayanların unvanı zaten, Majesteleri. Santral yakınında hayatta kalanlarınki ise, Ekselansları. Eh, böyle yaşıyoruz işte, Majesteleri. Ha ha...

– Güçbela doktorun yanına girdim: "Evladım, bacaklarım tutmuyor. Eklemlerim ağrıyor." – "İneğini gözden çıkarman lazım nine. Sütü zehirli." – "Ay, olmaz," –ağlıyo-

rum– "bacaklarım ağrıyor belki, dizlerim de ağrıyor, evet, ama ineğimden vazgeçmem ben. Beni o besliyor."

– Yedi çocuğum var. Hepsi çeşitli şehirlerde yaşıyor. Ben burada yalnızım. Onları özleyince, fotoğraflarının yanına oturuyorum. Konuşuyorum onlarla. Tek başıma. Evi kendi başıma boyadım, altı kutu boya gitti. Böyle yaşıyorum işte. Dört erkek, üç de kız evlat büyüttüm. Kocam erken öldü. Bir başımayım.

– Bir kurtla karşılaşıverdim bir keresinde: O duruyor, ben duruyorum. Birbirimize baktık, o bir yana sıçradı. Ben koşup kaçtım. Korkudan tüylerim diken diken oldu.

– Her hayvan insandan korkar. Hayvana elini sürmezsen, önünden geçer gider. Eskiden ormanda insan sesi duysan, sese doğru koşardın, artık insan insandan kaçar oldu. Tanrı beni ormanda bir insana rastlamaktan korusun!

– Her şey, İncil'de yazılan her şey gerçek oluyor. Orada bizim kolhozdan da bahsediliyor... Gorbaçov'dan da... Alnında doğum lekesi olan büyük bir liderden ve devasa bir iktidarın çöküşünden bahsediliyor. Sonra da Kıyamet Günü gelecek. Şehirlerde yaşayanların hepsi ölecek, köyde ise sadece tek bir insan hayatta kalacak. Hayatta kalan o insan, bir insan izine rastlayınca sevinecek! İnsana rastlayınca değil ama, insan izine rastlayınca...

– Lamba ışığıyla aydınlanıyoruz. Gaz lambası. Ah ah... Kadınlar size zaten anlattı. Bir yabandomuzu öldürünce, onu bodruma taşırız ya da gömeriz. Et toprağın altında üç gün dayanır. İçkimizi kendi mısırımızdan yaparız. Reçelden.

– İki çuval tuzum var. Devlet olmadan da gayet güzel idare ederiz biz! Bolca odun var, etraf ormanla çevrili. Ev sıcak. Lamba yanıyor. Güzel! Bir keçim, bir oğlağım, üç domuzum, on dört tavuğum var. Toprak – bolca var; çimen – bolca var. Kuyuda su var. Özgürüz! Halimiz iyi! Burada kolhozumuz değil, komünümüz var. Komünizm! Bir at daha alacağız. İşte o zaman kimseye ihtiyacımız kalmayacak. Bir at daha, o kadar...

– Burada bulunan bir muhabirin de şaşkınlıkla belirttiği gibi, biz sadece evimize geri dönmedik, tarihte de yüz yıl geriye gittik. Orakla ekin biçip çekiçle tırpanlıyoruz. Buğdayı doğrudan asfaltın üstünde harmanlıyoruz. Beyim sepet örüyor. Ben de kışın nakış işleyeceğim. Örgü öreceğim.

– Savaşta ailemizden on yedi kişi öldü. Erkek kardeşlerimden ikisi öldürüldü. Annem ağladı durdu. Yaşlı bir kadın vardı, köyleri dolaşıp çer çöp topluyordu. "Yas mı tutuyorsun?" diye sordu anneme. "Üzülme. Başkaları için hayatını veren insan kutsal biridir." Ben de vatanım için elimden ne gelirse yaparım... Sadece başka bir insanı öldüremem... Öğretmenim ben, insanları sevmeyi öğrettim öğrencilerime. İyilik her zaman kazanır. Çocuklar küçük, ruhları tertemiz.

– Çernobil... Savaşlar üstü bir savaş. İnsanın ondan kaçabileceği hiçbir yer yok. Ne toprakta, ne suda, ne de gökyüzünde.

– Radyoyu hemen kapattılar. Haberleri hiç bilmiyoruz, ama huzur içinde yaşıyoruz. Moralimiz bozulmuyor. İnsanlar geliyor, olan biteni anlatıyorlar: Her yanda savaş. Diyor-

lar ki, sosyalizm sona ermiş, kapitalist düzende yaşıyormuşuz artık. Çar geri dönecekmiş. Doğru mu bu?

– Ormandan bazen bir yabandomuzu geliyor bahçeye, bazen de bir tilki... İnsan geldiği pek olmuyor. Polisler hariç...

– Siz de gelsenize evime.

– Benimkine de. Evimde misafir ağırlamayalı öyle uzun zaman oldu ki.

– İstavroz çıkarıp dua ediyorum... Tanrım! Polisler gelip iki kez sobamı kırdı. Beni traktöre bindirip götürdüler. Ama yine geri döndüm! İnsanları bir bıraksalardı, hepsi dizlerinin üstünde sürüne sürüne evlerine geri dönerdi. Çektiklerimizden bütün dünya haberdar. Sadece ölüler için buraya dönüş izni var. Onları getiriyorlar. Ama hayatta kalanlar, sadece geceleri gelebiliyor. Ormanın içinden, gizlice...

– Mezarlık Günü'nde* buraya gelebilmek için herkes kendini paralıyor. İstisnasız herkes. Herkes kendi ölmüşlerini yâd etmek istiyor. Polisler ellerindeki listeye göre insanların girişine izin veriyor, ama on sekiz yaşından küçük çocuklar kabul edilmiyor. İnsanlar buraya gelip sırf evlerinin yanında durabildikleri için öyle mutlu oluyor ki... Kendi bahçelerinde, elma ağaçlarının yanında durabildikleri için... Önce mezarlıkta ağlıyorlar, sonra bahçelerine gidiyorlar. Orada da ağlayıp dua ediyorlar. Mum yakıyorlar. Mumları bahçe çitlerinin üstüne yerleştiriyorlar, tıpkı mezarlıktaki çitlere dikilen mumlar gibi. Bazıları evlerinin

*Mezarlık Günü (Rusça adıyla *Radonitsa* ya da *Radunitsa*), Rusyalı Ortodoksların Paskalya Bayramı'nı takip eden ikinci salı günü mezarlıklara giderek kaybettikleri yakınlarını andıkları, anılarını yâd ettikleri özel bir gün. (ç.n.)

yanına bir çelenk bırakıyor. Bahçe çitine bir beyaz havlu asıyor. Yaşlı bir kadın duasında yakarıyor: "Kardeşlerim! Sabredin! Sabredin!"

– Mezarlığa yumurta ve çörek götürüyor insanlar... Birçoğu ekmek yerine krep götürüyor. Kimin elinde ne varsa... Herkes aile mezarının yakınına oturuyor. Mezara sesleniyorlar: "Kardeşim, tatman için getirdim bunları. Gel de beraber yiyelim." Veya: "Anneciğim, güzel annemiz... Babacığım, canımız babamız... Tatulya..." Gökyüzündeki ruhlara sesleniyorlar... Yakınını o yıl kaybeden varsa ağlıyor, daha önce kaybeden varsa ağlamıyor. Onlar konuşup anılarını yâd ediyor. Herkes dua ediyor. Dua etmeyi bilmeyenler varsa onlar da dua ediyor.

– Geceleyin ağlanmaz ölüler için. Güneş battıktan sonra, artık ağlanmaz. Onların ruhlarını unutma Yüce Tanrım. Onları krallığına kabul et!

– Gülmeyi bilmeyen ağlar. İşte, bakın, Ukraynalı bir kadın pazarda iri kırmızı elmalar satıyor. Avaz avaz bağırıyor: "Elma alın! Çernobil elmaları bunlar!" Biri ona nasihat veriyor: "Bunların Çernobil elması olduğunu söylemesene teyze. Kimse almaz yoksa." – "Boş versenize! Alıyorlar işte! Kimine kaynanası için lazım bunlar, kimine de amiri!"

– Hapisten çıkınca buraya dönen biri vardı. Genel af kapsamında salıverilmiş. Komşu köyde yaşıyordu. Annesi öldü, evini de toprağa gömdüler. Bizim buraya geldi: "Teyze, bana biraz ekmekle domuz pastırması verin. Sizin için odun kırarım." Yalvarıyordu.

– Ülkede karmaşa var, buraya kaçıyor insanlar. Diğer

insanlardan kaçıyorlar. Kanundan kaçıyorlar. Ve yalnız yaşıyorlar. Buralı olmayan insanlar... Sertler, bakışlarında cana yakınlık yok. Sarhoş olup yangın çıkarıyorlar. Geceleri uyurken yatağımızın altında yabalar, baltalar. Mutfakta, kapının yanında da çekiç var.

– İlkbaharda kudurmuş bir tilki koşturuyordu burada, kudurunca öyle müşfikleşti, öyle müşfikleşti ki. Suya bakamıyor ama. Bahçene bir kova su koyuver, korkmana gerek kalmaz. Kaçar gider.

– İnsanlar geliyor... Bizim hakkımızda film çekiyorlar, ama biz o filmleri hiç görmüyoruz. Ne televizyonumuz ne de elektriğimiz var. Tek yapabildiğimiz pencereden dışarıyı izlemek. Bir de dua etmek elbette. Eskiden Tanrı yerine komünistler vardı, artık geriye sadece Tanrı kaldı.

– Bizler onurlu insanlarız. Ben partizanım, bir yılımı partizanlarla geçirdim. Bizimkiler Almanları yendiğinde cephedeydim. Almanya Parlamento Binası'na soyadımı yazdım: Artyuşenko. Kaputumu çıkardım, komünizmi inşa ettim. Peki nerede şimdi o komünizm?

– Bizim burada komünizm var. Kız kardeşlerimizle, erkek kardeşlerimizle yaşıyoruz.

– Savaşın başladığı yıl ne mantar ne de yemiş verdi toprak. İnanabiliyor musunuz buna? Toprak doğrudan hissetti felaketi... Yıl 1941... Ah, öyle net hatırlıyorum ki! Hiç unutmadım savaşı. Bir söylenti yayılmıştı, esir düşen erkekleri getireceklermiş, eşini dostunu gören alıp götürebilecekmiş. Koşarak fırladı bizim kadınlar! O akşam kimi tanıdığını, kimi de hiç tanımadığı adamları götürdü evine.

Ama pisliğin teki bir adam vardı aramızda... Herkes gibiydi hayatı, evli, iki çocuklu. Komutana gidip bizim Ukraynalıları da aldığımızı anlattı. Bizde Vasko ile Saşko vardı... Ertesi gün motosikletleriyle Almanlar çıkageldi... Yalvardık, dizlerimizin üstüne kapandık... Ama onları köyden çıkarıp makineli tüfeklerle taradılar. Dokuz kişi. Öyle gencecik, öyle iyiydiler ki! Vasko, Saşko...

Yeter ki savaş çıkmasın. Öyle korkuyorum ki savaştan!

– Komutanlar gelirdi, bağırıp çağırıp dururlardı, bizse karşılarında sağır ve dilsiz. Her şeyi yaşadık, hepsine göğüs gerdik...

– Ama ben başka bir şeyi... Başka bir şeyi düşünüp duruyorum. Mezarlıkta. Kimi bağıra çağıra ağıt yakar, kimi sessizce. Başka birileri der ki: "Bir yol ver sarı kum. Dağıl kara gece." Ormandan umut kesilmez, giden dönebilir, ama kuma asla bel bağlama. Yavaşça sesleneceğim ona: "İvan... İvan, nasıl yaşarım ben sensiz?" Ama iyi ama kötü, hiçbir yanıt vermeyecek bana.

– Ama ben... Kimseden korkmuyorum ben: Ne ölülerden, ne hayvanlardan, kimseden. Oğlum şehirden gelip bağırıp çağırıyor bana: "Ne diye tek başına oturuyorsun burada? Ya biri gelip seni gırtlaklasa?" Velev ki geldi, alınacak neyim var ki benim? Birkaç yastık... Basit bir köy evinde bulunabilecek tek eşya, yastık. Haydudun biri içeri girmeye kalksa, kafası pencereden göründüğü anda onu baltayla koparırım. Bizim buralarda öyle yapılır... Belki de Tanrı yoktur, başka biri vardır, ama orada, yukarılarda biri var... Hayattayım çünkü.

– Dedem kışın kestiği danadan artakalan parçaları avluya asardı. Yabancılar gelip derdi ki: "İhtiyar, ne yapıyorsun?" – "Radyasyonu def ediyorum."

– Şöyle ki... İnsanlar öyle anlatıyordu... Toprağa vermiş adam karısını, küçük bir yavru kalmış ondan geriye. Yalnız bir adam... Kederinden içkiye vurmuş kendini... Bebeğin ıslattığı bütün kıyafetleri yastığın altına atarmış. Karısı da –kendisi ya da sadece ruhu– geceleyin ortaya çıkar, o çamaşırları yıkar, kurutur ve bir yerde toplarmış. Bir keresinde adam onu görmüş... Seslenmiş de, ama kadın o an buharlaşmış. Havaya karışmış. Böylece komşuları adama tavsiyede bulunmuş: Hayaleti görününce, hemen kapıyı kilitle, gidemez kalır o zaman. O günden sonra kadın bir daha hiç gelmemiş. Neler olmuş orada? Kimmiş o gelen?

İnanmıyor musunuz bana? Öyleyse söyleyin bakalım, nereden çıktı tüm masallar? Belki de gerçekten oldu bunlar vaktinde. Amaaan, siz okumuş tipler yok musunuz!

– O Çernobil neden havaya uçtu? Kimisi, biliminsanlarının hatası dedi. Bunlar Tanrı'yı sakalından yakalamaya kalkmış, son gülen ise Tanrı olmuş. Ama cezasını biz çekiyoruz.

Kolay bir hayatımız olmadı hiçbir zaman. Ya da huzurlu. Savaştan hemen önce insanları aldılar. Alıp götürdüler... Bizde üç erkek vardı... Siyah arabalarda gelip üçünü de tarladan aldılar ve bugüne dek hiçbiri geri dönmedi. Biz hep korku içinde yaşadık.

– Ağlamayı sevmem ben... Yeni anekdotlar dinlemeyi severim... Çernobil bölgesinde tütün yetişirdi. Fabrikada

bu tütünden sigara üretilirdi. Her paketin üstünde şu yazılıydı: "Sağlık Bakanlığı son kez uyarmaktadır: Sigara içmek sağlığa zararlıdır." Ha ha ha... İyi de, dedelerimiz de sigara içerdi...

– Elimde kala kala tek bir inek kaldı. Onu bile veririm gerekirse, yeter ki savaş çıkmasın. Öyle korkuyorum ki savaştan!

– Guguk kuşları ötüyor, saksağanlar çene çalıyor. Karacalar koşuşturuyor. Ama yavrulamaya devam edecekler mi, bunu kimse bilmiyor. Sabahleyin bahçeye göz gezdirdim, domuzlar eşeleniyordu. Yabandomuzları. İnsanları yeniden yerleştirebilirsiniz buraya, ama geyiklerle domuzlar için mümkün değil bu. Su da sınır tanımaz, akar gider toprağın üzerinden, toprağın altından...

Bir ev, insansız olmaz. Hayvanların da insana ihtiyacı vardır. Hepsi insan arar. Bir leylek havalandı. Bir böcek bir yerlere tırmandı. Mutlu eder bunlar insanı.

– Canım acıyor hanımlar... Ah, nasıl da canım acıyor! Sessiz olmalı... Tabutunuzu sessizce getiriyorlar... Dikkatlice. Kapıya ya da yatağa çarptırmamalı, bir şeye değip de onu devirmemeli. Bunlar uğursuzluk getirir, haneye bir ölüm daha vurur. Onların ruhlarını unutma Yüce Tanrım. Onları Krallığına kabul et! Gömüldükleri yerde onlara ağıtlar yakılacak. Burada sadece mezar var. Etrafımız çepeçevre mezar... Damperli kamyonlar vızır vızır. Buldozerler. Evler yıkılıyor... Mezar kazıcılar arı gibi çalışıyor... Okulu gömdüler, köy konseyi binasını ve hamamı da... Bu dünya ve insanlar artık eskisi gibi değil. Bilemediğim tek şey, ruhu

var mıdır insanın? Nasıl bir şeydir o? Ve öte dünyaya tüm o ruhların hepsi nasıl sığıyor?

İki gün almıştı dedemin ölmesi, sobanın arkasına saklanıp bakınırdım, acaba dedemin ruhu nasıl çıkıp da uçacaktı bedeninden? İneği sağmaya gitmiştim... Geri döndüm eve... Sesleniyorum. Gözleri açık yatıyor... Ruhu uçup gitmiş bile... Yoksa öyle bir şey olmadı mı? O zaman biz bir daha nasıl buluşacağız?

– Rahip bizim ölümsüz olduğumuzu söylüyor. Dua ediyoruz. Tanrım, yaşamlarımızın verdiği dertlere, yorgunluğa göğüs gerecek gücü bizden esirgeme...

Yağmur Solucanı Bulan Tavuğun Mutluluğu ve Tencerede Pişen Şeyin Ebedi Olmadığı Üzerine Bir Monolog.

– İlk korku...

İlk korku gökyüzünden yağdı. Suyla birlikte üzerimize aktı. Birçok insan, ki az değildi sayıları, son derece sakindi, taş gibi kıpırtısız. Haç üzerine yemin ederim! Yaşça daha büyük erkekler birkaç kadeh içince başlar: "Berlin'e kadar gidip zafer kazandık." Duvara nasıl yüklendiklerini anlatırlar. Zafer kazanan kahramanlar onlar! Madalyalı hepsi.

İlk korku şöyle çaldı kapımızı... Sabahları bahçede ve bostanda boğazlanmış köstebekler buluyorduk. Kim boğmuştu onları? Genelde toprağın altından gün yüzüne çıkmazlar. Bir şey onları dışarı kovalamıştı. Haç üzerine yemin ederim!

Oğlum Gomel'den telefon ediyor:

"Mayıs böcekleri uçuyor mu peki?"

"Böcekler ortada yok, hatta larvalar da hiç görünmüyor ortalıkta. Saklanıyorlar."

"Peki ya yağmur solucanları?"

"Bir tanecik bile bulsalar, tavuklar sevinçten havaya uçacak. Ama onlardan da yok ortalıkta."

"Yüksek radyasyonun ilk işareti, mayıs böceklerinin ve solucanların ortalıkta olmamasıdır."

"Radyasyon da neyin nesi?"

"Bir tür ölüm anne. Babamı da ikna et, oradan ayrılmanız lazım. Bizde kalırsınız."

"İyi de, henüz bostanı bile ekmedik..."

Herkes zeki olsa, aptallık kimlere kalacaktı, değil mi? Yanıyordu evet, cidden yangın çıkmıştı. Ama yangın, geçici bir olay, söndürülür biter, dolayısıyla o sırada kimse korku duymamıştı. Atom nedir, kimse bilmiyordu zaten. Haç üzerine yemin ederim! Biz, nükleer santralin hemen yanında yaşıyorduk; kuş uçuşu mesafe otuz kilometreydi, yoldan gidilirse kırk kilometre. Son derece memnunduk da bundan. Bir bilet alıp gidiverirdin. Moskova'da ne varsa orada da bulunurdu, uygun fiyata sucuk, et her daim olurdu dükkânlarda. İstediğini seçerdin. İyi zamanlardı onlar!

Şimdi ise sadece korku var... Kurbağalar ve bitler kalacakmış geride, ama insan olmayacakmış, öyle diyorlar. İnsansız sürecekmiş yaşam. Böyle abartılı hikâyeler anlatıyorlar. Aptaldır onları beğenenler! Ama ateş olmayan yerden de duman çıkmaz... Bu söz, eski bir şarkı gibi yerleşti kulaklarımıza artık...

Radyoyu açıyorum. Korkutup duruyorlar bizi radyasyonla. Oysa radyasyonun gelişiyle daha iyi bir yaşam sürmeye başladık. Haç üzerine yemin ederim! Baksana şuraya; portakal getirdiler, üç çeşit sucuk var, buyurun işte! Hem de köyde! Torunlarım dünyanın yarısını gezmiştir. En küçük kız Fransa'dan yeni döndü; vaktinde Napolyon'un saldırıya geçtiği yerden... "Nineciğim, ananas gördüm orada!" İkinci torunumu... Fransa'dan dönen torunumun ağabeyini, tedavi için Berlin'e götürdüler... Orası da Hitler'in üzerimize yürümeye başladığı yer... Tanklarla... Yeni bir dünya var artık... Her şey farklı... Bu radyasyonun suçu mu, onun değilse kimin peki? Nasıl bir şey şu radyasyon? Acaba sinemada gösterdikleri gibi mi? İzlediniz mi siz? Beyaz mı, beyaz değilse nasıl? Hangi renkte? Kimileri diyor ki, rengi de yokmuş, kokusu da, diğerleriyse siyah olduğu iddiasında. Toprak rengindeymiş! Ama eğer yoksa rengi, Tanrı'ya benziyor demektir. Tanrı her yerdedir, ama kimse görmez onu. Korkutuyorlar bizi! Fakat bahçede elmalar, ağaçta yapraklar, tarlada patatesler var... Düşünüyorum da, Çernobil diye bir şey olmadı bence, hepsini uydurdular. Kandırdılar insanları. Kız kardeşim kocasıyla birlikte buradan gitti. Çok uzağa değil, yirmi kilometre öteye. Oraya gideli iki ay olmuşken bir komşu yanlarına koşup: "İneğiniz benim ineğime radyasyon bulaştırdı. Ayakta duramıyor şimdi." – "Nasıl bulaştırmış peki?" –"Havadan bulaşmış, toz gibi. Uçarak." Hikâyeler! Abartılı hikâyeler işte... Fakat hakikaten olmuş bir şey anlatayım... Dedemin arıları vardı, beş kovan dolusu. Üç gün boyunca kovanlarından çıkıp uçmadılar, hiçbiri.

Kovanlarında kaldılar. Beklediler. Dedem koşturup durdu bahçede: Nasıl bir şey musallat oldu başımıza? Kolera salgını mı yoksa? Doğada ters giden bir şeyler var. Öğretmen olan komşumuzun bize sonradan açıkladığına göre, arıların sistemi bizimkinden iyiymiş, daha bilgelermiş bizden, o nedenle olanları anında hissetmişler. Radyo ve gazeteler henüz sessizliğini korurken arılar biliyormuş her şeyi. Anca dördüncü gün uçmaya başladılar. Yabanarıları... Yabanarılarımız vardı, verandanın tepesinde bir yabanarısı kovanımız vardı, kimse dokunmadı oraya, ama sabah burada değildi hiçbiri, öldüler mi kaldılar mı, bilemedi hiç kimse. Ta altı yıl sonra geri geldiler. Radyasyon... Hem insanları korkutuyor hem de hayvanları... Kuşları da... Hatta ağaçlar bile korku içinde, ama onlar sessiz. Bir şey anlatamıyorlar. Ama Colorado böcekleri eskiden olduğu gibi dolanıyor ortalıkta, çiçek soğanlarını yiyorlar, yaprakları kemiriyorlar, zehre alışkınlar. Tıpkı bizim gibi.

Ama düşünüyorum da, her hanede ölen biri oldu... Nehrin diğer kıyısındaki bir sokakta... Oradaki tüm kadınlar şu an dul, yok kocaları, hepsi öldü. Bizim sokakta bir dedem hayatta, onun dışında bir adam daha var. Tanrı erkekleri daha erken alıyor. Niye? Bunu kimse açıklayamıyor bize, bu sırrı kimse bilmiyor. Ama düşününce, sadece erkekler kalsaydı geriye, hiç kadın olmasaydı, o da iyi olmazdı. İçiyorlar cancağızım, içiyorlar. Kederlerinden içiyorlar. Kim kederlenmez ki ölümden? Biri ölünce, kedere boğuluyorlar! Teselli etmek mümkün değil! Hiç kimse, hiçbir şekilde dindiremez acılarını. İçerler ve konuşlar... Düşüncelere

dalarlar... İçerler, gülerler ve dan! Yok oluverirler. Herkes acısız bir ölümü düşler. Nasıl elde edilir ki bu? Ruh, yaşayan yegâne varlıktır. Canım benim... Kadınlarımız kısır, her üçünden birinin kadınlığı zarar gördü. Gençlerin de, yaşlıların da... Doğum yapamadı hepsi... Düşünüyorum da... Eskiden böyle değildi...

Başka ne söyleyeyim? Yaşamak zorundasın. Hepsi bu...

Bir şey daha... Önceden tereyağımızı, kremamızı, çökeleğimizi, peynirimizi kendimiz yapardık. Hamuru sütte kaynatırdık. Böyle şeyler yerler mi hiç şehirde? Unu suyla karıştırıp yoğurursun, hamuru parçalara bölersin, sonra o parçaları tenceredeki kaynar suya atarsın. Haşlarsın, sonra biraz süt eklersin. Annemiz göstermişti bize de ve demişti ki: "Çocuklar, siz de öğreneceksiniz bunları yapmayı. Ben de vaktinde annemden öğrenmiştim." Huş ağaçlarının ve akçaağaçların meyvelerini sıkıp suyunu içerdik. Fasulyeleri büyükçe bir ocağın üzerindeki tavalarda kavururduk. Vişneden kisel* kaynatırdık... Savaş zamanı ise, ısırgan otu toplardık, kazayağı ve diğer otları da. Açlıktan mahvolurduk, ama ölmedik. Ormanda yemiş vardı, mantar vardı... Ama şimdi hepsi silindi yaşamlarımızdan. Sanırdım ki, bunlar asla yok olmaz, hep sürecek varlıkları. Ve tencerede kaynayan yiyeceklerin ömrü sonsuz. Bunun bir gün değişeceğine asla inanmazdım. Ama değişti... Süt yasak, fasulye de. Mantar, yemiş yemeye izin yok. Eti üç saat suda tutmak şart. Patates haşlarken iki kez suyunu değiştirmek gerek. Ama Tanrı'yla mücadele edilmez... Yaşamak zorundasın...

*Pudinge benzeyen bir tatlı. (ç.n.)

Suyumuzun içilemeyeceğini söyleyerek bizi korkutuyorlar. Ama susuz yapılır mı? Her insanın içinde su var. İçinde su olmayan insan yok. Kayaların içinde bile su bulunur. Ömrü sonsuz olan su mu acaba? Tüm yaşam ondan doğuyor... Kime soracaksın ki bunu? Kimse yanıt vermez sana. Tanrı'ya dua ediyor insanlar, ama ona bir şey sormuyorlar. Yaşamak zorundasın...

Dışarıda mısırlar serpildi. İyi mısırlar.

Anna Petrovna Badayeva, yeniden yerleşimci

Sözsüz Bir Şarkı Üzerine Monolog

– Ayaklarınıza kapanayım... Yalvarayım size...

Anna Suşko'muzu bulun. Bizim köyde yaşardı. Kojuşki'de. Adı, Anna Suşko... Size tüm özelliklerini anlatayım, siz de kaydedip yazın. Kamburu var, doğuştan dilsiz. Yalnız yaşardı. Altmış yaşında... Tahliye sırasında onu bir "ilkyardım" arabasına bindirip bilinmeyen bir yere götürdüler. Okuma yazması yoktu, o yüzden ondan hiç mektup almadık. Kimsesizlerle hasta olanlar özel sığınaklara nakledildi. Sakladılar onları. Adreslerini bilen yok. Yazın bunları...

Bütün köy onun için üzüldü. Küçük bir çocukmuş gibi ilgilenirdik onunla. Kimimiz odununu kırardık, kimimiz sütünü getirirdik. Kimimiz gece yanında kalırdık... Sobasını yakardık... İki yıl boyunca başka yerlerde yaşadıktan sonra evlerimize geri döndük. Söyleyin ona, evi hâlâ sağlam,

burada. Çatısı yerinde, pencereleri de. Kırılan ya da çalınan her şeyi birlikte yerine koyarız. Bize adresini verseniz kâfi, nerede olduğunu, nerede çile çektiğini bilirsek, gider onu alırız. Geri getiririz. Böylece üzüntüden ölmez. Yalvarırım size. Günahsız bir ruh, yabancı bir yerde acılar içinde...

Onu tanımanızı sağlayacak bir şey daha var... Unuttum söylemeyi... Canını yakan bir şey olduğunda bir şarkı mırıldanır. Sözsüz. Sadece ses. Konuşamıyor... Canı yandığında, şarkı mırıldanır: a-a-a... İçiniz yanar...

A... a... a...

Mariya Volçok, komşu

Eski Bir Korku ve Bir Erkek Susarken Neden Kadınların Konuştuğu Üzerine Üç Monolog

K. ailesi. Anne ve kızı. Bir de, tek kelime etmeyen bir erkek (kızın kocası).

Kız:

– Başta gece gündüz ağladım. Ağlamak ve konuşmak istiyordum... Tacikistan'dan geldik biz, Duşanbe'den. Savaş var orada...

Bunlardan bahsetmemeliyim şu an... Çocuk bekliyorum, hamileyim... Ama anlatacağım size... Bir gün otobüsü durdurup pasaport kontrolü yaptılar. Sıradan insanlardı, yalnız ellerinde otomatik tüfekler vardı. Belgelerimizi incelediler, sonra erkekleri otobüsten dışarı sürüklediler. Ve

hemen orada, otobüs kapısının önünde... onları vurdular. Başka tarafa götürmediler bile. Başkası anlatsa asla inanmazdım. Ama bunu kendi gözlerimle gördüm. Gördüm, o iki erkeği dışarı çıkardılar, biri öyle gençti ki, yakışıklıydı, onlara bir şeyler söylüyordu bağıra çağıra. Tacikçe, Rusça... Bağıra çağıra karısının yeni doğum yaptığını, evde üç küçük çocuğunun onu beklediğini haykırıyordu. Sadece güldü diğerleri, onlar da gençti, çok genç. Sıradan insanlardı, yalnız ellerinde otomatik tüfekler vardı. Yere düştü... Adamların pabuçlarını öpüyordu... Herkes suspustu, bütün otobüs. Otobüs hareket eder etmez: Tak-tak-tak... Arkaya bakmaya korktum... (*Ağlıyor.*)

Bunlardan bahsetmemeliyim şu an... Çocuk bekliyorum. Ama anlatacağım size... Tek bir ricam var yalnız: Soyadımı yazmayın, adım Svetlana. Orada kalan akrabalarımız var. Onları öldürürler... Bir daha asla savaş görmeyeceğiz sanırdım önceden. Koskoca bir ülkemiz vardı, çok severdik. En güçlüsüydü dünyanın! Önceden bize derlerdi ki, Sovyet döneminde zor şartlarda, kıtı kıtına yaşadık, çünkü büyük bir savaş atlatıldı, çok acı çekti halk, ama artık muazzam bir ordumuz olduğu için bize kimse elini süremez. Kimse bizi yenemez! Ama biz birbirimizi vurmaya başladık... Öncekine benzer bir savaş değil şimdiki. Dedemizin hatırladığı, Almanya'ya kadar yürüdüğü savaştan farklı. Berlin'e kadar yürüdüğü. Şu an komşu komşusuna silah çekiyor, beraber okula giden çocuklar şimdi birbirlerini öldürüyor, okul sıralarında yan yana oturdukları kızlara tecavüz ediyorlar. Herkes aklını kaçırdı...

Kocalarımız susuyor. Erkekler susuyor, size tek kelime bile anlatmazlar. Arkalarından bağırdılar, karı gibi kaçtıklarını söylediler onlara. Ödlek olduklarını! Vatanlarına ihanet ettiklerini. Neymiş suçları? Birine ateş edemiyorsan bu suç olabilir mi? Birine ateş etmeyi istememek suç mu? Kocam Tacik, cepheye gidip insan öldürmesi gerekiyordu. Ama o: "Gidelim buradan. Savaşmak istemiyorum. Makineli tüfek kullanmak istemiyorum." Marangozluk yapmayı sever, atlara karşı büyük sevgi duyar. Birini vurmak istemiyor. Öyle bir ruhu var... Ava gitmeyi de sevmez. Doğduğu topraklarda onun dilinde konuşuyor insanlar, ama her şeyi bırakıp ayrıldı oradan. Çünkü başka bir Tacik'i, kendisi gibi birini öldürmek istemedi. Hiç tanımadığı, kendisine hiçbir kötülüğü dokunmamış birini öldürmek istemedi... Oradayken televizyon bile seyretmiyordu. Tıkamıştı kulaklarını... Ama burada da kimi kimsesi yok, erkek kardeşleri orada savaşıyor, bir tanesi öldü bile. Annesi de orada yaşıyor. Kız kardeşleri de. Buraya Duşanbe treniyle geldik, pencereleri tuz buz olmuştu trenin, soğuktu, ısıtma yoktu, ateş edilmemişti, ama yolda camlara taş atmışlardı, pencereler öyle kırıldı: "Ruslar buradan defolsun! Pis işgalciler! Bizi yağmalamaktan vazgeçin!" Ama kocam da bir Tacik ve tüm bu söylenenleri duydu. Çocuklarımız da duydu hepsini. Birinci sınıfta okuyan bir kızımız var, bir çocuğa âşık olmuştu. Bir Tacik'e. Bir gün okuldan gelince: "Anne, kimim ben, Tacik miyim Rus mu?" Nasıl açıklayayım ki şimdi bunu ona...

Bunlardan bahsetmemeliyim şu an... Ama anlatacağım size... Pamir Tacikleri Kulyab Tacikleriyle savaşıyor. Hep-

si Tacik, aynı Kur'an'a inanıyorlar, dinleri aynı, ama Kulyablılar Pamirlileri, Pamirliler de Kulyablıları öldürüyor. Önce kent meydanında toplandılar, bağırıp çağırıyorlardı, dua ediyorlardı. Anlamak istiyordum, ben de oraya gittim. Oradaki ihtiyarlara sordum: "Kimi protesto ediyorsunuz?" Yanıt verdiler: "Parlamentoyu. Bize bu Parlamento denen adamın çok kötü biri olduğunu söylediler." Sonra meydan boşaltıldı, silah sesleri başladı. Birdenbire başka bir ülke haline geldi orası, tanımadığım, bilmediğim bir ülke. Doğu işte! O güne dek kendi topraklarımızda yaşadığımızı düşünürdük. Sovyet kanunlarına bağlı bir şekilde. Orada çok sayıda Rus mezarı kaldı geriye, ama hiçbirinin başında ağlayan yok... Sığırlar otluyor Rus mezarlıklarında... Ve keçiler... İhtiyar Ruslar hurdalıklarda dolanıyor, bir şeyler topluyor oralardan...

Doğumevinde çalıştım, ebe olarak. Gece vardiyasındaydım. Bir kadın doğum yapıyordu, zor bir doğum, çığlıklar atıyordu... Bir hemşire koşarak içeri daldı... Elinde steril olmayan eldivenler, üstünde steril olmayan bir önlük... Ne oldu? Ne? Ne olmuştu da doğumhaneye o şekilde girmişti? "Kızlar, haydutlar var dışarıda!" Siyah maskeler takmışlar, silahlılar... Üstümüze üstümüze gelip dediler ki: "İlaç verin bize! Alkol verin!" – "İlaç da yok, alkol de!" Doktoru duvara yapıştırıp: "Ver hemen!" O esnada, doğum yapan kadın bebeği doğurunca rahatlayarak çığlık attı. Mutlulukla. Bebek de ağlamaya başladı, henüz doğmuştu daha... Kadının üzerine eğilip baktım, bebek kız mıydı, erkek miydi, hatırlamıyorum. Henüz bir adı bile yoktu. Ve o haydutlar kalkıp

bize şunu sordu: Kulyablı mı bu, Pamirli mi? Kız mı erkek mi diye değil, Kulyablı mı Pamirli mi? Bizde sessizlik... Bağırıyorlar: "Nereli?!" Bizde sessizlik. O zaman bebeği kapıverdiler, dünyaya geleli altı üstü beş-on dakika olmuştu belki ve bebeği pencereden dışarı attılar... Ebeyim ben, ilk kez tanık olmuyordum bir çocuğun ölümüne. Ama bu seferki... Kalbim neredeyse göğsümden dışarı fırlayacaktı... Bu olayı hatırlamamam lazım... (*Yeniden ağlamaya başlıyor.*) O olaydan sonra... Egzama çıktı ellerimde. Damarlarım büyüdü. Her şeye karşı öyle kayıtsızdım ki, yataktan kalkmak istemiyordum. Hastaneye gidiyordum, sonra geri dönüyordum. O sırada kendim de bebek bekliyordum... Nasıl yaşayacaktık? Çocuğumu nasıl dünyaya getirecektim orada? Buraya geldik... Belarus'a... Narovlya, sessiz bir kasaba, küçük. Daha fazlasını sormayın... Benden bu kadar... (*Duraksıyor.*) Durun... Şunu bilmenizi isterim: Tanrı'dan korkmuyorum ben. İnsandan korkuyorum... Buraya geldiğimiz zaman şunu sorardık: "Nerelerde radyasyon var?" – "Adımınızı attığınız her yerde." Yani bütün toprakta mı?! (*Gözyaşlarını siliyor.*) İnsanlar buradan gitmişti. Korkmuşlardı.

Ama ben burada, oradaki kadar korkmuyorum. Vatansız kaldık biz, yersiz yurtsuz kaldık. Almanların hepsi Almanya'ya gitti, Tatarlar da izin çıkınca Kırım'a, ama Ruslar kimseye lazım değil. Umut edecek ne var? Ne beklentimiz olacak? Hiçbir zaman halkını kurtarmamıştır Rusya, çünkü çok büyük, sonsuz bir ülke. Açık konuşmak gerekirse, ben de kendi vatanım olarak görmüyorum Rusya'yı, başka türlü

bir anlayışla büyüdük biz, bizim vatanımız Sovyetler Birliği'ydi. O ruhu nasıl kurtaracağını bir bilen var mı artık? Burada kimse silahlarla cirit atmıyor, bu başlı başına iyi bir şey. Bize bir ev de verdiler, kocama da bir iş. Mektup yazdım tanıdıklarımıza, dün onlar da geldi. Temelli. Akşamleyin varmışlar, ama tren istasyonundan dışarı çıkmaya korkmuşlar, çocukları da dışarı bırakmamışlar, bavullarının üstünde öyle oturmuşlar. Sabahı beklemeye başlamışlar. Ama sonra bir bakmışlar: Sokaklarda insanlar dolaşıyor, gülüyor, sigara içiyor... Onlara bizim sokağı göstermiş birileri, bizim eve kadar eşlik etmişler. Şaşkınlıklarını bir türlü üzerilerinden atamadılar, çünkü biz oradayken, normal bir yaşam, huzurlu bir yaşam neydi, unutmuştuk çoktan. Akşamleyin sokaklarda dolaşılabileceğini de. Gülünebileceğini de... Sabah kalkınca bakkala gittiler, orada tereyağı, kaymak görmüşler ve hemen oracıkta, dükkânda –bütün bunları sonra bizzat anlattılar bize– beş şişe kaymak satın alıp mideye indirivermişler. Deli görmüş gibi bakmış insanlar. İki yıldır ne tereyağı ne de kaymak görmedi onlar. Orada ekmek bile alamıyorsun artık. Orada savaş var... Savaşı bilmeyen bir insana bunları açıklamak mümkün değil... Savaşı sadece sinemada görmüş insanlara bunu anlatamazsın...

Oradayken ruhum ölmüştü benim... Ölü bir ruhla kimi doğuracak, kime hayat verecektim orada? Burada az insan var... Evler boş... Ormana yakın bir yerde yaşıyoruz... Etrafta çok insan olunca korkuyorum ben. Tren istasyonunda mesela... Savaş zamanındaki gibi olunca... (*Hıçkırarak ağlamaya başlıyor ve konuşmayı bırakıyor.*)

Anne:

– Sadece savaş hakkında... Sadece savaş hakkında konuşabilirim... Niye buraya geldik? Niye geldik Çernobil topraklarına? Çünkü bizi buradan, bu topraklardan kimse kovmayacak. Burası artık kimsenin değil, Tanrı burayı geri aldı. İnsanlar terk edip gitti.

Duşanbe'de demiryollarında istasyon şefi olarak çalışıyordum, bir şef daha vardı, Tacik. Çocuklarımız birlikte büyüdü, birlikte okula gitti, bayram masalarında bir arada olurduk: Yılbaşında, 1 Mayıs'ta... Zafer Bayramı'nda... Birlikte şarap içer, pilav yerdik. Bana "Kız kardeşim," derdi, "kız kardeşçiğim, benim Rus kız kardeşim." Bir gün ansızın dikiliverdi karşıma, aynı odada çalışırdık, masamın önünde durup bana bağırmaya başladı:

"Ne zaman Rusya'na döneceksin sen? Burası bizim ülkemiz!"

O an aklımı kaçıracağım sandım. Ayağa fırladım:

"Üzerindeki ceket nereden?"

"Leningrad," diye yanıtladı şaşkınlık içinde.

"Çıkart o Rus ceketini, alçak herif!" Üzerindeki ceketi çekip çıkardım. "Şapkan nereden peki? Sibirya'dan gönderdiler diye böbürlenip duruyordun! Çıkart şapkanı, alçak! Gömleğini de ver! Pantolonunu da! Moskova'daki bir fabrikada dikildi hepsi! Onlar da Rus malı!"

İç çamaşırlarına kadar soydum onu neredeyse. İriyarı bir adamdı, ben omzuna geliyordum, ama o an nereden, nasıl bir güç geldiyse bana, üzerindeki her şeyi çekip aldım. Etrafımızda insanlar toplanmaya başlamıştı. Bağırarak dedi ki bana:

"Uzak dur benden, manyak!"

"Olmaz, benim olan, Rus olan her şeyi bana geri ver! Benim olan her şeyi alacağım!" Delirmiş gibiydim. "Çoraplarını çıkar! Ayakkabılarını da!"

Gece gündüz çalışıyorduk... Trenler tıklım tıkış hareket ediyordu, kaçıyordu insanlar... Çok sayıda Rus göç ediyordu... Binlerce! On binlerce! Yüz binlerce! Sanki burada bir Rusya dolusu daha insan vardı. Sabahın ikisinde Moskova trenini yollamıştım, Kurgan-Tyube kasabasından çocuklar kalmıştı istasyonda, binememişlerdi trene. Onları yolcu salonuna kapatıp sakladım. İki adam bana doğru geldi. Ellerinde makineli tüfekler.

"Aa, çocuklar, ne yapıyorsunuz burada?" dedim. O sırada gümbür gümbür atıyordu kalbim.

"Senin hatan, bütün kapıları açık bırakmışsın."

"Tren kaldırıyordum. Kapatacak fırsatım olmadı."

"Oradaki çocuklar kim?"

"Buralı çocuklar, Duşanbeli."

"Kurgan'dan olmasınlar sakın? Kulyablılardan..."

"Hayır, hayır. Bizim çocuklardan onlar."

Gittiler. Ama ya yolcu salonunu açsalardı? O zaman herkesi... Beni de tabii, alnımıza birer kurşun sıkıp öldürürlerdi! Orada tek bir iktidar var: silahlı insan. Sabahleyin çocukları Astrahan trenine yerleştirdim, karpuzlar nasıl nakliediliyorsa öyle nakledilsinler diye talimat verdim kondüktörlere, kapıları hiç açılmayacaktı. (Önce susuyor. Sonra uzun uzun ağlıyor.) İnsandan daha korkunç bir şey var mı yeryüzünde? (*Yine susuyor.*)

Artık buraya gelmiştik, yolda yürürken dakika başı arkama dönüp bakınıyordum, biri beni takip ediyormuş gibi geliyordu... Birileri tetikte bekliyormuş gibi. Oradayken ölümü düşünmediğim tek bir gün bile geçirmedim. Evden hep temiz kıyafetlerle çıkardım; yeni yıkanmış bir bluz, etek, temiz iç çamaşırları ile. Sırf birdenbire öldürülebilirim diye! Şu an ise ormanda yürüyorum tek başıma ve kimseden korkmuyorum. İnsan olmuyor ormanda, tek kişi bile. Yürüyorum ve geçmişi düşünüyorum: Tüm bunları cidden yaşadım mı, hepsi bir kâbus muydu yoksa? Bazen avcılara rastlıyorsun ormanda, silahları, köpekleri ve dozimetreleri oluyor yanlarında. Bunlar da eli silahlı insanlar, ama oradakiler gibi değil, insan avlamıyor bunlar. Bir silah sesi duyunca biliyorum ki, ineklere ateş ediyorlar ya da tavşan peşindeler. (*Susuyor.*) O yüzden buradayken korkmuyorum... Topraktan, sudan korkamam ben... İnsanlardan korkuyorum... Orada pazara gidip yüz dolara makineli tüfek alabilir biri...

Bir adam hatırlıyorum. Tacik... Başka bir adamı kovalıyordu... İnsan avına çıkmıştı! Koşuşundan, nefes alıp verişinden hemen anladım, o adamı öldürmek istiyordu... Ama diğeri saklandı... Kaçmayı başardı... Kovalayan adam geri dönüp bana yaklaştı ve dedi ki: "Hanım, sizin burada içecek su nereden bulunur?" Sıradan bir soruymuş gibi sordu bunu, sanki hiçbir şey olmamış, her şey normalmiş gibi. İstasyonda bir depo su vardı, yerini gösterdim. Sonra da gözlerinin içine bakıp dedim ki: "Niye birbirinizi kovalıyorsunuz? Niye birbirinizi öldürüyorsunuz?" Sanki biraz

utanmış gibi göründü gözüme. "Tamam işte, hanım, fazla ses etme." Ama sayıları daha fazla olunca farklı davranıyorlar. İki ya da üç kişi olsalar beni duvara yapıştırmışlardı. Tek başlarına olduklarında yine de konuşulabiliyor onlarla...

Duşanbe'den Taşkent'e gittik, ama daha da ileriye, Minsk'e gitmeliydik. Hiç bilet yoktu, bir tane bile! Çok zekice kurmuşlar düzeni, birine rüşvet vermedikçe uçağa binmen mümkün değil, sayısız sorun çıkarıyorlar: Çok ağır bu eşya, çok geniş, bunu alamazsın, bırakman lazım. Eşyaları iki kez tarttırdılar bize, sonra anladım durumu. Biraz para sıkıştırdım ellerine... "Bu kadar uğraştıracağına baştan yapaydın ya şunu." O kadar basit yani! Ama o rüşveti alana kadar... İki ton çeken konteynırımızı boşaltmamız için zorladılar bizi. "Savaş bölgesinden geliyorsunuz, içinde silah olmadığı ne malum? Ya da haşhaş?" Amirleriyle konuşmaya gittim, bekleme odasındayken iyi yürekli bir kadınla tanıştım, neyin ne olduğunu o anlattı bana: "Burada hiçbir çözüm elde edemezsiniz, siz adalet talep ederken konteynırınız bir tarlaya fırlatılacak ve getirdiğiniz her şeye el konulacak." Şimdi ne yapacaktık peki? Gece hiç uyumadık, konteynırın içindeki eşyalarımızı ayıkladık: kıyafetler, şilteler, eski mobilyalar ve eski bir buzdolabı, iki çuval kitap. "Değerli kitap kaçırıyor olmayasınız?" Baktık: Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı?*'sı, Şolohov'un *Uyandırılmış Toprak*'ı... Güldük. "Kaç tane buzdolabınız var?" – "Bir tane, o da hasar görmüş halde." – "Niye beyanda bulunmadınız?" – "Nereden bilelim beyanda bulunmamız gerektiğini? Hayatımızda ilk kez savaştan kaçıyoruz." Aynı anda iki vatan kaybettik biz, hem Tacikistan'ımızı hem de Sovyetler Birliği'ni...

Ormanda dolaşıp düşünüyorum. Diğer herkes televizyon başında: Tacikistan'da neler olmuş? Durumlar nasıl? Ama benim hiç içimden gelmiyor bunları öğrenmek.

Bir yaşamımız vardı... Başka türlü bir yaşam... Oradayken önemli biri sayılırdım ben, askeri rütbem vardı, demiryolu birliklerinden sorumlu yarbaydım. Burada ise, belediye binasında temizlikçi olarak iş bulana dek boş oturdum. Yer siliyorum... O yaşam bitti... Bir ikincisi için gücüm yok... Buradaki bazı insanlar bizim için üzülüyor, bazılarıysa varlığımızdan mutsuz: "Mülteciler patateslerimizi çalıyor. Geceleri tarlalarımızı kazıyorlar." Annem anımsıyor, savaş zamanı insanlar birbirleri için daha fazla üzülürmüş. Geçenlerde ormanda yabani bir at buldular. Ölüydü. Başka bir yerde de bir tavşan. İkisi de öldürülmemişti, ama ölüydü. Bu yüzden herkes telaşlandı. Ancak evsiz birinin ölüsünü bulunca o kadar duyarlı yaklaşılmıyor.

Ölü insan görmeye herkes, her yerde alıştı...

Lena M. – Kırgızistan'dan. Evinin girişinde oturuyor, sanki bir fotoğraf için poz verir gibi. Yanında beş çocuğuyla, beraberlerinde getirdikleri kedileri Metelitsa oturuyor.

– Tıpkı savaştan kaçar gibi terk ettik orayı...

Topladık eşyaları, kedi tren istasyonuna kadar adım adım takip etmişti bizi, onu da yanımıza aldık. On iki gün boyunca trendeydik, son iki gün yanımızda sadece birkaç kavanoz lahana turşusuyla sıcak su kalmıştı. Kimisi elinde levyeyle, kimisi bir baltayla, kimisi ise çekiçle kapıda nöbet tutuyordu. Nedenini anlatacağım size... Bir gece haydutlar

saldırdı. Az kaldı öldüreceklerdi bizi. Bir televizyon ya da bir buzdolabı için insan öldürebilirler artık. Tıpkı savaştan kaçar gibi terk ettik orayı, gerçi Kırgızistan'da, bizim yaşadığımız yerde, henüz silahlar konuşmuyordu. Oş adlı şehirde katliam olmuştu... Kırgızlarla Özbeklere... Her nasılsa hızlıca sönümlendi. Sürmedi. Ama havada bir şeyler asılı kaldı. Sokaklara sinen bir şeyler... Size söyleyeyim... Tamam, biz Rus'uz, ama sadece biz değil, Kırgızlar da korku içinde... Ekmek kuyruğuna girseniz bağırmaya başlıyorlar: "Ruslar, evinize dönün! Kırgızistan Kırgızlarındır!" Sonra da sizi sıradan dışarı atıyorlar. Kırgızca bir şeyler ekliyorlar, mesela, onlara bile yetecek kadar ekmek olmadığını, kalkıp bir de bizi mi besleyeceklerini filan... Dillerini çok az biliyorum, pazarda bir şeyler alabilmek için birkaç kelime öğrenmiştim sadece...

Bizim bir vatanımız vardı, artık yok. Kimlerdenim ben? Annem Ukraynalı, babam Rus. Kırgızistan'da doğup büyüdüm, bir Tatar'la evlendim. Çocuklarım kimlerden? Nedir onların uyruğu? Hepimiz birbirimize karıştık, kanımız birbirine karıştı. Benim ve çocuklarımın pasaportunda Rus yazıyor, ama Rus değiliz biz. Sovyet'iz! Ama benim doğduğum o ülke artık yok. Anavatan diye adlandırdığımız o yer artık yok, yine bizim anavatanımız olan o dönem de yok. Biz şu an yarasalar gibiyiz. Beş çocuğum var: En büyük oğlum sekizinci sınıfa gidiyor, en küçük kızım anaokulunda. Onları buraya getirdim. Ülkemiz yok, ama biz varız.

Ben orada doğdum, orada büyüdüm. Fabrika inşaatında görev aldım, sonra o fabrikada çalıştım. "Nereliysen oraya

dön, buradaki her şey bizim." Çocuklarım dışında hiçbir şey almama izin vermediler: "Buradaki her şey bizim." Benim olanlar nerede peki? Kaçıyor insanlar. Gidiyorlar. Bütün Ruslar. Sovyetler. Hiçbir yerde ihtiyaç yok onlara, hiçbir yerde bekleyenleri yok.

Ama bir zamanlar mutluydum ben. Bütün çocuklarım aşkla doğdu... Şu sırayla doğurdum onları: oğlan, oğlan, oğlan, sonra kız, kız. Daha fazla konuşmayacağım... Ağlamaya başlayacağım yoksa... (*Ama birkaç kelime daha ekliyor.*) Burada yaşayacağız biz. Artık burası bizim evimiz. Çernobil bizim evimiz. Bizim anavatanımız... (*Birden gülümsüyor.*) Buradaki kuşlar bizim oralardakilere benziyor. Lenin heykeli de var... (*Kapıda vedalaşıyoruz artık.*) Bir sabah erken saatte komşu evde çekiçle pencere pervazlarını söküyorlardı. Bir kadın gördüm: "Nerelisiniz?" – "Çeçenistanlı." Başka hiçbir şey söylemedi. Siyah eşarbıyla dolaşırken görüyorum arada.

İnsanlarla karşılaşıyorum... Şaşırıyorlar... Anlamıyorlar. "Ne yapıyorsun çocuklarına, farkında mısın, öldürüyorsun onları. Sen de intihar ediyorsun." Öldürmüyorum, aksine onları kurtarıyorum. Bakın, kırk yaşındayım, saçlarım tümden kırlaştı... Kırk yaşında! Bir keresinde Alman bir gazeteci gelmişti eve, bana şunu sormuştu: "Veba ya da kolera olan bir yere çocuklarını getirir miydin?" Oysa veba ve kolera farklı bir şey... Buradaki tehlikeyi, buradaki korkuyu tanımıyorum ben. Öyle bir şey görmüyorum. Hafızamda herhangi bir şeye denk gelmiyor...

İnsanlardan korkuyorum ben... Silahlı insanlardan...

İnsanın Sadece Kötülükte Kurnaz, Ama Dolambaçsız Sevgi Sözlerinde Yalın ve Erişilebilir Olduğu Üzerine Bir Monolog

– Kaçtım ben... Kaçtım dünyadan... İlk zamanlarda istasyonlarda sürttüm, istasyonları seviyordum, çünkü orada çok insan vardı, ama ben yalnızdım. Sonra gazetelerde okudum ve... buraya geldim. Burası rahat. Hatta cennet gibi bile diyebilirim. İnsan yok, sadece hayvanlar dolanıyor etrafta. Hayvanlarla kuşlar arasında yaşıyorum. Yalnız mı denir bana şimdi?

Kendi hayatımı unuttum... Onu sormayın... Kitaplarda yazılanları hatırlıyorum, başka insanların anlattıklarını da hatırlıyorum, ama kendi hayatımı unuttum. Gençliğimde yaptım işte bir şeyler... Günahı benim boynuma... Pişmanlığında samimiysen Tanrı'nın affetmeyeceği herhangi bir günah yok. Keza... İnsanlar adil değil, ama Tanrı son derece sabırlı ve geniş gönüllü...

Neden? Yanıtı yok... İnsan mutlu olamaz. Olması gerekmez. Tanrı Âdem'i yalnız görünce, ona Havva'yı vermiş. Mutlu olsun diye vermiş, günah işlesin diye değil. Ama insan mutlu olmayı beceremiyor. Mesela ben alacakaranlığı sevmem. Şimdiki gibi geçiş sürecini yani... Aydınlıktan geceye geçişi... Düşünüp dursam bile daha önce nerede olduğumu çıkaramıyorum... Nerede benim hayatım? Keza... Şu da umurumda değil: Yaşayabilirim de, yaşamayabilirim de. İnsan hayatı otunki gibi, yeşilleniyor, kuruyor, sonra da ateşe atılıyor. Düşüncelere dalmayı sever oldum... Burada

bir hayvan pençesinden ya da soğuk yüzünden ölme ihtimaliniz eşit. Ya da düşünmekten. On kilometre mesafede tek bir insan bile yok. İblisleri oruç tutarak ya da dua ederek kovalarsınız. Oruç beden içindir, dua ise ruh. Ama ben hiç de yalnız değilim, yalnız değildir inançlı biri. Nitekim... köyleri dolaşıyorum... Önceden makarna, un bulurdum. Bitki yağı ve konserve. Şimdi mezarlıklarda dolanıyorum. Ölüler için yiyecek, içecek bırakıyor insanlar. Ama ölülerin onlara ihtiyacı yok... Hem rızklarını alıyorum diye kızmaz da bana ölüler... Tarlada yabani çavdar var. Ormanda ise mantar, yemiş. Burası rahat. Bol bol okuyorum.

Kutsal sayfaları açalım... Yuhanna İncili'nde *Vahiy*: "... ve gökten, meşale gibi yanan büyük bir yıldız ırmakların üçte biri üzerine ve su pınarlarının üzerine düştü. Bu yıldızın adı Pelin'dir. Suların üçte biri pelin gibi acılaştı. Acılaşan sulardan içen birçok insan öldü."

Bu kehanetleri idrak etmeye çabalıyorum... Hepsi önceden bildirilmiş, her şey kutsal kitaplarda yazılı, ama biz okumayı beceremiyoruz onları. Ders çıkaramıyoruz. Pelin, Ukraynacada "Çernobil" demek. Aslında bu sözlerle bize bir işaret verilmiş. Ama insan rahat durmuyor. Çok kibirli. Ve de küçük.

Sergey Bulgakov'un babasında rastlamıştım... "Dünyayı Tanrı'nın yarattığı kesin olduğu için dünya başarısız olamaz" ve dolayısıyla "tarihe sonuna dek cesaretle göğüs germek" gerekir. Ve... Bir diğer düşünür ise... Adını hatırlamıyorum... İleri sürdüğü fikri hatırlıyorum ama: "Kötülüğün kendisi bir töz değildir, iyiliğin yokluğudur kötülük,

aynı şekilde karanlık da aslında ışığın yokluğudur, tek başına bir tözü yoktur." Burada kolayca kitap bulabiliyorsun, hiç zorlanmadan hem de. Kilden boş bir testi bulunmuyor veya kaşık ya da çatal, ama kitap çok. Geçenlerde Puşkin'in bir cildini buldum... "Ölüm düşüncesi hoş geliyor ruhuma." Hatırladım onu. Evet... "Ve ölüm düşüncesi"... Burada yalnızım. Ölümü düşünüyorum bazen. Düşüncelere dalmayı sever oldum. Sessizlik hazırlanmayı kolaylaştırıyor... İnsan ölümlerin ortasında yaşıyor, ama ölümün ne olduğunu anlamıyor. Fakat ben burada yalnızım... Dün bir erkek kurtla dişi kurdu takip ettim okul binasından, orada yaşıyorlar.

Bir soru: Dünya gerçekten de kelimelerle resmedilebilir mi? İnsanın kendisiyle ruhu arasında dikiliyor kelimeler. Böylece...

Bir şey daha söyleyeceğim: Kuşlar, ağaçlar, karıncalar daha yakınlar bana artık. Önceden hissetmediğim bir şey bu. Hissedeceğimi de düşünmezdim. Birisi daha şöyle yazmıştı: "Üzerimizdeki kâinat ile altımızdaki kâinat." Hep bunları düşünüyorum ben. İnsan ürkütücü... ve tuhaf... Ama kimseyi öldürmek istemiyorum burada. Balık tutuyorum, oltam var. Öyle... Ama hayvanlara ateş etmiyorum... Kapan da kurmuyorum onlara... Sevdiğim kahramanlardan Prens Mışkin'in de dediği gibi: "Bir ağaç görüp de mutlu olmamak mümkün mü?" Öyle... Düşünmeyi seviyorum. Fakat insanlar düşünmek yerine genelde şikâyet ediyor...

Kötülüğü irdeleyip durmak niye? İnsanın başına bela oluyor diye elbette... Günah, o da bir fizik konusu değil...

Soyut olanı kabullenmek gerekir. İncil'de der ki: "Adanmış olana tek yol vardır, geri kalana kısa düşer." Kuşları düşünün... Veya diğer canlıları... Bizler için onları anlamak mümkün değildir, çünkü onlar kendileri için yaşar, başkaları için değil. Öyle... Uzun lafın kısası, çevremizdeki her şey akış halinde...

Dört ayaklı tüm canlılar yere bakar ve yere doğru yönelir. Sadece insan yere basar ve elleriyle başı göğe yönelir. Duaya... Tanrı'ya... Kilisedeki yaşlı kadın dua ediyor: "Herkes kendi günahının bedelini ödesin." Ancak ne biliminsanlarının, ne mühendislerin, ne de askerlerin böyle bir kabulü vardır. Onlar şöyle düşünür: "Ben tövbe edecek bir şey yapmadım. Neden tövbe etmem gereksin?" Öyle...

Benim duam basittir... Sessizce ederim duamı ... Tanrım, sana yalvarırım! Duy beni! İnsan sadece kötülükte kurnaz. Ama dolambaçsız sevgi sözlerinde öyle yalın ve erişilebilir ki. Filozofların dahi kullandığı kelimeler, deneyimledikleri düşüncelerin benzerleri sadece. Kelimeler ruhtaki şeyle ilişkili tam olarak, sadece duada olan şeyle, duadaki fikirle. Somut olarak hissediyorum bunu. Tanrım, yalvarırım sana! Duy beni!

Ve insan...

İnsandan korkuyorum ben. Ama hep onunla karşılaşmak isterim. İyi bir insanla karşılaşmak. Öyle... Burada ya haydutlar yaşıyor, saklanıyor onlar ya da benim gibi insanlar işte. Çilekeş insanlar.

Soyadım mı ne? Pasaportum yok. Polis aldı... Dövdüler beni: "Ne dolanıyorsun burada?" – "Dolanmıyorum, ne-

damet getiriyorum." Daha da beter dövdüler. Kafama vurdular... O yüzden şöyle yazın adımı: Tanrı'nın hizmetkârı Nikolay...

Artık özgür bir insan.

ASKERLER KOROSU

Artyom Bahtiyarov, er; Oleg Leont'yeviç Vorobey, temizlik görevlisi; Vasiliy İosifoviç Gusinoviç, şoför-keşif eri; Gennadiy Viktoroviç Demenev, yedek er; Vitaliy Borisoviç Karbaleviç, temizlik görevlisi; Valentin Komkov, şoför, er; Eduard Borisoviç Korotkov, helikopter pilotu; İgor' Litvin, temizlik görevlisi; İvan Aleksandroviç Lukaşuk, er; Aleksandr İvanoviç Mihayleviç, dozimetrist; Oleg Leonidoviç Pavlov, binbaşı, helikopter pilotu; Anatoliy Borisoviç Rıbak, muhafız birliği komutanı; Viktor Sanko, er; Grigoriy Nikolayeviç Hvorost, temizlik görevlisi; Aleksandr Vasilyeviç Şinkeviç, yedek er; Vladimir Petroviç Şved, yüzbaşı; Aleksandr Mihayloviç Yasinskiy, yedek er

– Birliğimiz alarma geçti... Uzun süre araçlarla ilerledik. Kimse kesin bir bilgi vermedi bize. Ancak Moskova'da Belarus istasyonuna varınca nereye gittiğimiz duyuruldu. Bir delikanlı, galiba Leningrad'dandı, karşı çıktı: "Ben yaşamak istiyorum." Askeri mahkemeye çıkarmakla tehdit ettiler onu. Komutan tüm birliğin önünde dedi ki: "Ya hapse ya da idam mangasının önüne gidersin." Benim hissettiklerim farklıydı. Tamamen tersiydi. Kahramanca bir şeyler yapmak istiyordum. Kişiliğimi sınamak. Çocukça bir itki miydi o

acaba? Sovyetler Birliği'nin her köşesinden çocuklarla birlikte görev yapıyorduk. Ruslar, Ukraynalılar, Kazaklar, Ermeniler... Bir taraftan tedirginlik vardı, ama bir taraftan da eğlenceliydi.

Böylece bizi oraya götürdüler... Nükleer santrale. Beyaz kıyafetlerle beyaz şapka verdiler. Gazlı bezden yüz maskeleri. Alanı temizledik. Bir gün kürekle kalıntıları topladık aşağıda, bir gün yukarıda, reaktörün çatısındaydık. Her şeyi kürekle yaptık. Yukarıda çalışanlara "leylekler" deniyordu. Robotlar bu işe dayanamamıştı, ekipman çıldırmıştı. Ama biz çalıştık. Bazen kulaklarımızdan kan geldi, bazen de burunlarımızdan. Boğazımız gıdıklandı. Gözlerimizde iğnelenmeler oldu. Kulaklarımızda monoton bir ses yankılandı durdu sürekli. Susuyorduk, ama yemek yemek için iştahımız kalmamıştı. Fazladan radyasyon solumamamız için egzersiz yapmamız yasaktı. Oysa üstü açık kamyonlarla gidiyorduk çalışmaya.

Ama iyi çalıştık. Ve bundan büyük gurur duyduk.

– Araçlarla içeri girdik... Üzerinde "Yasak Bölge" yazan bir tabela vardı. Savaşta hiç yer almadım, ama her nasılsa tanıdık bir duyguydu hissettiğim... Bir yerlerden zihnime yerleşmişti sanki... Nereden peki? Ölümle bir ilişkisi olmalı...

Yolda yabanileşmiş köpeklere, kedilere rastladık. Tuhaf davranıyorlardı bazen, insanları tanımıyor, bizden kaçıyorlardı. Onları vurma emrini alana dek onlara ne olduğunu anlamamıştım... Evler mühürlenmişti, kolhoz çiftliklerin-

deki araçlar terk edilmiş halde duruyordu ortalıkta... İlginçti izlemek. Hiç insan yok, sadece biz ve bir de yedek erler devriye geziyoruz. Bir eve giriyorsun, duvarda fotoğrafları asılı, ama insanlar yok. Belgeler yerlere saçılmış: Komsomol üyelik kartları, kimlikler, üstün başarı sertifikaları... Bir evden bir süreliğine bir televizyon alınmıştı, ödünç olarak, ama birinin herhangi bir şeyi alıp da eve götürdüğüne ben rastlamadım. Birincisi, insanların her an döneceğine dair bir his vardı... İkincisi, bu... Bunun ölümle bir ilişkisi olmalı...

Reaktörün olduğu bloğa gidildi. Fotoğraf çekmek için... Eve dönünce böbürlenilecekti o fotoğraflarla... Korku vardı, ama aynı zamanda karşı konulmaz bir merak da: Nasıl görünüyordu orası, merak ediyorduk. Ben, mesela, reddettim gitmeyi, genç bir karım vardı, riske girmedim, ama diğerleri kişi başı 200 mililitre votka yuvarladı ve gitti... Öyle... (*Kısa bir sessizliğin ardından.*) Canlı döndüler, demek her şey yolundaydı.

Gece nöbetindeydim. Devriye geziyorduk... Pırıl pırıldı ay. Fener gibi asılı havada.

Köy yolu... Tek insan yok... İlk zamanlarda evlerin ışıkları yanıyordu hâlâ, sonra kestiler elektriği. Yolda gidiyoruz, okulun duvarlarından bir yabandomuzu fırlayıp yolumuzu kesiyor. Ya da bir tilki. Evlerde, okullarda, resmi binalarda yabani hayvanlar yaşıyordu. Bir de afişler asılıydı etrafta: "Amacımız, tüm insanlığın mutluluğu", "Dünya proletaryası zafer kazanacak", "Lenin'in fikirleri sonsuza dek yaşayacak". Kolektif çiftlik bürolarında kızıl bayraklar, henüz kul-

lanılmamış flamalar, üzerlerinde liderlerin, Marks, Engels ve Lenin'in kabartma profillerinin basılı olduğu sertifika yığınları. Duvarlarda liderlerin portreleri, masalarda liderlerin plastik büstleri. Her tarafta savaş anıtları... Başka türlü bir anıta rastlamadım. Alelacele yapılmış evler, gri betonarme ahırlar, çürüyen saman yığınları... Ve yine irili ufaklı Savaş Anıtları... Her şeye farklı bir gözle bakarken, "Peki bizim yaşamımız bundan mı ibaret?" diye sordum kendime. "Böyle mi yaşıyoruz biz?" Sanki savaşçı bir kabile, geçici yerleşim yerinden ayrılmış gibiydi görüntü... Alelacele başka bir yere hareket etmişlerdi sanki...

Çernobil aklımı başımdan aldı. Düşünmeye başladım.

– Terk edilmiş bir ev... Kapısı, penceresi kapalı. Pencerede bir kedi yavrusu. Kilden yapılmış biblo sandım onu. Yaklaştım: Canlı. Saksılardaki bütün çiçekleri yemiş. Sardunyaları. Nasıl girmiş ki oraya? Orada mı unutulmuş yoksa?

Kapıda bir not: "Sevgili yolcu, pahalı eşya arama. Bizim hiçbir zaman pahalı eşyamız olmadı. İstediğin şeyi kullan, ama yağmalama. Geri döneceğiz biz." Başka evlerde başka başka renklerde işaretler gördüm: "Affet bizi sevgili yuvamız!" Tıpkı bir insandan ayrılır gibi vedalaşmışlar evleriyle. "Sabaha gidiyoruz" diye yazmışlar ya da "akşama gidiyoruz", ayrılacakları günü, hatta saati ve dakikayı da eklemişler. Alıştırma kitaplarından koparılmış sayfalara bir çocuğun el yazısıyla çiziktirilmiş notlar: "Kediyi dövme. Yoksa fareler her şeyi yer." Ya da: "Julkacığımızı öldürme. İyi bir

köpektir o." (*Gözlerini kapatıyor.*) Hepsini unuttum... Sadece oraya gittiğimi hatırlıyorum, başka hiçbir şey hatırlamıyorum. Hepsini unuttum... Terhis oluşumun üçüncü yılında hafızama bir şeyler oldu... Doktorlar bile ne olduğunu anlamadı... Para saymayı beceremiyorum, karıştırıyorum sayarken. Hastane hastane dolaşıyorum...

Şunları anlattım mı, yoksa anlatmadım mı? Yürüye yürüye yaklaşırken evin boş olduğunu sanıyorsun. Kapıyı açıyorsun, içeride bir kedi oturuyor... Evet, bir de çocukların yazdığı şu notlar...

– Göreve çağırdılar...

Görev şuydu: boşaltılan köylere yerel halkın girmesini engellemek. Yol kenarındaki bariyerlerin yanında dikildik, yeraltı sığınakları ve gözetleme kuleleri inşa ettik. Bize, bir nedenden dolayı "partizanlar" diyordu halk. Savaş yok... Ama biz orada duruyoruz... Askeri kıyafetler içinde. Köylüler, gidip kendi bahçelerinden bir kova, bir testi, bir hızar ya da bir balta almalarına neden izin verilmediğini anlayamıyordu. Ya da mahsul toplamalarına neden izin verilmediğini. Nasıl anlatılabilirdi ki bu onlara? Sahiden, yolun bir tarafında askerler duruyor, kimseyi köye bırakmıyor, yolun diğer tarafında ise inekler otluyor, biçerdöverler gürültüyle çalışıyor ve tahıl harmanı dövülüyor. Kadınlar etrafımızda toplaşıp ağlaşıyor: "Bırakın geçelim! Toprak bizim... evler bizim..." Yumurta getiriyorlar bize ve domuz pastırması, kaçak içki. Bırakın geçelim... Kontamine olmuş toprakları için ağladı o insanlar. Mobilyaları için... Eşyaları için...

Ama bizim görevimiz şuydu: geçişlerine izin vermemek. Yaşlıca bir kadın bir sepet yumurtayla geliyor; derhal hepsine el konup yumurtalar toprağa gömülüyor. Kadın inek sağmış, elinde bir kova süt. Yanında bir asker bitiyor. Süt gömülüyor... Kendi fidelerini gizlice sökmüşlerse hemen ellerinden alınıyor. Pancarlar da, soğanlar da, balkabakları da. Ve hepsi toprağa gömülüyor... Verilen talimat uyarınca... Üstelik her şey mükemmelen, imrenilecek kadar çok mahsul vermişti. Öylesi bir güzellik vardı ki etrafta. Bereketli sonbahar. Herkesin yüzünde çılgın bir ifade vardı. Onlarınkinde de, bizimkinde de.

Gazeteler ise kahramanlığımızı ilan ediyordu... Ne kadar da cesur adamlardık... Komsomol üyeleri, gönüllüler!

Kimdik biz sahiden? Ne yapıyorduk? Bunu ben de bilmek istiyordum. Okumak istiyordum. Gerçi bizzat oradaydım zaten...

– Askerim ben, bir emir verilince yerine getirmek zorundayım... Bunun için ant içtim...

Ama hepsi bundan ibaret değil... Kahramanlık dürtüsü, o da vardı. Onu hep beslediler... Ta okuldan itibaren zihnimize işlediler. Anne babamızdan da öyle gördük. Sonra siyasi eğitmenler girdi devreye. Radyo, televizyon. Farklı insanlar farklı tepkiler gösterdi bunlara: Kimileri röportaj vermeyi, gazetelerde adının geçmesini istedi, kimi bunu bir görev gibi gördü, bir diğer grup ise... Onlarla karşılaştım, kahramanca bir iş yaptıkları duygusu içindeydiler. Tarih yazıyorlardı. Bu iş karşılığında bize iyi para ödendi, ama para

meselesi hiç de öncelikli bir mesele olmamıştı bizim için. Maaşım 400 rubleydi, ama orada 1000 ruble kazandım, Sovyet rublesiyle. O dönem için büyük paraydı bu. Sonradan bunun için eleştirildik: "Çuval dolusu para aldılar, dönünce de herkesten önce araba, mobilya verdiler onlara." Yaralayıcı bir şeydi bu elbette. O kahramanlık dürtüsü de vardı bizde çünkü...

Oraya gidişimizden hemen önce korku baş göstermişti. Kısa süreliğine. Oraya varınca yok oldu. Kırıntısı dahi kalmadı o korkunun... Korku yoktu, emirler vardı. Yapılacak işler. Görevler. Reaktörü yukarıdan, helikopterden izlemek istiyordum: Orada ne olmuştu, reaktör nasıl görünüyordu? Merak ediyordum. Fakat bu yasaklanmıştı. Elimdeki karta "21 röntgen" yazmışlardı, ama bu rakamın gerçeği yansıttığından şüpheliyim. Mesele esasen gayet basitti: Çernobil'e uçuyorsun (ki bu arada Çernobil de küçük bir bölge kasabasıymış, benim önceden düşündüğüm kadar büyük bir yer değilmiş), orada bir radyasyon ölçüm teknisyeni var, santrale on-on beş kilometre mesafede, santralin çevresindeki radyasyon ölçümünü o teknisyen yapıyor. Söz konusu ölçümlerde çıkan rakamlar daha sonra gün içindeki toplam uçuş saatlerimizle çarpılıyordu. Fakat mesela, helikoptere binip reaktöre uçtum diyelim: Gidiş-dönüş, çift yönlü; bir gün 80 röntgen ölçüldüyse, ertesi günkü ölçümde 120 röntgen çıkıyordu. Geceleyin reaktörün üzerinde iki saat boyunca daireler çizerek uçuyordum. Kızılötesi ışınla görüntü kaydı alıyorduk, filmin üzerindeki grafit parçaları "fazla pozlamalı" çıkıyordu... Gündüz saatlerinde gözle seçilemiyorlardı...

Biliminsanlarıyla konuştum. Bir tanesi diyordu ki: "Helikopterinizi dilimle yalarım ve bana hiçbir şey olmaz." Bir başkası ise: "Çocuklar, herhangi bir tedbir almadan nasıl uçarsınız? Ömrünüzü kısaltmak mı istiyorsunuz? Kaplama yapın helikopterlerinize! Koruyucu bir kaplama yapın!" Denizde boğulmak üzereyseniz, kurtulmak için iş başa düşer. Koltukları kurşun levhalarla kapladık, kendimize koruyucu yelek kestik... Kalın kurşun levhalardan... Ancak sonradan anlaşıldı ki, kurşun sizi sadece bir tür ışından korurmuş, farklı bir ışından ise hayır. Herkesin suratı kızarmaya, kabarmaya başladı, tıraş bile olamıyorduk. Sabahtan akşama dek uçuyorduk. Olağanüstü hiçbir şey yoktu hayatımızda. Sadece iş. Ağır iş. Akşamleyin televizyonun karşısına geçiyorduk, tam da Dünya Futbol Şampiyonası zamanıydı. Sohbetler elbette hep futbol hakkındaydı.

Düşünmeye başladık... Kendimizi kandırmamaya... Üç-dört yıl sonrasıydı belki... İçimizden biri hastalandı, sonra bir ikincisi... Biri öldü... Bir başkası delirdi... Biri intihar etti... İşte o zaman başladık düşünmeye. Tahminimce yirmi-otuz yıl sonra, bir şeylerin daha farkına varırız. Afganistan (iki yıl kaldım orada) ve Çernobil (üç ay kaldım orada) hayatımın en büyük dönüm noktaları oldu...

Bizi Çernobil'e göndereceklerini anne babama söylememiştim. Erkek kardeşim tesadüfen bir İzvestiya gazetesi almış ve orada benim fotoğrafımı görüp gazeteyi anneme götürmüş: "Baksana şuraya, bir kahraman o!" Annemin gözlerinden yaşlar boşanmış...

– Nükleer santrale doğru yola çıkmıştık...

Tahliye edilen insanlar sıra halinde bize doğru yürüyordu. Traktörlerini sürüyorlardı. Büyükbaş hayvanlarını güdüyorlardı. Gece gündüz. Savaş zamanı da değildi üstelik, barış vardı...

Araçlarla ilerliyorduk... Ne gördüm biliyor musunuz? Hemen yolun kenarında. Güneş ışığının altında... İncecik bir pırıltı... Bir tür billur ışık... Küçücük parçacıklar... Mozır üzerinden Kalinkoviçi'ye doğru araçlarla ilerliyorduk. Bir şey parıldıyordu... Herkes bunu konuşuyordu. Şaşırmıştık. Çalıştığımız köylerde yaprakların üzerindeki yanık delikleri hemen fark etmiştik, özellikle de vişne ağacı yapraklarında. Salatalık, domates topluyorduk, onların yapraklarının üzerinde de minik siyah delikler vardı... Mevsim sonbahar. Frenküzümü çalıları yemişlerle dolu, elma ağaçlarının dalları, üzerlerindeki yükle yere kadar sarkmış; elbette dayanamaz insan. Yedik onlardan. Yememeniz gerektiği konusunda uyarmışlardı bizi. Ama canları cehenneme dedik ve yedik.

Oraya gittim... Gitmeyebilirdim de. Gönüllü oldum. İlk günlerde isteksiz birine hiç rastlamadım orada, gözlerdeki boş bakışlar sonradan, insanlar duruma alışınca belirdi. Madalya almak mıydı mesele? Bir ayrıcalık kazanmak mı? Saçmalık! Şahsen benim hiçbir şeye ihtiyacım yoktu. Ev, araba... Daha ne olsun? Aa, evet, yazlık ev... Hepsine zaten sahiptim. Ama içimdeki erkeksi macera tutkusu körüklenmişti bir kere. Hakiki erkekler hakiki bir göreve gidiyor. Peki ya kalanlar? Bırakın analarının eteklerinin altına

saklansınlar... Birinin karısı doğuracaktı –rapor getirmişti doktordan–, diğerinin küçük çocuğu vardı... Evet, riskli bir görevdi. Evet, tehlikeliydi radyasyon yüzünden, ama birinin bu işi yapması gerekiyordu. Babalarımız savaşa giderken hiç mi tehlike yoktu sanki?

Evlerimize döndük. Üzerimdeki her şeyi çıkardım, orada giydiğim tüm kıyafetleri ve hepsini çöp bacasından aşağı fırlatım. Yalnızca kepimi küçük oğluma hediye ettim. Çok istemişti onu. Hemen taktı, bir daha da hiç çıkarmadı. İki yıl sonra oğluma beyin tümörü teşhisi koydular...

Gerisini kendiniz yazın... Daha fazla konuşmak istemiyorum...

– Afganistan'dan henüz dönmüştüm... Yaşamak istiyordum. Evlenmek. Hemen evlenmek istiyordum...

Ama tepesindeki kızıl şeritte "Seferberlik" yazan bir görev kâğıdı aldım: Bir saat içinde belirtilen adreste hazır olmalıydım. Annem hemen ağlamaya başladı. Beni tekrar savaşa yolladıklarına kanaat getirmişti.

Nereye gönderiliyorduk? Neydi sebebi? Bilgi, varla yok arası. Tamam, bir reaktör havaya uçmuştu... Başka? Slutsk'ta üniformalarımızı giydik, teçhizatımızı aldık ve Hoyniki bölge merkezine gitmek üzere oradan ayrıldık. Hoyniki'ye vardık, oradaki insanlar da hâlâ hiçbir şey bilmiyordu. Onlar da, tıpkı bizim gibi, hayatlarında ilk defa görüyordu radyasyon ölçüm cihazlarını. Daha öteye götürdüler bizi, bir köye... Köyde bir düğün vardı: Genç çift öpüşüyor, müzik çalıyor, herkes içki içiyordu. Düğün gibi düğün. Bize

verilen emir ise: Toprağı süngü derinliğinde kazın... Ağaçları kesin...

Başta bize silah dağıtılmıştı. Otomatik tüfekler. Amerikalılar saldırabilir diye... Politik eğitimlerde bize Batılı gizli servislerin sabotaj operasyonları, yıkıcı faaliyetleri anlatılıyordu. Geceleyin silahlarımızı ayrı bir çadıra yerleştirirdik. Kampın tam ortasında. Bir ay sonra silahları geri aldılar. Sabotajcı yoktu çünkü. Röntgen vardı... curie vardı...

9 Mayıs Zafer Bayramı'nda bir general geldi. Sıraya dizdiler bizi, bayramımızı kutladılar. Aramızdan biri cesaretini toplayıp sordu: "Radyasyon seviyelerini neden saklıyorsunuz bizden? Aldığımız radyasyon dozu ne?" Böyle biri hep çıkar. General gider gitmez birlik komutanı o adamı çağırdı ve azarı bastı. "Provokasyon yapıyorsun! Panik yaratıyorsun!" Birkaç gün sonra bize gaz maskeleri dağıtıldı, ama kimse onları kullanmadı. Radyasyon ölçüm cihazlarını iki kere gösterdiler, ama cihazları kimsenin eline vermediler. Üç ayda bir, birkaç günlüğüne eve gitmemize izin verdiler. Tek bir talimat vardı: Votka alınacak. İki sırt çantası dolusu şişeyle döndüm geri. Beni havalara attılar.

Eve dönmeden önce bir KGB yetkilisi hepimizi yanına çağırıp ciddi bir uyarıda bulundu: Orada gördüklerimizden hiçbir yerde, kimseye bahsetmemeliydik. Afganistan'dan döndüğümde, ölüm tehlikesini atlattığımı, artık yaşayacağımı biliyordum! Ama Çernobil'den sonra bunun tam tersi geçerliydi: Tam da artık evindeyken kapını çalacaktı ölüm.

Eve döndüm... Ve her şey ancak şimdi başlıyor...

– Neler hatırlanıyor... Neler çakılıp kaldı hafızama?

Tüm gün bir köyden diğerine koşturup duruyoruz... Radyasyon ölçüm teknisyenleriyle birlikte... Ve oralardaki kadınlardan teki bile çıkarıp bir elma ikram etmiyor bize... Erkeklerdeki korku düzeyi daha düşük, kaçak içki, domuz pastırması filan getiriyorlar: "Hadi birlikte yemek yiyelim." İkramı reddetmek insanı rahatsız ediyor, ama halis sezyumla öğün yapmak da pek mutluluk verecek bir şey değil. İçkiyi yuvarlıyorsun. Yanında bir şey yemeden.

Beyaz mantarlar kullandığımız araçların tekerleklerinin altında ezilirken katır kutur bir ses çıkarıyordu. Normal bir şey olabilir mi bu? Alışılandan beş-altı kat büyüklükteki şişko ve ağırkanlı kedibalıkları yüzüyordu nehirde. Normal bir şey olabilir mi bu? Olabilir mi?..

Köylerden birinde yine yemek masasına oturmuştuk... kızarmış kuzu vardı yemekte... Evin sahibi içkiyi fazla kaçırınca itiraf etti: "Gencecik bir kuzuydu bu. Kestim onu, çünkü görüntüsüne katlanamıyordum. Of, ne ucube bir şeydi! Yiyesim bile gelmiyor onu." Bir kadeh içki diktim kafaya. Hemen o sözlerin ardından... Ev sahibimizse gülüyordu: "Patates böcekleri gibi biz de duruma uyum sağladık burada."

Radyasyon ölçüm cihazını o eve götürdük; çıkan rakam standart seviyeyi katbekat aştı...

– On yıl geçti üzerinden... Sanki öyle bir şey hiç olmamış gibi geliyor insana; hastalanmasaydım eğer, hepsi silinirdi hafızamdan...

Anavatana hizmet etmek gerek! Anavatana hizmet etmek kutsal bir vazifedir. İç çamaşırı, çorap niyetine ayağa dolanacak kumaş, postal, apolet, kep, pantolon, gömlek, kemer ve sırt çantası verdiler bana. Sonra yola koyuldum! Damperli kamyon verdiler bana. Beton taşıdım. Direksiyon başında otururken çeliğin ve camın beni koruduğuna inanıyordum. Ne olacaksa olacak... Atlatırız! Genç adamlarız. Bekâr. Yanımıza maske almadık... Yok, biri almıştı aslında... Yaşça bizden büyük bir şoför... O sürekli maskeliydi, bizse hiç. Trafik polisleri maskesizdi. Biz araçlarımızın içindeydik sonuçta, onlarsa radyoaktif tozun içinde günde sekiz saat geçiriyorlardı. Hepimize dolgun ödeme yapıldı: Normal maaşın üç katı, ek olarak da yol parası. İçtik... Votkanın iyi geleceğini biliyorduk. Radyasyona maruz kaldıktan sonra bedenin bağışıklık sistemini iyileştirmek için öncelikli yöntemdi bu. Gerginliği de azaltıyordu. Savaş zamanı, o şanı alıp yürümüş votkalardan asker başına yüzer mililitre vermeleri tesadüfi bir şey değildi. Dolayısıyla, sarhoş polislerin sarhoş şoförlere ceza kesişi gündelik olaylardan biri haline gelmişti.

Sovyet kahramanlığının mucizelerini yazmayın. O mucizeler... O mucizeler gerçekleşti, evet. Ama ilk sırada ihmalkârlıklar, umursamazlıklar vardı, mucizeler ancak bunların ardından yaşandı. Makineli tüfek yuvasının önüne kendini atmak... Göğsünle makineli tüfeğin ateş hattını kapatmak... Fakat kimse, bu tür emirlerin ilkesel olarak katiyen verilmemesi gerektiğini yazmıyor. Bizi oraya reaktörün üzerine kum boşaltır gibi fırlattılar... Tıpkı birer kum çuvalı fırlatır gibi. Her gün yeni bir "askeri bülten"

asılıyordu duvara: "cesurca ve özveriyle çalıştılar", "pes etmeyeceğiz, zafer bizim olacak". Bizim için buldukları isim de güzeldi: "Ateşin askerleri".

Kahramanlığıma karşılık üstün başarı belgesi ile bin ruble verdiler...

– Başta durum yanıltıcıydı... Askeri tatbikat gibiydi sanki... Bir oyun...

Oysa sahici bir savaştı bu. Nükleer savaş... Önceden aşina olmadığımız bir savaş: Nelerden korkmalı, nelerden korkmamalı, bilmiyorduk. Neydi tehlikeli olan, olmayan ne? Hiçbirimiz bilmiyorduk. Soracak kimse de yoktu. Sahiden tahliye ediliyordu yerleşim yerleri... Tren istasyonları... Neler neler yaşanmadı ki o istasyonlarda! Çocukların bir vagon penceresinden içeri sokulmasına yardım ediyorduk... Upuzun kuyruklardaki düzeni sağlıyorduk... Gişelerde bilet, eczanelerde tentürdiyot kuyrukları vardı. Kuyruklarda insanlar birbirlerine küfredip kavgaya tutuşuyordu. Şarap satan dükkânların, bakkalların kapılarını tekmeleyerek kırıyorlardı. Dükkân camlarını indirip demirden çerçevelerini sökerek çıkarıyorlardı. Tahliye edilen binlerce insan vardı... Resmi binalarda, okullarda, anaokullarında yaşıyorlardı. Yarı aç yarı tok dolaşıyorlardı. Ellerindeki para hızla tükenmişti. Dükkânlardaki her şey silip süpürülmüştü...

İç çamaşırlarımızı yıkayan kadını hayatım boyunca unutmayacağım. Yoktu çamaşır makinesi, kimse bunu akıl etmemiş, kimse makine getirmemiş. Çamaşırlar elde yıkanıyordu. Kadınların hepsi yaşını başını almış insanlardı. El-

lerinde kabarcıklar, kabuklar oluşmuştu. İç çamaşırlarımız sadece kirli değildi, üzerlerinde onlarca röntgen barındırıyorlardı... "Çocuklar, bir şeyler yiyin..." "Çocuklar, biraz uyuyun..." "Çocuklar, hepiniz genceciksiniz. Kendinize dikkat edin..." Bizim için üzülüp ağlıyorlardı.

Hayattalar mıdır acaba şu an?

Her yıl 26 Nisan'da bir araya geliyoruz, orada bulunan insanlar. Hâlâ hayatta olanlar. O günleri yâd ediyoruz. Sen askerdin o savaşta, varlığın elzemdi. Kötü şeyler unutuluyor, bu tür şeyler kalıyor akıllarda. Sensiz baş edemezlermiş yaşananlarla, böyle şeyler kalıyor insanın aklında... Varlığın önemliymiş... Bizdeki sistem, askeriye düzeni, acil durumlarda epey başarılı bir şekilde çalışıyor. Nihayetinde orada, özgür ve gereklisin. Özgürlük! İşte böyle anlarda Rus insanı ne kadar muhteşem olduğunu ortaya koyuyor. Ne kadar benzersiz olduğunu! Bizler hiçbir zaman Hollandalılara ya da Almanlara benzemeyeceğiz. Ve bizler hiçbir zaman dayanıklı asfalt yollara ve özenle bakılmış yeşil alanlara sahip olmayacağız. Ama daima aramızdan kahramanlar çıkacak!

– Benim hikâyem şöyle...

Çağrı yapıldı, ben de gittim. Şarttı gitmem! Parti üyesiydim. Komünistler, ileri! O zaman öyleydi durumlar. Emniyet güçlerinde çalıştım. Kıdemli komiser yardımcısıydım. Apoletime bir yıldız daha takılacağına dair söz verdiler. 1987 yılının Haziran ayıydı... Zorunlu bir tıbbi muayene vardı, onu geçmek zorundaydınız, ama beni genel sağlık kontrolü yapılmadan gönderdiler. Birisi bir yerlerde yan çizmiş,

dediklerine göre mide ülseri olduğuna dair rapor getirmiş, dolayısıyla ben de onun yerini aldım. Bir anda. O zaman öyleydi durumlar... (*Gülüyor.*) Anekdotlar havada uçuşmaya başlamıştı bile o ara. Anında... Adam işten dönünce karısına yakınmaya başlamış: "Dediler ki: Yarın ya Çernobil'e gidersin ya da Parti üyelik kartını iade edersin." – "İyi de, sen zaten Parti üyesi değilsin ki!" – "İşte ben de sabah onlara verecek üyelik kartını nereden bulacağımı düşünüyorum."

Oraya asker olarak gittik, ama başta bizden bir duvarcı ekibi oluşturdular. Eczane inşa ettik. Bende derhal bir halsizlik baş gösterdi, bir tür bitkinlik. Akşamları öksürük de başlıyordu. Doktora gittim: "Her şey normal. Sıcaktandır." Kantine kolhoz çiftliğinden et, süt ve krema getiriyorlardı, biz de yiyorduk. Doktor hiçbir şeye elini sürmüyordu. Yemek hazırlanıyordu, doktor, günlük kayıtları işlediği defterine her şeyin normal sınırlar dahilinde olduğunu yazıyor ama yemeklerden numune dahi almıyordu. Bunu fark etmiştik. O zaman öyleydi durumlar. Gözümüz karaydı. Çilekler olgunlaşmaya başlamıştı. Kovanlar ağzına kadar balla dolmuştu...

Yağmacılar ortalıkta cirit atmaya başladı. Ne bulurlarsa sırtlayıp götürüyorlardı. Kapıları, pencereleri tahta çakarak kapattık. Kolhoz binalarındaki kasaları, köy kütüphanelerini mühürledik. Sonra bütün iletişim hizmetlerini sonlandırdık, yangın çıkma olasılığına karşın, binalara verilen elektriği kestik.

Dükkânlar yağmalandı, pencere çerçeveleri söküldü. Yerler un ve şekerle kaplıydı, bir de üzerlerine basıla basıla un

ufak edilen şekerlemelerle... Kırık kavanozlarla... Köyün biri boşaltılıyordu, ama o köyün beş-on kilometre ötesinde insanlar yaşamaya devam ediyordu. Boşaltılan köydeki eşyalar onlara göç ediyordu. O zaman öyleydi durumlar... Biz güvenliği sağlıyoruz... Kolhozun önceki idarecisi, başka yerlere yerleştirilen, orada kendilerine yeni evler verilen, ama tahıl hasadını yapmak ve tarlaları sürmek için geri dönen yerel halkla birlikte gelecekti. Saman balyalarını taşıyorlardı araçlarla. Balyaların içinde sakladıkları dikiş makinelerini, motosikletleri, televizyonları bulduk. Fakat radyasyon o kadar yüksekti ki, televizyonlar çalışmıyordu... Takas yapıyorduk: Onlar sana bir şişe içki veriyordu, sen de onlara bir bebek arabası götürmeleri için izin. Traktörleri, tohum ekme makinelerini pazarlıyor, takas ediyorlardı. Bir şişeye... On şişeye... Para kimsenin umurunda değildi... (*Gülüyor.*) Tam da komünizmde olduğu gibi... Her şeyin bir ederi vardı: Bir bidon benzinin karşılığı yarım litre kaçak içki, astragan kürkünün iki litre, motosiklet ise pazarlığa bağlı... Altı aylık görev süremi tamamlamıştım; yapılan planlamaya göre hizmet süremiz altı aydı. Sonra yerimize yenilerini göndereceklerdi. Bizleri biraz daha fazla tuttular orada, çünkü Baltıklı askerler bölgeye gitmeyi reddetmişti. O zaman öyleydi durumlar... Ama ben konuşulanları biliyordum, bölge tamamen tam takır olmuştu, alınabilecek her şey alınmış ve götürülmüştü. Okulun kimya laboratuvarındaki deney tüpleri dahi yağmalandı. Kontamine bölge her şeyiyle buraya nakledildi... Pazarlarda, komisyon dükkânlarında, yazlıklarda izini sürebilirsiniz...

Dikenli tellerin ardında kalan yegâne şey topraktı... Bir de mezarlar... Bir de geçmişimiz ve devasa ülkemiz...

– Bölgeye intikal ettik... Üniformalarımızı değiştirdik...

Soru şuydu: Biz nereye gelmiştik? "Bir kaza meydana geldi, ama üzerinden zaman geçti," diye yatıştırmıştı bizi yüzbaşımız. "Üç ay önceydi. Artık endişelenecek bir şey yok." Çavuş da aynı tavrı sürdürdü: "Hiçbir sorun yok, sadece yemekten önce ellerinizi yıkayın."

Radyasyon ölçüm teknisyeni olarak görev yaptım. Hava kararda mı, bazı adamlar arabalarıyla bizim mekanize birliğe gelirdi. Para, sigara, votka... El konan eşyaları didikleme izni için bunları vermeleri yeterliydi. Çantalarını tıka basa doldurup giderlerdi. Nereye götürülürdü o eşyalar? Belki Kiev'e... belki Minsk'e... Bitpazarlarına... Arta kalan eşyaları toprağa gömerdik. Elbiseler, çizmeler, iskemleler, akordeonlar, dikiş makineleri... Hepsini, "toplu mezar" diye tabir edilen çukurlara gömerdik.

Eve dönmüştüm artık. Dans etmeye gittim. Bir kızdan hoşlandım:

"Hadi sevgili olalım."

"Niye ki? Sen artık Çernobil insanısın. Seninle kim evlenir?"

Başka bir kızla tanıştım. Öpüşüyoruz. Birbirimize sarılıyoruz. İşler ciddiye biniyor.

"Hadi, evlenelim," diye teklif götürdüm.

Karşılığında şuna benzer bir şey sordu: "Sen cidden yapabilir misin ki? Her şeyin düzgün çalışıyor mu?"

Belki de ayrılmalıyım buradan... Muhtemelen de öyle yapacağım. Anne babam için üzülüyorum sadece...

– Kendi anılarım var...

Oradaki resmi görevim, güvenlik müfrezesi komutanlığıydı... Kıyamet bölgesi müdürlüğü gibi bir şey yani. (*Gülüyor.*) Evet, böyle yazabilirsiniz.

Bir keresinde Pripyat yönünden gelen bir kamyoneti durdurmuştuk. Şehir artık boşaltılmıştı, hiç insan kalmamıştı. "Belgelerinizi gösterin lütfen." Belgeleri yok. Kamyonetin arka tarafı branda beziyle kapatılmış. Bezi kaldırınca karşımızda: yirmi tane çay seti, hatırladığım kadarıyla, bir tane raflı küçük dolap, bir koltuk, televizyon, halılar, bisikletler...

Dolayısıyla tutanak tutmuştum.

Mezarlıklara gömülsün diye et getiriyorlardı. Sığır etlerinin butları eksik olurdu. Kesilip alınmış.

Dolayısıyla tutanak tutardım.

Bir ihbar gelmişti: Boşaltılan köylerin birinde bir evi parça parça söküyorlarmış. Kalasları teker teker numaralandırıp bir traktörün arkasındaki römorka yerleştiriyorlarmış. Derhal belirtilen adreste aldık soluğu. "Yağmacılar" tutuklandı. Evi oradan söküp yazlık ev olarak satmak niyetindelermiş. Yazlık evin müstakbel sahiplerinden kaparo bile almışlar.

Dolayısıyla tutanak tutmuştum.

Boş köylerde yabanileşmiş domuzlar koşturup duruyordu etrafta. Köpeklerle kediler ise bahçe kapılarının yakınlarında durup ev sahiplerinin dönmesini bekliyordu. Boş evleri koruyorlardı.

Bir toplu mezarın yanında dururken... Çatlamış bir taşın üzerinde soyadları çarpar gözüne: Yüzbaşı Borodin, Üsteğmen... Devamında upuzun sütunlar, şiir kıtaları gibi erlerin soyadları... Her yan dulavrat otları, ısırgan otları, kaz ayağı otları...

Önceden kontrol edilmiş bir bostanda aniden sabanın arkasında toprak süren bir adam görürsün, adam bizi fark eder:

"Çocuklar, sakın bağırmayın. İmzalarımızı verdik bile: ilkbaharda gidiyoruz."

"Gidecekseniz neden sürüyorsunuz toprağı?"

"Sonbaharda öyle yapılır çünkü..."

"Sizi anlıyorum, ama yine de tutanak tutmam lazım..."

– Siktirin gidin hepiniz başımdan...

Karım çocuğu da alıp gitti. Kaltak! Ama ben Vanya Kotov gibi kendimi asmayacağım... Kendimi yedinci kattan aşağı da atmayacağım. Kaltak! Oradan elimde içi para dolu bir çantayla döndüğümde... Araba aldığımızda, ona vizon manto aldığımda... Her şey iyiydi, güzeldi, o kaltak benimle yaşıyordu. Korktuğu filan yoktu. (Şarkı söylüyor.)

Bin gama ışını dahi
Öldüremez Rus çükünün sertliğini...

Güzel şarkı. Oralardan. Bir anekdot anlatayım mı size? (*Yanıt beklemeden anlatmaya başlıyor.*) Adamın teki eve dönmüş... Reaktörden... Karısı doktora sormuş: "Kocamla

ne yapmalıyım?" – "Yıkayabilirsiniz, sarılabilirsiniz, radyasyondan arındırabilirsiniz." Kaltak! Korkuyormuş benden... Çocuğu da aldı... (*Birden ciddileşiyor.*) Askerler reaktörün yakınında çalışıyordu... Araçla onları vardiyaya götürüp geri getiriyordum ben. "Çocuklar, yüze kadar sayacağım. Hadi bakalım! İleri!" Herkesin olduğu gibi benim de boynumda kişisel maruziyet ölçüm cihazı asılıydı. Vardiyadan sonra onları toplar, birinci şubeye teslim ederdim... Gizli Servis'e... Orada verileri okur, bize ayrılan kartlara bir şeyler yazarlardı, fakat kimin kaç röntgen radyasyona maruz kaldığı askeri sırdı. Şerefsizler! Bir süre öyle geçer, sonra sana derler ki: "Dur! Daha fazla devam edemezsin!" Verilen tıbbi bilgi sadece bundan ibaret... Oradan ayrılırken bile ne kadar radyasyon aldığını söylemezler. Şerefsizler! Şimdi ise hepsi iktidar mücadelesinde... Makam, mevki için mücadele ediyorlar... Seçime giriyorlar... Bir anekdot daha ister misiniz? Çernobil'den sonra istediğinizi yemek serbest, ama kendi bokunuzu kurşuna gömmeniz gerek. Ha ha ha ha... Hayat çok güzel be, ama o kadar da kısa ki... Şerefsiz!

Doktorlar nasıl tedavi etsin ki bizi? Yanımızda hiçbir belge getirmedik. Ben bizzat uğraştım... Gerekli yerlere başvurularımı yaptım... Üç yanıt elde ettim sonuçta. Birinci yanıt: Belgeler, üç yıllık zorunlu muhafaza süresi sonlanınca imha edildi. İkinci yanıt: Belgeler, perestroyka sonrası orduda küçülmeye gidildiği ve birliklerin dağıtıldığı dönemde imha edildi. Üçüncü yanıt: Belgeler, imha edildi, çünkü radyoaktif haldeydiler. Ya da belki o belgeler, hiç kimse hakikati öğrenemesin diye imha edildi, olamaz mı? Bizler

olayın canlı şahitleriyiz. Ancak yakında hepimiz öleceğiz... Nasıl yardım edebiliriz doktorlarımıza? Keşke şu an elimde bir belge olsaydı: Ne kadar? Orada ne kadar radyasyon aldım? Benim kaltağa da gösterirdim. Her durumda hayatta kalacağımızı, hâlâ evlenip çocuk yapabilecek durumda olduğumuzu ispatlardım ona.

İşte... İşte size bir temizlik görevlisinin duası: "Tanrım, madem beni iktidarsız hale getirdin, o zaman içimdeki isteği de söndür." Gidin hepiniz kendinizi becerin, hadi!

– Her şey... Her şey bir polisiye roman gibi başladı...

Öğle yemeği vaktinde fabrikaya bir telefon geldi: Yedek Er bilmem kim... kendisiyle ilgili kayıtlardaki bir bilgiyi netleştirmek üzere askerlik şubesine çağrılmaktadır. Durum acildir. Askerlik şubesi benim gibi bir sürü adamla doluydu, bizi bir yüzbaşı karşıladı ve aynı sözleri hepimize tekrarladı: "Yarın, askeri eğitime katılmak üzere Krasnoye Köyü'ne gideceksiniz." Ertesi sabah hepimiz askerlik şubesi binasının bahçesinde toplandık. Nüfus cüzdanlarımızla askeri kimliklerimizi alıp bizi bir otobüse bindirdiler. Ve bilinmeyen bir yere doğru yola çıktık. Verilecek askeri eğitim hakkında fısıltıyla bile olsa hiç kimse tek kelime etmemişti. Beraberimizdeki askerler sorduğumuz tüm sorulara sessizlikle yanıt veriyordu. "Arkadaşlar! Ya bizi Çernobil'e götürüyorlarsa?" diye tahmin yürüttü içimizden biri. Hemen uyarı geldi: "Susun! Sıkıyönetim kanunlarına göre, halkı paniğe sevk edenler askeri mahkemede yargılanır." Bir süre sonra da açıklama: "Şu an sıkıyönetim var. Gereksiz muhabbetlere

son verin! Zor zamanında anavatanını yalnız bırakan kişi vatan hainidir."

İlk gün belirli bir mesafeden izledik nükleer santrali. İkinci gün ise etrafındaki çöpleri topluyorduk artık... Dolup dolup boşalan kovaları taşıyorduk... Fazladan bir özelliği olmayan, sıradan küreklerle kürüyorduk çöpleri, çöpçülerin kullandığı türden süpürgelerle süpürüyorduk yerleri. Ispatulalarla kazıyorduk. Ancak açıkça ortadaydı ki, kullandığımız o kürekler kum ve çakıl içindi aslında. İçinde plastik, metal, ahşap ve beton parçaları gibi her şeyden bir miktar bulunan çöpler için uygun değillerdi. Atoma karşı elde kürekle mücadele vermek denir ya, yaptığımız oydu işte. Yirminci yüzyılda hem de... Uzaktan kumandalı, sürücüsüz traktör ve buldozerler kullanıldı orada, biz ise onların peşi sıra yürüyerek geride bıraktıkları çerçöpü süpürdük. O tozu toprağı soluduk. Halk arasında "ağızlık" diye anılan maskelerimizdeki filtreleri, tek bir vardiya boyunca otuz kez değiştirdiğimiz olurdu. Kullanışsız ve işlevsiz şeylerdi bunlar. Çoğu kez sıyırıp atardı insanlar... Takınca nefes almak imkânsız hale gelirdi çünkü, hele de sıcakta. Güneşin altında.

Tüm bunların ardından... Askeri eğitim üç ay daha sürdü... Atış talimi yaptık. Yeni silahları nasıl kullanacağımızı öğrendik. Olası bir nükleer savaş sırasında elbette... (*Alaycı bir ifadeyle.*) Şimdi her şeyi fark ediyorum... Üzerimizi bile değiştirtmediler bize. Reaktör yakınlarında çalışırken üzerimizde olan gömleklerle, çizmelerle dolaştık etrafta.

Sonra bize imzalamamız için bazı kâğıtlar verdiler...

Gizlilik sözleşmesi... Sustum... Konuşma yasağı getirmeseydiler bile, olanları kime anlatabilirdim ki sanki? Terhisten hemen sonra ikinci dereceden malûl sayıldım. 22 yaşında. Bir fabrikada çalışıyordum. Bölüm şefi sürekli: "Hastalanıp durma, yoksa seni işten atarız," diyordu. Attılar da. Müdüre gittim: "Böyle bir şey yapmaya hakkınız yok. Ben Çernobil'de görev yaptım. Sizi ben kurtardım! Ben korudum!" – "Biz mi yolladık seni oraya!"

Geceleyin annemin sesiyle uyanıyorum: "Oğlum, niye konuşmuyorsun? Uyumuyorsun, gözlerin açık öylece yatıyorsun. Işığın da açık." Susuyorum... Beni dinlemeye istekli biri mi var sanki? İçimde yanıt verme isteği doğuracak şekilde benimle konuşan biri mi var? Kendi dilimde...

Tek başımayım...

– Ölümden korkmuyorum artık. Ölüm fikrinin kendisinden korkmuyorum...

Fakat nasıl öleceğim bir muamma... Arkadaşım öldü... Koskocaman oldu, şişti... Fıçı gibi... Bir komşum da... O da oradaydı, vinç operatörü olarak. Kömür gibi karardı ve o kadar ufaldı ki, artık çocuk bedenine düştü. Nasıl öleceğim bir muamma... Seçme şansım olsa sıradan bir ölüm isterdim. Çernobil usulü bir ölüm değil. Kesin olan tek bir şey var: Bana konan teşhisle bu iş fazla uzamaz. O anı hissetmek ve alnının ortasına doğru tetiği çekmek... Afganistan'daydım ben... Orada bu işler daha kolaydı... Doğrudan mermiyle ölüyordun...

Afganistan'a gönüllü gittim ben. Çernobil'e de. Kendim

istedim gitmeyi. Pripyat'ta çalışıyordum. Şehrin etrafına çepeçevre iki sıra dikenli tel çekilmişti, tıpkı ülke sınırlarında olduğu gibi. Tertemiz yüksek binalar, kalın bir kum tabakası altında kalmış sokaklar, kesilmiş ağaçlar... Bilimkurgu filmlerinden kareler gibiydi manzara... Verilen emirleri yerine getiriyorduk: Tüm şehri "yıkayın" ve toprağın üstünden yirmi santimetrelik bir katmanı kaldırıp yerine kum dökün. Hiç izin günümüz yoktu. Sanki savaştaymışız gibi. Bir gazete kupürünü hâlâ saklarım... Yazı, operatörlerden Leonid Toptunov'la ilgili; o gece nükleer santraldeki tek nöbetçi Leonid Toptunov'muş ve patlamadan birkaç dakika önce kırmızı, acil durum düğmesine o basmış. Düğme çalışmamış... Toptunov'un tedavisi Moskova'da yapılmış. "Onu kurtarmak için baştan ayağa yeni bir bedene ihtiyacımız var," diye havlu atmış doktorlar. Tüm vücudunda sadece sırtındaki ufacık bir nokta temiz kalmış, bir tek oraya radyoaktif madde bulaşmamış. Mitinski Mezarlığı'na gömmüşler. Tabutunu alüminyum folyoyla izole etmişler... Üzerine yarım metre kalınlığında kurşunla kaplı beton plaka yerleştirmişler. Babası gelmiş... Orada öylece durup ağlamış... Yanından geçen insanlar: "Senin uğursuz oğlun yüzünden oldu patlama!" demiş. Oysa sadece bir operatördü o. Ama sanki uzaylı bir yaratıkmış gibi gömüldü.

Afganistan'da ölseydim daha iyiydi! Açıkçası, hep böyle düşünceler dolanıyor kafamda. Orada ölüm, tanıdık bildik bir olaydı. Bir muamma değildi...

– Helikopterle...

Alçak uçuş yapıyor, aşağıyı gözlemliyordum... Karacalar, yaban domuzları... Hepsi de cılız ve uyku sersemi gibiydiler. Ağır çekimde hareket ediyorlardı sanki... Orada biten otlarla otluyor, oradaki suyu içiyorlardı. Onların da oradan ayrılması gerektiğini anlamamışlardı. İnsanlarla birlikte onlar da gitmeliydi...

Oraya gitmek ya da gitmemek... Orada uçmak ya da uçmamak... Ben komünistim, uçmamam mümkün müydü? İki pilot reddetti uçmayı, eşleri gençti, henüz çocukları yoktu, öyle fena aşağılandılar ki. Kariyerleri o an, orada bitti! Bir de erkeklik davası vardı. Namus davası! Olur ya hani, bir ateş, bir heyecan; o cesaret edemedi, ama ben giderim. Şimdiyse farklı düşünüyorum... Geçirdiğim dokuz ameliyat ve iki kalp krizinin ardından... Artık kimseyi yargılamıyorum, onları anlayabiliyorum. Gencecik çocuklardı. Gerçi ben yine de uçardım... Orası kesin. Başka biri cesaret edemedi, ama ben... gidiyorum. Erkeklik budur işte!

Yukarıda, uçarken... İnsanı çarpan şey, kullanılan teknik ekipmanın çokluğu: ağır helikopterler, orta sınıf helikopterler... Bir savaş helikopteri olan Mİ-24'ler... Bir savaş helikopteriyle Çernobil'de ne yapılabilirdi ki? Ya da avcı uçağı Mİ-2 ile? Pilotlar. Gencecik çocuklar... Reaktörün yakınındaki ormanda duruyorlar, radyasyon emiyorlar. Emirler böyle! Askeri emirler! Ama neden onca insan oraya yollanıp da radyasyona maruz bırakıldı? Neden?! (*Sesi ağlamaklı oluyor.*) Uzmanlara ihtiyaç vardı, kurban edecek insana değil. Yukarıdan her şey açıkça görünüyordu... Yerle bir olmuş bir bina, molozlardan oluşan tepecikler... Ve devasa sayıda

minicik insan figürleri. Batı Alman yapımı bir vinç vardı, ama ölüydü; reaktörün çatısında biraz ilerlemeyi başarmış ama sonra ölmüştü. Robotlar ölüyordu... Bizim robotlarımız, Mars'ı keşfetmek için akademisyen Lukaçev tarafından tasarlanan robotlar... İnsan görünümündeki Japon robotları da ölüyordu... Ama... görünen oydu ki, yüksek dozda radyasyon yüzünden hepsinin içindeki kablolar kavrulmuştu. Lastik kıyafetli, lastik eldivenli askerler aşağıda koşturuyordu... Gökyüzünden bakınca, öyle ufacıktılar ki...

Her şeyi gayet net hatırlıyorum... Oğluma uzun uzun anlatırım diye düşünmüştüm... Ama eve dönünce: "Baba, neler oldu orada?" – "Bir savaş." Tanımlayacak başka kelime bulamadım...

İKİNCİ KISIM

KÂİNATIN HÂKİMİ

Eski Kehanetlere Dair Bir Monolog

– Kızım... Benim kızım diğer çocuklar gibi değil, farklı... Büyüdüğünde soracak bana: "Ben niye diğerleri gibi değilim?"

Doğduğunda... Doğduğunda bir bebek değil, soluk alıp veren bir bohçaydı kızım, her tarafından yamalanmış, gözleri dışında bedeninde açık hiçbir yer olmayan bir bohça. Tıbbi raporda şöyle yazıyordu: "Kız çocuk, doğuştan çoklu kompleks patolojiye sahip: anüs aplazisi, vajina aplazisi ve sol böbrek aplazisi." Tıp dilinde ifadesi bu şekilde, ama durumu basitçe anlatmak gerekirse: Ne çişini ne kakasını yapacak bir organı var ve tek böbrekli... İkinci gün, ömrünün henüz ikinci gününde onu ameliyathaneye teslim ettim... Gözlerini açtı, gülümsüyordu sanki, oysa ağlamaya başlayacağını düşünmüştüm ben... Tanrım, ama o gülümsedi! Onun gibiler hayatta kalamıyor, hemen ölüveriyorlar. Kızım ölmedi, çünkü ben seviyorum onu. Dört yıl içinde dört kez ameliyat oldu. Belarus'ta böyle kompleks patolojilerle dünyaya gelip de hayatta kalabilen tek çocuk benim kızım. Çok seviyorum onu. (*Duraksıyor.*) Bir daha asla doğum yapamam ben. Buna cesaret edemem. Doğumevinden dön-

müştüm: Geceleyin kocam beni öpünce zangır zangır titremeye başlıyordum: Yapamayız... Günah... Korkuyorum... Doktorların kendi aralarında konuşurken söyledikleri kulağıma çalınmıştı: "Bu kız plasenta içinde değil, resmen bir zırh içinde doğdu. Görüntüsü televizyonda yayınlansa bundan sonra tek bir kadın dahi doğum yapmazdı." Kızımız hakkında böyle söylüyorlardı... O andan sonra birbirimizi nasıl sevebilirdik ki artık?

Kiliseye gittim. Pederle konuştum. Günahlarımız için dua etmemiz gerektiğini söyledi bana. Oysa ailemizden kimse birini öldürmüş de değil... Ne suçum olabilir ki benim? Başta köyümüz tahliye edilecekti, sonra bizi listeden çıkardılar; devletin yeterli parası yokmuş. Ben de o ara âşık oldum. Evlendim. Burada, bir insanın diğerini sevmesinin mümkün olmayacağını bilmiyordum... Yıllar önce ninem İncil'de okumuştu; bir gün yeryüzünde bolluk hâkim olacaktı, her şey çiçek açacak ve meyve verecekti, nehirler balıkla, ormanlar da hayvanlarla dolup taşacak, ancak insan bunların hiçbirinden yararlanamayacaktı. İnsan üreyerek kendi türünün devamını sağlayamayacak, insan türünün ölümsüzlüğü tarihe karışacaktı. Bu eski kehanetleri, korkunç masallarmışçasına dinlerdim. Hiçbirine inanmazdım. Lütfen küçük kızımı herkese anlatın. Yazın onu. Dört yaşında, şarkı söylüyor, dans ediyor, şiirleri ezbere okuyor. Zihinsel gelişimi normal, diğer çocuklardan hiçbir farkı yok, sadece oynadığı oyunlar onlarınkinden farklı. Onun oyunları "bakkalda", "okulda" değil de, "hastanede" oynanıyor; bebeklerine iğne yapıyor, serum takıyor, onların ateşini ölçüyor, bebeği ölürse üzerini beyaz bir çarşafla örtüyor. Dört

yıldır kızımla birlikte hastanede yaşıyoruz, onu orada yalnız bırakmamız mümkün değil ve kızım, aslında bir evde yaşaması gerektiğini bilmiyor bile. Bir ya da iki aylığına onu eve götürünce bana soruyor: "Yakında hastaneye geri döneceğiz, değil mi?" Arkadaşları orada, hepsi orada yaşıyor, orada büyüyor. Ona bir anüs yaptılar... Şimdi de bir vajina oluşturuyorlar... Son ameliyatın ardından idrar üretimi tamamen durdu, sonda yerleştirmeyi başaramadılar; birkaç ameliyat daha geçirmesi gerekiyor bunun için. Ancak, devamındaki ameliyatların yurtdışında yapılmasını salık verdiler bize. Fakat kocam ayda 120 dolar kazanırken on binlerce doları nereden bulabiliriz ki biz? Profesörlerden biri gizlice şunu önerdi: "Çocuğunuz bu patolojilerle bilim açısından büyük ilgi uyandıracak bir vaka. Yurtdışındaki kliniklere yazın. Mutlaka ilgileneceklerdir." Ben de yazıyorum... (*Ağlamamak için kendisiyle mücadele ediyor.*) Her yarım saatte bir idrarını elle karnına bastırarak yaptırmamız gerektiğini, idrarın vajina bölgesindeki minik deliklerden çıktığını yazıyorum onlara. Ve eğer bu yapılmazsa var olan tek böbreğini de kaybedeceğini. İdrarını yapması için her yarım saatte bir elle karnına bastırılması gereken başka bir çocuk var mıdır dünyada? Ve böyle bir şey ne kadar sürdürülebilir? (*Ağlıyor.*) Kendime ağlama izni vermiyorum... Ağlamamam lazım... Bütün kapıları çalıyorum. Herkese yazıyorum. Lütfen alın küçük kızımı, üzerinde deney yapmak için bile olsa alın... Bilimsel araştırma yapmak için bile olsa alın... Bir deney kurbağasına, bir deney faresine dönüşmesine bile razıyım, yeter ki hayatta kalsın. (*Ağlıyor.*) Düzinelerce mektup yazdım... Ah Tanrım!

Henüz idrak edemiyor, ama bir gün bize niye diğerleri gibi olmadığını soracak. Niye bir erkeğin onu sevemeyeceğini soracak. Niye bir çocuk doğuramayacağını soracak. Kelebeklerin, kuşların, onun dışında herkesin yapabildiği şeyi neden asla yapamayacağını soracak. Çok istedim... Ona kanıtlamam lazımdı... O yüzden... Elimde bir belge olsun istedim... Böylece büyüdüğünde bilecekti ki, benimle kocamın suçu değildi bu... Bizim aşkımız değildi yanlış olan... (*Ağlamamak için yine kendisiyle mücadele ediyor.*) Dört yıl boyunca bunun savaşını verdim... Doktorlarla savaştım, yetkililerle savaştım... Yüksek mevkilerdeki insanların kabul etmesi için didindim... Ancak dört yılın sonunda, (düşük dozda) iyonlaştırıcı radyasyon ile kızımın tüyler ürpertici patolojileri arasında bir bağ olduğunu gösteren bir sağlık raporu elde edebildim. Dört yıl boyunca beni geri çevirdiler, bana sürekli şunu dediler: "Kızınız doğuştan özürlü." Ne demek "doğuştan özürlü"? O Çernobil yüzünden özürlü. Oturup kendi aile ağacımızı inceledim; ailemizde hiç böyle bir vaka olmamış, herkes seksen ya da doksan yaşına kadar yaşamış, dedem doksan dört yaşında öldü. Doktorlar çeşitli bahaneler sıraladı: "Yönergelerimiz var. Bu tür vakaları halen genel hastalık kategorisinde değerlendirmek zorundayız. Ancak yirmi ya da otuz yıl sonra bir veri bankası oluşturduğumuzda, bu hastalıklarla (düşük dozda) iyonlaştırıcı radyasyon arasında... topraklarımızda yediğimiz ve içtiğimiz şeyler arasında bağlantı kurmaya başlayabiliriz... Ancak şu an için tıp ve bilim bu konuda yeterli bilgiye sahip değil." Ama ben yirmi ya da otuz yıl boyunca bekleyemem.

Bir ömrün yarısı demek bu! Onlara dava açmak istedim... Devlete dava açmak istedim... Adım deliye çıktı, bana güldüler, dediler ki, Antik Yunan döneminde bile böyle çocuklar doğarmış. Eski Çin'de bile. Bir yetkili bana bağırdı: "Sizin derdiniz Çernobil üzerinden kazanç sağlamak! Çernobil parası peşindesiniz!" Nasıl oldu da kendimi kaybetmedim o adamın odasında, nasıl oldu da kalp krizinden ölmedim... Ama buna izin veremezdim...

Anlayamadıkları bir şey vardı... Anlamak istemedikleri bir şey... Suçun benimle kocamda olmadığını bilmem gerekiyordu... Aşkımızın yanlış bir şey olmadığını bilmem gerekiyordu... (*Yüzünü pencereye dönerek sessizce ağlıyor.*)

Büyüme çağında bir kız bu... Ne olursa olsun, küçük bir kız... Soyadımızı kullanmanızı istemiyorum... Aynı yerde yaşadığımız komşularımız bile... Onlar bile bütün hikâyeyi bilmiyor. Üzerine bir elbise giydirip saçlarını örünce, "Katyacığınız ne de güzel bir kız." diyorlar bana. Hamile kadınlara epey tuhaf bir şekilde bakıyorum artık... Belirli bir mesafeden... Köşeden bile seçiveriyor gözlerim onları... Doğrudan ve uzun uzun seyretmiyorum o kadınları, daha çok göz ucuyla süzüyor gibiyim... İçimde karmakarışık duygular uyanıyor: hayret ve korku, kıskançlık ve sevinç, hatta bir tür kin. Bir seferinde, komşunun hamile köpeğine de aynı hislerle bakarken yakaladım kendimi... Ve de yuvasına tünemiş bir anne leyleğe...

Benim küçük kızım...

Larisa Z., anne

Ay Işığı Manzarasına Dair Bir Monolog

– Birdenbire şunu düşünmeye başladım; hangisi daha iyi, hatırlamak mı yoksa unutmak mı?

Arkadaşlarıma sordum... Bazıları unutmuştu, diğerleri hatırlamak istemiyordu, çünkü değiştirebileceğimiz hiçbir şey yoktu, buradan ayrılıp gidemiyorduk bile. Bunu bile yapamıyorduk...

Ben neler hatırlıyorum... Kazayı takip eden ilk günlerde radyasyonla, Hiroşima ve Nagazaki'yle, hatta X ışınları ile ilgili bütün kitaplar kütüphaneden yok oluverdi. Etrafta dolaşan bir söylentiye göre yetkililer vermişler bu talimatı, insanlar paniğe kapılmasın diye. Bizim huzurumuz içinmiş. Bunun esprisi bile yapılıyordu hatta; eğer Çernobil, Papua Yeni Gine'de patlasaydı, Papualılar dışında bütün dünya korkudan tir tir titrerdi zaten, diye. Hiçbir tıbbi tavsiye yoktu... Hiçbir bilgi verilmiyordu... İmkânı olan potasyum iyodür tableti ediniyordu (bizim kasabadaki eczanelerde bu tabletlerden bulunmuyordu, edinmek için doğru kişileri tanımanız gerekiyordu). Bu tabletlerden bir avuç dolusu alıp saf alkolle birlikte yutanlar olmuştu. "İlkyardımcılar" onların hayatını kurtardı.

İlk yabancı gazeteci kafilesi bölgeye varmıştı... İlk film ekibi de... Hepsinin üzerinde plastikten işçi tulumu, kask, lastik galoş vardı, hatta kameraları bile özel bir kılıfla kaplanmıştı. Ve onlara, bizim buralı kızlardan biri eşlik ediyordu, çevirmen. Üzerinde yazlık bir elbise ve sandaletle...

İnsanlar yazılı basında çıkan her söze inanıyordu, oysa

gerçekleri yazan kimse yoktu. Kimse gerçekleri söylemiyordu. Bir yandan, bir şeyleri gizliyorlardı, diğer yandan da tam olarak anlamadıkları çok şey vardı. Komünist Parti Genel Sekreteri'nden başlayarak temizlik görevlilerine kadar. Sonra bazı işaretler çıktı ortaya, herkes bunları yakından takip ediyordu: Şehirde ya da köyde serçe ve güvercinler olduğu sürece, orası insanların yaşaması için de uygun bir yer demekti. Arılar harıl harıl bal yapıyorsa orası da temiz demekti. Taksiye binmiştim; şoför, kuşların sanki gözleri hiç görmüyormuş gibi neden ön camına çarpıp durduğunu, çakıldığını anlayamıyordu. Delirmiş gibiydiler... Sersemlemişlerdi... Sanki intihar ediyorlardı... Mesaisi bitince gördüklerini hafızasından silmek için arkadaşlarıyla oturup içiyordu şoför.

Bir iş gezisinden dönüyordum, dün gibi hatırımda... Yolun her iki yanında da hakiki birer ay ışığı manzarası... Ta ufka kadar uzanan beyaz dolomitle kaplı tarlalar. Kontamine olan toprağın üst tabakası kaldırılmış ve gömülmüş, yerine bu dolomit kum dökülmüştü. Dünya değil de başka bir yerdi sanki... Dünyada değil de başka bir yerdeydik... Uzun süre bırakmadı yakamı bu görüntü ve bir öykü yazmaya çalıştım. Yüz yıl sonra buranın neye dönüşeceğini hayal ettim: Bir insan, belki de başka bir yaratık, dört ayağının üzerinde sıçrıyor, dizlerinden kıvrılan uzun arka bacaklarını geriye doğru itiyor, geceleyin üçüncü gözüyle görüyor, tepesindeki yegâne kulağıyla bir karıncanın koşuşunu dahi duyuyor. Geriye sadece karıncalar kalmış, yeryüzündeki ve gökyüzündeki diğer her şey ölmüş...

Hikâyeyi bir dergiye yolladım. Bana yazdıkları yanıtta

bunun bir edebi eser değil, bir dehşet tasviri olduğunu söylüyorlardı. Yazma yeteneğim olmadığı aşikârdı. Ama bana göre, bu yanıtta başka bir neden daha saklıydı. Düşünmeye başladım: Acaba neden Çernobil hakkında çok az şey yazılıyordu? Yazarlarımız savaş hakkında, Stalin'in kampları hakkında yazmaya devam ediyor, ama bu konuda susuyordu. Bir-iki kitap dışında bu konuda eser yoktu. Sizce bu sadece bir tesadüf müydü? Bu olay hâlâ kültürel üretimimizde yer almıyor. Kültürel alanda hâlâ bir travma bu. Ve karşılığında verdiğimiz tek yanıt sessizlik. Küçük çocuklar gibi sımsıkı yumuyoruz gözlerimizi ve "Saklandık," diye düşünüyoruz. Geleceğe ait bir şey gizlice gözetliyor bugünü ve duygularımızla kavrayamayacağımız kadar büyük bir şey o. Baş edemeyeceğimiz kadar devasa. Biriyle oturup sohbet et, hemen kendi hikâyesini anlatmaya başlar ve onu dinlediğin için sana minnettar kalır. Anlattıklarını anlamamış olabilirsin, ama en azından dinlemişsindir. Çünkü anlatan da anlamamıştır zaten hikâyesini... Tıpkı senin gibi... Artık sevmiyorum bilimkurgu okumayı...

Öyleyse hangisi daha iyi: Hatırlamak mı yoksa unutmak mı?

Yevgeniy Aleksandroviç Brovkin,
Gomel Devlet Üniversitesi'nde eğitmen

İsa'nın Düşüşünü Görüp Haykırmaya Başladığında Diş Ağrısı Çeken Bir Tanığın Monoloğu

– O sıralar aklımdan başka şeyler geçiyordu... Size tuhaf gelecek muhtemelen... Karımla boşandığımız zamandı...

Bir anda geldiler, askeri celp kâğıdımı verip aşağıda bir aracın beni beklediğini söylediler. Özel bir "ekip arabası" vardı aşağıda. Tıpkı 1937 yılında olduğu gibi... Geceleyin geldiler almaya. Sıcacık yataklarımızdan çıkardılar bizi. Zamanla bu yöntem işlememeye başladı: Eşler artık kapıyı açmıyordu ya da kocalarının bir iş seyahatinde, tatilde veya anne baba ziyareti için köyde olduğu yalanını söylüyordu. Askeri celpleri yine de vermeye çalışıyorlardı, ama eşler bunları teslim almıyordu artık. İnsanları işte, sokakta, öğle yemeği arasında fabrika yemekhanelerinde yakalamaya başladılar. Tıpkı 1937 yılında olduğu gibi... O ara aklımı kaçırmak üzereydim ben... Karım beni aldatmıştı ve bunun dışındaki her şey önemsiz görünüyordu gözüme. O "ekip arabası"na bindim... Sivil kıyafetli, ama asker gibi davranan iki adam eşlik etti bana, iki yanımda yürüdüler, belli ki kaçacağımdan korkmuşlardı. Arabaya bindiğimde her nedense aya giden Amerikalı astronotlar geçti aklımdan; bir tanesi sonradan rahip olmuştu, diğeriyse aklını kaçırmıştı galiba, değil mi? İnsanlara ait ayak izlerinin bulunduğu bazı şehir kalıntıları gördüklerini sanmışlardı, öyle okumuştum gazetelerde. Yine gazetelerde yayınlanan bazı haber kesitleri hücum etti zihnime: Bizdeki nükleer santraller kesinlikle güvenli, Kızıl Meydan'a bile inşa edilebilirler. Kremlin'in hemen yanına. Bir semaver nükleer santrallere kıyasla daha tehlikeli. Gökteki yıldızlara benziyorlar ve tüm yeryüzünü onlarla "kaplayacağız". Ama karım beni terk etmişti... Ve benim tek düşünebildiğim şey buydu... Birkaç kez kendimi öldürmeyi denemiştim, bazı haplar yutup bir daha asla

uyanmamayı hayal etmiştim. Karımla aynı anaokuluna gitmiş, aynı okulda okumuştuk... Ve aynı üniversitede... (*Bir sigara yakıp susuyor.*)

Sizi uyarmıştım... Bir yazarın ilgisini çekecek kahramanca bir durum yok benim hikâyemde. Şöyle fikirler var daha ziyade; savaşta olmamamıza rağmen, bir başkası karımla yatarken ben neden hayatımı tehlikeye atmak zorunda olayım? Neden o adam değil de ben? Açıkça söyleyeyim, orada kahraman filan görmedim ben. Kendi hayatlarını zerre kadar önemsemeyen deli adamlar gördüm; bir de cesaret gösterileri, ama hepsi son derece gereksizdi. Ben de takdir ve teşekkür belgeleri aldım... Ama ölümden korkmadığım için aldım onları. Ölmek umurumda olmadığı için! Neredeyse bir çıkış yolu gibiydi benim için ölüm. En azından askeri bir törenle, onurlu bir biçimde gömülürdüm... Masrafları da devlet karşılardı...

Oraya gidince birden, Kıyamet Günü'nün Taş Devri'yle buluştuğu gerçek dışı bir dünyaya savrulurdun. İçimde henüz her şey son derece ham ve yoğundu... Ormanda kalıyorduk. Çadırlarda. Reaktörün yirmi kilometre uzağında. "Partizanlık yapıyorduk." "Partizan", askeri eğitim için celp edilen kişilere denir. Yaşlarımız 25 ile 40 arasında değişiyordu, çoğumuz üniversite okumuş ya da mesleki eğitim almıştık. Örneğin ben tarih öğretmeniyim. Bize otomatik tüfek yerine kürek verdiler. Atık alanlarını ve bostanları kazdık. Köylerdeki kadınlar bizi görünce haç çıkarırdı. Eldiven ve maske takar, kamuflaj giyerdik... Güneş bizi kavururdu... Birilerinin bostanında bir tür iblis gibi beliriverirdik. Bir

tür yaratık gibi. Sarımsaklar ve kabaklar normal sarımsak ve kabak görünümündeyken neden onları söktüğümüzü, yataklarını neden kazdığımızı anlayamazdı insanlar. Yaşlı kadınlar haç çıkartıp ağlaşırdı: "Askerler, neler oluyor, dünyanın sonu mu geldi?"

Evin birinde ocak yanmış, domuz pastırması kızartılıyor. Dozimetreyi yaklaştırıyorsun; o ocak ocak değil, minik bir nükleer reaktör. "Çocuklar, siz de buyurun sofraya," diyor evdekiler. Davet ediyorlar. Reddediyoruz. Rica ediyorlar: "Size yüz gram votka buluruz. Oturun. Anlatın bize olan biteni." Ne anlatabiliriz ki onlara? Reaktördeki itfaiyeciler alev alev yanan yakıtı ayaklarıyla çiğnemişti, ama o yakıtın ne olduğunu bilmiyorlardı bile. Biz nereden bilecektik neler olduğunu?

Birliğimizle yürüyoruz. Birliktekilerin kullanabileceği tek dozimetre var. Ancak farklı yerlerde farklı seviyede radyasyon ölçümü yapılıyor: İçimizden biri iki röntgen ölçülen yerde çalışırken bir diğeri on röntgen ölçülen yerde. Bir taraftan, hiç nüfuzumuz yok, tutsaklar gibiyiz, diğer taraftan da içimizde bir korku. Çevremizde bir sır perdesi. Gerçi ben korku duymuyordum. Her şeyi dışarıdan izliyordum...

Helikopterle bir grup biliminsanı geldi. Lastikten kıyafetler, uzun çizmeler, koruyucu gözlükler... Astronot gibiydiler... Yaşlı bir kadın içlerinden birine yaklaştı: "Sen de kimsin?" "Ben biliminsanıyım." "Ah, demek biliminsanısın! Bakın hele şuna, nasıl da giyinmiş kuşanmış. Maskesini de takmış. Biz ne olacağız peki?" Sonra da adamı sopayla kovaladı. Bir gün, tıpkı Orta Çağ'da doktorları yakalayıp boğ-

dukları gibi o biliminsanlarını da avlamaya başlayacaklarını düşünürdüm sık sık. Onları kazığa bağlayıp yakacaklarını.

Kendi evinin toprağa gömülüşünü izleyen bir adam görmüştüm. (*Ayağa kalkıyor, pencereye doğru yürüyor.*) Yeni kapatılmış bir mezar kalmıştı geriye sadece... Kocaman bir dikdörtgen... Su kuyusu gömdük, bahçe gömdük toprağa... (*Susuyor.*) Toprağı gömdük... Kazdık, kazdıklarımızdan kocaman öbekler oluşturduk... Uyarmıştım sizi... Kahramanca bir şey yok hikâyemde...

Geceleyin geç saatte dönüyorduk, çünkü günde on iki saat mesai yapılıyordu. İzin günümüz yoktu. Sadece akşamları dinlenebiliyorduk. Bir gün, zırhlı personel aracıyla gidiyoruz. Bomboş köyde dolanan bir adam görüyoruz. Yaklaşıyoruz: Bir halıyı sırtlanmış genç bir adam... Biraz ilerisinde Jiguli marka bir araba... Duruyoruz. Arabasının bagajı tıka basa televizyon ve kabloları kesilmiş telefonla dolu. Dönüp geri geliyor ve hızla geçiriyoruz arabaya: Jiguli akordeon gibi büzüşüyor, sanki bir konserve kutusu. Kimse tek kelime etmiyor...

Ormanı gömdük. Ağaçları, bir buçuk metre uzunluğunda parçalara ayırdık, selofana sarıp mezarlığa yığdık. Geceleyin uyku girmiyordu gözüme. Gözlerimi kapatınca, kara bir şey kımıldanıyor, dönüp duruyordu... Canlı gibiydi sanki... Canlı toprak öbekleri... İçinde böcekler, örümcekler, solucanlar... Hiçbirinin ne olduğunu bilmiyordum, hiçbirinin adını bilmiyordum... Böcek ve örümceklerdi sadece. Karıncalar. Küçükler de vardı aralarında, büyükler de, sarı olanlar da vardı, kara olanlar da. Çeşitli renklerde.

Şairlerden biri yazmıştı, hayvanlar ayrı bir millettir diye. Adlarını dahi bilmeden onlarcasını, yüzlercesini, binlercesini öldürdüm. Yuvalarını yerle bir ettim. Sırlarını yok ettim. Gömdüm... Hepsini toprağa gömdüm...

Çok sevdiğim bir yazar olan Leonid Andreyev, izin verilenin ötesini gören Lazarus hakkında bir kıssa yazmıştı. Bir yabancıya dönüşmüştü Lazarus, öldükten sonra İsa onu diriltmiş olsa bile, bir daha asla diğer insanlar gibi olamayacaktı...

Belki de bu kadarı kâfidir, ne dersiniz? Sizi anlıyorum, merak ediyorsunuz; orada bulunmayan herkes, sürekli merak ediyor zaten. Bir Çernobil Minsk'te var, bir tane de gerçek yerinde. Avrupa'da bir yerlerde de üçüncü bir tane. Esas yerindeki Çernobil'de bu kazadan bahseden insanlardaki umursamazlık beni derinden sarsmıştı. Ölüler diyarının parçası olan bir köyde yaşlı bir adama rastlamıştık. Tek başına yaşıyordu. "Korkmuyor musun peki?" diye sorduk. "Neden korkacakmışım ki?" diye yanıtladı. Sürekli korku içinde yaşamak mümkün değil, dayanamaz insan buna; biraz zaman geçince gündelik yaşam yeniden başlar. Gündelik yaşam... Normal hayat... Erkekler votka içiyordu. Kâğıt oynuyordu. Kadınlarla ilgileniyordu. En çok konuştukları konulardan biri paraydı. Ama orada para için çalışılmıyordu, para için çalışan çok az insan vardı. Çalışıyorlardı, çünkü çalışmak gerekiyordu. Çalışmaları söylenmişti. Onlar da soru sormamıştı. Maaşlarının artmasını hayal ediyorlardı. Dalavere yapıyor, bir şeyler çalıyorlardı. Kendilerine söz verilen imtiyazları elde etmeyi umuyorlardı: Herkesten önce

bir daire sahibi olup kulübelerinden kurtulmak, çocuklarına bir anaokulu ayarlamak, bir araba almak istiyorlardı. Bizim çocuklardan biri korkuya kapılmıştı, çadırdan çıkmaya çekiniyordu, lastikten kendi eliyle yaptığı bir kıyafetle uyuyordu. Ödlek! Komünist Parti'den ihraç edildi. "Yaşamak istiyorum!" diye bağırıyordu. Her şey karman çormandı... Oraya gönüllü olarak gelen kadınlarla karşılaştım. Oraya gelmeye can atmışlar. Geri çevirmişler onları; şoföre, teknisyene ve itfaiyeciye ihtiyaç olduğunu anlatmışlar, ama yine de gelmiş kadınlar. Her şey karman çormandı... Binlerce gönüllü vardı... Gönüllü öğrenci ekipleri vardı, bir de geceleri özel "ekip arabalarının" toparlayıp getirdiği insanlar... Eşya yardımları... Yardım fonuna gönderilen paralar, kan ve kemik iliği bağışlayan yüzlerce insan... Beri taraftan, bir şişe votkaya satılıktı her şey. Üstün başarı belgesi de satın alınıyordu votka karşılığında, ev izni de... Kolhoz idarecilerinin teki, radyasyon ölçüm teknisyenlerine bir kasa votka getirip köyünü tahliye edilecek yerler listesinden çıkarmalarını istiyordu, bir diğeri ise kolhozunun yeniden yerleşime açılmasını sağlamaya çalışıyordu bir kasa votkaya. Adama Minsk'te üç odalı bir daire sözü verilmişti bile. Radyasyon ölçümlerini kontrol eden kimse yoktu. Bilindik Rus tipi kâos hakimdi her şeye. Öyle yaşarız ya biz! Gözden çıkarılan şey satılır. Bir yanıyla bezdirici bir şey bu, bir yanıyla da, hepinizin canı cehenneme tavrı!

Öğrencileri yollamışlardı oraya. Kara pazıları söktüler tarlalardan. Tırmıkla samanları ayıkladılar. Çok genç çiftler vardı aralarında. Karı koca gelmişler. Hâlâ el ele dolaşıyor-

lardı etrafta. Onları izlemeye yüreği dayanmıyordu insanın. Ama her yer öyle güzeldi ki! Öyle görkemliydi ki! O güzellik, daha da korkunç hale getiriyordu dehşeti. Ve insanların oradan gitmesi lazımdı. Kötülük yapmış kişiler gibi oradan kaçmaları. Suçlular gibi oradan kaçmaları lazımdı.

Her gün gazete geliyordu. Sadece başlıklarını okuyordum: "Çernobil: Kahramanlık Diyarı", "Reaktör Bozguna Uğratıldı", "Hayat Devam Ediyor". Siyasi eğitimden sorumlu komutanlarımız vardı, politik konularda konuşma düzenlerlerdi. Bize zafer kazanmamız gerektiğini söylemişlerdi. Kime karşı zafer kazanacaktık? Atoma karşı mı? Fiziğe mi yoksa? Ya da kâinata? Bizim kültürümüzde zafer, bir olay değil, bir süreçtir. Yaşam bir mücadele olarak görülür. Sellere, yangınlara, depremlere karşı duyduğumuz büyük sevgi işte buradan gelir... "Cesaret ve kahramanlığımızı gözler önüne sermek" için uygun bir ortam gerekir çünkü. Ve bayrağımızı dalgalandırmak için. Siyasi eğitimden sorumlu komutanlar, "yüksek politik bilinç ve etkili örgütlenme" üzerine, kazanın ardından sadece birkaç gün içinde kızıl bayrağın nasıl da 4 no'lu reaktör üzerinde dalgalandığı ile ilgili alıntılar okuyordu bize gazetelerden. Bayrak mağrur bir şekilde süzülmüştü göklerde, ta ki birkaç ay sonra yüksek radyasyon nedeniyle harap olana dek. Yerine yeni bir bayrak astılar. Sonra bir tane daha... Eskisini hatıra niyetine lime lime parçaladılar, o küçük parçaları ceketlerinin altına kalplerinin hemen yanına tıkıştırdılar. Sonra da evlerine döndüler... O bayrak parçalarını gururla çocuklarına gösterdiler... Sakladılar onları... Kahraman olma çılgınlığı!

Gerçi ben de o haldeydim... Hiç farklı değildim. Askerlerin çatıya çıkışını zihnimde canlandırmaya çalışırdım... Düpedüz intihardı bu... Ama duyguları yönlendiriyordu onları... Öncelikle görev duygusu, ikinci olarak da vatan sevgisi. Siz söyleyin, Sovyet paganizmi mi denir buna? Ancak şu bir gerçek: O zaman bayrağı benim elime verseler ben de tırmanırdım o çatıya. Neden mi? Verecek bir yanıtım yok. O zamanlar ölüm beni zerre kadar korkutmuyordu, elbette bunun da etkisi olurdu... Karım tek bir mektup bile yollamadı bana. Altı ay boyunca tek bir mektup dahi yazmadı... (*Duruyor.*)

Bir anekdot anlatayım mı size? Mahkûmun teki hapishaneden kaçmış. Çernobil'de, otuz kilometrelik bir alanda saklanmış. Yakalamışlar. Radyasyon ölçüm teknisyenlerine götürmüşler. Öyle fena "ışıldıyormuş" ki adam, ne tekrar hapse atabilmişler, ne hastaneye yatırabilmişler, ne de insanların yanına salabilmişler. (*Gülüyor.*) Oradayken severdik anekdotları. Kara mizah.

Oraya gittiğimde ağaçlarda kuş yuvaları vardı, oradan ayrılırken ise elmalar bembeyaz karların üzerinde yatıyordu. Her şeyi gömmeyi başaramadık... Toprağı toprağa gömdük... Üzerindeki böcek, örümcek ve kurtçuklarla birlikte... Üzerinde yaşayan o ayrı milletle birlikte. İçindeki dünyayla birlikte. Oraya dair beni en derinden etkileyen şey... O canlılar...

Aslında size hiçbir şey anlatmış sayılmam... Sadece bazı kesitler... Leonid Andreyev'in bir öyküsü daha vardır: Kudüs'te yaşayan bir adamın evinin önünden geçirir-

ler İsa'yı. Adam her şeyi görür, her şeyi işitir, ama o sırada dişi ağrımaktadır. Gözlerinin önünde düşmüştür yere İsa, haçı taşırken tökezleyip düşmüş ve bağırmaya başlamıştır. Adam bunların hepsini görmüştür, ama diş ağrısı çektiği için fırlamamıştır sokağa. İki gün sonra diş ağrısı kesilince ona İsa'nın nasıl dirildiğini anlatırlar ve adam şöyle geçirir içinden: "Bu olaya ben de tanık olabilirdim, ama dişim ağrıyordu."

Hep böyle mi olması lazım? İnsan büyük bir olaya asla vaktinde eremiyor. Olaylar insanın algı sınırını hep aşıyor. Babam 1942 yılında Moskova savunmasında yer aldı. O sırada önemli tarihsel bir olayın parçası olduğunu ancak onlarca yıl sonra idrak edebildi. Kitaplar ve filmler sayesinde. Oysa onun hatırladıkları şundan ibaretti: "Siperde çömeldim. Ateş ediyordum. Patlamayla birlikte sipere gömüldüm. Sıhhiyeciler beni yarı ölü halde çıkarmış oradan." Hepsi bu.

Beni de o sıra karım terk etmişti...

Arkadiy Filin, temizlik işçisi

"Yürüyen Kül" ve "Konuşan Toprak"a Dair Üç Monolog

Hoyniki Avcı ve Balıkçıları Birliği başkanı Viktor Yosifoviç Verjikovskiy ile soyadlarını vermeyi reddeden iki avcı; Andrey ve Vladimir.

– İlk kez bir tilki öldürdüğümde... Çocuktum... İkinci

sefer bir dişi geyikti öldürdüğüm... Bir daha öldürmemeye yemin etmiştim. Öyle dokunaklı bakıyordu ki gözleri...

– Biz insanların anlama becerisi var, hayvanlar sadece yaşar. Kuşlar da.

– Sonbaharda karacaların duyuları çok keskin olur. Rüzgâr sizden ona doğru esiyorsa olay bitmiştir; sizi yanına yaklaştırmaz. Tilkiler ise hep kurnazdır.

– Buralarda dolanan biri var... Birkaç kadeh devirince herkese nutuk çekmeye başlar. Filoloji bölümünde okumuş, sonra da hapis yatmış. Bölgede karşılaştığınız insanlar asla kendileri hakkında doğru bilgi vermez. Nadiren doğru söylerler. Ama bu adam aklı başında biri... "Çernobil" der, "etrafta filozoflar türesin diye gerçekleşti." Hayvanları "yürüyen kül" diye nitelendirirdi, insanları ise "konuşan toprak". "Konuşan toprak" demesinin nedeni bizim topraktan gelmemiz...

– Bölge kendine çeker herkesi... Tıpkı bir mıknatıs gibi, söylemedi demeyin sonra. Ah, hanımefendi, ah! Bir kere ayak bastınız mı... Ruhunuz oraya bağlanıverir...

– Bir kitap okudum... Kuşlarla, hayvanlarla konuşan azizler vardı içinde. Oysa biz, insanları anlamadıklarını sanırız.

– Beyler, olayları sırasıyla anlatsak iyi olur...

– Sen başlayıver, başkan. Biz de sigara içelim.

– Pekâlâ öyleyse, işte şöyle gelişti olaylar: Bölge Yürütme Komitesi'nden arayıp çağırdılar beni. "Dinle bak, baş avcı; gidenlerin ardından bölgede çok sayıda evcil hayvan kaldı: kediler, köpekler... Salgın hastalıkları önlemek için

bu hayvanların vurulması lazım. İşe koyulun!" Ben de ertesi gün herkesi aradım, bütün avcıları. Hepsine böyle böyle oldu diye anlattım. Kimse oraya gitmek istemedi, çünkü koruma amaçlı hiçbir ekipman sağlamıyorlardı bize. Sivil Savunma'ya başvurdum, onların elinde de hiçbir ekipman yoktu. Tek bir oksijen maskesi bile. Başka çare kalmayınca çimento fabrikasına gittim ve maskeleri oradan edindim. Öyle ince bir dokusu vardı ki maskelerin... Sadece çimento tozundan korumak üzere yapılmışlardı... Ayrıca oksijen maskesi vermediler bize.

– Orada askerlerle karşılaştık. Maskeleri, eldivenleri ve zırhlı personel araçları vardı, bizim üzerimizde ise sadece gömlek, burnumuzun üstünde de birer sargı bezi. Üzerimizdeki o gömlek ve çizmelerle döndük eve. Ailelerimize.

– İki ekip oluşturdum... Gönüllüler de katıldı bize. İki ekip... Yirmişer kişiden. Her ekibe birer veteriner ve salgın hastalıkları denetim biriminden bir kişi verildi. Kepçeli traktör ve damperli kamyonumuz da vardı. Bize koruma amaçlı ekipman vermemeleri büyük ayıptı, umurlarında bile değildi insanlar...

– Ama teşvik primi verdiler: kişi başı otuz ruble. O sıra bir şişe votkanın fiyatı üç rubleydi. Kendi kendimizi arındırdık... Ortalıkta kaynağı belli olmayan tarifler dolanmaya başlamıştı: Bir şişe votkaya bir kaşık kaz dışkısı katılır. İki gün bekletildikten sonra içilir. Bu tariflerin amacı... şeydi işte, erkekliğimiz zarar görmesin diye... Maniler bile düzülmüştü, hatırlar mısınız? Sürüsüyle hem de. "Zaporojets'e araba denmez, Kievliden erkek çıkmaz. Günün birinde

baba olmak istiyorsan taşaklarını kurşunla kaplat." Ha ha ha...

– İki ay boyunca bölgede dolandık, bizim kısımdaki köylerin yarısı boşaltılmıştı. Onlarcası: Babçin Köyü, Tulgoviçi Köyü... Oraya vardığımızda köpekler, evlerinin yakınında koşuşturup duruyordu. Evleri koruyorlardı. İnsanların dönmesini bekliyorlardı. Bizi gördüklerine sevinmişlerdi, insan sesine doğru koşarak geliyorlardı... Bizi heyecanla karşılıyorlardı... Evlerde, ağıllarda, bostanlarda vurduk onları. Sonra sürükleyerek dışarı taşıdık ve damperli kamyonlara yükledik hepsini. Hiç hoş bir şey değildi bu elbette. Onları niye öldürdüğümüzü hiç anlayamadı o hayvanlar. Zor olmadı öldürmek. Evcil hayvanlardı sonuçta... Ne silahtan korkuyorlardı ne de insandan... İnsan sesine doğru koşuyorlardı her zaman...

– Bir kaplumbağa yürüyordu... Tanrım! Boş bir evin önünde. Evlerdeki akvaryumlar duruyordu... İçinde balıklar...

– Kaplumbağaları öldürmedik. Bir arazi aracının ön tekerlekleriyle kaplumbağa ezseniz, kabuğu o ağırlığı kaldırır. Kırılmaz. Elbette, ancak sarhoşsanız çıkarsınız kaplumbağanın tepesine. Bahçelerde, kapıları ardına kadar açık olan kafesler vardı... Tavşanlar etrafta koşturuyordu... Kunduz kafesleri kilitliydi, onları biz salıverdik; yakınlarda göl ya da dere varsa hemen yüzmeye başladılar. Telaşla terk edilmişti her şey. Bir süreliğine. Nasıl olmuştu bu peki? Tahliye emrinde "üç günlüğüne" denmişti. Kadınlar avaz avaz bağırıyor, çocuklar ağlıyor, inekler böğürüyordu. Küçük

çocukları "Sirke gidiyoruz," diye kandırdılar. Geri döneceklerini sandı insanlar... "Ebediyen gitmek" ifadesini içeren hiçbir cümle kurulmadı. Ah, hanımefendi! Diyeyim size, tam olarak bir savaş ortamı vardı aslında... Kediler gözlerinin içine bakıyordu insanların, köpekler uluyarak otobüslere binmeye çalışıyordu peşlerinden. Cins köpekler, çoban köpekleri... Askerler hepsini aşağı atıyordu otobüslerden. Tekmeliyordu. Uzun süre peşlerinden koşturdular giden arabaların... Tahliye... Tanrı bir sonrakinden esirgesin bizi!

– Şimdi şöyle... Japonların da Hiroşima'sı olmuştu, ama şimdi herkesin önüne geçmiş durumdalar. Dünyanın bir numaralı ülkesi oldular. Öyleyse...

– Bir avlanma fırsatıydı bu, üstelik de canlı ve serbest dolaşan hayvanları avlama fırsatı. Av heyecanı vardı. Birkaç kadeh içip işe koyuluyorduk. Bunun için bana işyerimde mesai yazdılar. Para ödediler. Bu tür bir iş için elbette daha çok ödeyebilirlerdi. Prim, otuz rubleydi, ama para, Komünistlerin döneminde olduğu değerde değildi artık. Zaten her şey değişmişti.

– Şöyle ki... Başta evlerin kapıları mühürlüydü. Mühürleri sökmedik biz. Pencerede oturan bir kedi görüyorsun örneğin, nasıl ulaşacaksın ki ona? Elimizi sürmedik, öylece bıraktık. Sonra yağmacılar girmeye başladı evlere; kapıları tekmelediler, pencereleri kırdılar, her şeyi talan ettiler. İlk olarak kasetçalar ve televizyonları götürdüler... Ve kürkleri... Daha sonra ise ne buldularsa her şeyi götürdüler. Geriye sadece yerde duran birkaç alüminyum kaşık kaldı... Ve hayatta kalan köpekler evlere yerleşti... İçeri girersen

üzerine çullanıyorlar... İnsanlara güvenmekten artık vazgeçmişlerdi... Bir eve girmiştim, odanın orta yerinde bir sürtük yatıyordu, etrafında da yavruları. Acıdım mı onlara? Durum tabii ki pek hoş değildi... Yerine getirdiğimiz görevle ilgili bir karşılaştırma yaptım... Bir ölüm mangası gibi çalışıyorduk. Sanki savaştaymışız gibi. Aynı hareket planını uyguluyorduk... Askeri operasyon planı... Biz de bölgeye intikal ediyor, köyü abluka altına alıyorduk ve köpekler ilk silah sesini duyar duymaz hemen koşarak kaçıyordu. Ormana kaçıyorlardı. Kediler daha zeki, onlar için saklanacak yer bulmak da daha kolay. Bir kedi yavrusu toprak kabın içine saklanmıştı... Kabı sallayarak onu dışarı çıkarmıştım... Ocağın altından çekip çıkardığım yavrular oldu... Hoş bir duygu değil elbette... Bir eve giriyorsun, çizmenin hemen kenarından kurşun sıyırmış gibi tırmalıyor bir kedi, sonra sen elinde tüfek onu kovalıyorsun. Bir deri bir kemik hepsi ve leş gibi pis. Hepsi birer tüy yumağı. İlk zamanlarda etraf yumurta kaynıyordu, tavukları bırakmıştı insanlar giderken. Kedilerle köpekler yumurta yiyordu, yumurtalar bitince tavukları yediler. Tilkiler de tavukları yiyordu, artık köyde, köpekler tilkilerle birlikte yaşıyordu. Etrafta tavuk kalmayınca, köpekler kedileri yemeye başlamıştı. Bazen ağıllarda domuzlar çıkıyordu karşımıza... Onları salıveriyorduk... Kilerlerde çeşit çeşit turşu kavanozu vardı; salatalık turşusu, domates turşusu... Hepsini açıp yemliklere boşaltıyorduk. Domuzları öldürmüyorduk...

– Yaşlı bir kadıncağız bulduk... Kulübesine kilitlemiş kendisini; beş kedisi, üç de köpeği vardı... "Köpeğin canını

yakmayın, eskiden o da insandı," deyip hayvanları bize vermedi... Bize beddualar etti. Zor kullanarak aldık hayvanları, ama bir kediyle bir köpek onda kaldı. Bağırdı durdu bize: "Pis haydutlar! Hapishane kaçkınları!

– Ha ha ha... "Dağ eteğinde toprak sürer traktör, dağda cayır cayır yanar reaktör. İsveçliler bizi uyarmasa hâlâ toprak sürerdik orada." Ha ha ha...

– İnsansız köyler... Sadece ocaklar kalmış. Hatın Köyü'ndeki katliam sonrasına benzer bir görüntü! İhtiyar bir adam, ihtiyar bir kadınla birlikte orada yaşıyor. Masal gibi sanki. Korkmuyor ihtiyarlar. Ama başkası olsa aklını oynatır! Akşamları yaşlı ağaçların köklerini yakıyorlar. Kurtlar ateşten korkar.

– Şöyle oldu yani... Kokular... Hiç anlayamamıştım ben; nereden geliyordu köydeki o koku? Altı kilometre uzağındaydık reaktörün... Masalı Köyü'nde... Röntgen odasındaydık sanki. İyodin kokusu vardı... Ve bir tür asit... Ama söylenenlere bakılırsa, kokusu yoktu radyasyonun. Bilemiyorum... Yakın mesafeden ateş etmek zorundaydık... Ve işte, odanın orta yerinde bir sürtük yatıyordu, etrafında da yavruları... Bana doğru atıldı, hemen gömdüm mermiyi vücuduna... Yavrular ellerimi yalıyordu, sürtünüp duruyorlardı. Hoplayıp zıplıyorlardı. Yakın mesafeden ateş etmek zorundaydık... Ah, hanımefendi, ah! Köpeklerden biri... Siyah bir fino köpeğiydi... Hâlâ içim sızlar onun için. Damperli kamyonun tümünü onlarla doldurduk, tepeleme. "Mezarlık alanı"na götürdük... Doğruyu söylemek gerekirse, pek de ölçüp biçilerek kazılmış bir çukur değildi;

oysa kazarken yeraltı sularına temas etmemesine dikkat etmeniz ve çukurun zeminini selofanla kaplamanız gerekiyordu. Yüksekçe bir yer seçmeliydiniz kazmak için... Ama bu işler nasıl yürür, siz de bilirsiniz; kurallar her zaman çiğnenir: Selofanımız yoktu, kazılacak yeri bulmak için de çok uğraşmadık. Hayvanlar ölmediyse, sadece yaralanmışlarsa, inlerler... Ağlarlar... Onları kamyondan direkt çukura boşaltmıştık, ama bu küçük fino eşelenmeye başladı. Tırmanıp çıktı çukurdan. Hiçbirimizde mermi kalmamıştı. İşini bitirecek hiçbir şeyimiz yoktu... Tek bir mermimiz bile... Onu çukura geri ittik ve hepsinin üzerini toprakla kapattık. Hâlâ içim sızlar.

Köpeklere kıyasla daha az kedi vardı. Acaba insanların peşinden mi gitmişti kediler? Yoksa saklanmışlar mıydı bir yerlere? Finolar ev köpeğidir... Şımarık olurlar...

– Uzaktan öldürmek daha iyidir, böylece göz göze gelmezsin onlarla.

– İyi nişan almayı öğrenmen lazım ki tek mermiyle işi bitiresin, başka bir şey yapmana gerek kalmasın.

– Biz insanların anlama becerisi var, hayvanlar sadece yaşar. "Yürüyen kül"...

– Atlar... Öldürülmek üzere götürülürlerken... Hep ağladılar...

– Şunu da ekleyeyim... Yaşayan her canlının bir ruhu vardır. Babam, ta çocukluktan itibaren bana avcılık dersleri verdi. Bir dişi geyik yaralı halde yerde yatıyorsa... Canını bağışlamanı ister, ama sen onun işini bitirirsin. Son nefesini vermeden önce gözlerine, son derece bilinçli, neredeyse

insanı andıran bir bakış yerleşir. Senden nefret ediyordur o anda. Ya da bir talebi vardır: Ben de yaşamak istiyorum! Yaşamak istiyorum!

– İyi nişan almayı öğren! Diyorum size; bir hayvanı önce yaralayıp sonra işini bitirmek, tek atışta öldürmekten çok daha nahoş bir şeydir. Avcılık spordur, bir spor dalıdır. Her nedense balıkçıları kimse azarlamaz, ama avcılara herkes öfke kusar. Adil bir şey değil bu!

– Avlanmak ve savaşmak... Bunlar erkeklerin başlıca görevleridir. Kadim çağlardan beri bu böyledir.

– Ben oğluma itiraf edemedim... Nerede olduğumu, ne yaptığımı itiraf edemedim çocuğuma. Babasının oraya gidip birilerini koruduğunu sanıyor hâlâ. Cepheye gidip bir yeri savunduğunu sanıyor! Televizyonda sürekli gösterdikleri şey, askeri donanım ve askerlerdi. Çok sayıda asker. Oğlum da soruyor tabii: "Baba, sen de asker olarak mı gittin oraya?"

– Bizimle birlikte bir televizyon kanalının kameramanı da gelmişti... Hatırladınız mı? Kamerasıyla birlikte... Ağlamıştı adam. Koskoca herifti ama ağlamıştı... Oysa tek dileği, üç başlı bir yaban domuzu filan görmekti...

– Ha ha ha... Tilki, döne döne ormanda dolanan Yuvarlak Kurabiye Adam'a rastlamış: "Yuvarlak Kurabiye Adam, nereye yuvarlanıyorsun böyle?" – "Yuvarlak Kurabiye Adam değilim ben, Çernobilli bir kirpiyim." Ha ha ha... Hani derler ya, barışçıl nükleer her eve lazım!

– Diyorum size, hayvanlar gibi ölür insanlar da. Kendi gözlerimle gördüm... Hem de kaç kere... Afganistan'day-

ken... Karnımdan vurulmuştum, güneşin alnında yatıyordum. Tahammül edilmez bir sıcaklık vardı. Su! Mahvolmuştum susuzluktan! "Bir it gibi gebereceğim burada," diye düşünüyordum. Diyorum size, onlarınkiyle aynı şekilde dolanıyor kan damarlarımızda. Onlarınkinde nasıl dolanıyorsa bizde de öyle. Çektiğimiz acı da aynı.

– Yanımızdaki polis memuru... Aklını oynattı. Hastaneye yatırdılar... Siyam kedilerine çok üzülmüştü, pazarda çok pahalıya satıldıklarını söyleyip duruyordu. Ve çok güzel olduklarını... Öyle deli bir adamdı...

– Bir inek, buzağısıyla birlikte yürüyordu. Vurmadık onları. Atları da vurmadık. Kurtlardan korkuyorlardı ama insandan korkmuyorlardı. Fakat atlar, kendilerini koruma konusunda daha becerikli. Önce inekleri avladı kurtlar. Orman kanunu böyle.

– Belarus'tan sığır getirip Rusya'ya sattılar. Ama düvelerde lösemi vardı. O yüzden hayvanları epey ucuza sattılar.

– En çok ihtiyar adamlar için üzüldüm... Bizim araçların yanına gelip, "Benim kulübeye kadar bir gidiver, evladım," diyorlardı. Anahtarlarını elimize tutuşturuyorlardı: "Takım elbisemle şapkamı getirirsin." Para da veriyorlardı... "Köpeğim ne halde acaba?" Köpeği vurulmuş, evi de yağmalanmıştı. Ve oraya asla dönmeyeceklerdi aslında. Bütün bunları nasıl söyleyebilirdin ki onlara? Verdikleri anahtarları almıyordum. Onları kandırmak istemiyordum. Diğerleri alıyordu ama anahtarları: "İçkini nereye sakladın? Nerede duruyor?" İhtiyar da yanıt veriyordu... Gidip bütün süt şişelerini buluyorlardı sonra, içinde içki olan büyük süt şişelerini.

– Bir düğün için yabandomuzu öldürmemizi istemişlerdi bizden. Sipariş etmişlerdi! Ciğeri parçalanıp gidiyordu elinizde... Ama yine de vermişlerdi siparişi... Düğün için, vaftiz töreni için.

– Bilim adına da vuruyorduk hayvanları. Bir mahallede iki tavşan, iki tilki ve iki karaca yakalamıştık. Hepsi kontamine olmuş haldeydi. Yine de avladık ve yedik onları. Başta bunu yapmaya korkuyorduk hepimiz, ama şimdi alıştık artık. Bir şey yemek zorundayız, gidip Ay'a yerleşemeyiz. Ya da başka bir gezegene.

– Bir adam, tilki kürkünden bir şapka almış pazardan; tamamen dökülmüş saçları, kel kalmış. Bir Ermeni "mezarlıktan" çok ucuza bir makineli tüfek satın almış, ölmüş sonra. Birbirimizi korkutup duruyorduk bu haberlerle.

– Benim ruhum da, aklım da etkilenmedi orada... Pisiler ve Kuçular... Eh, hanımefendi! Vurdum hepsini. Buydu işim.

– Oradaki evleri bölgeden dışarı çıkaran bir şoförle konuşmuştum. Bölgeyi soyup soğana çeviriyorlardı. Her şeyi satıyorlardı. Gerçi o götürdükleri, artık okul, ev ya da çocuk bahçesi değil, radyoaktif kirlilikten arındırılacak, envanteri çıkarılmış nesnelerdi. Onları götürüyorlardı! Onunla galiba bir hamamda ya da belki bir birahane yakınında karşılaşmıştık. Net hatırlayamıyorum. Bana anlattığına göre, Kamaz kamyonlarla oraya gidiyor, üç saat içinde bir evi yerinden söküyorlarmış; şehrin hemen dışında da sayfiyeciler onları bekliyormuş. Parçalara ayrılıyormuş evler. Tüm bölge, sayfiye evleri için satılıyormuş.

– Bizim çocukların arasında yağmacılar da var... Yağmacı avcılar... Ama diğerleri ormanda dolanmaktan keyif alırdı. Ve küçük hayvanları, kuşları avlamaktan.

– Diyeyim size... Çok sayıda insan mağdur oldu, ama kimseden bunun hesabı sorulmadı. Nükleer santral idarecilerini hapse attılar, o kadar. O sistemde... suçun kimde olduğunu söylemek çok zordu. Emir yukarıdan gelmişse siz ne yapabilirdiniz ki? Tek seçeneğiniz vardı: O emri yerine getirmek. Orada bir şey üzerine deney yapıyorlardı. Gazetelerde okudum; ordu plütonyum stoklamış... Atom bombası için... O yüzden gümlemiş santral... Durum kabaca böyleyse soru şu: Niye Çernobil? Niye böyle bir şey bizde oldu da, Fransa ya da Almanya'da olmadı?

– Hafızama çakıldı kaldı... Böyle oldu işte... Ne yazık ki hiçbirimizde tek bir mermi dahi kalmamıştı, ateş edip de vuracak tek bir mermimiz yoktu. Vuramadık o finoyu... Yirmi kişiydik... Günün sonunda tek bir mermimiz kalmamıştı...

Çehovsuz ve Tolstoysuz Yaşayamayacağımıza Dair Bir Monolog

– Ne için dua ediyorum? Haydi sorun bana, ben ne için dua ediyorum? Duamı kilisede etmem ben. Evde ederim... Sabahları ya da akşamları. Herkes uykudayken.

Sevmek istiyorum. Seviyorum da! Sevgim için dua ediyorum. Ama acaba... (*Cümleyi yarım bırakıyor. Konuşmaya hevesli olmadığını görebiliyorum.*) Acaba hatırlamalı mıyım?

Belki de, ne olur ne olmaz diye kendimden soğutmam lazım... Bir kenara itmem... Bu tür bir kitap okumadım ben... Bunları anlatan bir film görmedim... Savaşı izledim sinemada ama. Büyükannemle dedem çocukluklarını yaşayamamış, savaş varmış. Onların çocukluğunda savaş, benimkinde ise Çernobil vardı. Oralıyım ben... Siz de yazıyorsunuz bir tane, ama bana faydası dokunan hiçbir kitap olmadı, hiçbiri bana bunu açıklayamadı. Tiyatro da fayda etmedi, sinema da. Onların yardımı olmadan çözdüm ben bunu. Kendi başıma. Her şeyi kendi başımıza yaşıyoruz, bununla ne yapacağımızı bilmiyoruz. Aklımla kavrayamıyorum bunu. Özellikle annemin kafası allak bullak oldu; bir okulda Rus dili ve edebiyatı dersleri veriyor, bana her zaman kitaplardan öğrenerek yaşamayı öğütlemiştir. Ve ansızın böyle bir kitap kalmadı yeryüzünde... Altüst oldu annem... Kitapsız yaşamak onun becerebileceği bir şey değil. Çehovsuz ve Tolstoysuz bu mümkün değil...

Hatırlamak mı? Hem istiyorum hem de istemiyorum hatırlamayı... (İç sesini dinliyor gibi görünüyor ya da kendi içinde bir tartışma yürütüyor gibi.) Madem biliminsanları hiçbir şey bilmiyor, madem yazarlar hiçbir şey bilmiyor, o zaman biz, kendi yaşamlarımız ve kendi ölümlerimizle onlara yardımcı olabiliriz. Annem böyle düşünüyor... Oysa ben bunu düşünmemeyi isterdim, benim isteğim mutlu olmak. Niye mutlu olamıyorum ben?

Pripyat'ta yaşıyorduk biz, nükleer santralin yakınlarında. Orada doğdum, orada büyüdüm. Büyük bir prefabrik apartmanda, beşinci katta. Penceresi nükleer santrale ba-

kardı. 26 Nisan'da... Çoğu insan, patlama sesini gayet net bir şekilde duyduklarını anlattı sonradan... Bilemiyorum; bizim ailede patlamayı gören olmadı. Sabah her zamanki gibi okula gitmek üzere kalkmıştım. Bir gümbürtü duydum. Pencereden, çatımızın tepesinde bir helikopterin havada asılı durduğunu gördüm. Vay canına! Sınıfta anlatacak konu çıktı bana! Nereden bilebilirdim ki... Geriye sadece iki günümüzün kaldığını... Önceki hayatımızın sona ereceğini... Sadece iki günümüz daha vardı, şehirde geçireceğimiz son iki gündü onlar. Şehir artık yok. Geriye kalan şey, bizim şehrimiz değil. Komşumuzun elinde dürbünle balkonda oturup yangını seyredişini hatırlıyorum. Kuş uçuşu mesafe, herhalde, üç kilometre kadardı. Ve biz... Kızlı erkekli bir grup... Öğleden sonra bisikletlere atlayıp santralin oraya gittik; bisikleti olmayanlar bizi kıskanmıştı. Kimse bize fırça çekmedi. Hiç kimse! Ne anne babalarımız, ne de öğretmenlerimiz. Öğle yemeği saatinde nehir kıyısında hiç balıkçı kalmamıştı, evlerine kapkara döndüler; Soçi'de bir ay geçirsen o renge bürünmez tenin. Nükleer bronzluk! Santralin üzerinde yükselen duman siyah da değildi, sarı da değildi, maviydi rengi. Üzerinde mavilikler vardı. Ama kimse bize fırça çekmedi... Yetiştiriliş tarzımız böyleydi belki de... Sadece savaşın tehlike oluşturabileceği fikriyle büyütülmüştük: Sağımızda solumuzda bombalar patlıyorsa tehlike var demekti... Ama burada sıradan bir yangın vardı ve sıradan itfaiyeciler tarafından söndürme çalışmaları yürütülüyordu... Oğlanlar şaklabanlık yapıyordu: "Mezarlığa doğru boy sırasına girin. İlk önce en uzun olan ölecek." Ben

kısa boyluyum. Korku duyduğumu hatırlamıyorum, ama çok sayıda tuhaf şey gördüğüm hatırımda. Yani, olağandışı şeyler... Bir kız arkadaşım annesiyle beraber geceleyin bahçeye para ve altın takı gömdüklerini anlatmıştı, gömdükleri yeri unutacaklarından çok korkmuşlar. Emekliliğe ayrılırken nineme bir Tula semaveri hediye edilmiş, her nedense en çok o semaver ve dedemin madalyaları için endişeliydi. Bir de eski mi eski Singer marka dikiş makinesi için. Nereye saklayacaktık onları? Kısa süre sonra bizi tahliye ettiler... "Tahliye" kelimesini babam işten taşımıştı eve: "Tahliyeyle beraber buradan ayrılacağız." Tıpkı savaş romanlarındaki gibi... Otobüste oturuyorduk artık, babam bir şey unuttuğunu fark etti. Koşarak eve döndü. Elinde iki yeni gömleğiyle geri geldi... Hâlâ askıdaydı gömlekler... Tuhaf bir durumdu... Babam kendi gibi davranmıyordu... Otobüsteki kimse konuşmuyordu, herkes camdan dışarı bakıyordu. Askerler uzaydan gelmiş gibi görünüyordu; üzerlerindeki beyaz kamuflaj kıyafetleri ve yüz maskeleriyle sokaklarda dolaşıyorlardı. "Bize ne olacak?" diye soruyordu insanlar yanlarına gidip. "Niye bize soruyorsunuz ki?" diye tersliyordu askerler de. "Şu beyaz Volga'larda oturan adamlara sorun, komutan onlar."

Gidiyoruz... Gökyüzü masmavi. Nereye gidiyoruz peki? Çantalarla pazar filelerinde Paskalya çörekleri, boyanmış yumurtalar. Bu bir savaşsa eğer, kitaplarda okuduğumda gözümde canlandırdığım görüntülerden farklıymış. Sağımızda solumuzda bombalar patlıyorsa... bombardıman varsa savaş var demekti çünkü... Sakince ilerliyordu otobü-

sümüz, yolumuzu sığırlar kesiyordu. Yol boyunca inek ve at sürüleri güdülüyordu... Toz ve süt kokusu vardı... Şoförler çobanlara bağırıyor, küfrediyordu: "Yolun ortasında ne işiniz var, anasını belleğiğim herifler?! Radyoaktif tozları kaldırıyorsunuz havaya! Tarlalardan, çayırlardan yürütsenize sürünüzü!" Çobanlar da aynı şekilde küfürlerle yanıt veriyordu, çiğneyip geçerlerse taze mısırlara, çimenlere yazık olacağını söylüyorlardı. Kimse geri dönmeyeceğimize inanmıyordu henüz. İnsanların evlerine geri dönmediği hiç olmamıştı. Biraz başım dönüyordu benim, bir de boğazım gıdıklanıyordu. Yaşlı kadınlar ağlamıyordu, genç olanlar ağlıyordu. Annem ağlıyordu...

Minsk'e varmıştık... Kondüktörden tren biletlerini üç katı paraya satın aldık. Hepimize çay getirdi kadın, ama dedi ki bize: "Kendi bardak ya da kupalarınızla için çayı." Olayı idrak etmemiz biraz vakit aldı, hemen kavrayamadık... Bardakları filan mı yetmedi acaba? Hayır! Bizden korkuyorlardı... "Nereden geldiniz?" – "Çernobil'den." İnsanlar bunu duyunca kenardan kenardan sıvışıyordu kompartımanımızdan, çocuklarının etrafımızda koşturmasına izin vermiyorlardı. Minsk'e varınca annemin bir arkadaşının evine gittik. Annem o günden beri hâlâ, o gece üzerimizdeki "kirli" kıyafet ve ayakkabılarla bir başkasının evine doluştuğumuzu düşünüp utanır. Oysa bizi hoşça karşılayıp karnımızı doyurmuştu o insanlar. Bizim için üzülmüşlerdi. Fakat aniden çıkagelen komşuları: "Misafirleriniz mi var? Nereden geldiler?" – "Çernobil'den." Komşular da kenardan kenardan...

Bir ay sonra annemle babamın geri dönüp dairemizin durumuna bakmasına izin verildi. Kalın bir battaniye, benim sonbaharlık paltom ve Çehov'un *Bütün Mektupları* ile geldiler yanlarında; annemin en sevdiği eserdir o. Galiba yedi cildi vardı. Ninem... Nineciğimiz ise... annemle babamın, benim sevdiğim çilek reçelinden de birkaç kavanoz getirmeyişlerinin nedenini bir türlü anlayamadı; kavanozdaydı reçel sonuçta, kapakları sıkıca kapatılmıştı... Metal kapaklarla hem de... Battaniyenin üzerinde bir "nokta" bulduk... Annem battaniyeyi çitileyerek yıkadı, elektrik süpürgesiyle o "nokta"yı çıkarmaya çalıştı, ama hiçbir şey fayda etmedi. Sonunda kuru temizlemeciye götürdük... Ama hâlâ "parlıyordu"... O "nokta"... Ta ki makasla o kısmı kesip atana dek. Tanıdık eşyalardı hepsi, alışkın olduğumuz eşyalar, battaniye de öyleydi, paltom da... Ama artık o battaniyenin altında uyuyamıyordum ben... O paltoyu giyemiyordum... Bana yeni bir palto alacak paramız yoktu, ama eski paltomu da giyemiyordum... O eşyalardan nefret ediyordum! O paltodan! Korkmuyordum ama, bunu anlamaya çalışın, nefret ediyordum onlardan! O eşyalar beni öldürebilirdi! Annemi öldürebilirlerdi! Düşmanlık duygusu vardı içimde... Olan bitenleri aklımla kavramayı beceremiyordum... Her yerde kaza hakkında konuşuluyordu; evde, okulda, otobüste, sokakta. Hiroşima ile karşılaştırmalar yapılıyordu. Ama kimse inanmıyordu da buna. Öyle anlaşılmaz bir şeye nasıl inanılabilirdi ki? Anlamak için ne kadar çabalasan, ne kadar uğraşsan da biraz olsun anlaşılır hale gelmiyordu mesele. Hatırlıyorum işte, biz otobüslerle şehirden ayrılırken alabildiğine masmaviydi gökyüzü... Masmavi.

Ninem... Yeni yere alışamadı. Sıla hasreti çekti. Ölümünden hemen önce bizden bir ricası oldu: "Kuzukulağı istiyorum!" Birkaç yıldır kuzukulağı yemek yasaktı, radyasyonu en çok emen şeylerden biriymiş çünkü. Onu gömmek için doğduğu köye, Dubrovniki'ye götürdük... Köy, "bölge" sınırları içindeydi, dikenli tellerle çevriliydi etrafı. Ellerinde makineli tüfeklerle nöbet tutan askerler vardı çevrede. Sadece yetişkinlerin dikenli tellerden öteye geçmesine izin verildi. Babama, anneme... Akrabalarımıza... Bana izin vermediler: "Çocuklar giremez." O an, ninemi hiçbir zaman ziyaret edemeyeceğimi anladım... İyice anladım bunu... Hangi kitapta yazılı böyle bir şey? Böylesi bir şey hiç yaşandı mı başka bir yerde? Annem itiraf etmişti: "Biliyorsun, nefret ediyorum çiçeklerle ağaçlardan." Bunu söylediği an kendi kendine şaşırdı, çünkü köyde büyümüştü ve bütün çiçekleri, bütün ağaçları tanır, hepsini severdi... Eskiden... onunla şehir dışına çıkıp kırlarda dolaştığımızda karşımıza çıkan her çiçeğin adını bilir, her tür otu ayırt edebilirdi. Öksürükotunu, kokulu çayır otunu, hepsini... Mezarlıkta... Çimenlerin üzerine... Bir masa örtüsü serip üzerine atıştırmalıklarla votka koymuşlar... Ama askerler hemen dozimetreyle ölçüm yapıp her şeyi kaldırıp atmış... Gömmüşler hepsini... Çimenler, çiçekler, her şey "çıtırdatıyormuş" dozimetreyi. Nasıl bir yere götürmüştük ninemizi?

Sevgi diliyorum... Ama korkuyorum... Sevmekten korkuyorum... Bir nişanlım var, evlendirme dairesine başvurumuzu yaptık. Hiroşimalı "hibakuşalar" hakkında hiç bilginiz var mı? Hiroşima bombardımanı sonrası hayatta

kalan insanlar hakkında yani... Sadece birbirleriyle evlenmeyi düşünebiliyor bu insanlar. Bizde bu konuda bir şey yazılmıyor, bir şey konuşulmuyor. Oysa varız biz... Bizler Çernobil "hibakuşaları"yız. Beni evine götürdü nişanlım, annesiyle tanıştırdı... İyi yürekli annesiyle... Bir fabrikada finans bölümünde çalışıyor. Toplumsal duyarlılığı olan bir aktivist. Komünizm karşıtı bütün mitinglere katılıyor, Soljenitsin okuyor. Ve işte bu iyi yürekli anne benim Çernobilli bir aileden geldiğimi, oradan tahliye edilenlerden biri olduğumu öğrenince şaşkınlığını gizleyemeyerek şunu sordu: "Hayatım, sizin doğum yapmanız doğru olur mu ama?" O sırada başvuru dilekçemiz evlendirme dairesinde... Bir yandan yalvarıyor nişanlım: "Evden ayrılırım. Bir daire kiralarız." Ama benim kulaklarımda şu sözler yankılanıyor: "Hayatım, bazı insanların üremesi büyük günah olur." Günahmış sevmek...

Ondan önce başka bir erkek arkadaşım vardı. Bir ressam. Onunla da evlenmek istemiştik. Her şey yolunda gidiyordu, ta ki o olaya kadar. Atölyesine gittiğimde telefonda bağıra çağıra konuştuğunu duymuştum: "Ne büyük bir şans! Ne kadar şanslı olduğunun farkında değilsin sen!" Normalde öyle sakin, hatta heyecansız biriydi ki, konuşurken sesi yükselip alçalmazdı bile. Ama işte bir anda! Ne olmuştu acaba? Arkadaşı bir öğrenci yurdunda kalıyordu. Bitişiğindeki odadan içeri bakınca, asılı halde bir kız görmüş. Pencere kanadından aşağı sarkıyormuş bedeni... Boynunda bir çorapla... Arkadaşı kızı oradan aşağı indirmiş... Ambulans çağırmış... Karşımdaki adamınsa heyecandan nefesi kesil-

mişti, zangır zangır titriyordu: "Tanık olduğu şeyi tahmin bile edemezsin! İnanılmaz bir deneyim bu! O kızı kollarında taşımış... Dudaklarında beyaz köpük varmış..." Ölüp giden kızdan bahsetmiyordu bile, onun için zerre kadar üzüntü duymuyordu. Elinde olsa tek isteği onu görmek ve görüntüsünü zihnine kazımaktı... Ve sonra da resmini yapmak... O an bazı şeyler üşüştü zihnime; nükleer santraldeki yangının ne renkte olduğunu, kedilerle köpekleri vurulurken görüp görmediğimi soruşunu hatırladım; nasıl yatıyordu o hayvanlar sokaklarda? Nasıl ağlamıştı insanlar? Onları ölürken görmüş müydüm?

O olaydan sonra... Artık onunla olamazdım... Sorduğu sorulara yanıt veremezdim... (*Kısa bir sessizliğin ardından.*) Sizinle bir daha görüşmek istediğimden emin değilim. Sanki siz de onun baktığı gibi bakıyorsunuz bana. Beni izliyorsunuz. Görüntümü zihninize kazıyorsunuz. Bizim üzerimizde bir tür deney yapılıyor. Herkesin gözü üzerimizde. Bir türlü kurtulamıyorum bu duygudan... Bu günah neden gelip bizi buldu, hiçbir fikriniz var mı? Üremeyiz neden bir günaha dönüştü? Benim hiçbir suçum yok bunda.

Mutlu olmak istememin neresi yanlış?

Katya P.

Aziz Francis'in Kuşlara Verdiği Vaaza Dair Bir Monolog

Bu benim sırrım. Başka kimse bilmiyor. Sadece bir arkadaşıma anlatmıştım...

Ben bir kameramanım. Oraya gittim, aklımda hep bize

öğretilen şeyler vardı: Ancak savaşta gerçek bir yazar olabilir insan ve işte buna benzer şeyler. En sevdiğim yazar, Hemingway, en sevdiğim eser ise *Silahlara Veda*. Oraya vardım. İnsanlar bostanlarını çapalıyor, tarlalarda traktörler, tohum ekme makineleri. Neyi filme çekmek gerektiği belli değil. Hiçbir yerde herhangi bir patlama yok...

İlk çekim. Köy Meclisi binasında. Sahneye bir televizyon yerleştirilmiş, halkı orada toplamışlar. Gorbaçov'un konuşması dinlendi: Her şey yolunda, her şey kontrol altında. Çekim yaptığımız o köyde dekontaminasyon çalışmaları sürüyordu. Çatılar yıkanıyor, dışarıdan temiz toprak getiriliyordu. Ama eğer yaşlı bir kadının evinin damında sızıntı varsa nasıl yıkayabilirsiniz ki o çatıyı? Toprağın üzerinden de bir kürek boyu derinliğindeki kısmın alınması gerekiyordu, yani verimli katmanın tamamının. O katmanın aşağısında bizde sarı kum vardır. İşte bu yaşlı kadın da köy sovyetinin talimatlarını yerine getirerek kürekle toprağı kenara yığıyor, ama saklamak üzere topraktaki gübreleri ayırıyordu. O sahneyi çekmediğime hâlâ yanarım... Nereye gitseniz şunu duyuyordunuz insanlardan: "Aa, filmciler gelmiş. Hemen size filmini çekecek kahramanlar bulalım." Kahramanlar, yaşlı bir adamla torunu; iki gün boyunca Çernobil'deki kolhoz ineklerini sürü halinde oradan dışarı gütmüşler. Çekimden sonra, çiftlik hayvanlarından sorumlu kişi beni devasa bir çukurun yanına götürdü, o inekleri buldozerlerle çukura gömüyorlardı. Ama bunu filme çekmek hiç aklıma gelmedi. Sırtımı çukura doğru verip ülkemizin belgesel film geleneğinin en iyi örneklerinden biri olabilecek nitelikte bir

bölüm çektim: *Pravda* gazetesi okuyan buldozer operatörleri, gazete başlığı – büyük puntolarla: "Bu Felaket Karşısında Tüm Ülke Yanınızda". Hatta şansım daha da yaver gitti; bir de baktım, tarlaya konmuş bir leylek vardı orada. Bir simge! Başımıza hangi felaket gelirse gelsin, biz üstesinden geliriz! Hayat devam ediyor...

Köy yolları. Toz içinde. Sonradan anladım, sıradan bir toz da değildi o, radyoaktif tozdu. Lensi tozla kaplanmasın diye kamerayı örttüm. Kupkuru bir mayıs günüydü. Ne kadar toz yuttuk bilemiyorum. Bir hafta sonra lenf bezlerim kızarıp şişti. Ancak, tıpkı mermiler gibi elimizdeki film makaralarını da tutumlu kullandık, çünkü Merkez Komite Birinci Sekreteri Slyunkov'un buraya gelmesi bekleniyordu. Tam olarak nerede bulunacağını peşinen duyuran olmamıştı, ama bu konuda tahmin yürütmekte zorlanmıyorduk. Örneğin bir gün önce toz bulutları arasında kat ettiğimiz yola, ertesi gün hummalı bir çalışmayla asfalt dökülüyordu, üstelik de iki-üç kat üst üste! Böylece üst düzey yetkililerin nerede beklenmesi gerektiği açıklığa kavuşuyordu! Daha sonra bu üst düzey yetkililerin, taze asfalt üzerinde son derece dikkatli bir şekilde yürürken görüntülerini kaydetmiştim. Bir santimetre dahi taşmadı ayakları asfaltın üzerinden! Kadrajıma bu görüntüler de girmişti, ama kurguya dahil etmedim...

Kimse ne olup bittiğini anlamamıştı, işin en korkunç yanı buydu. Radyasyon ölçüm teknisyenleri bazı rakamlar ortaya koyuyordu, ancak gazetelerde okuduğumuz rakamlar onlardan farklıydı. Aha! Yavaş yavaş bir şeylere aymaya

başlıyordum. Aaa! Geride bırakıp geldiğim küçük bir çocuğum ve sevdiğim bir eşim vardı... Kalkıp buraya gelmek ne büyük bir salaklıkmış! Tamam, herhalde bir madalya takacaklardır... Ama eşim de beni terk edecektir muhtemelen... Çare mizahta. Anekdotlar çığırından çıkmıştı. Berduşun teki boşaltılan köylerden birine yerleşmiş; köyde sadece dört yaşlı kadın varmış. Soruyorlarmış birbirlerine: "Senin adam ne âlemde?" – "O azgın it koşup gitti bile başka köye." Olayı baştan sona dürüstçe ele almaya kalksanız... dayanamazsınız. Sonuçta hâlâ buradasınız. Ve artık anlamışsınız da Çernobil'in ne olduğunu... Gerçi yollar uzanıyor ileriye... Dereler akıyor, basbayağı akıyor dereler. Ama o olay vuku buldu işte. Kelebekler uçuşuyor... Güzel bir kadın nehir kıyısında duruyor... Ama o olay vuku buldu. Benzeri bir duyguyu bana yakın biri öldüğünde de hissederdim. Güneş tepededir... Duvarın ardından birinin dinlediği müziği duyarsın... Saçakların altından kırlangıçlar uçuşur... Ama o ölmüştür. Yağmur başlar... Ama o ölmüştür. Anlıyor musunuz? Duygularımı kelimelere dökmek, o zaman diliminde içimde hissettiklerimi aktarmak istiyorum. Başka bir boyuta sıçramak...

Çiçeklenmiş bir elma ağacı görüp kameramı çalıştırmaya başlamıştım... yabanarısı vızıltıları, beyaz düğün çiçekleri... Yine çalışıyor insanlar, bahçeler çiçekleniyor... Kamerayı elime alıyorum, ama anlayamıyorum... Yolunda gitmeyen bir şey var! Işıklama tamam, manzara güzel, ama yolunda gitmeyen bir şey var işte. Sonra aniden dank ediyor kafama: Hiç koku almıyorum. Bahçeler çiçeklenmiş, ama hiç koku

yok! Bedenin, yüksek seviyede radyasyona maruz kaldığında da buna bazı duyularını kapatarak tepki verdiğini sonradan öğrendim. 74 yaşındaki annemi hatırlamıştım o zaman, yaşı ilerledikçe koku alma duyusunu kaybettiğinden şikâyet ederdi. "İşte," diye düşünmüştüm; şimdi aynı şey benim başıma geliyordu. Gruptaki diğer kişilere de soruyordum, üç kişiydik: "Kokuyor mu elma ağaçları?" – "Haklısın, hiç kokuları yok." Bir şey olmuştu bize... Leylaklar kokmuyordu... Leylaklar bile kokmuyordu! Ve bir his vardı içimde; hiçbir şey, etrafımızdaki hiçbir şey gerçek değildi, sahteydi hepsi. Bir sahne dekorunun ortasındaydım... Ve zihnim, bunun üstesinden gelebilecek bir durumda değildi, doğruluğuna güvenebileceği bir şey yoktu. Bir kroki yoktu!

Ta çocukluğumdan bir anı... Eski bir kadın partizan olan komşum, dahil olduğu birliğin savaş zamanı bir ablukayı nasıl kırdığını anlatmıştı. Kollarında henüz bir aylık minik bebeği varmış, bataklıktan geçiyorlarmış, etrafları düşman birlikleriyle çevrili... Bebek ağlamaya başlamış... Onları ele verebilirmiş, hepsi yakalanabilirmiş onun yüzünden, bütün birlik. Kadın da bebeği boğmuş. Bunları yaşamış değil de gözlemlemiş biri gibi anlatıyordu, sanki bebeği boğan o değilmiş de başka bir kadınmış gibi, sanki bebek onun çocuğu değilmiş gibi. Bu olayı niye gündeme getirmişti, hatırlamıyorum şu an. Ama çok net hatırladığım bir şey var, o da duyduğum dehşet. Ne yapmıştı? Nasıl yapardı böyle bir şey? Olayı anlatmaya başladığında, partizan birliğinin, o bebek için, sırf o bebeği kurtarmak için ablukayı kırdığını söyleyeceğini sanmıştım. Oysa burada, o güçlü

ve sağlıklı adamlar hayatta kalsın diye bir çocuğu boğuyordu birliktekiler. Hayatın anlamı nedir ki öyleyse? O andan sonra yaşamaya devam etmek gelmemişti içimden. Ufak bir çocuktum o zamanlar ve o kadına bakmak bana tuhaf hissettiriyordu, çünkü onun hakkında böylesi bir hakikati öğrenmiştim... Ve aslında, genel olarak insanlar hakkında da dehşet verici bir şey öğrenmiştim... Peki bana bakınca ne görüyordu acaba? (*Bir süre susuyor.*) İşte bu yüzden istemiyorum hatırlamayı... Bölgede geçirdiğim o günleri... Kendime çeşit çeşit bahaneler üretirim çünkü. O kapıyı açmak istemiyorum... Oradayken, nerede hakiki, nerede sahte olduğumu anlamak istiyordum. Hali hazırda çocuk sahibi bir adamdım. İlk çocuğum bir oğlandı. O doğduğu zaman ölümden korkmayı bırakmıştım. Hayatımın anlamı belirginleşmişti...

Bir gece oteldeyim... Uyanıyorum; dışarıda yeknesak bir gürültü, tuhaf mavi ışıltılar. Perdeleri açıyorum: Üzerinde kızıl haç ve flaşör bulunan düzinelerce UAZ marka cip ilerliyor sokakta. Kati bir sessizlik içinde. Şoka benzer bir şey yaşadım. Bazı film kareleri üşüştü zihnime... Birden çocukluk yıllarıma döndüm... Savaş sonrası dönemin çocukları olan bizler, savaş filmlerini severdik. Bu tür sahneleri de... Ve çocuklara özgü o dehşeti... Senin olan herkes şehirden ayrılmış, tek başına kalmışsın geride ve bir karara varmak zorundasın. Yapılacak en doğru şey ne? Ölüyü oynamak mı? O değilse ne? Yapılması gereken bir şey varsa eğer, o ne?

Hoyniki şehir merkezinde bir onur listesi asılıydı. Bölgenin en iyi insanlarının adları bu listede yer alıyordu. Ama

kontamine olan bölgeye gidip anaokulundan çocukları kurtaran sarhoş şoförün adı yoktu o onur listesinde. Herkesin gerçekte ne olduğu ortaya çıkmıştı. Ve işte bir de tahliye meselesi vardı. Önce çocuklar oradan çıkarılacaktı. Hepsi büyük Ikarus marka otobüslere doluşturuldu. Kendimi, savaş filmlerindeki sahnelerin tıpatıp aynısını çeker halde bulacaktım. Ve işte o zaman fark edecektim ki, yalnız değilim; tüm bu faaliyetlere katılan insanlar da benzer şekilde hareket ediyordu. Hepimizin en sevdiği filmin akıllara kazınan bir sahnesinde yer alan karakterler gibi davranıyordu herkes; siz de bilirsiniz o filmi, *Leylekler Uçarken*: gözlerde belli belirsiz gözyaşları, dudaklarda kısa veda sözleri... Sallanan eller... Anlaşılan oydu ki, hepimiz, zaten aşina olduğumuz bir davranış tarzının arayışı içindeydik. Bir şeyle özdeşleşmeye çabalıyorduk. Genç bir kız annesine el sallıyordu, sanki ona her şeyin yolunda olduğunu, korkuya kapılmayacağını anlatmaya çalışıyordu. Biz kazanacağız! Biz... biz böyle insanlarız işte...

Minsk'e geri döndüğümde orada da herkesin tahliye edildiğini göreceğimi düşünmüştüm. Nasıl vedalaşacaktım sevdiklerimle – eşimle ve oğlumla? Kendimi aynı davranışı sergilerken tasavvur etmiştim: Biz kazanacağız! Savaşçıyız biz. Babam kendimi bildim bileli askeri kıyafetler giyerdi, oysa orduda değildi. Paranın burjuvaziye ait olduğunu, kendi hayatının ise vatansever bir hayat olmadığını düşünürdü. Açlık, olağan haliydi yaşamın. Anne babalarımız sefalet içinde yaşayıp ayakta kalmayı başarmıştı, biz de aynı şeyleri yaşamak zorundaydık. Aksi takdirde gerçek birer insan ola-

mazdık. Her türlü koşulla savaşmak ve hayatta kalmak öğretilmişti bize. Orduda mecburi hizmetimi tamamladıktan sonra sivil hayat çok yavan gelmişti bana. Geceleri arkadaşlarla sokaklarda dolanır, biraz heyecan ararlık. Çocukken muhteşem bir kitap okumuştum, kitabın adı *Temizlikçiler*'di, yazarını unuttum, sabotajcılarla ajanları yakalamaya çalışıyorlardı kitapta. Heyecan! Kovalamaca! Bizler böyle biçimlendirildik. Her gün gidilecek düzenli bir iş ve her gün yenecek iyi yemek varsa, bu bizim için katlanılmaz ve rahatsızlık duyulacak bir şeydi!

Temizlik işçileriyle beraber bir meslek yüksekokulunun öğrenci yurdunda kalıyorduk. Gencecik çocuklardı hepsi. Bir valiz dolusu votka verilmişti bize, bedenlerimizi radyasyondan arındıralım diye. Ansızın öğreniyoruz ki, aynı öğrenci yurdunda bir sıhhiye ekibi de konaklıyor. Ekip tamamen kadınlardan oluşuyor. "Eh, haydi biraz eğlenelim!" diyor bizim çocuklar. Ve iki tanesi dışarı çıkıyor odadan, ancak gitmeleri ile gözleri yuvalarından fırlamış halde geri dönmeleri bir oluyor... Bizi çağırıyorlar... Karşılaştığımız tablo şöyle: Kızlar koridorda dolaşıyor... Gömlekleriyle beraber pantolon ve ipli içlik verilmiş hepsine, ipler peşleri sıra yerlerde sürünüyor, üzerilerinden düşüyor kıyafetler, ama hiçbirinde en ufak bir utanma sıkılma belirtisi yok. Bütün kıyafetler eski, ikinci el ve son derece bol. Elbise askısında durur gibi duruyor üzerlerinde. Kimisinin ayağında terlik var, kimisinin ayağında ise şekli şemaili bozulmuş postallar. Gömleklerinin üzerine, bir tür kimyasal bileşim emdirilmiş lastik önlük giymişler... Ve nasıl bir koku var,

anlatamam... Bazıları gece yatarken bile çıkarmıyor o önlükleri üzerinden. Tüyler ürpertici bir görüntü... Ve hiçbiri de hemşire değil aslında, üniversiteden getirilmişler, askeri eğitim bölümünden. Başta sadece iki günlüğüne geldikleri söylenmiş, ama biz oraya vardığımızda bir ay olmuştu bile onlar göreve başlayalı. Reaktöre götürmüşler onları, yanık tedavisi yapmışlar orada, ama onlar dışında yanıklardan bahseden başka birini duymadım ben. Hâlâ gözümün önünden gitmez görüntüleri, sanki bir rüyadaymışçasına dolanıyorlardı öğrenci yurdunda...

Gazeteler, rüzgârın diğer tarafa doğru esmesinin büyük bir şans olduğunu yazmıştı... İyi ki kente doğru, Kiev'e doğru esmemiş diyorlardı... O sırada henüz kimse bilmiyordu... Kimse tahmin edemiyordu, o rüzgâr Belarus'a doğru esmişti... Bana ve Yuracığıma doğru. O gün oğlum Yura'yla ormanda gezintiye çıkmıştık biz, dam koruğu çiçeği toplamıştık. Tanrım, niye kimse uyarmadı beni!

Yolculuktan sonra Minsk'e dönmüştüm... Troleybüsle işe gidiyorum. Bir sohbetten kesik kesik parçalar çalınıyor kulağıma: Birileri Çernobil'de film çekiyormuş, kameramanlardan biri hemen orada ölmüş. Yanarak ölmüş. Düşünüyorum: "Kim olabilir acaba?" Dinlemeye devam ediyorum: Genç biriymiş, iki tane çocuğu varmış. Adı da geçiyor konuşmada: Viktor Gureviç. Bizde bu isimde bir kameraman var, gencecik bir adam. İki tane çocuğu mu varmış yani? Ne diye saklamış ki bizden? Film stüdyosuna yaklaşıyoruz, biri konuşanları düzeltiyor: Gureviç değilmiş ölen, Gurin'miş, Sergey Gurin. Aman Tanrım, benim o! Şimdi

gülünç gelebilir bu, ama o an metrodan çıkıp film stüdyosuna doğru ilerliyordum ve korkuyordum, çünkü sanıyordum ki oraya varınca kapıyı açacağım ve karşımda... Abes de bir soru var kafamda: "Peki fotoğrafımı nereden buldular acaba? Personel İşleri Bölümü'nden mi?" Bu söylentinin kaynağı neydi? Yaşananların boyutuyla ölü sayısı arasında çelişki vardı. Mesela Kursk Muharebesi'nde binlerce insan ölmüştü... Anlaşılır bir rakamdı bu. Ama burada, kazadan sonraki ilk günlerde sadece yedi itfaiye erinin öldüğü varsayılmıştı... Sonra, birkaç kişi daha... Ama biraz daha zaman geçince, zihinlerimizin kavrayamayacağı kadar muğlaklaştı kullanılan ifadeler: "birkaç nesil boyunca", "sonsuzluk", "hiçbir şey". Söylentiler baş gösterdi: Üç başlı kuşlar uçuyormuş, tavuklar gagalayarak tilkileri öldürüyormuş, kirpilerin dikenleri dökülmüş...

Ancak daha sonra... Daha sonra yine bölgeye birini göndermeleri gerekiyor. Kameramanlardan biri, ülser hastası olduğunu gösteren doktor raporu getiriyor, bir diğeri ise aniden senelik iznini kullanıyor... Onlar da beni çağırıyor: "Gitmen lazım!" – "Ama zaten henüz döndüm ben." – "Sen zaten orada bulundun bile. Senin için bir şey fark etmez. Hem sonra, çocuk sahibi de oldun. Diğer kameramanlar daha çok genç." Olacak şey değil, belki de ben daha fazlasını, mesela beş-altı tane çocuğu olsun isteyen bir adamım! Baskı yapmaya başlıyorlar, yakında ücretler yeniden düzenlenecek, elinde önemli bir koz var diye üsteliyorlar. Maaşımı artıracaklarmış... Hem hüzünlü hem de gülünç bir hikâye bu. Zihnimin ücra bir köşesine iteledim her detayını...

Toplama kampında bulunmuş bazı insanların filmini çekmiştim. Bu insanlar genelde birbirleriyle karşılaşmaktan kaçınır. Bir araya gelerek savaş günlerini hatırlamanın garipsenecek bir yanı var, nasıl öldürüldüklerini ve nasıl öldürdüklerini anımsamak için bir araya gelmek tuhaf... Bu insanlar, aşağılanmanın ne demek olduğunu bilen ve bunu birlikte deneyimlemiş kişiler... Köşe bucak kaçarlar birbirlerinden. Kendilerinden kaçarlar. O kamplarda insana dair öğrendikleri şeyden kaçarlar... O kamplarda su yüzüne çıkan şeyden... Tenlerinin altından gelip görünür olan şeyden. İşte... İşte bu yüzden... Orada... Çernobil'de olanlar hakkında... Konuşmak istemediğimi anladım, bunu hissettim ben de. Örneğin, tüm insancıl görüşlerimizin göreceli olduğunu fark ettim ve buna dair konuşmak istemedim... Olağanüstü koşullarda insan, hiç de kitaplarda anlatılan karakterlere benzemiyor doğrusu. Kitaplara konu olan türde insanlara rastlamadım ben, hiç çıkmadı karşıma öyle birileri. Tam tersine denk geldim hep. Bir roman kahramanı değil insan. Hepimiz kıyamet tellallarıyız. Kimimiz büyük çapta, kimimiz küçük. Bazı görüntüler üşüşüyor zihnime... Bazı kareler... Kolhoz yöneticisi, tüm eşyaları ve mobilyalarıyla birlikte ailesini bölgeden tahliye etmek için iki adet araç istiyor. Parti teşkilatı sekreteri de, adil davranılması adına, kendine tahsis edilecek bir başka araç talep ediyor. Ancak ben o sıralar, günlerce tanıklık ettim bu sürece, anaokulu çağındaki küçük çocukları tahliye edemediler bölgeden. Yeterli araç olmadığı için. Ama bir yandan da işte, üç litrelik kavanozlardaki reçel ve turşular da dahil olmak üze-

re evdeki tüm pılı pırtıyı tıkıştırmak için yetersiz kalıyordu iki tane kamyonet. Hemen ertesi gün toparlanıp gidişlerini gördüm o insanların. O sahneyi de kamerayla çekmedim... (*Birden gülmeye başlıyor.*) Oradaki bir dükkândan sosis ve konserve almıştık, ama korkudan yiyememiştik. Yine de yanımızda taşımıştık onları. Atmaya gönlümüz el vermemişti. (*Ciddileşiyor.*) Kıyamet kopsa dahi kötülük mekanizmaları işlemeye devam edecek. Bunu anladım. Dedikodu yapmaya, idarecilerin karşısında el pençe divan durmaya, televizyonlarını ve kürk mantolarını kurtarmaya devam edecek insanlar. Dünyanın o son gününün arifesinde insan, aynı şimdiki gibi olacak. Hep aynı kalacak.

Film çekim ekibimdeki insanlara herhangi bir ayrıcalık sağlayamadığım için bir tür mahcubiyet hissetmiştim sonrasında. Ekiptekilerden birinin bir daireye ihtiyacı vardı, sendikaya gitmiştim bunun için: "Yardımcı olun lütfen, altı ay kaldık biz bölgede. Bazı ayrıcalıklar sağlanacağı söylenmişti." – "Tamam," dediler, "ilgili belgeleri getirin. Belgelerin mühürlü olması gerekiyor." Ancak biz oradayken Bölge Komitesi'ne gittiğimizde, elindeki paspasla koridorları silen Nastya adında bir kadıncağız bulabilmiştik sadece. Diğer herkes kaçıp gitmişti. Film stüdyosundaki yönetmenimizin elindeki yığınla belge ise, sadece onun nerelerde bulunduğunu, neler kaydettiğini gösteriyordu. Büyük kahraman!

Kafamda, hiç çekilmemiş, büyük, uzun metrajlı bir film senaryosu var. Bir film serisi daha çok... (*Susuyor.*) Hepimiz kıyamet tellallarıyız...

Askerlerle birlikte küçük bir kulübeye giriyoruz. Yaşlı bir kadın tek başına yaşıyor orada.

"Haydi bakalım, nineciğim, gidiyoruz."

"Gidelim, çocuklar."

"Toparlan öyleyse, nineciğim."

Dışarıda bekliyoruz biz. Sigara içiyoruz. Ve o sırada yaşlı kadın çıkıp geliyor yanımıza: Beraberinde bir ikona, bir kedicik ve ağzı bağlanmış bir bohça var. Hepsi bu, başka hiçbir şey almamış.

"Nineciğim, kediyi götüremezsin. Yasak çünkü. Tüyleri radyasyon yayıyor."

"Olmaz, çocuklar, kedim olmadan gidemem ben. Nasıl bırakayım onu burada? Yapayalnız kalır. Benim ailem o."

İşte bu yaşlı kadınla... ve çiçeklenmiş elma ağaçlarıyla... Onlarla başladı her şey... Artık sadece hayvanların filmini çekiyorum... Demiştim ya size: Hayatımın anlamı belirginleşti...

Çernobil'de yaptığım çekimleri çocuklara izlettirmiştim bir keresinde. Eleştirdiler beni bunun için: Niye izlettirdin? Yapmamalıydın böyle bir şey. Hiç gerek yoktu. Zaten bu korkuyu soluyarak yaşıyor o çocuklar, dört bir yanlarında bu tür konuşmalar, kanları değiştirilmiş, bağışıklık sistemleri altüst olmuş. Beş-on kişi gelse iyi diye düşünmüştüm gösterimden önce. Ama bütün salon dolmuştu. Çeşit çeşit soru geldi gösterim sonrası, ama özellikle bir tanesi belleğime kazındı kaldı. Utangaç, pek konuşkan olmadığı anlaşılan bir oğlan kekeleyerek, yanakları kızararak şunu sordu: "Orada terk edilen hayvanlara yardım etmenin bir yolu neden bulunamadı?" Evet, neden? Böyle bir soru hiç gelmemişti benim aklıma. Ve yanıt da veremedim o çocuğa... Bi-

zim ürettiğimiz sanat, sadece insanların acılarını, insanların duyduğu sevgiyi konu ediyor; bu anlamda bütün canlıları kapsamıyor. Sadece insana odaklanıyor! Onlarla aynı seviyede olmak istemiyoruz: hayvanlarla ve bitkilerle... Diğer âlemdekilerle... Ancak insan, istisnasız her şeyi yok edebilecek bir varlık. Bütün canlıları öldürebilir insan. Artık bu, hayal gücünü zorlayan bir şey olmaktan da çıktı üstelik... Kazadan sonraki ilk aylarda, insanların başka yerlere yerleştirilmesi üzerine tartışmalar sürerken, insanlarla beraber hayvanların da tahliye edilmesi ile ilgili bir proje ortaya atıldığını anlatmışlardı bana. İyi de nasıl? Nasıl taşınabilirdi ki hepsi başka bir yere? Belki toprağın üstündeki hayvanları toparlayıp götürmek mümkün olabilirdi, peki ama toprağın içinde yaşayanlar, böcekler ve solucanlar ne olacaktı? Peki ya yukarıdakiler? Gökyüzündekiler? Serçeler ya da güvercinler nasıl tahliye edilebilirdi ki? Onları ne yapacaktık? İhtiyaç duyacakları bilgiyi sağlayacak herhangi bir araç yok ki elimizde.

Bir film çekmek istiyorum... Filmin adı *Tutsaklar* olacak... Hayvanlar hakkında... Hani vardır ya şu şarkı: "Yüzerdi okyanusta kızıl-kahve bir ada." Gemi batar, insanlar filikalara yerleşir. Fakat atlar, o filikalarda atlara yer olmadığını bilmemektedir...

Film, modern bir mesel olacak... Olay uzak bir gezegende cereyan ediyor. Karşımıza uzay giysisi içinde bir astronot çıkar. Birden kulaklıklarından bir gürültü işitir. Devasa bir şeyin kendisine doğru yaklaştığını görür. Muazzam bir büyüklüktedir. Bir dinozor mudur yoksa? Yaklaşanın ne oldu-

ğunu anlamadan ona ateş eder. O esnada, yine kendisine doğru yaklaşan bir şey fark eder. Onu da yok eder. Bir an geçer, bu kez karşısında bir sürü vardır. Bir toplu kıyım gerçekleştirir. Ancak sonradan anlar ki, aslında bir yangın çıkmıştır ve hayvanlar da o yangından kaçmaktadır; astronotun durduğu nokta ise hayvanların kaçış güzergâhıdır. Ah insanlar! Bana ne olduğuna gelince... Size anlatacağım... Oradayken sıra dışı bir şey yaşadım. Ve hayvanlara farklı gözlerle bakmaya başladım... Ağaçlara da... Kuşlara da... Bölgeye gider dururum... Yıllardır... Normalde insanların yaşadığı, ama artık terk edilmiş ve harabeye dönmüş bir evden bir yabandomuzu fırlar dışarı... Bir geyik fırlar... İşte bu görüntüleri çektim ben... Bu görüntülerin peşindeyim... Yeni bir film çekmek istiyorum. Ve her şeye hayvanların gözünden bakmak... "Niye bunları çekiyorsun?" diye soruyorlar bana. "Baksana etrafına... Çeçenistan'da savaş var." Oysa Aziz Francis kuşlara vaaz verirmiş. Kuşlarla kendini bir tutar, kendi eşitiymiş gibi konuşurmuş onlarla. Peki, Aziz Francis onların seviyesine ineceği yerde, bu kuşlar onunla kuşdilinde konuşmuş olamaz mı? Kuşların gizli dilini anlayabiliyordu Aziz Francis.

Hatırlayın... Dostoyevski'nin eserinde... Bir adam, atın mülayim gözlerinin üzerine indirir kırbacını. Akılsız adam! Poposuna değil de mülayim gözlerinin üzerine...

Sergey Gurin, kameraman

Başlıksız Bir Monolog: Bir Çığlık

– İyi yürekli insanlar... Bizi kendi halimize bırakın! Gel-

meyin artık! Biraz konuşup çekip gittiniz hep, ama biz burada hayatta kalmak zorundayız...

İşte burada duruyor tıbbi kayıtlar... Her gün elime alıyorum onları... Okuyorum teker teker...

Anya Buday – 1985 doğumlu, 380 rem.

Vitya Grinkeviç – 1986 doğumlu, 785 rem.

Nastya Şablovskaya – 1986 doğumlu, 570 rem.

Alyoşa Plenin – 1985 doğumlu, 570 rem.

Andrey Kotçenko – 1987 doğumlu, 450 rem...

Bu yaşlardaki bir kız çocuğunu, annesi muayene için bugün bana getirdi.

"Neren ağrıyor?"

"Her tarafım, tıpkı ninem gibi, kalbim, sırtım. Başım da dönüyor."

Ta çocukluklarından beri "saçkıran" ne demek bilirler, çünkü çoğu kel kaldı. Yok saçları. Kaşları yok, kirpikleri yok. Buna hepsi alıştı. Ama bizim köyde sadece ilkokul var, beşinci sınıfa geçince, otobüslerle on kilometre uzaklıktaki okula gönderiliyorlar. Ve ağlıyor hepsi, gitmek istemiyorlar. Oradaki çocuklar onlara gülecek çünkü.

Kendiniz de gördünüz... Bir koridor dolusu hastam var. Bekliyorlar. Her gün televizyonda yayınlanan korku filmlerinizdeki saçmalıkları duyuyorum, saçma sapan şeyler hepsi. Böyle söyleyin başkentteki idarecilere. Saçma sapan şeyler!

Modern... Postmodern... Akşam acil bir vaka için çağrıldım. Gittim adrese... Bir anne, yatağın yanında diz çökmüş halde, çocuğu ölüyor. İnlemelerini duyuyorum kadının: "Canım oğlum, eğer bu olacaksa, isterdim ki yazın

olsun. Yazları sıcak olur, çiçekler olur etrafta, toprak yumuşaktır. Ama şimdi kış... En azından ilkbahara kadar dayan..." Yazacak mısınız aynen bu şekilde?

Onların bahtsızlığıyla prim yapmak istemiyorum. Felsefe yapmak istemiyorum bunun üzerinden. Onun için bir kenara çekilmem lazım. Ama yapamıyorum bunu... Her gün onların konuşmalarını duyuyorum... Şikâyetlerini, ağlamalarını dinliyorum... İyi yürekli insanlar... Hakikati öğrenmek ister misiniz? Öyleyse hemen yanıma oturun ve her şeyi eksiksiz yazın... Ama öyle bir kitabı da kimse okumaz...

Siz en iyisi bizi kendi halimize bırakın... Biz burada hayatta kalmak zorundayız...

Arkadi Pavloviç Bogdankeviç,
Bir köyde paramedik

İki Sesli Bir Monolog: Kadın ve Erkek

Nina Konstantinovna Jarkova ve Nikolay Prohoroviç Jarkov, karı koca öğretmenler. Nikolay mesleki eğitim veriyor, Nina ise filolog.

Kadın sesi:

– Öyle sık düşünürüm ki ölümü, gidip özellikle karşılaşmam gerekmez. Peki siz çocukların ölümden bahsettiğini duydunuz mu hiç?

Benim hayatımdaki durum böyle... Yedinci sınıftaki çocuklar bile ölüm hakkında konuşuyor, korkutucu bir

şey midir, yoksa değil midir diye tartışıyor. Çok da uzak olmayan geçmişte küçük çocuklar dünyaya nasıl geldiklerini merak ederdi. Bebeklerin nereden geldiğini... Şimdi ise, nükleer savaş sonrası neler olacağını düşünüp endişeleniyorlar. Klasik eserlere olan sevgileri yok oldu, ezberden bir Puşkin şiiri okuduğumda, soğuk ve mesafeli bir bakış yerleşiyor gözlerine... Kesif bir boşluk... Artık başka bir dünya çevreliyor onları... Fantastik edebiyat okuyorlar, o cezbediyor çocukları, o tür kitaplarda insanlar yeryüzünden bir sıçrayışta uzaklaşıyor, kozmik zamanda, başka dünyalara yolculuk ediyor. Ölümden, yetişkinlerin korktuğu şekilde, örneğin benim korktuğum gibi korkmayı beceremiyorlar; fantastik bir şeymiş gibi heyecanlandırıyor onları ölüm... Başka bir yere geçiş gibi görüyorlar...

Üzerine düşündüğüm... Epey kafa yorduğum bir şey bu... Her yanınızı çevrelemişse ölüm, üzerine uzun uzun düşünmek kaçınılmaz oluyor. Rus edebiyatı öğretiyorum çocuklara ve on yıl önceki çocuklardan farklı artık karşımdakiler. Bu çocukların gözlerinin önünde, sürekli olarak, ya bir şeyler ya da birileri gömülüyor... Toprağa veriliyor... Tanıdıkları insanlar... Evler ve ağaçlar... Hepsi toprağa gömülüyor... Bu çocuklar törenlerde sıraya girince on beş-yirmi dakika ayakta beklerlerse bayılıyor, burunları kanamaya başlıyor. Hiçbir şeyle onları şaşırtamıyor ya da neşelendiremiyorsun. Her zaman uykulu ve yorgunlar... Yüzleri solgun ve gri. Oyun oynamıyor, ortalıkta dolanmıyorlar. Kavgaya tutuşurlarsa ya da kazayla bir pencere kırarlarsa, öğretmenleri mutlu bile oluyor. Öğretmenler onları azar-

lamıyor, çünkü normal çocuklar gibi değiller. Ve öyle yavaş gelişiyorlar ki. Derste bir şeyi tekrar etmelerini istediğinde tekrar edemiyor bu çocuklar, söylediğin bir cümleyi hemen ardından yinelemelerini istediğinde, o cümleyi hatırlayamıyorlar. "Aklınız nerede? Burada mısınız cidden?" diye kendilerine getirmeye çalışıyorsun onları. Düşünüyorum... Uzun uzun düşünüyorum... Cama suyla resim çiziyormuşum gibi geliyor, ne çizdiğimi bir tek ben biliyorum, başka kimse onu görmüyor, kimse tahmin edemiyor... Hiç kimse farkında değil...

Bizim yaşamlarımız tek bir şeyin etrafında dönüp duruyor: Çernobil... Kaza sırasında neredeydin, yaşadığın yerin reaktöre uzaklığı ne kadardı? Ne gördün? Kimler öldü? Kimler başka yerlere göçtü? Nereye gittiler? İlk aylarda, hatırlıyorum, yeniden canlanmıştı restoranlar, verilen partilerde şu sözler çınlamaya başlamıştı: "Bir kere geliyoruz hayata", "madem öleceğiz, müzik çalsın bir yandan". Yığınla asker ve görevli sökün etmişti bölgeye... Artık Çernobil peşimizi hiç bırakmayacak... Genç bir hamile kadın aniden ölüverdi. Tanı konulamadı, patoloji uzmanı dahi ölüm nedenini tespit edemedi. Küçücük bir kız kendini astı... Beşinci sınıf öğrencisiydi... Durup dururken, bir anda kendini astı. Anne babası aklını oynattı. Tüm bunlar için tek bir teşhis var: Çernobil. Her ne olursa olsun herkes hemen aynı şeyi söylüyor: Çernobil. Bize kızıyor insanlar: "Korktuğunuz için hastalanıyorsunuz. Korku yüzünden. Radyofobi yüzünden." Öyleyse neden hastalanıp ölüyor ufacık çocuklar? Korkunun ne demek olduğunu bilmiyor ki onlar, henüz bunu anlayacak yaşta bile değiller.

O günleri hatırlıyorum... Boğazda yanma, ağırlık, bedenimin tümünü kaplayan bir ağırlık vardı. "Evhamlanıyorsunuz," demişti doktor. "Çernobil yüzünden herkes evhamlanıyor." Ne evhamı! Her yerim ağrıyor. Hiç takatim yok. Kocamla birbirimize itiraf etmeye çekiniyorduk ama bacaklarımız artık tutmamaya başlamıştı. Etrafımızdaki herkesin benzer şikâyetleri vardı, istisnasız herkesin... Çıkmış sokakta yürüyorsun ve birden oracığa uzanıp yatasın geliyor. Yatıp uyuyasın. Öğrenciler başlarını sıralarına koyup uyuyakalıyordu derslerde. Herkes son derece neşesiz ve mahzun görünüyor, koskoca gün boyunca tek bir sevecen bakışa, gülümseyen çehreye rastlamıyordun. Sabah sekizden akşam dokuza kadar okulda tutuluyordu çocuklar; sokakta oynamaları, koşuşturmaları kati bir biçimde yasaklanmıştı. Hepsine kıyafet veriliyordu; kızlara etek ve bluz, oğlanlara takım elbise, ama eve de o kıyafetlerle gidiyorlardı ve aynı kıyafetlerle başka nerelerde bulunduklarını hiçbirimiz bilmiyorduk. Talimatlara göre her gün evde anneler bu kıyafetleri yıkamalıydı, böylelikle çocukların okula temiz şeylerle gelmesi sağlanacaktı. Ancak öncelikle, kimseye yedek kıyafet vermemişlerdi, örneğin tek bir bluz ve tek bir etek verilmişti kızlara; ayrıca annelerin evdeki işleri zaten başlarından aşkındı, bir yandan tavuklarla, inekle ve domuzla da uğraşıyorlardı ve bu kıyafetlerin istisnasız her gün yıkanmasını gerektiren nedeni anlamamışlardı. Onların gözünde kir, kısa ömürlü izotopların yaratacağı etki değil, mürekkep, çamur ya da makine yağı lekesi demekti. Öğrencilerimin anne babalarına bazı şeyleri anlatmaya çalıştığımda beni an-

cak Afrika kabilelerinin birinden fırlayıp bir anda yanlarında beliren bir şamanı anlayacakları kadar anlıyorlardı. "Nedir ki şimdi bu radyasyon denen şey? Ne kulakla işitiliyor ne de gözle görülüyor... Eldeki para, bir maaş gününden diğerine kadar götürmüyor bizi. Son üç gündür hep patatesle süte talim ediyoruz." Anne bunlara burun kıvırıyor, ama süt yasak... Patates de... Dükkânlara Çin malı konserve türlü ve karabuğday dağıtımı yapılmıştı, ama kim, hangi parayla alacaktı onları? Tazminat... Tazminat veriyorlar... Burada yaşadığımız için bize tazminat veriyorlar, ama devede kulak gibi kalıyor o da... İki kutu konserveye ancak yetiyor... Bizim anlattığımız türdeki güvenlik talimatları eğitimli, belirli bir tüketim kültürü biçimine aşina insanlar için tasarlanmıştı. Ama bizde öylesi yok ki! Bu talimatlar tasarlanırken hedef kitle olarak belirlenen türde bir halk yok bizde. Dahası, rem ile röntgen arasındaki farkı ya da düşük dozla ilgili teoriyi istisnasız herkese açıklamak da hiç kolay bir şey değil.

Ben olsam... Kaderciliğimizi konu ederdim, kolayca kaderciliğe teslim oluşumuzu. Örneğin, ilk yıl bostanlardaki hiçbir sebzenin tüketilmemesi gerekiyordu, ama herkes o sebzeleri yedi, sonradan yemek için kavanozlarda istifledi. Öyle de boldu ki o yılki hasat! İnsanlara salatalık yemelerinin, domates yemelerinin yasak olduğunu söyleyecek oluyorsun... Ne demek yasak? Tatları gayet normal. Ve yiyorlar onları sonuçta, karın ağrısı filan da çekmiyorlar... Karanlık çökünce de kimse "ışıl ışıl parlamıyor"... Komşularımız o yıl, hemen yanı başımızdaki ormandan kestikleri ağaçlar-

la yeni bir zemin döşediler evlerine, sonra ölçüm yapıldı; arka plan radyasyon seviyesi olması gereken sınırın yüz kat üzerindeydi. Kimse o döşemeleri sökmedi, o şekilde sürdürdüler yaşamlarını. Her şeyin oluruna varacağını düşünüyorlardı; kendiliğinden hallolacaktı her şey, onlar olmadan, onların bir katkıda bulunmasına gerek kalmadan. Başlarda, gıda malzemeleri dozimetre teknisyenlerine götürülüp radyasyon ölçümü yaptırılıyordu; çıkan sonuçlar normal seviyenin onlarca kat üstündeydi, ama sonradan bu ölçümlerden vazgeçildi. "Ne kulakla işitilir ne de gözle görülür bir şey var. Ah ah, hepsi bu biliminsanlarının başının altından çıkıyor!" Her şey olağan akışında seyrediyordu: Sabanla toprağı sürüyor, ekim yapıyor, sonra da yetişen ürünleri topluyorlardı... Hiç akla gelmemiş bir şey olmuştu, insanlar önceden nasıl yaşıyorsa aynen öyle yaşamaya devam ediyordu. Bostanlarındaki salatalıkların çürüğe çıkması, Çernobil'den daha büyük bir olaydı onlar için. Çocuklar yaz boyu okulda tutuldu, askerler binayı çamaşır deterjanıyla yıkadı, etrafı çevreleyen toprağın üst katmanını ayırdı... Peki ya sonbaharda ne oldu? Sonbaharda çocukları pancar sökmeye yolladılar. Meslek okullarındaki öğrencileri tarlalara taşıdılar. Herkesi toplayıp getirdiler. Çernobil, tarlalarda toplanmamış patates kalma ihtimali kadar korkunç değildi...

Kim suçlu? Söyleyin, bizim dışımızda suçlu olan kim var?

Eskiden biz, etrafımızı çevreleyen dünyanın farkında değildik; tıpkı gökyüzü gibi, hava gibi, ebediyen bizim olsun diye birisi dünyayı ellerimize vermişti sanki ve varlığı bize

bağlı değildi. Ebediyen var olacaktı. Eskiden ben, ormanda çimlerin üzerine yatıp gökyüzünü seyre dalmaya bayılırdım; öyle iyi hissederdim ki bunu yaparken, kendi adım dahi çıkıp gidebilirdi aklımdan. Peki ya şimdi? Orman hâlâ çok güzel, yabanmersinleriyle dolup taşıyor, ama artık onları hiç kimse toplamıyor. Sonbahar gelince ormanda nadiren insan sesi duyarsın. Bilinçaltımızın bir düzleminde, heyecanlarımıza korku karıştı... Elimizde sadece televizyon ve kitaplar kaldı... Ve hayal gücümüz... Çocuklar evlere hapsolmuş halde büyüyor. Orman ve nehir yok hayatlarında... Pencereden izliyorlar dışarıyı. Ve bu çocuklar tamamen farklı. Bense gidip onlara Puşkin şiiri okuyorum: "Mahzun zamanlar. Büyüleyici/büyüsüyle büyüleyen bir göz ziyafeti..." Bana göre ebedi olan Puşkin'di hep. Bazen küçümseyici bir düşünce beliriyor zihnimde: Ya bütün kültürümüz eski el yazmalarıyla dolu bir sandıktan ibaretse? Sevdiğim her şey sadece bundan ibaretse...

Erkek sesi:

–Yeni bir düşman peyda oldu... Düşman, yeni bir kılıkla belirdi önümüzde...

Oysa savaş eğitimine aşinaydık biz. Askeri zihniyete. Nükleer bir saldırıyı geri püskürtmeye ve etkisiz hale getirmeye odaklanmıştık. Kimyasal, biyolojik ve nükleer savaşlara karşı koymamız gerekecekti, buna hazırlıklı olmalıydık. Bedenlerimizi radyonüklitlerden temizlemeye değil... Sezyum ve stronsiyum seviyelerini izlemeye, bunların sayımını yapmaya değil... Yaşadığımız şey savaşla kıyaslanamaz, ye-

rinde bir karşılaştırma değil bu, ama herkes ikisini birbiriyle kıyaslıyor. Çocukluğumda Leningrad Ablukası'nı yaşadım ben. Onunla bu, birbiriyle karşılaştırılamaz. Leningrad'da biz, sanki cephedeymişiz gibi yaşadık, kesintisiz bombardıman altında. Ve açlık vardı, upuzun yıllar boyu süren açlık; insanlar hayvani içgüdülerden ibaretti artık. Kendi içlerindeki bir hayvandan ibaret. Oysa burada, affedersiniz ama, dışarı çıktığınızda bakıyorsunuz, bostanlarda her şey yetişiyor! Tarlada da durum aynı, ormanda da. Kıyas kabul etmez bu. Ama ben başka bir şey anlatmak istiyordum... İpin ucunu kaçırdım... Diyeceğim şey çıktı aklımdan... Aa, evet... Tanrı esirgesin, bombardıman başlayınca, bilirsin ki ölüm uzak bir zamanda değil, şimdidedir, tam da o yaşadığın anda. Kışın açlık baş gösterirdi. Mobilyaları yakardık, dairemizde ahşap olan ne varsa hepsini yakardık; bütün kitaplar ve sanırım bazı eski paçavralar dahi yakılırdı. Yolda yürürken oracığa oturan birini, ertesi gün önünden geçerken hâlâ aynı yerde, aynı şekilde otururken görürdün, oracıkta donmuş olurdu ve bir hafta boyunca ya da bahar gelene dek orada öylece otururdu. Havalar ısınana dek. Kimsede o adamın buzlarını kıracak kuvvet yoktu; eğer biri sokakta yere düşerse, başka biri nadiren yanına yaklaşıp ona yardım ederdi. Önünde. Hemen gözünün önünde insanlar sürünürdü. Hatırlıyorum da yürümezdi insanlar, sürünürdü sanki, gıdım gıdım ilerlerdi. Bu hiçbir şeyle kıyaslanamaz!

Reaktör havaya uçtuğunda annem henüz bizimle yaşıyordu ve sürekli şunu tekrarlıyordu: "Biz seninle en kor-

kuncunu yaşadık, oğlum. Ablukayı atlattık. Ondan daha korkunç bir şey olamaz." Öyle düşünüyordu annem...

Savaşa hazırlık yapıyorduk, nükleer savaşa, nükleer sığınaklar inşa etmiştik. Radyasyondan, şarapnellerden saklanır gibi saklanmak istiyorduk. Oysa o her yerde... Ekmekte, tuzda... Radyasyon soluyor, radyasyon yiyoruz... Ekmek ve tuz olmamasını, ne bulursan yiyebilecek hale gelmeyi, hatta sırf kokusu için, kokusuyla karın doyurmak için deri kemerini bir tencere suya atıp kaynatmayı da anlarım, bunların hepsini aklım alır. Ama şunu almıyor aklım. Her şey zehirli... Artık önemli olan, burada hayatta kalmanın yolunu bulmak. İlk aylarda korku hâkimdi, bilhassa da doktorlar, öğretmenler, yani aydınlar, daha eğitimli kesim arasında; her şeylerini bırakıp buradan gittiler. Gözleri korkutulmuş ve gitmeleri yasaklanmış olmasına rağmen. Askeri disiplin. Parti kimliklerinizi masaya bırakın. Benim anlamak istediğim şey ise şu... Suçlu kim? Burada nasıl hayatta kalacağız sorusuna bir yanıt vermek için bunu bilmemiz gerek: Suçlu kim? Kim? Biliminsanları mı, nükleer santraldeki personel mi? Yoksa bizzat biz miyiz suçlu, bizim bu dünyaya bakış açımız mı? Daha fazlasını elde etme arzumuzun önünü alamıyoruz... Tüketim ihtirasımızı durduramıyoruz... Suçluları buldular: santral müdürü, nöbetçi teknisyenler. Bilim. Öyleyse söyleyin bana, niye yine insan zekâsının bir ürünü olan otomobille değil de, nükleer santralle mücadele ediyoruz? Bütün nükleer santrallerin kapatılmasını ve nükleer üzerine çalışan biliminsanlarının yargılanmasını istiyoruz. Onlara lanet ediyoruz! Ben insanın bilgi dağarcığına tapı-

yorum. Ve insan tarafından yaratılan her şeye. Bilgiye... Bilgi tek başına suçlu sayılamaz. Bugün biliminsanları da Çernobil kurbanı. Ben, Çernobil'den sonra hayatta kalabilmek istiyorum, Çernobil'den sonra ölmek değil. İçimdeki hangi inanca tutunabileceğimi bilmek istiyorum. Bana ne güç verecek?

Hepimizin kafasında bu soru var... İnsanların tepkileri farklı farklı şu an, ancak üzerinden on yıl geçmiş olsa da, bugün hâlâ olanları savaşla kıyaslıyorlar. Savaş dört yıl sürmüştü... Bugün halihazırda, o savaştan iki tane yaşadığımızı varsayabilirsiniz. Ne tür tepkiler olduğunu size sıralayayım: "Artık geçti", "Bir şekilde üstesinden geleceğiz", "On yıl oldu. Artık korkacak bir şey yok", "Hepimiz öleceğiz! Hepimiz çok yakında öleceğiz!", "Bu ülkeden gitmek istiyorum", "Bize yardım etmeliler", "Ah, boş verin! Yaşamak zorundayız". Sanırım hepsi bu kadar. Her gün duyduğumuz şeyler bunlar... Sürekli tekrarlanıyor... Benim bakış açıma göre bizler, birer bilimsel araştırma materyaliyiz. Avrupa'nın göbeğindeki... uluslararası bir laboratuvarın inceleme nesneleriyiz... Biz Belaruslular, on milyon insanız, iki milyondan fazlamız kontamine olmuş bölgede yaşıyor. Doğal bir laboratuvar burası. Verileri kaydet, deneyini yap. Her taraftan gelen var, dünyanın her köşesinden. Tezler yazılıp savunuluyor, monografiler yayınlanıyor. Moskova ve Petersburg'dan... Japonya'dan, Almanya'dan, Avusturya'dan... Her yerden geliyorlar, çünkü gelecekten korkuyorlar... (*Konuşmaya uzun bir ara.*)

Ne mi düşündüm şimdi? Yine kıyaslama yaptım... Çer-

nobil hakkında konuşabileceğimi, ama Leningrad Ablukası hakkında konuşamayacağımı düşündüm. Leningrad'dan bir mektup gelmişti. Kusura bakmayın, ama Petersburg kelimesi aklımda kalmıyor, çünkü benim ölümün kıyısında dolaştığım şehir Leningrad'dı. İşte... mektupta da bir davetiye vardı: "Leningrad Ablukasının Çocukları" buluşması için. Gittim buluşmaya... Ama orada kendime dair tek kelime bile edemedim. Sadece korkudan mı bahsetseydim? Yeterli olmazdı. Sadece korkudan bahsetmek... Peki ne yaptı o bana, o korku? Bunu hâlâ bilmiyorum... Evde, abluka hakkında hiç konuşmazdık, annem ablukadan bahsetmemizi istemezdi. Ama Çernobil hakkında konuşuyoruz... Hayır... (*Konuşmaya ara veriyor.*) Kendi aramızda konuşmuyoruz aslında, birileri bizi ziyarete geldiğinde açılıyor konu: yabancılar, gazeteciler, burada yaşamayan akrabalar geldiğinde. Biz Çernobil'i neden konuşmuyoruz? Böyle bir konu yok bizde. Okulda... Öğrencilerle konuşmuyoruz... Evde de. Konusu açılmıyor. Kapalı. Bu konu hakkında, tedavi için gittikleri Avusturya'da, Fransa'da, Almanya'da konuşuyorlar çocuklarla. Oradakilerin neleri öğrenmek istediğini, nelerle ilgilendiğini soruyorum onlara. Ama çoğunlukla, gittikleri köyü ya da kenti veya onları misafir eden kişilerin soyadlarını dahi hatırlamıyorlar. Onlara verilen hediyeleri, yedikleri lezzetli yemekleri sıralıyorlar. Kimisine kasetçalar hediye etmişler, kimisine etmemişler. Kendilerinin ya da anne babalarının çalışarak satın almadığı kıyafetlerle geri dönüyorlar. Sanki bir yerlerdeki bir sergiye gitmişler gibi. Ya da büyük bir mağazaya... Pahalı ürünler satan bir süpermarkete...

Tekrar oraya götürülmek için sürekli bekliyorlar. Onlara bir şeyler daha gösterilsin, bir şeyler daha hediye edilsin diye. Bu onlarda alışkanlık yaratacak. Hatta yarattı bile. Artık yaşam tarzları, yaşam anlayışları böyle. Adına "yurtdışı" denilen bu büyük mağazanın ardından, bu şaşalı serginin ardından onlarla sınıfta bir araya gelmek, ders işlemek gerekiyor. Sınıfa girince onların artık birer seyirci haline geldiğini görüyorum... İzliyorlar, ama yaşamıyorlar. Onlara yardım etmem lazım... Onlara, dünyanın bir süpermarket olmadığını açıklamam lazım. Dünya, başka türlü bir şey. Daha çok emek gerektiren ve daha güzel bir şey. Onları, ahşaptan heykellerimin bulunduğu atölyeme götürüyorum. Heykeller hoşlarına gidiyor. Diyorum ki: "Bütün bunları sıradan bir odun parçasından yaratmak mümkün. Siz de deneyin." Uyanın hadi! Kendimi ablukadan kurtarmama yardımı olmuştu bunun, yıllarımı aldı kurtulmak...

Dünya ikiye bölündü: Bir biz varız, Çernobilliler, bir de siz, bütün diğer insanlar. Fark ettiniz mi bunu? Biz burada şöyle vurgular kullanmayız: Ben Belarusluyum, ben Ukraynalıyım, ben Rusum... Herkes kendine Çernobilliyim der. "Biz Çernobil'deniz", "Ben Çernobilliyim." Ayrı bir halkız sanki... Yeni bir ulus...

Hiç Bilinmedik Bir Şeyin Nasıl Gizlice Senin İçine Sızabileceğine Dair Bir Monolog

– Karıncalar... Bir ağaç gövdesi, minik karınca kaynıyor...

Askeri araçlar etrafta gümbürtüyle dolaşıyor. Askerler. Bağırışıyor, hırlaşıyorlar. Küfrediyorlar. Helikopterler vızıldıyor. Ama işte, yine de dolanıyordu karıncalar... Bölgeden dönüyordum, o gün gördüğüm tüm şeyler arasında belleğimde berrak bir şekilde varlığını koruyan tek görüntü o sahne oldu... O an... Ormanda mola vermiştik, bir huş ağacının orada sigara içmek için yerimden kalktım. Yanında durup ağaca yaslandım. Hemen yüzümün ilerisinde, ağacın gövdesinde sessizce ilerleyen karıncalar vardı, bizi duymuyor, bizimle zerre kadar ilgilenmiyorlardı... Güzergâhlarında inatla yol alıyorlardı... Biz bir anda ortadan yok olsak, farkına bile varmazlardı. O an zihnimde bir şey şimşek gibi çaktı. Ivır zıvır düşünceler arasında. İzlenimlerimle öyle doluydu ki kafam düşünememiştim bunu. Onları izliyordum... Ben... ben, daha önce hiç bu kadar yakından izlememiştim onları... Bu kadar yakın mesafeden...

Başta herkes bunun bir "felaket" olduğunu söyledi, sonra da "nükleer savaş". Hiroşima ve Nagazaki hakkında yazılar okumuş, bu konuda çekilen belgeseller izlemiştim. Dehşet vericiydi, ama aklın kavrayabildiği bir şeydi: nükleer savaş, patlamanın etki alanı... Bunları ben dahi tasavvur edebiliyordum. Ama bizim başımıza gelen şey... Bunu kavramaya aklım yetmiyordu. Bilgim yetmiyordu, hayatım boyunca okuduğum kitaplar bunu kavramama yetmiyordu. İş seyahatinden döndüm ve kafam allak bullak halde çalışma odamdaki kitap raflarına bakındım... Okudum... Ama tam olarak okumamış da olabilirim... Hiç bilinmedik bir şey, önceki hayatımı hepten yerle bir ediyordu. Oradaydı

işte, gizlice senin içine sızıyordu... Senin isteğin dışında, içine sızıyordu... Bir biliminsanıyla aramızda geçen sohbeti hatırlarım: "Binlerce yıl sürecek bu," diye anlatmıştı bana. "Uranyum, 238 yarı ömürde çözülür. Zaman birimine çevirirsek bunun karşılığı bir milyon yıl eder. Toryum içinse bu süre 14 milyon yıla tekabül eder." 50 yıl... 100 yıl... 200 yıl... Ya daha ötesi? Daha ötesi, toslanan bir duvar, bir şok! Zaman tanımı nedir? Neredeyim ben? O sohbetin ardından artık bunları kavrayamıyordum.

Bu olay üzerine şimdi yazmak, üzerinden hepi topu on yıl geçtikten sonra yazmak... Kısacık bir an geçtikten sonra yazmak gibi... Yazmak mı? Bence bu riskli bir şey! Güvenilir değil. Her halükârda, kendi yaşamlarımıza benzer bir şey uyduracağız. Kendi yaşamlarımızın bir suretini resmedeceğiz. Ben denedim... Hiçbir işe yaramadı... Çernobil'in ardından geriye, Çernobil'le ilgili mitler kaldı. Gazeteler ve dergiler en dehşet verici hikâyeyi kim yazacak diye birbiriyle yarışıyor, orada olmayan insanlar özellikle tüyleri diken diken eden anlatılara bayılıyor. Hepimiz, insan kafası büyüklüğündeki mantarları okuduk gazetelerde ve dergilerde, ama kimse böyle bir mantara rastlamadı. Ya da iki gagalı kuşlara... Tam da bu yüzden, yazmak değil elzem olan, kaydetmek. Her şeyi belgelemek. Verin bana Çernobil hakkında yazılan bir bilimkurgu romanı... Yok öyle bir şey! Asla da olmayacak! Size garanti veririm! Olmayacak...

Ayrı bir not defterim var benim... İlk günlerden itibaren notlar alıyorum ona... Sohbetleri kaydediyorum, söylentileri ve anekdotları. En ilginç ve en güvenilir yazılar bunlar.

Hakiki izlenimler. Antik Yunan'dan geriye ne kalmıştı? Antik Yunan mitleri...

Size o not defterini vereceğim... Kâğıtlarımın arasında öylece duruyor, ama belki, büyüdüklerinde çocuklarıma gösteririm onu. Nihayetinde tarih bu...

Sohbetlerden:

– Üç aydır radyoda şu söyleniyor: "Durum stabil hale geliyor... Durum stabil hale geliyor... Durum stabil hale..."

Stalin döneminin artık zihinlerden silinmiş söz dağarcığı hemen dirildi: "Batılı istihbarat teşkilatlarının ajanları", "sosyalizmin baş düşmanları", "casusluk saldırıları", "sabotaj", "sırtından bıçaklama", "Sovyet halklarının ayrılmaz bütünlüğünü hedef almak". İyodinden korunma yöntemleri yerine herkes ısrarla gizli casuslardan ve sabotajcılardan bahsediyor. Gayri resmi her türlü bilgi, düşman ideolojilerin ürünüymüş gibi görülüyor.

Editör, dünkü gazete haberimden, ilk gece nükleer yangını söndüren itfaiye erlerinden birinin annesine ait hikâyeyi çıkarmış. Kadının oğlu, akut radyasyon hastalığı nedeniyle ölmüş. Çocuklarını Moskova'da toprağa verdikten sonra evlerine dönen anne baba, köylerinin boşaltıldığını görmüş. Ormanın içinden geçerek gizlice evlerine ulaşmışlar ve bir çuval domates ile salatalık toplamayı başarmışlar. Annenin içi rahattı: "20 kavanoz doldurduk." Toprağa duydukları güven... Kadim köylü deneyimine duydukları güven... Oğullarının ölümü bile o bildik dünyayı sarsamamıştı...

"Radyo Özgürlük'ü dinliyor musun?" diye telefonla aradı beni editör. Hiçbir şey demedim. "Gazetemde, etrafı telaşa verecek insanlara ihtiyacım yok. Kahramanlar hakkında haber yazsana... Reaktörün çatısına tırmanan askerler hakkında..."

Kahraman... Kahramanlar... Bugün için kim o kahramanlar? Bana göre, yukarıdan verilen emirlere karşı gelip insanlara hakikati söyleyen doktorlardır kahramanlar. Bir de gazeteciler ve biliminsanları. Ancak, gündem toplantısında editörlerden birinin de dediği gibi: "Aklınızdan çıkarmayın! Şu an ne doktorluk, ne öğretmenlik, ne biliminsanlığı, ne de gazetecilik var. Artık hepimiz için geçerli olan tek bir meslek bulunuyor: Sovyet vatandaşlığı."

Ağzından dökülen bu sözlere kendisi inanıyor muydu acaba? Korkmaması mümkün mü? İnancım her geçen gün tükeniyor.

– Merkez Komite'den eğitmenler geldi. Yolculuk güzergâhları: otelden arabayla Bölge Parti Komitesi'ne, sonra aynı şekilde otele geri, yine arabayla. Duruma ilişkin bilgileri yerel gazete klasörlerinden ediniyorlar. Seyahat çantaları ağzına kadar Minsk'ten alınmış sandviçlerle dolu. Çaylarını şişe sularla demliyorlar. Sularını da yanlarında getirmişler. Bunların tümünü konakladıkları oteldeki resepsiyon görevlisi anlattı bana. İnsanlar gazetelere, televizyona veya radyoya inanmıyor; yetkililerin davranışlarına bakarak bilgi edinmeye çalışıyor. Bu, onlar için en güvenilir kaynak.

Çocuğun varsa ne yapacaksın peki? Kolundan tutup ko-

şarak kaçmak geçiyor içimden. Fakat, Parti üyelik kimliği var cebimde. Yapamam!

– Bölgede en revaçtaki masallardan biri şu: Stronsiyum ve sezyum için en etkili panzehir "Stoliçnaya" marka votkadır.

Ama birden köy bakkallarındaki raflar, önceden zor bulunan mallarla doluverdi. Komünist Parti bölge sekreterinin şöyle bir demeç verdiğini duydum: "Size cennet gibi bir yaşam inşa edeceğiz. Yeter ki burada kalın ve çalışın. Sizi sucuk ve kara buğdaya boğacağız. Sınırlı erişim olan marketlerde yer alan tüm mallar elinizin altında olacak." Kastettiği şey, bölgelerdeki parti komitelerine mahsus kantinlerdeki mallar. Halka yönelik yaklaşımları ise, "onlara yeterince votka ve sucuk verin" şeklinde.

Lanet olsun ama! Bir köy bakkalında üç çeşit sucuk bulunduğuna hayatım boyunca rastlamadım ben. Karım için ithal külotlu çorap bile aldım bakkaldan.

– Radyasyon ölçüm aletleri bir ay boyunca satışta kaldı, ama sonra hepsi sırra kadem bastı. Bu konu hakkında yazmak yasak. Ne miktarda ve ne türde radyonüklit serpintisi meydana geldiğini yazmak da yasak. Aynı şekilde, köylerde sadece erkeklerin kaldığını da yazamıyoruz. Kadınlarla çocukların bölgeden tahliye edildiğini de. Erkekler, yaz mevsimi boyunca çamaşırlarını kendileri yıkadı, inekleri sağdı, bostanları ekti. Bir de içtiler tabii. Ve birbirleriyle kavga ettiler. Kadınların olmadığı bir dünya... Bir senarist ol-

mamam çok yazık. Tam da üzerine film çekilecek bir hikâye... Hani nerede Steven Spielberg? En sevdiğim yönetmen Aleksey German nerede? Tüm bunları yazdım... Ancak editörün haşin kırmızı kalemi yine hepsinin üzerini çizdi: "Düşmanlarımız olduğunu sakın ola unutmayın. Okyanus ötesinde çok sayıda düşmanımız var." İşte bu yüzden sadece iyi şeylerden bahsediliyor bizde, kötü şeylerin esamisi okunmuyor. Akıl almaz şeylerden de hiç bahsedilemiyor.

Ancak bir yerlerde özel düzenlemeler yapılıyor, ellerinde bavullarla yetkililere rastlıyor birileri...

– Bir polis kontrol noktası yakınında yaşlı bir kadın beni durdurdu: "Orada küçük bir evim var, gidince bir bakabilir misin? Tam da çapa vakti geldi şimdi, ama askerler geçmeme izin vermiyor." Başka yerlere yerleştirilecekti o insanlar. Ama kandırılmışlardı, hepsine sadece üç günlüğüne evlerinden ayrılmaları gerektiği söylenmişti. Aksi takdirde hiçbiri orayı terk etmezdi. Arafta kalmış, hiçbir şeyleri olmayan insanlar bunlar. Askeri bariyerlerin arasından geçerek köylerine ulaşmaya çalışıyor hepsi... Ve ormandaki patikaları izleyerek... Bataklıkları aşarak... Geceleyin... Peşlerine düşüyorlar onların, kovalıyorlar. Arabalarla ve helikopterlerle... "Tıpkı vaktinde Almanların kovaladığı gibi," diyor yaşlı insanlar. "Savaş zamanı nasılsa öyle..."

– İlk kez bir yağmacı gördüm. Genç bir adam, üzerine iki kat kürk manto giymişti. Askeri devriyeyi, bu yöntemin siyatiğine iyi geldiğine inandırmaya çalışıyordu. Sorgu sı-

rasında çözüldü: "İlk seferinde insan korkuyor, ama sonra sıradan bir işe dönüşüyor. Kafaya bir kadeh bir şey dikip harekete geçiyorsun." Hayatta kalma içgüdüsüne baskın geliyor. Ayık kafayla yapılmaz bu iş. Bizim çocuklar da ancak içince cesaretini topluyor. Ancak öyle işleniyor bu suç.

– Boş bir kulübeye girdik, beyaz masa örtüsünün üzerinde bir ikona duruyordu... "Tanrı için," dedi biri...

Bir diğer kulübede ise, masanın üzerinde sadece beyaz örtü seriliydi... "İnsanlar için," dedi biri...

– Bir sene sonra ailemin köyüne ziyarete gittim. Köpekler yabanileşmişti. Bizim Reks'i buldum, yanıma çağırdım, gelmedi. Acaba beni tanımadı mı? Yoksa tanımak mı istemedi? Somurtuyordu.

– İlk haftalarda, ilk aylarda herkes sustu. Kimse konuşmadı. Sersemlemişlerdi. Gitmek gerekiyordu, ama son güne dek sanki onlar için böyle bir zorunluluk yoktu! Bilinçler kapanmıştı. Herhangi bir ciddi konuşmaya tanık olduğumu hatırlamıyorum, sadece espriler yapılıyordu: "Artık bütün dükkânlarda radyasyon ürünleri satılıyor", "iktidarsız erkekler radyoaktif ve radyopasif olarak ikiye ayrılır". Ama sonra tüm o espriler aniden yok oldu...

– Hastanede küçük kız annesine anlatıyor:

"O çocuk öldü, ama daha dün bana şeker vermişti."

– Şeker kuyruğunda:

"Ah, millet, bu yıl ne çok mantar var! Hem mantarlar hem de böğürtlenler sanki özel üretim."

"Hepsi kontamine ama."

"Aptal şey... Sana onları ye diyen mi var! Toplayıp bir güzel kurut hepsini, sonra da Minsk'teki pazara götürüp sat. Milyoner olursun."

– Bize yardım edilebilir mi? Ve nasıl? Halkımızı Avustralya ve Kanada'ya yerleştirerek mi? Görünen o ki, en yüksek mevkilerde zaman zaman tartışılan bir şey bu.

– Kiliseler için uygun yeri gökyüzünü gözlemleyerek seçerlermiş. Kilise insanları bazı simgeler görürmüş. İnşaat başlamadan önce çeşitli ayinler düzenlenirmiş. Fakat nükleer santraller, birer fabrika ya da domuz çiftliği gibi inşa edildi. Çatıları asfaltla kaplandı. Ve ziftle. Yangın çıkınca da, yapı eridi gitti...

– Okudunuz mu? Çernobil'in aşağısında kaçak bir asker yakalamışlar. Kendine bir sığınak kazmış ve bir yıl boyunca reaktör yakınlarında yaşamış. Terk edilmiş evlere girip oralarda bulduğu domuz yağlarını, salatalık turşularıyla doyurmuş karnını. Kapan kurup yabani hayvan avlamış. Askerden kaçmış, çünkü "dedeler" onu ölesiye pataklıyormuş. Çernobil, kurtuluşu olmuş...

– Kaderci insanlarız biz. Herhangi bir eyleme girişmeyiz, çünkü her şey olacağına varır, buna inanırız. Kadere inanı-

rız. Böyle bir tarihimiz var... Her nesle savaş bulaştı... Kan bulaştı... Başka türlü insanlar olmamız mümkün müydü ki? Kaderci olmayıp ne yapacaktık?

– Ormana kaçan köpeklerle dişi kurtlar çiftleşince doğan ilk kurt köpekleri ortaya çıktı. Bu köpekler kurtlardan iri, uyarılara kulak asmıyor, ışıktan ve insanlardan korkmuyor, avcıların sahte çağrı ulumalarına kanmıyorlar. Yabani kediler ise çeteler halinde dolanmaya başladı bile, onlar da insanlardan korkmuyor. İnsana itaat ettikleri zamanlara dair bellekleri silindi. Gerçeklikle gerçek olmayan arasındaki sınır silikleşiyor...

– Babam dün seksen yaşına bastı... Toplandı tüm aile masa başında. Ona bakarken hayatına ne çok şeyin sığdığını düşündüm: Stalin'in Gulagları, savaş ve şimdi de Çernobil. Bunların tümü onun kuşağının çağına denk geldi. Tek bir kuşağın çağına. Oysa balık tutmayı sever o... Bostan ekmeyi... Gençliğinde, annem sitemle anlatır, çapkın bir adammış: "Etrafta peşine takılmadığı tek bir etek bile yoktu." Oysa şimdi, genç ve güzel bir kadınla karşılaşınca nasıl da gözlerini yere indirdiğini fark ediyorum...

İnsana dair ne biliyoruz ki biz? Neye muktedir olduğuna... Neye yetebileceğine dair ne biliyoruz?

Söylentilerden:

– Çernobil dışına kamplar inşa ediyorlar, radyasyona

maruz kalan insanları o kamplarda tutacaklar. Orada tutacak, gözlemleyecek ve gömecekler.

Nükleer santral yakınında bulunan köylerdeki ölüler hali hazırda otobüslerle getiriliyor ve doğruca mezarlığa yönlendiriliyor, binlerce insanı toplu mezarlara gömüyorlar. Tıpkı Leningrad Ablukası zamanı olduğu gibi...

– İddialara göre, birkaç kişi, patlamadan bir gün önce nükleer santral semalarında tuhaf bir parıltı görmüş. Hatta içlerinden biri, bu parıltının fotoğrafını dahi çekmiş. Fotoğrafın negatifinde, gökyüzünde asılı duran dünya dışı bir nesne görülüyormuş...

– Minsk'te yolcu ve yük trenlerini yıkamışlar. Başkenti topluca Sibirya'ya nakledeceklermiş. Stalin dönemindeki kamplarda yer alan barakaları şimdiden onarıyorlarmış. Tahliye süreci kadınlar ve çocuklarla başlayacakmış. Ukraynalılar hali hazırda oraya nakliediliyormuş...

– Balıkçılar, gitgide artan bir sıklıkta hem karada hem de suda yaşayabilen amfibi balıklarla karşılaşıyor. Bu balıklar karada perdeli ayaklarının üzerinde hareket ediyor. Sırf yüzen bir göbekten ibaret, kafası ve süzgeci olmayan turnabalığı yakalamaya başlamışlar.

Buna benzer bir şey yakında insanların da başına gelmeye başlayacak. Belaruslular insansı varlıklara dönüşecek...

– Kaza değil, deprem meydana geldi. Yeraltı kabuğunda

bir şey oldu. Bir jeolojik patlama. Jeofizik ve kozmofizik güçler harekete geçti. Bu, ordunun bilgisi dahilindeydi ve bizi uyarabilirlerdi, ama gizli bilgi olduğu için paylaşılması yasaktı.

– Orman hayvanlarında radyasyon hastalığı var. Keyifsiz keyifsiz dolanıyorlar, hüzünlü bakıyor gözleri. Avcılar, korkuyla ve üzüntüyle vuruyor onları. Hayvanlarsa artık insanlardan korkmayı bıraktı. Tilkilerle kurtlar köylerin içine kadar girip sırnaşarak burunlarını sürtüyor çocuklara.

– Çernobilli insanlar çocuk sahibi olabiliyor, ama çocukların damarlarında kan yerine, ne olduğu bilinmeyen sarı bir sıvı dolaşıyor. Radyasyon yoğun yerlerde yaşadıkları için maymunların zekâlarının bu kadar geliştiğini iddia eden biliminsanları var. Üç-dört kuşak boyunca doğan çocukların hepsi birer Einstein olacak. Üzerimizde kozmik bir deney yapılıyor...

Anatoli Şimanski, gazeteci

Kartezyen Felsefe ve Utanmamak Adına Başkasıyla Birlikte Kontamine Sandviç Yemeye Dair Bir Monolog

– Kitaplar arasında yaşadım ben... Yirmi yıl boyunca üniversitede ders verdim...

Akademisyenlik... Tarihin en sevdiği dönemini seçip orada yaşayan bir insan. Tamamen o dönemle meşgul,

bütünüyle kendi alanına gömülmüş. Ve idealine... Elbette idealine gömülmüş... Çünkü o dönemdeki felsefemiz Marksizm-Leninizmdi ve tez için önerilen konular, tarımın ilerlemesi ya da bakir toprakların gelişiminde Marksizm ve Leninizmin rolü türünde başlıklardı. Ya da dünya proletaryasının öncülerinin rolü... Nihayetinde, kartezyen düşünce sistemine ayıracak vakit yoktu. Ama ben şanslıydım... Lisans araştırma ödevim Moskova'daki bir yarışmaya gönderilmişti ve oradan biri arayıp şöyle demişti: "Bu çocuğa dokunmayın. Bırakın yazsın." Ben de, İncil'i rasyonel bir perspektiften yorumlama işinin altına giren Fransız din felsefecisi Malebranche üzerine yazmıştım. 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı'ydı. Akla duyulan inanç çağı. Dünyayı açıklama becerisine sahip olduğumuz düşüncesi hâkimdi. Şimdi anlıyorum da ben şanslıymışım. Kıyma makinesinin içine düşmedim... Ya da beton karıştırıcısının içine... Bu bir mucize! Öncesinde sürekli uyarmışlardı beni: Lisans araştırma ödevi için Malebranche seçilebilirdi, enteresan da olurdu. Ancak tezim için bir konu düşünmeliydim. Ciddi bir meseleydi bu. "Lisansüstü çalışma yapman için Marksist-Leninist Felsefe Bölümü'nde kalmanı sağlıyoruz," demişlerdi. "Ama siz geçmişe göç ediyorsunuz... Farkındasınızdır sorunun..."

Gorbaçov'un perestroykası başladı... Uzun zamandır beklediğimiz bir dönemdi bu. İlk fark ettiğim şey, insanların yüzlerindeki ifadelerin nasıl da anında değişmeye başladığıydı, bir anda yüzler farklılaşmıştı. Hatta farklı şekilde yürümeye başlamıştı insanlar, yaşamın dokusundaki

bir şey düzelmişti, insanlar birbirine daha fazla gülümsüyordu. Etrafta bambaşka bir enerji hissediliyordu. Bir şeyler... Evet, bir şeyler tamamen değişmişti. Bunların nasıl da hızla gerçekleştiğine hâlâ şaşarım. Bana gelince... Ben de o kartezyen yaşamın dışına çekilmiştim birdenbire. Felsefe kitaplarının yerine artık yeni çıkan gazete ve dergileri okuyordum, perestroyka "Işıltı"sının* her sayısını sabırsızlıkla bekliyordum. Sabahları "Soyuzpeçat"** yakınlarındaki büfelerde kuyruklar oluşurdu, ne o günden önce ne de sonra öyle hevesle gazete okumadı insanlar. Yazılanlara öyle çok inandıkları bir zaman daha olmadı. Bilgiler sel gibi akıyordu... Yarım yüzyıldır özel bir arşivde saklanan Lenin'e ait politik vasiyetname yayınlanmıştı. Kitapçı raflarında Soljenitsin belirmeye başladı, ardından Şalamov... Buharin... Çok da uzak olmayan geçmişte, bu yazarların kitaplarından herhangi birini bulundurduğunuz için tutuklanabilirdiniz. Hapis cezası alabilirdiniz. Sürgündeki akademisyen Saharov geri getirildi. SSCB Yüksek Sovyet Meclisi oturumları televizyonda ilk kez yayınlandı. Bütün ülke nefesini tutmuş bir şekilde ekranlara kilitlenmişti... Konuştuk da konuştuk... Kısa zaman önce ancak mutfaklarımızda fısıltıyla dile getirdiğimiz şeyleri artık yüksek sesle anlatabiliyorduk. Kim bilir kaç kuşaktır sadece mutfaklarımızda konuşuyorduk! Orada yitip gidiyorduk! Hayallere dalıyorduk! Boşa giden yetmiş yıl... Tüm Sovyet tarihi... Artık herkes mitinglere gidiyordu. Gösterilere. Bir şeyler imzalıyor, bir şeylere karşı oy kul-

*Rusça "Ogonyok". Önemli bir süreli yayının adı. (ç.n.)

** Sovyetler Birliği döneminde süreli yayınların dağıtımını gerçekleştiren devlet birimi. (ç.n.)

lanıyorlardı. Televizyona çıkan bir tarihçiyi hatırlıyorum... Televizyon stüdyosuna Stalin kamplarının haritasını getirmişti... Sibirya'nın tümü, kırmızı bayraklarla işaretliydi. Kurapaty hakkındaki hakikatleri öğrenmiştik... Şok! Tüm toplum serseme dönmüştü! Belarus'taki Kurapaty, 1937 yılındaki toplu mezar bölgesiydi. Belaruslularla birlikte Ruslar, Lehler, Litvanyalılar da orada yatıyordu... On binlerce insan... NKVD'nin* hendekleri iki metre derinliğindeydi, insanlar iki-üç kat üst üste istif edilmişti. Vakti zamanında o yer Minsk'in epey uzağında bulunuyordu, ama sonra kent sınırlarının içine taşındı. Kentin parçası haline geldi. Tramvaya binilebiliyordu oradan. 1950'li yıllarda bölgeye fidanlar dikildi, çam ağaçları boy attı; kent sakinleri de hiçbir şeyden şüphelenmemişti, hafta sonları orada piknik yaparlardı. Kışları da kayak. Kazılar başladı... İktidar... Komünist iktidar yalan söyledi. Sıyrılmaya çalıştı. Polis, geceleyin açılmış mezarları kapatıyordu, ama gündüz hepsi tekrar kazılıp açılıyordu. Bir belgeseldeki görüntüleri izledim: Topraktan dizi dizi kafatası çıkıyordu... Ve her birinin arka tarafında bir tane delik vardı...

Bir devrimin parçasıymışız hissiyle yaşıyorduk elbette... Yeni bir tarihsel dönemin parçasıymışız hissiyle...

Esas konumuzdan uzaklaşmadım. Endişe etmeyin. Çernobil meydana geldiğinde nasıl bir ruh hali içinde olduğumuzu hatırlamak istiyorum. Çünkü tarihte şu iki şey, her daim birlikte anılacak: sosyalizmin çöküşü ve Çernobil faciası. Bu ikisi aynı döneme denk geldi. Çernobil, Sovyet-

*İç İşleri Halk Komiserliği. (ç.n.)

ler Birliği'nin çöküşünü hızlandırdı. İmparatorluğu havaya uçurdu.

Ve beni de bir politikacıya dönüştürdü...

Mayıs'ın 4'ünde... Kazanın ardından dokuzuncu gün çıktı ortaya Gorbaçov, bu elbette tam bir korkaklıktı. Şaşkınlık. Tıpkı savaşın ilk günlerindeki gibi... 1941 yılındaki gibi... Gazetelerde düşmanların entrikaları ve Batı histerisi yazılıp çiziliyordu. Sovyet karşıtlarının uydurmaca haberleri ve düşmanlarımızın yaydığı provokatif söylentiler hakkında yazılıp çiziliyordu. Dağlar tepeler ötesindeki düşmanlarımızın yaydığı söylentiler. O günlerde neler hissettiğimi hatırlıyorum... Uzunca bir süre korku duymamıştım, neredeyse bir ay boyunca herkes muallakta kaldı, yetkililerin şöyle bir açıklama yapması bekleniyordu: Komünist Parti'nin önderliğinde, biliminsanlarımız... kahraman itfaiye erlerimiz ve askerlerimiz... bir kez daha bir felaketi dize getirmiştir. Eşi benzeri olmayan bir zafer kazandılar. Çıkan kozmik yangını deney tüpüne geri soktular. Korku hemen belirmemişti, uzunca bir süre onu içimizden uzak tuttuk. Kesinlikle öyle. Evet... Evet! Şimdi anlıyorum ki, zihinlerimizde korku ile barışçıl nükleer enerji arasında bir bağlantı kurmak mümkün değildi. Tüm okul kitaplarından, okuduğumuz tüm kitaplardan... dünyaya dair zihnimizde beliren resim şöyleydi: Savaşlarda kullanılan nükleer tıpkı Hiroşima ve Nagazaki'de olduğu gibi dalga dalga kabararak gökyüzüne yükselen mantar biçiminde, meşum bir kara buluttu, insanları anında küle çeviriyordu, oysa barışçıl nükleer hiçbir zararı olmayan bir ampuldü. Çocuksu bir dünya resmi var-

dı hepimizin zihninde. Çocuk kitaplarında yaşıyorduk. Sırf biz değil, Çernobil'den sonra bütün insanlık akıllandı... Olgunlaştık. Çocuk değildik artık.

İlk günlerde geçen bazı konuşmalar:

"Bir nükleer santral yanıyormuş. Ama buraya uzakta bir yerlerde, Ukrayna'da."

"Gazetelerde okudum, muharebe araçları gönderilmiş bölgeye. Ordu gönderilmiş. Üstesinden geleceğiz!"

"Belarus'ta tek bir nükleer santral bile yok. İçimiz rahat."

Bölgeye yaptığım ilk yolculuk...

Her şeyi gri küllerle kaplanmış halde bulacağımı düşünerek gitmiştim oraya. Kapkara kurumla kaplı halde. Bryullov'un tablosu "Pompei'in Son Günü"nde olduğu gibi. Ama oraya vardığımda... Oraya vardığımda, her şey çok güzel görünüyordu. Öylesine güzeldi her şey! Çayırlar çiçeklenmiş, ormanlara yumuşak bir ilkbahar yeşili hâkim. Yılın o zamanını öyle severim ki... Her şey canlanır... Serpilir ve şarkılar söyler... Beni en çok çarpan şey, güzellikle korkunun bir araya gelişiydi. Korku güzellikten ayrılamıyordu artık, güzellik de korkudan. Her şey altüst olmuştu... Şimdi anlıyorum bunu, altüst olmuştu... Ölüme dair tanıdık olmayan bir duygu vardı...

Grup halinde gitmiştik bölgeye... Bizi kimse yollamamıştı. Muhalefette yer alan bir grup Belarus milletvekiliydik. Ne zamanlardı onlar! Ne zamanlardı! Komünist yetkililer geri çekiliyordu... Güç ve güven kaybediyorlardı. Her şey sendeliyor, yalpalıyordu. Ancak yerel yetkililer bizi hiç de dostça karşılamadı: "Elinizde bir izin belgesi var mı? İn-

sanları galeyana getirmeye hakkınız var mı? Soru sormaya? Size bu görevi kim verdi?" Yukarıdan aldıkları talimatları ima ederek: "Paniğe kapılmayın. Talimatları bekleyin." Sanki diyorlardı ki; siz şimdi halkı ürküteceksiniz, oysa bizim planları uygulamamız lazım. Buğday ve et kotalarını tutturmalıyız. İnsanların sağlığı için değil, planları gerçekleştiremeyiz diye endişeleniyorlardı. Belarus Cumhuriyeti'nin kotalarını, Sovyetler Birliği genelindeki kotaları... Üst makamlardan korkuyorlardı. Üst makamlarda bulunanlar da kendilerinin üstünde olanlardan korkuyordu, bu korku zinciri böylece ta genel sekretere kadar uzanıyordu. Gökyüzüne yakın bir yerlerdeki mevkiinden tek bir adam her şeye karar veriyordu. İktidar piramidi işte böyle inşa edilmişti. Tepesinde çar vardı. Şu an tepede komünizmin çarı var. "Buradaki her şey kontamine halde," diye durumu açıklamıştık. "Ürettiğiniz gıdaların hiçbiri yenmemeli." – "Provokatörsünüz. Düşman ajitasyonu çekmeyin bize. Hemen şimdi telefon açıyoruz... Sizi rapor edeceğiz..." Açtılar telefonu. Durumu gerekli mercilere bildirdiler...

Malinovka Köyü... Metrekarede 50 curie...

Okul binasına girdik:

"Nasılsınız?"

"Hepimiz korktuk elbette. Ama bizi teskin ettiler: Evlerin damlarını yıkamamız yeterliymiş, su kuyularını da plastik filmle kapatmalıymışız, bir de sokaklara asfalt dökülmeliymiş. Böylece burada yaşamayı sürdürebilirmişiz! Gerçi, neden bilmem, kediler sürekli kaşınıyor, atların sümüğü de yerlere kadar sarkıyor."

Okul müdürü beni evine davet etti. Öğle yemeğine. Ev

yeniydi, iki ay önce ev hayırlama partisi vermiş. Belarusçada bu geleneğe "vhodini" deniyor; birinin yeni bir eve taşınması anlamına geliyor. Evin yakınında sağlam bir ahır ve bir yeraltı mahzeni var. Vaktinde Gulag çiftliği diye bilinen yerlerden, bu insanlar mülksüzleştirilmişti işte. Görünce gözünüzü alamayacağınız, gıpta edeceğiniz mülkler bunlar.

"Ama yakında buradan gitmeniz gerekecek."

"Ne münasebet! Buraya çok emek verdik."

"Dozimetreye bir bakar mısınız lütfen..."

"Akın akın geldiler buraya... Ah o pislik biliminsanları yok mu! Bir bırakmadılar ki huzur içinde yaşasın insanlar!"

Okul müdürünün kocası el sallayıp çayıra atını almaya gitti. Bana hoşça kal demedi.

Çudyan Köyü... Metrekarede 150 curie...

Kadınlar bostanları ekiyor, çocuklar sokaklarda koşuşturuyor. Köy sınırında erkekler, yeni bir ahşap ev için kalas kesiyor. Arabayla yakınlarında bir yerde durduk. Etrafımızı çevrelediler. Sigara istediler.

"Başkentte durumlar nasıl? Votka veriyorlar mı size? Biz burada kuruduk gittik. Kendi içkimizi kendimiz mayalamak zorunda kaldık. Kendisi ağzına sürmüyor diye bize de içkiyi yasakladı Gorbaçov."

"Aa... Demek milletvekilisiniz... Burada tütünle ilgili sorun yaşıyoruz.

"Beyler," diye anlatmaya başlıyoruz, "kısa süre sonra buradan ayrılmanız gerekecek. İşte dozimetre... Bir baksanıza şuna: Şu an bulunduğumuz yerdeki radyasyon düzeyi, normal miktarın yüz katı."

"Aman, çok da umurumuzda... Aa... Sizin dozimetre-

nizle işimiz olmaz! Sen çekip gideceksin, ama biz burada kalacağız. Alın da kıçınıza sokun o dozimetreyi!"

Titanik filmini birkaç kez izlemişimdir, bizzat gördüğüm bir şeyi hatırlattı bana o film. Gözlerimin önünde cereyan etmişti... Çernobil'in ilk günlerinde aynısını yaşadım... Her şey tıpkı *Titanik*'teki gibiydi, insanlar tıpatıp aynı şekilde davranıyordu. Psikolojileri aynıydı. Hemen fark etmiştim. Hatta karşılaştırma bile yaptım... Geminin altında halihazırda delik açılmış, devasa dalgalar dip ambarları kaplıyor, varilleri, sandıkları önüne katıp sürüklüyor... İlerliyor... Önündeki engelleri bir bir yok ediyor... Ama aynı anda yukarısı ışıl ışıl. Müzik devam ediyor. Şampanya servis ediliyor. Aile içi laf dalaşları sürüyor, aşk serüvenleri başlıyor. Su, çağlayarak ilerliyor... Merdivenleri tırmanıyor... Kamaralara giriyor...

Işıl ışıl yukarısı. Müzik devam ediyor. Şampanya servis ediliyor...

Zihniyetimiz ayrı bir konu. Bizim için duygular önceliklidir. Büyüklüğümüz oradan gelir, yaşamlarımızı duygular yüceltir ve aynı zamanda yine duygulardır yıkıcı olan. Akılcı bir seçim bizim için hep eksiktir. Davranışlarımızı kalbimiz yönlendirir, aklımız değil. Köyde bir bahçeye adım attığınız an, artık onların misafirisinizdir. Mutlu olurlar. Telaşlanırlar... Başlarını iki yana sallayarak: "Ah, taze balığımız yok, ikram edecek hiçbir şey yok", "Süt ister misiniz biraz? Hemen bir fincan doldurayım." Bırakmazlar da sizi. Küçük kulübelerine davet ederler. Gruptan bazıları çekinmişti, ama ben davete sevindim. İçeri girdim. Masaya oturdum. Kon-

tamine olmuş sandviçlerinden yedim, çünkü hepsi bunları yiyordu. Onlarla bir bardak bir şey içtim. Hatta bunu yapabildiğim için kendimle gurur bile duydum. Yapabilmiştim! Evet... Evet! Kendime dedim ki: "Bu adamın hayatındaki herhangi bir şeyi değiştirebilecek durumda değilim, bundan utanç duymamak için elimden gelen tek şey, onunla birlikte kontamine olmuş sandviç yemek. Onun kaderini paylaşmak." Kendi yaşamlarımıza dair yaklaşımımız böyle işte. Oysa bir karım ve iki çocuğum var, onlara karşı bir sorumluluğum var. Cebimde bir dozimetre duruyor... Ancak şimdi anlıyorum, bizim dünyamız böyle, biz buyuz. On yıl önce, böyle biri olduğum için kendimle gurur duymuştum, ama bugün, böyle biri olduğum için utanç duyuyorum. Ancak bugün olsa yine o masaya oturur, o lanet sandviçi yine yerdim. Düşündüm durdum... Nasıl insanlar olduğumuzu düşündüm. O lanet sandviç hiç aklımdan çıkmadı. Kalbime kulak verince onu yemem lazımdı, aklıma kulak versem yememem gerekirdi. Bir yazar ne güzel anlatmış; yirminci yüzyılda... Ve şimdi hatta 20. yüzyıla adım atmışken, bizlere 19. yüzyıl edebiyatında öğretildiği şekilde yaşıyoruz hâlâ. Tanrım! Bir soru sıklıkla kemiriyor içimi. Bu konuyu birçok kişiyle de tartıştım... Kimiz biz allasen? Kim?

Artık merhum bir helikopter pilotunun dul eşi olan bir kadınla vaktinde ilginç bir sohbetimiz olmuştu. Zeki bir kadındı. Oturup uzun uzun konuşmuştuk. O da anlamak istiyordu... Kocasının ölümünden bir anlam çıkarmak, nedenini anlamak istiyordu. Böylece ölümünü kabullenebilecekti. Başaramadı. Helikopter pilotlarının reaktör üzerinde

nasıl çalıştıklarını birçok kez okudum gazetelerde. Önce, aşağıya kurşun levhalar bırakmışlar helikopterlerden, ama levhalar, artlarında tek bir iz bile bırakmadan boşluğun içinde yok olmuş, o sırada biri, kurşunun 700 derece sıcaklıkta eriyerek buharlaştığını hatırlamış, aşağıdaki sıcaklık ise 2000 dereceymiş. Bunun ardından aşağıya çuvallar dolusu dolomit ve kum bırakmışlar. Yukarı yükselen toz yüzünden pilotların uçuş yaptığı yükseklikte etraf gece gibi kararmış. Zifiri karanlık. Göğe yükselen toz kolonları yüzünden. İsabetli "bombalama" yapabilmek için pilot kabinlerinin pencerelerini açıp uçağın eğim ayarını çıplak gözle yapmışlar: sola-sağa, yukarı-aşağı. Radyasyon miktarı inanılmazmış! Gazetelerdeki haber metinlerinin başlıkları hâlâ hatırımda: "Gökyüzündeki Kahramanlar", "Çernobil Şahinleri". Ve karşımda bu kadın... Kafasında dönüp duran bazı soruları bana itiraf etti: "Gazetelerde kocamın bir kahraman olduğunu yazıyorlar. Evet, o bir kahraman. Peki ama ne demek kahraman? Ben tanığım, kocam dürüst ve görevine bağlı bir subaydı. Disiplinliydi. Çernobil'den döndükten birkaç ay sonra hastalandı. Kremlin'de onu bir madalyayla ödüllendirdiler, oraya gidince yoldaşlarını da görmüş oldu, hepsi de kocam gibi hastaydı. Ama yeniden bir araya geldikleri için sevinmişlerdi. Kremlin'den eve mutlu döndü... Madalyayla döndü... O zaman şunu sordum ona: "Bu kadar ağır etkilenmemeyi beceremez miydin? Sağlığına daha fazla dikkat edemez miydin?" – "Biraz daha fazla düşünmüş olsam muhtemelen bunu başarabilirdim," dedi. "Üzerimizde düzgün koruyucu kıyafetler olmalıydı, özel gözlükler

ve maskeler. Ne koruyucu kıyafetimiz, ne gözlüğümüz, ne de maskemiz vardı. Biz de temel güvenlik prosedürlerine uyma gayreti göstermedik. Bunu düşünmedik..." O sırada hiçbirimiz pek düşünmedik doğrusu... Ne yazık ki, onun öncesinde de pek düşündüğümüz söylenemez... Kültürümüzdeki yerleşik bakış açısına göre, kendini düşünmek egoizmdir. Ruhun zafiyetidir bu. Hep senden daha önemli bir şey vardır. Senden ve senin hayatından daha önemli bir şey.

Yıl 1989... 26 Nisan, Çernobil'in üçüncü yıl dönümü. Felaketin üzerinden üç yıl geçmişti. Otuz kilometrelik alandaki bütün insanlar bölgeden tahliye edilmişti, ancak iki milyondan fazla Belaruslu hâlâ kontamine olmuş yerlerde yaşıyor. Onlar unutuldu. Belarus muhalefeti o gün için bir protesto gösterisi çağrısı yapmıştı, yetkili makamların buna yanıtı ise o günü "Gönüllü Cumartesi"* ilan etmek oldu. Kenti kızıl bayraklarla donattılar, o sıralar kolay bulunmayan, füme sucuk, çikolatalı şekerleme, hazır kahve gibi lezzetli yiyecek ve içeceklerin bulunduğu mobil yemek büfeleri getirdiler. Her köşeden bir polis arabası fırlıyordu. Sivil kıyafetle görev yapan polisler de vardı... Fotoğraf çekiyorlardı etrafta... Ama... yeni bir durum! Kimse ilgilenmiyordu polislerle, kimse onlardan korkmuyordu, oysa korkarlardı önceden. İnsanlar Çelyuşkin Kahramanları Parkı'nda toplanmaya başladı... Geldikçe geliyorlardı. Saat ona yaklaşırken yirmi-otuz bin kişi toplanmıştı bile (bu rakamları daha son-

*Rusçası "subbotnik". Yurttaşların toplum hizmeti kapsamında cumartesi günleri, herhangi bir ücret almadan yerine getirdiği temizlik işi görevini ifade eder. Türkçe ve İngilizce gibi dillere "gönüllü" (volunteer) ifadesiyle girmiş olsa da zorunlu toplum hizmetine işaret eder. (ç.n.)

ra televizyonda yayınlanan polis tahminlerinden aldım) ve her dakika kalabalık daha da artıyordu. Bu kadarını biz de beklemiyorduk... Her şey gitgide büyüyordu... Bu insan denizinin önüne kim set çekebilirdi ki? Tıpkı planladığımız gibi, saat tam onda, Lenin Bulvarı üzerinden mitingin yapılacağı kent merkezine doğru yürüyüş başladı. Yol boyunca yeni gruplar katılıyordu aramıza, insanlar alt caddelerde, ara sokaklarda, geçitlerde yürüyüş kortejini bekliyordu. Bir söylenti yayılmaya başladı: Polislerle askeri devriyeler kente giriş yollarını kapamış, başka yerlerden gelen protestocuların bulunduğu otobüs ve arabaları durdurup hepsini geri gönderiyorlarmış. Ama bu söylenti yüzünden hiç paniğe kapılan olmamıştı. İnsanlar araçlardan inip yürüyerek bize doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu durum megafonla kitleye ilan edildi. Yürüyüş halindeki kitleden güçlü bir "Yaşasın!" çığlığı duyuldu. Balkonlar tıklım tıklım doluydu... İnsan kaynıyordu balkonlar da, pencere kanatlarını ardına kadar açmışlardı, pencere pervazlarına çıkmışlardı. Bize el sallıyorlardı. Şallarını, ellerindeki küçük bayrakları sallıyorlardı. İşte o zaman fark ettim... Etraftaki herkes de bunu konuşuyordu... Polisler ortadan kaybolmuştu, sivil polisler de fotoğraf makineleriyle birlikte sırra kadem basmıştı... Şimdi anlıyorum emir alıp avlulara çekildiklerini, kendilerini üstü brandalarla örtülmüş arabalara kapattıklarını. İktidar saklanmıştı... Neler olacak diye izliyordu... İktidar korkmuştu... Hem yürüyüp hem ağlıyordu insanlar, herkes el ele tutuşmuştu. Ağlıyorlardı, çünkü korkularını yenmişlerdi. Korkularından özgürleşmişlerdi...

Miting başladı... Ve uzun süredir bu mitinge hazırlan-

mış, konuşmacı listesi üzerine uzun uzun tartışmış olsak da, o liste bir anda bir kenara bırakıldı. Hızlıca hazırlanan platforma kendiliğinden çıktı herkes, Çernobil çevresindeki yerlerden gelen sıradan insanlar ellerinde hazır metin olmadan doğaçlama konuşmalar yaptı. Konuşmacı listesi kendiliğinden o anda düzenlendi. Çernobil'in tanıklarını dinledik... Tanıklar yaşadıklarını anlattı... Tanınmış simalardan sadece kazanın izlerini silmek üzere kurulan merkezin eski yöneticilerinden biri olan akademisyen Velihov konuşma yaptı, ama neler söylediğini hiç hatırlamıyorum. Başkalarının konuşmaları kaldı aklımda...

İki çocuklu bir kadın konuşma yapmıştı... Bir kızı, bir de oğlu vardı...

Çocuklarını da alıp çıkmıştı platforma: "Uzun zamandır gülmüyor çocuklarım. Haylazlık yapmıyorlar. Avluda koşuşturmuyorlar. Bunları yapacak takatleri yok. İhtiyarlara benziyorlar."

Temizlik çalışmalarına katılan bir kadın konuşmuştu...

Elbisesinin kolunu sıyırıp kalabalığa kollarını gösterince herkes, kadının kollarının yara bere içinde olduğunu gördü. Her tarafı kabuklarla kaplıydı. "Reaktör yakınlarında çalışan erkeklerimizin kıyafetlerini yıkadım," dedi kadın. "Çamaşırların çoğunu elde yıkadık, çünkü yeterli sayıda çamaşır makinesi verilmedi bize. Olanlar da aşırı yüklenme yüzünden hemencecik bozuldu."

Genç bir doktor konuşmuştu...

Konuşmasının başında Hipokrat yeminini okudu ezberden... Sonra, üzerilerine "gizli" ya da "çok gizli" damgası

vurularak radyasyon kaynaklı hastalıklarla ilgili verilerin nasıl hasıraltı edildiğini anlattı. Tıp ve bilim siyasete alet olmuştu...

O miting, Çernobil halk mahkemesiydi aslında.

İtiraf edeyim... Bunu gizleyemeyeceğim; o gün hayatımın en anlamlı günüydü. Mutluyduk.

Ertesi gün ise bizler, yani mitingi düzenleyenler, emniyete çağrıldık, binlerce kişilik bir kalabalıkla bulvarı kapattığımız ve toplu ulaşımı engellediğimiz gerekçesiyle hakkımızda dava açılmıştı. Mitingde yasaklı sloganlar atılmış. Ceza kanununun "kasıtlı holiganlık" ile ilgili maddesi uyarınca her birimize on beşer günlük hapis cezası verildi. Cezayı onaylayan hâkimin ve bizi hapishaneye götüren polis memurlarının yüzünde utanç vardı. Hepsi utanç içindeydi. Ama biz gülüşüyorduk... Evet... Evet! Çünkü mutluyduk...

Artık önümüzde şöyle bir soru vardı: Ne yapabiliriz? Başka ne yapmak lazım?

Çernobil'den etkilenen köylerden birinde, Minsk'ten geldiğimizi öğrenen bir kadın önümüzde diz çöktü: "Çocuğumu kurtarın! Onu yanınızda götürün! Nesi olduğunu anlayamıyor bizim doktorlar. Boğulacak gibi oluyor sürekli, yüzü morarıyor. Ölüyor oğlum." (*Susuyor.*)

Hastaneye gittim. Çocuk daha. Yedi yaşında. Tiroid kanseri. Kafası biraz dağılsın istedim, espri yapmaya başladım. O ise yüzünü duvara doğru döndürüp, "Yalnız, sakın bana ölmeyeceğimi söylemeye kalkmayın. Öleceğimi biliyorum," dedi.

Bilimler Akademisi'nde... Yanılmıyorsam, oradaydı...

Bana, bir insanın "sıcak parçacıklar" yüzünden yanan akciğerlerinin röntgen filmini gösterdiler. Yıldızlarla dolu gökyüzü gibiydi röntgen filmi. "Sıcak parçacıklar", yanan reaktörün üzerine kum ve kurşun döküldüğü zaman ortaya çıkan mikroskobik radyoaktif parçacıklardı. Kurşun, kum ve grafit atomları bir araya gelince bu parçacıklar patlamalarla gökyüzünde yükselmişti. Geniş mesafelere yayılmışlardı... Yüzlerce kilometrelik alana... Solunum sistemi aracılığıyla insanların bedenlerine nüfuz ediyorlardı artık. En fazla ölüm oranına, traktör ve kamyon sürücüleri arasında rastlanıyordu; yani, toprağı süren insanlar veya toz toprak içindeki köy yollarında araç süren insanlar arasında. Bu parçacıkların nüfuz ettiği herhangi bir organ, röntgen filmlerinde "parıldar". Işıl ışıl yüzlerce minik delik, tıpkı bir süzgecin üzerindeki delikler gibi. O parçacıkların nüfuz ettiği insan ölür... Yanar... İnsan ölümlüdür, ama o "sıcak parçacıklar" ölümsüz. İnsan ölür ve bin yıl sonra tamamen toprağa, toza dönüşür, "sıcak parçacıklar" ise, bin yıl geçse de yaşamlarını sürdürür. Ve tozları, hâlâ insan öldürme becerisine sahiptir... (*Susuyor.*)

O gezilerden sonra geri döndüm... Gördüklerimi içimde tutamıyordum artık. Anlattım... Eşim, dilbilim eğitimi almış biri, o güne dek politikaya asla ilgi göstermemişti, spora duyduğu kayıtsızlığa benzer bir kayıtsızlıkla yaklaşırdı politikaya, ama artık durup durup aynı soruyu yöneltiyordu bana: "Ne yapabiliriz? Başka ne yapmak lazım?" Ve hemen işe koyulduk, aklıselim bir bakış açısına göre imkânsız bir şeye soyunmuştuk. Böyle bir şeyi insan ancak bir

ayaklanma sırasında, bir manevi özgürleşme anında uygun bulabilir. Öyle bir zamandı işte... Gorbaçov dönemi... Umutlu zamanlar! İnançlı! Çocukları kurtarmaya karar verdik. Belaruslu çocukların içinde bulunduğu tehlikeyi tüm dünyaya duyurmaya. Yardım istemeye. Çığlık çığlığa haykırmaya. Tüm çanları çalmaya! Yetkililer susuyordu, kendi halklarına ihanet etmişlerdi, biz susmayacaktık. Ve hızla... Büyük bir hızla... Kendini bu işe adamış bir grup destekçi ve aynı şekilde düşünen insan bir araya geldi. Parolamız da vardı: "Ne okuyorsun? Soljenitsin, Platonov? Hoş geldin aramıza." Günde on iki saat çalışıyorduk. Teşkilatımız için bir isim bulmalıydık... Onlarca seçeneği gözden geçirip en yalın olanında karar kıldık: "Çernobilli Çocuklar" Vakfı. O günlerde içimizden geçen şüpheleri, aramızdaki tartışmaları, duyduğumuz korkuları şu an ne anlatmak mümkün ne de tahmin etmek. Bizimki gibi sayısız vakıf var bugün, ama on yıl önce bu yola ilk biz çıktık. İlk sivil inisiyatif bizdik... Hiçbir üst mercii tarafından görevlendirilmemiştik... Tüm yetkililerin tepkisi birbiriyle aynıydı: "Vakıf mı? Ne vakfı? Bu tür faaliyetler için Sağlık Bakanlığımız var ya."

Şimdi anlıyorum ki, Çernobil bizleri özgürleştirdi... Özgür olmayı öğrendik...

Gözümün önünden gitmez... (*Gülüyor.*) Gözümün önünden hiç gitmez şu sahne... İnsani yardım malzemesi taşıyan ilk soğutuculu kamyonlar apartmanımızın bahçesine giriş yapmıştı. Ev adresimize gelmişti malzemeler. Dairemizin penceresinden aşağıya baktığımda, tüm o malzemeyi nasıl boşaltacağımızı ve hepsini nerede muhafaza edeceği-

mizi kestirememiştim. Gayet iyi hatırlıyorum, Moldova'dan gelmişti araçlar. 17-20 ton meyve suyu, kurutulmuş meyve ve bebek maması gelmişti. O ara bazı söylentiler dolanıyordu etrafta; radyasyonun etkisini azaltmak için bol bol meyve tüketmek, yemeklerde bolca et kullanmak gerektiği söyleniyordu. Arkadaşlarımı aradım, kimi kır evindeydi, kimiyse işte. Eşimle birlikte malzemeleri indirmeye başladık, ancak vakit geçtikçe apartmandaki komşularımız teker teker aşağıya inmeye başladı (apartmanımız da dokuz katlı bir binaydı sonuçta), yoldan geçen insanlar da durup şunu sordu: "Bu araçlar niye burada?" – "Çernobil çocukları için yardım malzemesi getirdiler." Yanıtı duyunca, o sırada yaptıkları işi bir kenara bırakıp hemen kolları sıvadılar. Gece olduğunda kamyonlardaki malzemeler boşaltılmıştı. Yükleri kilerlere ve otoparka yerleştirdik, ayrıca bir okulla da anlaştık. Sonradan kendimize çok güldük... Ama yardım malzemelerini kontamine olmuş bölgelere götürüp dağıtıma başladığımızda... İnsanlar çoğunlukla yereldeki okul binalarında ya da Kültür Evi'nde bir araya gelmişti... Şimdi şöyle bir şey geldi aklıma o zamanlardan... Vetka bölgesindeki bir olay... Genç bir karı-koca vardı... Herkes gibi onlara da küçük kavanozlarda bebek maması ve karton kutularda meyve suyu verilmişti. Adam birden oturup ağlamaya başladı. O kavanozlar ve karton kutular artık çocuklarını kurtaramazdı, iş işten geçmişti, bir faydası olmazdı! Ama adamın ağlamasının nedeni, o verilen malzemenin unutulmadıklarını göstermesiydi. Birileri onları hatırlamıştı. Bu, hâlâ umut var demekti.

Çağrımıza dünyanın her köşesinden yanıt gelmişti...

Çocuklarımızın tedavi için İtalya'ya, Fransa'ya, Almanya'ya götürülmesi kararlaştırıldı. Lufthansa Havayolları onları Almanya'ya ücretsiz taşıdı. Alman pilotlar bu sürece dahil olmak için başvuruda bulundu, aralarında seçim yapıldı. En iyi pilotlar geldi buraya. Çocuklar uçaklara doğru yürürken hepsinin yüzü bembeyazdı. Sessiz sessiz ilerliyorlardı. O ara tuhaf şeyler de olmadı değil hani... (*Gülüyor.*) Çocuklardan birinin babası telaşla ofisime gelip oğlunun belgelerini geri vermemi istedi: "Orada çocuklarımızın kanını alacaklar! Onların üzerinde deney yapacaklar!" Elbette, o korkunç savaşın anıları belleklerden hâlâ silinmedi... Halk hatırlıyor olanları... Ama burada başka türlü bir şey daha var: Bizler uzun süre tel örgüler ardında yaşadık. Sosyalist kutupta. Bu kutbun dışında kalan dünyadan korktuk... Onu hiç tanımıyorduk... Çernobilli anne babalar ise apayrı bir vakaydı. Düşünce yapımıza dair konuşmaya devam... Sovyet zihniyetine dair konuşmaya... Çöktü... Sovyetler Birliği dağıldı... Ama insanlar hâlâ, artık var olmayan o büyük ve güçlü ülkeden gelecek yardımı bekliyor. Benim teşhisim şöyle... Anlatayım ister misiniz? Hapishane ile anaokulu karışımı bir şey sosyalizm. Sovyet sosyalizmi böyle bir şey. İnsanlar, ruhlarını, bilinçlerini, yüreklerini verdi devlete ve karşılığında günlük tayınını aldı. İşe biraz şans da karıştı; kimilerinin tayını daha büyük, kimilerininki daha küçük oldu. Aynı olan tek şey, karşılığında ruhlarını vermeleriydi. En fazla çekindiğimiz konu, vakfımızın bu tür tayın dağıtan bir kuruluşa dönüşmesiydi. Çernobil tayını dağıtan bir vakfa... İnsanlar ise beklemeye ve şikâyet etmeye alışmış-

tı: "Ben Çernobilliyim. Yardımı almam lazım, çünkü ben Çernobilliyim." Şimdi anlıyorum ki, Çernobil, ruhumuz ve kültürümüz için büyük bir sınavdı.

Birinci yıl, beş bin öğrenciyi yurtdışına yolladık, ikinci yıl on bine çıktı bu rakam, üçüncü yıl da on beş bine...

Peki siz konuştunuz mu Çernobilli çocuklarla? Yetişkinler dışında çocuklarla da konuştunuz mu? Sıkça hiç beklenmedik argümanlar üretiyor çocuklar. Bir felsefeci olarak sürekli şaşırtıyorlar beni. Örneğin... Kız çocuklarından biri bana, seksen altı yılı sonbaharında sınıfça tarlaya gönderildiklerini anlatmıştı... pancar ve havuç toplamaları için. Her adımda ölü fareler çıkıyormuş karşılarına, onlar da gülüşüyormuş; "İşte şimdi fareler, böcekler ve solucanlar ölüyor, sonra tavşanlarla kurtlar ölecek. Onların ardından da biz," diye gülüşüyorlarmış. En son insanlar ölecekti. Hayvanların ve kuşların bulunmadığı bir dünyanın neye benzeyeceğini hayal etmeye başlamışlardı. Farelerin bulunmadığı bir dünya... Bir süreliğine yaşayan tek canlı insan olacaktı. Yapayalnız. Sinekler bile uçuşmayacaktı etrafta. O çocukların yaşları on iki ile on beş arasında değişiyordu. Ve tam da böyle bir gelecekleri olacağını düşünüyorlardı.

Başka bir kız çocuğuyla konuşmuştum. Piyonerlerin düzenlediği yaz kampına gitmiş ve orada bir oğlanla arkadaşlık kurmuş. "Çok iyi bir çocuktu," diye anımsıyordu arkadaşını, "tüm zamanımızı birlikte geçiriyorduk." Ancak daha sonra, oğlanın arkadaşları ona kızın Çernobilli olduğunu söylemiş, oğlan da bir daha kızın yanına bile yaklaşmamış. Sonrasında yazıştık da o kızcağızla. "Şu an, geleceğimle ilgili

düşününce," diye yazmış, "okulumu bitirip, nereden geldiğimi kimsenin bilmeyeceği, çok ama çok çok uzak bir yerlere gitmeyi hayal ediyorum. Orada beni sevecek biri çıkar karşıma. Ben de unuturum her şeyi..."

Kaydedin bunları, kaydedin... Evet, evet! Yoksa hepsi silinecek hafızalardan ve yok olacak. Her şeyi tek tek not etmediğime üzülüyorum ben şimdi... Bir hikâyem daha var... Kontamine olmuş bir köye varmıştık. Okulun orada çocuklar top oynuyordu. Top, çiçek tarhlarından birinin içine yuvarlandı, çocuklar tarhın etrafını sardı, bir aşağı bir yukarı dolandılar, ama hamle yapıp topu almaya korktular. Başta sorunun ne olduğunu hiç anlamadım. Teorik olarak konuya vakıftım, ama burada yaşayan biri değildim, sürekli teyakkuz halinde olma alışkanlığım gelişmemişti, normal dünyadan gelmiştim ben. Adım adım çiçek tarhına doğru ilerledim. Çocuklar hemen bağrışmaya başladı: "Hayır! Hayır, amca! Hayır!" Geride kalan üç yıl içinde (anlattığım olay 1989 yılında olmuştu) çocuklar, çimenlere oturmamak ve çiçek toplamamak gerektiği fikrini iyice özümsemişlerdi. Ağaçlara da tırmanmamak gerekiyordu. O çocukları yurtdışına götürüp, "Hadi, ormana gidin, nehre gidin! Yüzün, güneşlenin," dediğimizde, ne kadar tedirgin bir şekilde suya girdiklerini... ellerini çimenlere ne kadar ürkerek sürdüklerini görmeniz lazımdı. Ama sonra... Sonra... Öyle büyük bir mutluluk yaşadılar ki! Artık yeniden suya atlayabiliyor, kumlara uzanabiliyorlardı. Sürekli buketlerle dolanıyorlardı ellerinde, yabani çiçeklerden taçlar örüyorlardı. Ne düşünüyorum şu an, biliyor musunuz? Ne düşünüyorum... Evet,

onları yurtdışına götürüp tedavi görmelerini sağlayabiliriz, ama bildikleri o eski dünyayı nasıl geri vereceğiz onlara? Geçmişlerini onlara geri vermemiz mümkün mü? Ya da geleceklerini?

Bir soru var karşımızda... Yanıtlamak zorunda olduğumuz bir soru: Kimiz biz? Bu soruyu yanıtlamadan hiçbir şey değişmeyecek. Yaşam bizim için ne anlama geliyor? Özgürlük bizim için ne anlama geliyor? Bizler özgürlüğü ancak hayal edebiliyoruz. Özgür olabilirdik, ama özgürleşemedik. Yine başaramadık bunu. Yetmiş yıl boyunca komünizmi inşa ettik, bugün ise kapitalizmi inşa ediyoruz. Eskiden Marx'a tapıyorduk, şimdiyse dolara. Tarih sayfaları arasında kaybolduk. Çernobil üzerine düşününce, yeniden buraya, bu noktaya dönüyor insan: Kimiz biz? Kendimize ve yaşadığımız dünyaya dair nasıl bir içgörü edindik? Askeri müzelerimizde (ki bizde bu müzelerin sayısı, sanat müzelerinin sayısından fazla), eski makineli tüfekler, süngüler, el bombaları sergileniyor, bahçelerinde de tanklar ve havan topları bulunuyor. Öğrenciler okul gezileriyle bu müzelere getiriliyor ve onlara gösterilen şey: Savaş budur. Savaş işte böyle bir şeydir... Oysa artık savaş, öyle bir şey değil... 26 Nisan 1986 tarihinde yine bir savaşa girdik biz. O savaş henüz sona ermedi...

Peki ya biz... Biz kimiz?

Gennadiy Gruşevoy,
Belarus Parlamentosu vekili,
"Çernobilli Çocuklar" Vakfı Başkanı

Uzun Zaman Önce Ağaçlardan İnmiş Olmamıza Rağmen O Ağaçlardan Henüz Tekerlek Üretme Yolunu Bulamamış Olmamıza Dair Bir Monolog

– Oturun lütfen... Biraz daha yaklaşın... Yalnız, sizinle açık konuşayım; gazetecileri sevmem ben, onlar da bana pek iyi davranmaz.

– Neden peki?

– Bilmiyor musunuz cidden? Sizi uyaran kimse olmadı mı? Niye buraya, büroma geldiğiniz şimdi anlaşıldı. Nahoş biri olarak kabul edilirim. Gazeteci meslektaşlarınız böyle bir paye uygun gördüler bana. Buralarda herkes bağırıp çağırır, bu topraklarda kesinlikle yaşanmaz, derler. Bense bunun mümkün olduğunu söylerim. Bu topraklarda nasıl yaşanacağını öğrenmek gerek. Bu, cesaret ister. Yoksa vuralım kilidi kontamine olmuş bölgeye, ülkenin üçte birlik kısmının etrafına dikenli teller döşeyelim, öylece terk edelim, kaçıp gidelim. Nasıl olsa bir sürü toprağımız var, değil mi! Hayır! Bir taraftan, antibiyolojik bir medeniyetimiz var, doğanın en korkunç düşmanı insan; fakat öte yandan, yaratıcı bir varlıktır insan. Dönüştürür dünyayı. Eyfel Kulesi'ni düşünün örneğin ya da bir uzay gemisini... Ancak ilerleme kurban ister, ne kadar çok ilerlenirse, kurban sayısı da o oranda artar. Savaştakinden aşağı kalmaz kurban sayısı, bu artık son derece net. Hava kirliliği, toprak kirliliği, ozon tabakasındaki delikler... Küresel iklim değişikliği meydana geliyor. Ve bizler dehşete kapılıyoruz. Ancak bilgi, tek başına suçlu ya da hatalı olamaz. Çernobil... Kim suçlu

orada; reaktör mü, insan mı? Hiç tartışmasız, insan. Reaktörü kötü işletti, çok korkunç hatalar yaptı. O hataların sonucudur Çernobil. İşin teknik kısmına derinlemesine girmeyeceğiz... Ama hakikat zaten ortada. Yüzlerce komisyon ve uzman çalıştı bu konuda. İnsanlık tarihinin en büyük teknolojik felaketi, kayıplarımız astronomik düzeyde oldu. Maddi kayıplarımızı az çok hesaplayabiliyoruz. Peki ya maddi olmayan kayıplarımız? Çernobil bizim hayal gücümüzü yerle bir etti. Geleceğimizi mahvetti. Gelecekten korkuyoruz... Bu durumda, ne gerek vardı ki ağaçtan inmeye ya da ağacı doğrudan tekerleğe dönüştürmenin bir yolunu bulmuş olmamız lazımdı. Verilen kurban sayısı açısından bakınca, dünyada ilk sırada Çernobil değil, otomobiller bulunuyor. Peki niçin kimse otomobil üretimini yasaklamıyor? Bisikletle ya da eşek üstünde dolaşmak daha güvenli... Ya da at arabasıyla gezinmek...

İşte bu noktada susuyorlar... Bana muhalif olanlar bu noktada sessizliğe gömülüyor...

Suçluyorlar beni... Bana şunu soruyorlar: "Buradaki çocukların radyoaktif süt içmesine ne diyorsunuz? Radyoaktif meyve yemeleri sizce iyi bir şey mi?" Bütün bunları kötü buluyorum. Çok kötü hem de! Ancak, şunu da göz ardı etmiyorum; bu çocukların bütün bunları düşünmekle yükümlü anne ve babaları, bizim de bir hükümetimiz var. Bir şeye karşıyım... Mendeleyev'in periyodik cetvelini hiç öğrenmemiş ya da artık unutmuş insanların bize hayatlarımızı nasıl yaşayacağımızı öğretmesine karşıyım. Bu insanların bizi korkutup sindirmesine karşıyım. Halkımız

her daim devrim ve savaş korkusuyla yaşadı. O elleri kana bulanmış vampir... Şeytan! Stalin'in korkusuyla... Şimdi de o şeytan, Çernobil... Sonra da insanlarımız niye böyle diye şaşırıp duruyoruz. Niye özgür değiller, özgürlükten niye böyle korkuyorlar diye düşünüyoruz. Çünkü bir çarın boyunduruğu altında yaşamaya daha çok alışagelmişler. Bir çar-baba boyunduruğu altında yaşamaya. Adına genel sekreter de denebilir, devlet başkanı da; hiçbir fark yok bunların arasında. Fakat ben politikacı değilim, bir biliminsanıyım. Hayatım boyunca toprak düşündüm, toprak çalıştım. Toprak, tıpkı kan gibi, gizemli bir maddedir. Hakkındaki her türlü bilgiye vakıf olduğumuzu sansak da, bilinmeyen bazı şeyler bulunmaktadır. Bizler, burada yaşanmasına taraf olanlar ve buna karşı olanlar diye ayrılmıyoruz birbirimizden, biliminsanları ve biliminsanı olmayanlar diye ayrılıyoruz. Apandistiniz patlasa ve ameliyat olmanız gerekse kimin kapısını çalarsınız? Elbette bir cerrahın, ama toplumsal konularda ateşli davranan birinin değil. Konuyla ilgili bir uzmanın görüşüne kulak verirsiniz. Ben politikacı değilim. Kendi kendime düşünüyorum... Toprak, su, orman dışında neyimiz var bizim Belarus'ta? Petrol bolluğu mu var burada? Ya da elmas? Hiçbiri yok. İşte bu yüzden elimizde olanı korumak zorundayız. Yeniden canlandırmalıyız. Evet, elbette... Dünya genelinde çok sayıda insan bizim için üzülüyor ve bize yardım etmek istiyor, ama batıdan gelen bağışlarla sonsuza dek yaşamamız mümkün değil. Başkalarının cüzdanına bağımlı kalamayız. Gitmek isteyen herkes zaten çoktan gitti, Çernobil'den sonra ölmek değil, yaşamak isteyen insanlar kaldı geride. Burası onların vatanı.

– Ne öneriyorsunuz peki? İnsanlar nasıl yaşasın burada?

– İnsanlar tedavi edilecek... Kirlenmiş toprak da tedavi edilecek...

Çalışmamız lazım. Düşünmemiz. Minik adımlarla da olsa yukarı doğru tırmanmamız. İlerlememiz. Ama biz... Biz ne yapıyoruz? Bize has o korkunç Slav tembelliğiyle, kendi ellerimizle yaratacağımız olanaklar yerine mucizelere inanmaya meylediyoruz. Doğaya bakın. Ondan öğrenecek-lerimiz var. Doğa durmaksızın çalışıyor, kendini arındırıyor, bize yardım ediyor. İnsandan daha akılcı davranıyor. İlk-çağlardaki dengeyi yeniden bulmaya çalışıyor. Sonsuzluğu bulmaya...

Bölge İdari Komitesi tarafından çağrılmıştım...

"Bu, olağanüstü bir durum... Bizi anlayın, Slava Kons-tantinovna, kime inanacağımızı bilmiyoruz. Onlarca bili-minsanı bir şey söylüyor, siz başka bir şey. Şu ünlü büyücü Paraska'yı duymuş muydunuz? Onu buraya çağırmaya ka-rar verdik, yaz boyunca gama ışınımını düşürme işini üst-lenecek."

Gülesiniz geldi tabii... Ancak bana bunları söyleyenler önemli mevkilerdeki insanlardı ve bu Paraska adındaki kişi de halihazırda çok sayıda çiftlikle anlaşma imzalamıştı bile. Büyük meblağlarda para da almıştı. Yaşadığımız delilikler-den biriydi bu... Akıl tutulması... Toplu histeri nöbeti... Hatırlar mısınız? Binlerce... Milyonlarca insan televizyon-larının karşısına mıhlanmıştı ve kendilerini medyum ola-rak adlandıran büyücüler, Çumak ve yanı sıra Kaşpirovskiy suya "enerji yüklüyordu". Meslektaşlarım, bilim alanında

akademik dereceleri olan insanlar, üç litrelik kavanozlara su doldurup onları televizyon ekranının önüne yerleştiriyordu. Sonra da o suyu içiyor, onunla yıkanıyorlardı... İyileştirici etkisi olduğuna inanılıyordu o suyun. Büyücüler stadyumlarda konuşma yapıyor, ünlü şarkıcı Alla Pugaçeva'nın bile ancak rüyasında görebileceği kadar büyük kalabalıklara sesleniyorlardı. Halk yürüyerek, bir araca binerek, sürünerek gidiyordu oraya. İnanılmaz bir inançla! Sihirli bir değneğin dokunuşuyla bütün hastalıklardan kurtulacaktık! Neydi peki bu? Bolşeviklerin yeni tasarımı... Halk coşku doluydu... Kafalar yeni ütopyaya kilitlenmişti... "Vay be," diye düşünüyorum, "artık bizi Çernobil'den büyücüler kurtaracak."

Bana yöneltilen soru:

"Siz ne düşüyorsunuz? Elbette hepimiz ateistiz, ama insanlar böyle söylüyor işte... Gazetelerde de bunlar yazılıyor... Size bir görüşme ayarlayalım mı?"

Böylece, o Paraska adındaki kişiyle buluştuk... Nereden geldiğini bilmiyorum. Muhtemelen Ukrayna'dan gelmiştir. İki yıldır her tarafı dolaşarak gama ışınımı seviyesini düşürmüş.

"Ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordum ona.

"Bazı içsel güçlerim var. Gama ışınımını düşürebilecek şeyleri seziyorum."

"Bunun için ne lazım size?"

"Bir helikopter."

Bu noktada artık tepemin tası atmıştı. Ne Paraska'ya ne de kendilerini aptal yerine koyan bu kadını ağzı açık ayran

budalası gibi dinleyen memurlarımıza tahammülüm kalmıştı.

"E niye hemen helikopter gereksin ki," dedim. "Şimdi biraz kontamine olmuş toprak getirip dökelim buraya. Yarım metre kalınlığında filan mesela. Siz de... düşürürsünüz radyasyon seviyesini..."

Tam da dediğim gibi yaptık. Toprak getirildi... Kadın da işe koyuldu... Bir şeyler fısıldadı, bir şeyler homurdandı. Elleriyle bir takım ruhları kovaladı. Ne oldu peki? Ne oldu? Hiçbir şey. Paraska şu an Ukrayna'daki hapishanelerden birinde. Dolandırıcılık yüzünden. Başka bir büyücü de... Yüz hektarlık arazideki stronsiyum ve sezyumun çürümesini hızlandıracağına garanti vermiş. Bu insanlar nereden çıktı ortaya? Bana sorarsanız hepsi, bizim mucize beklentimizle vücut buldular. Bizim beklentilerimizden doğdular. Fotoğrafları, röportajları... Sonuçta birileri, gazetedeki köşelerinin tamamını, televizyonlarda en çok izlenen saatleri bu insanlara ayırdı. Akla duyulan inanç insanı terk ederse, ruhuna korku yerleşir, tıpkı vahşi insanda olduğu gibi. Bu durum canavarlar üretir.

İşte bu noktada susuyorlar... Bana muhalif olanlar bu noktada sessizliğe gömülüyor...

Üst düzey yetkililerden sadece birinin beni arayıp ricada bulunduğunu hatırlarım: "Üniversiteye, sizin yanınıza geleyim, bana şu curie'nin ne olduğunu anlatın. Nedir bu mikro-röntgen? Mesela bu mikro-röntgen nasıl titreşime dönüşür? Köyleri geziyorum, bana sorular soruyor insanlar, bense embesil gibi kalakalıyorum. Tıpkı bir ilkokul çocuğu

gibi bakıyorum suratlarına." Böyle insanlardan sadece biriyle karşılaştım. Aleksey Alekseyeviç Şahnov... Soyadını da yazın... Üst düzey görevlilerin çoğu hiçbir şey bilmek istemiyordu, ne fizik ne de matematik. Hepsi, Komünist Parti yüksek okulundan mezun olmuştu ve orada derinlemesine öğretilen sadece tek bir konu oluyordu: Marksizm. Kitleleri etkilemek ve harekete geçirmek. Komiserlerin zihniyeti buydu ve bu zihniyet, Budyonni'nin süvari birliği günlerinden beri değişmemişti. Stalin'in en sevdiği komutanlardan biriyle ilgili bir vecize vardır: "Kimi doğradığımın ne önemi var. Ben, kılıcımın havada uçarken çıkardığı ıslık sesini seviyorum."

Şimdi de önerilerime geçeyim... Bu topraklarda nasıl yaşarız? Korkarım herkes gibi siz de bunları dinlerken sıkılacaksınız. Heyecan verici bir şey aramayın anlatacaklarımda. Rengârenk havai fişekleri de. Gazetecilerin önünde kim bilir kaç kez konuşma yaptım, ben bir şey anlattım, ertesi gün gazetelerde bambaşka bir şey okudum. O yazılanları okuyanlar korkudan ölmüş olmalı. Biri kalkıp bölgede haşhaş ekildiğini ve buralara uyuşturucu bağımlılarının yerleştirildiğini gördüğünü söylemiş. Bir başkası ise, üç kuyruklu kediye rast gelmişmiş... Felaketin olduğu gün göklerde bir işaret belirmişmiş...

İşte, enstitümüzün oluşturduğu planlar burada. Kolhozlar ve halk için yapılacak işler listeleri bastırdık. Size de verebilirim... Yaygınlaştırırsınız.

Kolhozlar için yapılacak işler listesi... (*Okuyor.*)

Biz ne öneriyoruz? Radyasyonu, tıpkı elektrik gibi kont-

rol etmeyi öğrenin, insana değmeyeceği ve zarar vermeyeceği kanallara yönlendirin radyasyonu. Bunun için ekonomi türümüzün yeniden yapılanması (perestroyka) gerekir... Yeniden düzenlenmesi... Et ve süt yerine, besin zincirinde yer almayan sanayi bitkilerinin üretimine yönelin. Örneğin, kolza. Kolzayı ezerek yemeklik yağ da elde edilebilir, motor yağı da. Motoru çalıştıran benzin yerine de kullanılabilir. Tohum ve fide üretilebilir. Tohumlar, saf ve arı depolama koşullarını sağlamak için laboratuvar ortamında özellikle radyasyona tabi tutulur. Radyasyonun tohumlara zararı yoktur. Seçilebilecek yollardan biri bu. Başka bir yol daha var... Eğer biz yine de et üreteceksek... Tahılı radyasyondan arındıracak herhangi bir yol yok elimizde; dolayısıyla tek çıkış yolumuz bunları büyükbaş hayvanlara yedirip onların sindirim sisteminden geçirmek. Buna, "hayvanlar aracılığıyla radyasyonu etkisiz hale getirme" diyoruz. Öküzler kesimden önce iki-üç aylığına ahıra alınıp "temiz" yemlerle beslenir. Böylece arınırlar...

Sanırım bu kadarı kâfidir. Baştan sona tüm dersi anlatmamı istemezsiniz muhtemelen... Bilimsel temeli olan fikirler bunlar. Hayatta kalma felsefesi bile diyebilirim adına...

Şahsi çiftlikler için yapılacak işler listesi...

Bir köye gidip de ninelere ve dedelere bunları okuyunca... Asabi asabi ayaklarını yere vuruyorlar. Dinlemeyi reddediyorlar, çünkü kendi dedeleri ve büyük dedeleri, ataları nasıl yaşadıysa onlar da öyle yaşamak istiyor. Süt içmek istiyorlar... Ama süt içmemeleri lazım. Bir ayırıcı alın, lor

peynirinizi, tereyağınızı onunla yapın. Peynir altı suyunu kullanmayın, toprağa gömün. Mantarları kurutmak istiyorlar... Önce suya basın mantarları, bir gece suda bekletin, ertesi gün sudan çıkarın, sonra kurutun. Gerçi hiç mantar yemeseniz daha iyi olur. Fransa'nın tümü mantara bayılıyor, ama sokakta yetiştirmiyorlar mantarları. Seralarda yetiştiriyorlar. Hani nerede bizde sera? Belarus'taki evler ahşaptır, kadim zamanlardan beri Belaruslular ormanlarda yaşar, ama evlerin etrafını tuğlayla örmek daha yerinde olur. Tuğla, iyi bir koruyucudur, iyonlaştırıcı radyasyonu ahşaptan yirmi kat daha güçlü bir şekilde dağıtır. Beş yılda bir küçük tarlaları kireçlemek gerekir. Stronsiyum ve sezyum kurnazdır. Pusuya yatıp uygun zamanı kollarlar. Kendi ineklerinizin dışkısını gübre olarak kullanmamanız gerekir, suni gübre satın almanız daha yerinde olur.

– Hazırladığınız bu planları uygulayabilmek için size başka bir ülke, başka insanlar ve başka kamu görevlileri lazım. Ülkemizdeki yaşlı insanların emekli maaşları ekmek ve şekere anca yetiyor, oysa siz suni gübre satın almalarını öneriyorsunuz. Ayırıcı edinmelerini söylüyorsunuz...

– Buna yanıt verebilirim... Şu an yaptığım şey, bilimi savunmak. Size Çernobil'de bilimin değil, insanların suçlu olduğunu ispatlıyorum. Reaktör değil, insanlar suçlu. Politik meseleler benim konum değil. O sorunların muhatabı ben değilim...

İşte... Vay be! Az kalsın unutuyordum, unutmayayım da anlatayım diye kendime not bile almıştım oysa. Moskova'dan genç bir biliminsanı geldi bize, Çernobil proje-

sinde yer almayı hayal ediyordu. Yura Juçenko... Gelirken yanında hamile eşini de getirmişti... Hamileliğinin beşinci ayındaydı eşi... Bu durumu herkes şaşkınlıkla karşıladı. Neden? Niye getirmişti eşini? Buralılar kaçıp gidiyordu, buralı olmayanlar ise kalkıp geliyordu. Genç adamın eşini getirme nedeni gerçek bir biliminsanı olmasıydı, yeterince bilgisi olan kişilerin burada yaşayabileceğini ispatlamak istiyordu. Bilgili ve disiplinli olmak, bizim her şeyden daha az değer verdiğimiz iki özellik. Makineli tüfeğin önünde çıplak göğüsle dikilecek insanları yeğleriz. Elinde yanan meşaleyle bir anda namluların üstüne fırlayacak insanları. Oysa burada yapılacak şey... Mantarları suya yatırmak, patates haşlarken ilk suyu dökmek... Düzenli olarak vitamin hapı içmek... Meyveleri incelenmesi için laboratuvara götürmek. Külleri toprağa gömmek... Almanya'ya gittiğimde, istisnasız her Alman'ın çöplerini dikkatlice ayrıştırdığını gördüm: beyaz camlı şişeler bu çöp kutusuna, yeşil camlı olanlar diğerine... Süt kutusunun kapağı ayrılıyor ve plastik atıkların bulunduğu çöp kutusuna atılıyor, süt kutusunun kendisi ise kâğıtların atıldığı çöp kutusuna gidiyor. Fotoğraf makinelerinin pilleri için de ayrı bir çöp kutusu var. Biyo-atıklar için de... İnsanlar bunun için emek harcıyor, uğraşıyor... Bizim insanlarımızın bu iş için emek harcadığını tasavvur edemiyorum bile: beyaz camdan şişeler ayrı, kırmızı camdan olanlar ayrı... Onların gözünde böyle bir işle uğraşmak sıkıcı ve alçaltıcı bir şey olurdu. Halt etmişler! Sanırsın ki, Sibirya nehirlerinin akış yönünü tersine çevirecekler... Ya da öyle büyük bir mesele bu... "Kılını kıpırdatırsan incile-

rin dökülür..." Hayatta kalmak için bu anlayışımızı değiştirmemiz lazım.

Ama bu zaten benim meselem değil... Sizin meseleniz... Kültürel davranış sorunu bu. Bir zihniyet meselesi. Baştan aşağı bir yaşam biçimi sorunu.

İşte bu noktada susuyorlar... Bana muhalif olanlar bu noktada sessizliğe gömülüyor... (*Düşüncelere dalıyor.*)

Şöyle bir hayal kuruyorum... İstiyorum ki, kısa zaman sonra Çernobil nükleer santrali kapatılsın. Yıkılsın. Ve santralin bulunduğu bölge, yemyeşil bir çayıra dönüşsün...

Slava Konstantinovna Firsakova
Zirai bilimler alanında doktor

Kapatılmış Su Kuyusu Civarında Bir Monolog

Karların erimesiyle etrafı kaplayan bahar balçıkları arasından güçbela varabilmiştim eski çiftliğe. İyice hırpalanmış UAZ marka polis cipimiz sonunda istop etmişti; neyse ki bu esnada, etrafı kocaman meşe ve akçaağaçlarla çevrelenmiş çiftlik evinin yakınlarına varabilmiştik. Buraya, Poleyse bölgesinde nam salmış şarkıcı ve öykücü Mariya Fedotovna Veliçko'yu ziyaret etmek için gelmiştim.

Evin bahçesinde oğullarıyla karşılaştım. Tanıştık; büyük oğlu Matvey öğretmen, küçük oğlu Andrey ise mühendis. Neşeli bir şekilde sohbet ettiler benimle, sonradan anlaşıldı ki, herkes yapacakları şey için heyecan duyuyordu.

– Misafir gelir, evin hanımı ise gider. Annemizi kasabaya

götürüyoruz. Arabayı bekliyorduk biz de... Yazdığınız kitabın konusu ne?

– Çernobil.

– Çernobil'i bugünden bakıp yeniden hatırlamak ilginç olur... Bu konuda gazetelerde yazılanlara göz atıyorum. Çernobil üzerine yazılan kitap sayısı hâlâ çok az. Bir öğretmen olarak bu konuda bilgi sahibi olmam lazım, çocuklarımıza Çernobil'i nasıl anlatacağımızı kimse öğretmedi bize. Fizik beni ilgilendirmiyor... Edebiyat öğretmeniyim ben ve şu tür sorular ilgimi çekiyor... Kazanın ardından temizlik çalışmalarında idareci konumunda çalışanlardan biri olan akademisyen Legasov niye intihar etti? Niye Moskova'daki evine dönünce başına silahı dayadı ve tetiği çekti? Nükleer istasyonun başmühendisi niye delirdi? Beta parçacıkları, alfa parçacıkları... Sezyum, stronsiyum... Bunlar parçalanıyor, ayrışıyor, yayılıyor... Peki ya insanlar, onlara ne oluyor?

Ben ise ilerlemeden yanayım! Bilimden yanayım! Hiçbirimiz artık elektrik ampullerinden vazgeçemeyiz... Korku ticareti yapılmaya başlandı. Çernobil korkusu satılıyor, çünkü uluslararası pazarda satacak başka bir şeyimiz yok. Yeni ürünümüz bu, acılarımızı pazarlıyoruz.

Yüzlerce köy boşaltıldı... On binlerce insan tahliye edildi... Hepsi, köylü sınıfının büyük Atlantis kıtasına yerleştirildiler... Kıta, dağılan Sovyetler Birliği'nin her yanına saçıldı, yeniden bir araya getirmek mümkün değil. Artık kurtarılamaz. Tümüyle bir dünya yitirdik... Öyle bir dünya bir daha var olmayacak, öyle bir dünyanın tekrarı yaşanmayacak. İşte, annemize kulak verin...

Böylesi bir ciddiyetle beklenmedik bir şekilde başlayan bu sohbet, ne yazık ki devam etmedi. Aciliyeti olan işler vardı. Anlayabiliyordum; bu insanlar bir daha geri dönmemecesine yuvalarından ayrılıyordu.

Ancak o esnada, evin hanımı kapıda belirdi. Aileden biriymişim gibi kucakladı beni. Öptü.

– Kızım, burada tek başıma iki kış geçirdim. İnsanlar gelemiyordu... Sadece hayvanlar vardı ortalıkta... Bir keresinde bir tilki beni görünce öyle şaşırdı ki, olduğu yerde havaya sıçradı. Kışın hem gündüzler hem de geceler uzun olur, tıpkı yaşam gibi. Şarkılar söyleyebilirdim sana bunun üzerine, masallar da anlatabilirdim. Yaşlılar yaşamaktan sıkılır, konuşmak en iyi bildikleri iştir. Vaktinde başkentten öğrenciler ziyaretime gelir, ses kayıt cihazlarıyla sesimi kaydederlerdi. Ama uzun zaman önce olurdu bunlar... Çernobil'den sonra hepsi bitti...

Ne anlatayım sana? Anlatmakla biter mi sanki... Önceki gün suda falıma baktım ve falımda bana yol çıktı. Köklerimiz, ait oldukları topraklardan teker teker sökülüyor. Dedelerimiz, büyük dedelerimiz burada yaşadı. Buradaki ormanlarda var oldular ve yüzyıllar birbirini kovalarken sonraki kuşaklar öncekilerin yerine geçti, oysa şimdi öyle bir an geldi ki, bir felaket sürüyor bizi kendi topraklarımızdan. Böylesi bir felaket hiçbir masalda yer almıyor, ben bilmiyorum öyle bir masal. Ama işte...

Yine de senin için zihnimi yoklayayım kızım, anlatayım gençken nasıl fal baktığımızı... Daha iyiydik. Neşeliydik.

Benim bu topraklardaki hayatım öyle başladı... 17 yaşıma dek annem ve babamla neşeli bir hayat sürdüm, sonra artık evliliği düşünmem gereken süreç başladı. Kaderimdeki yavuklumu çağırmam gerekiyordu, bizim buralardaki tabirle "karga gibi ötmem" gerekiyordu. Yazın suyla bakardık falımıza, kışın ise dumanla; bacadan tüten duman ne tarafa doğru yönelirse, o taraftan biriyle evleneceğimiz anlamına gelirdi. Ben geleceğimi suda okumayı severdim... Nehirde... İlk önce su var olmuş yeryüzünde, her şeyi bilir o yüzden. İnsana fikir verebilir. Bırakırdık mumları suya, balmumu da dökerdik. Eğer mum batmadan yüzerse, aşk yakında kapını çalacak demekti, ama eğer batarsa suya, o yıl bekâr kalacaksın anlamına gelirdi. Ufukta evlilik yok demekti. Neredeymiş kısmetim? Mutluluğu nerede bulacakmışım? Bir sürü yolu vardı fal bakmanın... Elimize bir ayna alıp hamama giderdik, akşamleyin orada oturur beklerdik; aynada biri belirirse, onu hemen masaya bırakmak gerekirdi, yoksa içinden şeytan çıkıverirdi. Şeytan aynadan geçip gelivermeyi sever... Öbür taraftan bu yana aynadan geçerek gelmeyi... Gölgelerden de fal bakardık... Bir bardak suyun üzerinde kâğıt yakar, duvara yansıyan gölgeye bakardık. Duvarda bir haç belirirse ölüme işaretti, kilise kubbesi belirirse ufukta evlilik var demekti. Yazgısında çıkan şeye göre kimi ağlar, kimi ise gülerdi... Gece olunca ayakkabılarımızın tekini çıkarıp yastığın altına koyardık. Geceleyin müstakbel nişanlın gelir, diğer teki ayağından çıkarırdı, seninse yüzüne bakman ve gördüğün yüzü hatırlaman gerekirdi. Bana, Andreyciğim değil de bir başkası gelmişti,

uzun boylu, beti benzi atmış biri, oysa Andreyciğim kısa boylu, simsiyah kaşlı bir adamdı ve yüzü hep gülerdi: "Ah, tazem... Müstakbel hanımım..." (*Gülüyor.*) Tam altmış yıl birlikte yaşadık... Üç çocuk getirdik dünyaya... Yok şimdi artık. Onu mezarına oğullarımız taşıdı. Ölümünden önce son bir kez öptü beni: "Ah, taze hanımım, artık tek başına kalacaksın..." Bildiğim bir şey var, nedir söyleyeyim mi? Uzun bir ömür sürersin, nasıl yaşadığın unutulur, aşk da unutulur. Ama işte... Her şey Tanrı'nın takdiri! Bekâr bir genç kızken yastığın altına tarak tıkıştırırdık. Saçlarını açar öyle uyurdun. Kısmetin rüyana gelirdi. İçmek ya da atına vermek için senden su isterdi...

Su kuyusunun etrafına haşhaş tohumları serperdik... Daireler şeklinde... Gece olunca da su kuyusunun etrafında toplanıp kuyudan aşağıya doğru bağırırdık: "Kısmet, huu! Kısmet, huu!" Sesimizin yankısı geri gelirdi ve o seslerden kime ne olacak anlardın. Şu an yine su kuyusuna gidebilmek isterdim... Kaderimde ne var, sorabilmek... Gerçi yaşayacağım fazla bir şey kalmadı artık. Birkaç kırıntı. Birkaç parça tahıl. Ama bizim buradaki su kuyularının hepsini kapattı askerler. Üzerlerine kalas çaktılar. Ölü su kuyuları. Kapalı. Sadece kolhoz bürosunun oradaki demirden çeşme kaldı geriye. Bilge bir kadın vardı köyde, o da fal bakardı, kalkıp şehre, kızının yanına gitti. İki çuval... İki çuval şifalı bitki götürdü yanında. Her şey Tanrı'nın takdiri! Ama işte... İçinde ilaç kaynatılan eski toprak güveçler... Beyaz kaput bezleri... O şehirde tüm bunlara kimin ihtiyacı olur ki? Şehirde televizyon karşısına geçip kanal değiştirir ya da

kitap okur insanlar. Bizse burada... Tıpkı kuşlar gibi... Toprağı, otları, ağaçları okuruz. Eğer karlar geç erir de, baharda toprağın yüzünü göstermesi uzun zaman alırsa, kurak bir yaz beklemen lazım. Ay ışığı durgun ve karanlıksa, hayvanlar doğum yapmayacaktır. Turnalar erken göç ederse bu, don olacağı anlamına gelir... (*Yumuşak bir sesle anlatıyor ve sözleri yavaş yavaş etki ediyor.*)

Oğullarım iyi insanlar, gelinlerim de sevecen. Torunlarım da öyle. Ama şehirdeyken yolda karşılaşıp da kiminle sohbet edeceksin? Bunlar bana uzak şeyler. İnsanın yüreğinde bir boşluk oluyor. Tanımadığın insanlarla neyi yâd edeceksin? Ormanda dolaşmayı severdim ben, orman sayesinde hayatımızı idame ettirirdik, hiç yalnız kalmazdık orada. İnsanların arasında olurduk. Şimdi bizi ormana bırakmıyorlar... Polis bekliyor orada, radyasyon miktarını gözlemliyorlar...

İki yıl... Her şey Tanrı'nın takdiri! İki yıl boyunca oğullarım bana yalvardı durdu: "Anne, sen de artık şehre taşın." Ve en sonunda ikna ettiler beni. En sonunda... Öyle güzel yerlerimiz var ki burada, etrafımız orman, göl. Göllerimiz tertemiz, su perilerimiz var. Büyüklerimiz derdi ki, genç yaşta ölen kızlar hayatlarına su perisi olarak devam edermiş. Çalıların üstüne onlar için kıyafet bırakılırdı, kadın mintanları. Çalıların üstüne, bir de mısırların arasına asılan ipe. Su perileri sudan çıkıp mısırların arasında koşuşurdu. İnanmıyor musun yoksa bana? Vaktinde insanlar bütün bunlara inanırdı... Anlatılınca dinlerlerdi. O zamanlar televizyon yoktu, insanlar televizyonu henüz akıl etmemişlerdi. (*Gü-*

lüyor.) Ama işte... Öyle güzellikler var ki topraklarımızda! Biz burada geçirdik ömrümüzü, ama çocuklarımız burada yaşayamayacak. Haa-yıır... Bu mevsime bayılırım... Güneş tepede yükselir, göçen kuşlar geri dönmüştür. Ama kış mevsimi iç karartır. Akşamleyin evlerden çıkılmaz. Yabandomuzları sanki ormanda gezinir gibi dolaşır köyün sokaklarında. Patatesleri topladım... Soğan ekmek istedim... İşleyen demir ışıldar, öyle elleri kavuşturup hiçbir şey yapmadan ölümü beklemek olmaz. O zaman asla gelip çalmaz kapını çünkü.

Hatırlıyorum da, kızım... Cinim vardı... Uzun süre benim evimde yaşadı, nerede olduğunu tam olarak bilmiyorum, ama ocağın altından çıkıp da görünüverirdi. Simsiyah kıyafetli, siyah kepli, ama kıyafetindeki düğmeler parlak mı parlak. Bedeni yok, ama yürüyor. Bir keresinde, beyim beni ziyarete geliyor herhalde diye düşünmüştüm. Ama işte... O değildi... Cindi... Yalnız yaşıyorum ben, sohbet edecek kimsem yok, o yüzden geceleyin ona anlatıyorum günümün nasıl geçtiğini: "Erkenden çıktım dışarı... Henüz güneş doğmadan hayranlıkla toprağı seyrettim. Neşelendim. Öylesine mutlulukla doluydu yüreğim..." Ama işte şimdi gitmemiz gerekiyor... Yuvamızdan ebediyen ayrılmamız... Paskalya günleri hep söğüt dalı kırıp alırdım. Rahibimiz yoktu, o yüzden nehre iner dalı orada kendim kutsardım. Sonra dalı kapıya bırakırdım. Sonra evin içine alır, güzelce temizlerdim. Duvarlara, kapılara, tavana sürter, çatının altına yerleştirirdim. Evin içinde yürürken bir yandan da şunları söylerdim: "Ey güzel söğüt dalı, ineğimi kötülükler-

den koru. Mısırlar serpilsin, elma ağaçları meyve versin. Tavuklar civciv, kazlar yumurta versin." Etrafta dolanıp tekrar tekrar bunları söylemek gereklidir.

Eskiden neşeyle karşılardık baharı... Müzikler çalardık. Şarkılar söylerdik. Kadınların inekleri çayıra saldığı ilk günden itibaren başlardık baharı kutlamaya. Büyücüleri defetmek gerekir... İneklerinizi harap etmesinler, sütünüzü alıp götürmesinler diye; böylece inekler sağılmaya hazır döner eve. Korkmadan, ürkmeden dönerler. Unutmayasın, defetsen bile cin yine çıkıp gelebilir, kilise kitaplarında anlatılır bu. Burada hâlâ bir rahibimiz varken, o kısımları okurdu bize kilisede. Yaşam sona erebilir, ama sonra yeniden başlar. Dinle bak... Anlatacağım şeyi hatırlayan, sana bundan bahsedebilecek çok az insan kaldı burada. İlk sürü çayıra çıkmadan önce... Yola beyaz bir masa örtüsü sermen lazım, sürü onun üzerinden geçip gitmeli çayıra, çobanlar da sürünün peşinden ilerlemeli. Çobanlar yürürken bir yandan da şu sözleri söylemeli: "Kötü ruhlu büyücü, taş kemiresin şimdi... Toprak kemiresin... Siz ise, güzel ineklerim, gönül rahatlığıyla aşın çayırları, bataklıkları, hiç kimselerden korkmadan; ne atik insanlardan ne de vahşi hayvanlardan." Baharda bir tek çimenler değil, her şey biter topraktan. Her türlü pislik. Karanlık yerlere saklanır, evde kıyı köşe bir tarafa gizlenir. Sıcak diye ahıra siner. Gölden çıkıp sürünerek bahçeye girer, sabah çiyiyle gösteriverir yüzünü. İnsanın koruması gerekir kendini. Girişin yanına karınca yuvasından toprak alıp gömmek iyi bir yöntemdir, ama daha güvenilir yol, hemen girişin oraya eski bir kilit gömmektir. Böylece

kötü ruhların dişlerine, dudaklarına kilit vurulur. İnsan tamam, peki ya toprak? Sadece çapalamak ya da tırpanlamak yetmez, onun da kötü ruhlardan korunması gerekir. Tarlanı iki kere adım adım dolaşıp şu sözleri tekrarlaman lazım: "Sürüyorum tarlamı, sürüyorum ve tohumlar ekiyorum... İyi bir hasat bekliyorum. Farelere yem olmasın buğdaylarım..."

Hatırında kalacak başka ne anlatayım sana? Bizim buralarda leyleklere *busel-bus'ko* denir; baharda onları da saygıyla selamlamak gerekir. Eski yuvalarına geri döndükleri için onlara teşekkür edilmelidir. *Busel* seni yangınlardan korur, sana bebek getirir. Şöyle seslenirsin ona: "Klyo-klyo-klyo... Haydi gel bize *bus'ko*!" Yeni evlenmiş gençler ayrıca bir de şöyle der: "Klyo-klyo-klyo... Hep sevelim birbirimizi, mutlu olalım birlikte. Söğüt gibi serpilsin, büyüsün çocuklarımız."

Paskalya Yortusu'nda herkes yumurta boyardı... Kırmızı, mavi, sarı olurdu yumurtalar. Ama hanesinde ölüm olan, tek bir siyah yumurta boyardı. Yası için. Hüzünle. Kırmızı yumurta, aşk için, mavi yumurta uzun bir ömür için boyanırdı. Böyle işte! Benimki gibi... Yaşıyorum hâlâ. Her şeyi biliyorum artık; bahar olunca ne olur, yaz olunca ne olur... Sonbahar ve kış olunca da... Bir şekilde hayattayım hâlâ. Bakıyorum dünyaya... Üzüldüğümü de söyleyemem doğrusu. Kızım... Şunu da anlatmam lazım sana... Paskalya zamanı kırmızı bir yumurtayı suya koy, kalsın orada, sonra o suyla yüzünü yıka. Cildin güzelleşir. Tertemiz olur. Vefat etmiş bir yakınını rüyanda görmek istersen mezarına gidip

yerde yumurta yuvarla: "Anneciğim, hadi yanıma gel. Dertleşesim var seninle." Sonra her şeyi anlatırsın ona. Nasıl geçtiğini hayatının. Diyelim, kocan sana kaba davranıyor, hemen bir nasihat verir annen. Yumurtayı yerde yuvarlamadan önce avuçlarında bir süre tutmalısın. Gözlerini kapat ve düşün... Mezarlardan korkma, sadece biri gömülmeye götürülürken korkulur mezarlıktan. O zaman kapıyı, pencereyi kapat ki ölüm kanatlanıp içeri girmesin. Her zaman beyazlar içindedir ölüm, her şeyi beyazdır ve elinde tırpan taşır. Kendi gözlerimle görmedim ben onu, ama görenler anlattı... Onunla karşılaşanlar... Gözlerinin içine bakmamak lazım ölümün. Güler yoksa: "Ha ha ha ha..."

Mezarlığa giderken iki tane yumurta götürüyorum ben; biri kırmızı, biri siyah. Bir tanesi yas renginde. Kocamın yanına oturuyorum, mezar taşında bir de fotoğrafı var, ne gençliğinden ne de yaşlılığından, ama hoş bir fotoğraf: "Ben geldim, Andrey. Haydi, sohbet edelim biraz." Bütün havadisleri tek tek sıralıyorum. Sonra, biri sesleniyor bana... Bir yerlerden bir ses geliyor kulağıma: "Ah, benim güzel hanımım..." Andrey'i ziyaret ettikten sonra, kızımın yanına giderim... Güzel yavrum kırk yaşında öldü, kanser yedi bitirdi onu, nereye götürdüysek, ne yaptıysak fayda etmedi. Gencecikken toprağa girdi... Pek de güzeldi... Öteki dünyada da her türden insana ihtiyaç var; hem gençlere, hem yaşlılara. Hem güzellere, hem çirkinlere. Hatta küçük çocuklara bile. Peki, onları kim çağırıyor diğer tarafa? Yani, orada bu dünyaya dair ne tür hikâyeler anlatabilir ki o çocuklar? Hiç anlamıyorum bunu... Hiç anlamıyorum, ama

kafası çok çalışan insanlar da anlamıyor ki zaten. Şehirdeki profesörler örneğin. Belki kilisedeki rahip biliyordur bu işin aslını. Rastlayınca hemen soracağım. Ama işte... Kızımla şöyle konuşuyorum: "Kızım benim! Güzel kızım! O uzak diyarlardan hangi kuşların kanadına konup da geleceksin yanıma? Bülbüllerle mi geleceksin yoksa, ya da guguk kuşlarıyla mı? Hangi taraftan bekleyeyim seni?" Böyle şarkılar söyleyip ona, bekliyorum. Birdenbire görünür belki... Bir işaret verir bana... Fakat mezarlıkta akşama dek kalınmaz, saat beşte oradan ayrılmak gerekir. Güneşin hâlâ tepede olması lazım, aşağı doğru alçalmaya başlayınca... Alçalmaya başlayınca... Vedalaşmak lazımdır. Artık orada yalnız kalmak ister ölüler... Tıpkı bizler gibi. Aynı şekilde. Tıpkı bizler gibi ölülerin de kendilerine ait bir hayatı var. Bildiğimden söylemiyorum, ama öyle sanıyorum. Öyle düşünüyorum... Yoksa... Başka türlü bir şey söylerdim sana... Bir insan, uzun süre acı çektikten sonra ölüyorsa ve ev kalabalıksa, ölmekte olan kişinin yalnız kalması için herkesin bahçeye çıkması gerekir. Hatta anne babası ve çocukları da dışarı çıkmalıdır.

Bugün tan ağardığından beri bahçede, bostanda dolaşıp hayatımı, anılarımı yâd ediyorum. Oğullarım burada güzel büyüdü, meşe ağacı gibi sağlam yetiştiler. Az da olsa mutluluklar yaşadım, hayat boyu çalıştım. Sadece benim ellerim kaç tane patates sökmüştür bostandan, kim bilir? Kaç tane patates taşımıştır bu eller? Kaç kere toprak sürmüş, bostan tırmıklamıştır... (*Tekrar ediyor.*) Kaç kere toprak sürmüş, bostan tırmıklamıştır... Şimdi de... Tohumların bulundu-

ğu eleği alıp getireceğim... Artakalan tohumlarım oldu; fasulye tohumu, ayçiçeği tohumu, pancar tohumu... Hepsini çıplak toprağa serpeceğim. Umarım yaşarlar. Bizde çiçeklere *kvetoçki* denir. *Kvetoçki*leri bahçeye serpiştireceğim... Kozmoz çiçekleri güz akşamlarında nasıl kokar bilir misin? Hele de yağmurdan önce çok belirgin olur kokuları. Bir de, ıtırşahi çiçekleri öyledir... Ama böylesi bir zamanda tohumlara ellemek beyhude bir şey: Toprağa serpiştir tohumları, büyürler, arsızca serpilirler, ama bizim için yapmazlar bunu. Böylesi bir zamanda... Tanrı bize bir işaret gönderdi... O gün, şu kahrolası Çernobil vakası olduğu gün, arıları gördüm rüyamda; bir sürü arı. Uçup duruyorlardı bir yerlere, uçup duruyorlardı. Sürüler halinde uçuyorlardı. Arılar, yangının habercisidir. Yeryüzü cayır cayır yanacak... Tanrı bize bir işaret gönderdi, insanın yeryüzünde geçici olduğunu hatırlattı; burada ev sahibi biz değiliz, sadece birer misafiriz. Burada birer misafiriz biz... (*Ağlıyor.*)

"Anne," diye seslendi oğullarından biri. "Anne! Araba geldi..."

Bir Rol ve Tema Edinme Derdine Dair Bir Monolog

– Onlarca kitap yazıldı... Filmler çekildi. Değerlendirmeler yapıldı. Ancak bu olay, bizden de, yapılabilecek herhangi bir değerlendirmeden de daha büyük, daha devasa...

Bir yerlerde şöyle dendiğini okumuş ya da duymuştum; bizim Çernobil'le beraber yüzleştiğimiz öncelikli sorun,

kendimizi tanımamamız. Bu görüşe hak vermiştim, tam da benim hislerime uyuyordu. Kafası çalışan biri çıksın da bana olan biteni açıklasın diye hâlâ bekleyip duruyorum... Biri çıkıp bana bunları açık seçik anlatsın diye bekliyorum... Nasıl ki Stalin, Lenin ve Bolşevizm konusunda birileri aydınlatıyor beni, öyle aydınlatsınlar bu konuda da. Ya da nasıl ki hiç gündemden inmiyor şu sözler: "Piyasa! Piyasa! Serbest piyasa!", bu konu da anlatılsın. Oysa bizler... Bizler, Çernobil'in olmadığı bir dünyada büyüyüp, artık Çernobil'le yaşayan insanlarız.

İşin esası, ben bir roketçiyim, roket yakıtı konusunda uzmanım. Baykonur Uzay Üssü'nde görev yaptım. Kozmos ve İnterkozmos programları, hayatımın en önemli kısmıydı. İnsanlara gökleri sunuyorsun! Kuzey kutbunu sunuyorsun! El değmemiş toprakları sunuyorsun! Uzayı sunuyorsun! Yuri Gagarin'le birlikte tüm Sovyet dünyası uzaya çıkmıştı, yerküreyle bağlarını koparmışlardı... Herkes, istisnasız hepimiz! Hâlâ hayranım o adama! Muhteşem bir gülüşü olan muhteşem Rusyalı! Ölümü bile bir şekilde programlanmış gibi görünüyordu. Göğe yükselme, uçma, özgürlük düşleri... Dünyayla bağını koparma, kaçma isteği... Harikulade zamanlardı onlar! Ailevi nedenlerle Belarus'a tayin edilmiştim, askeri hizmetimi orada tamamladım. Oraya varınca... Kendimi tamamen bu Çernobil konusuna vakfettim, duygularımı kontrol altına aldım. Hep en yeni teknolojilerle, uzay teknolojisiyle ilgili işlerle haşır neşir olmama rağmen, Çernobil'le karşılaştırabilir bir şey tasavvur etmek benim için imkânsızdı... Söze dökmek hâlâ zor... İnsanın ha-

yal gücünün sınırlarını aşıyor çünkü... Öyle bir şey ki... (*Düşünceli bir hal alıyor.*) Bir saniye önce sanki anlamını kavramışım gibi gelmişti... Bir saniye önce... İnsanda işin felsefesini yapma ihtiyacı doğuruyor. Çernobil'le ilgili kiminle konuşursanız konuşun, hepsi de işin felsefesini yapma ihtiyacı duyar.

Ama ben size kendi işimden bahsetsem daha iyi olacak. Kendi işimiz dışında her şeyi yapıyoruz gerçi! Bir kilise inşa ediyoruz... Meryem Ana ikonlarından "Ölülerin Takipçisi"ne ithaf edilmiş bir Çernobil kilisesi bu. Bağış toplayıp hasta ve ölüm döşeğindeki insanları ziyaret ediyoruz. Kayıt tutuyoruz. Bir müze oluşturuyoruz. Bir ara bunları yapamayacağımı, böyle bir yerde yüreğimi ortaya koyarak çalışamayacağımı düşünmüştüm. İlk görevimi vermişlerdi bana: "Toplanan para burada, parayı otuz beş aile arasında bölüştür. Kocaları ölen otuz beş dula bu parayı dağıt." Hepsinin kocaları temizlik çalışmalarında görev yapan insanlardı. Adaletli bir paylaşım yapmam lazımdı. Ama bunu nasıl başaracaktım? Dul kadınlardan birinin küçük bir kızı vardı, kız hastaydı, bir diğer dul kadının ise iki çocuğu vardı, üçüncü kadının kendisi hastaydı ve dairesini kiraya veriyordu, bir başkasının ise dört tane çocuğu vardı. "Kimseye haksızlık etmeden nasıl bölüştüreceğim bu parayı?" diye düşünmekten uykularım kaçıyordu, gecenin bir körü kalkıyordum. Düşünüp hesap yapıyordum, hesap yapıp düşünüyordum. Düşünsenize halimi... Ve de çıkamadım işin içinden... Nihayetinde listede yer alan tüm isimlere eldeki parayı eşit olarak paylaştırdık. Ama benim esas gözbebeğim

müzeydi. Çernobil Müzesi. (*Susuyor.*) Bazen burada müze değil de, bir cenaze evi kuracakmışız gibi geliyor gerçi. Ben de sanki defin işlerinden sorumlu ekipte çalışacağım! Bu sabah, henüz paltomu bile çıkarmaya fırsat bulamamışken kapı açıldı, karşımda ağlayan bir kadın buldum... Ağlıyor da diyemem aslında, avaz avaz bağırıyordu: "Madalyasını da bütün üstün başarı belgelerini de alın! Bütün ikramiyeleri de sizin olsun! Ama bana kocamı geri verin!" Uzun süre kesilmedi bağırışları. Kocasının madalyasını bıraktı, üstün başarı belgeleri bıraktı. Böylece hepsi müzede sergilenecek... İnsanlar gelip bunlara bakacak... Ama o kadının çığlıklarını, o çığlıkları benden başka duyan olmadı ve bu belgeleri müzeye yerleştirirken bunu tek hatırlayan ben olacağım.

Şimdi de Albay Yaroşuk ölüyor... Kimyager ve radyasyon ölçüm uzmanı. Turp gibi sağlıklı bir adamdı, ama şimdi felçli ve yatalak. Karısı tıpkı bir yastık gibi onu bir taraftan öbür yana çeviriyor... Yemeğini kaşık kaşık yediriyor... Böbreğinde taş var, taşların kırılması lazım, ama elimizde ameliyat masrafını karşılayacak kadar para yok. Fakiriz, ancak bağışlarla ayakta kalabiliyoruz. Devlet ise bir sahtekâr gibi davranıyor, bu insanları yüzüstü bıraktı. Ölünce, isimleri bir sokağa, okula ya da askeri birime verilecek, ama bu ancak öldükleri zaman yapılacak... Albay Yaroşuk... Bölgede yayan dolaşarak kontaminasyonun en yüksek olduğu noktaların haritasını çıkardı, yani kelimenin tam anlamıyla bir biyo-robot olarak kullanıldı. Ve bu şekilde kullanıldığını anlamıştı da üstelik, yine de nükleer reaktörden başlayarak

bütün bölgeyi dolaştı. Yayan. Elinde dozimetreyle. Radyasyonun yüksek olduğu bir "nokta" yakalayınca, haritaya tam olarak işleyebilmek için o "noktanın" sınırları boyunca ilerledi...

Peki ya, reaktörün çatısında çalışan askerler? Kazanın sonrasında temizlik çalışmaları için 210 askeri birlik, yani yaklaşık olarak 340 bin asker bölgeye getirildi. En cehennemi işi çatıyı temizleyenler yerine getirdi... O askerlere kurşun önlükler verilmişti, ama radyasyon aşağıdan geliyordu ve hiçbirinin o yönden gelen radyasyona karşı bir koruması yoktu. Ayaklarında, sıradan, sentetik deriden postallar vardı... Günde bir buçuk ile iki dakika arası çatıda çalıştılar... Sonrasında ordudan terhis edildiler, her birine birer onur belgesi ve yüz rublelik ikramiye verildi. Böylece hepsi, ülkemizin sınırsız enginliğinde kayıplara karıştı. Çatıda, yakıtı, reaktörden çıkan grafiti, beton ve inşaat çeliği parçalarını kürekle toparlamışlardı. Yirmi-otuz saniye içinde el arabalarını yüklemeleri ve yine o kadarcık süre içinde topladıkları "çöpü" çatıdan boşaltmaları gerekiyordu. Bu özel el arabalarının teki, boşken kırk kilo çekiyordu. Hallerini gözünüzde canlandırın: üzerilerinde kurşun önlük, yüzlerinde maskeler, bu el arabaları ve delice bir sürat... Canlandırabildiniz mi gözünüzde? Kiev'deki bir müzede bir grafit maketi sergileniyor, bir asker kepi ebadında. Verilen bilgiye göre, eğer o grafit parçası gerçek olsa, ağırlığı on altı kilogram çekermiş; yani öyle ağır, öyle yoğun bir madde grafit. Uzaktan kumandalı ekipmanlar, elektronik devreleri yüksek seviyedeki radyasyon yüzünden zarar gördüğü için,

çoğu zaman verilen komutları yerine getiremiyordu ya da bu komutların tam tersini yapıyorlardı. İşe en çok yarayan robotlar, askerlerdi. Üniformalarının rengine ithafen askerlere "yeşil robotlar" deniliyordu. Yerle bir olan reaktörün çatısında üç bin altı yüz asker görev yaptı. Yerde uyudu bu insanlar; ilk zamanlarda çadırların zeminine saman serildiğini anlatıyordu hepsi. Samanlar ise reaktörün hemen yakınındaki ot yığınlarından getiriliyordu.

Gencecik çocuklardı... Onlar da ölüyor şimdi, ama biliyorlar ki onlar olmasa... Bu insanlar hâlâ belirli bir kültürün mensupları. Kahramanlık kültürünün. Kendini başkaları için feda etme kültürünün.

Bir ara, bir nükleer patlama meydana gelmesi yönünde ciddi bir tehlike oluşmuştu ve reaktörün altındaki suyun mutlaka tahliye edilmesi gerekmişti, zira bu su, eriyik haldeki uranyum ve grafit ile buluşursa kritik kütleye ulaşacaktı. Meydana gelecek patlamanın gücü üç ile beş megaton arasında olacaktı. Sadece Kiev ve Minsk yerle bir olmayacak, Avrupa'nın büyük bir kısmı da yaşanmaz hale gelecekti. Tasavvur edebiliyor musunuz bunu?! Avrupa çapında bir felaket. Görev belirlendi: Bu suya dalıp drenaj kapağının vanasını açacak insanlara ihtiyaç vardı. Bu işi yapacaklara araba, ev, sayfiye evi ve aileleri için sonsuza dek maaş bağlama sözü verildi. Gönüllüler aranıyordu. Ve aranan gönüllüler bulundu! Gençler suya daldı, birçok kez dalış yaptılar ve o vanayı açmayı başardılar, gönüllü ekibe yedi bin ruble verildi. Vaat edilen araba ve daireler ise unutuldu. Gerçi, elbette söz verilen ıvır zıvır için yapmamışlardı o dalışları.

Maddi bir motivasyonları yoktu, verilen maddi sözler motivasyonlarındaki en önemsiz kısımdı. O kadar basit değildir bizim insanımız... O kadar düz değildir... (*Galeyana geliyor.*)

O insanlar artık yok. Sadece belgeleri sergileniyor bizim müzede. Soyadları... Peki ya o görevi üstlenmeselerdi?.. Kendimizi feda etmeye her daim hazır oluşumuz... Bu anlamda eşimiz benzerimiz yok...

Tam da bu meseleyi tartışmıştım birisiyle... Tüm bunların nedeninin insan hayatına çok az değer vermemizle ilgili olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı bana. Asyalılara özgü bir kaderciliğimiz varmış. Hayatını feda eden kişi, kendisini biricik ve varlığı gerekli, yeri doldurulmaz biri gibi görmüyor. Hayatta bir rolü olması derdinde. O güne dek hiçbir repliği, figüranı olmamış. Bir tema edinememiş, hep arka plandaki rollerde görev almış. Ve şimdi birdenbire hikâyedeki ana karakter haline geliyor. Bir fayda sağlama, varlığını anlamlandırma derdinde. Nedir bizim propagandaların özü? İdeolojimizin özünde ne var? Size ölme fırsatı sunulur, ama böylece anlam kazanır varlığınız, fayda sağlarsınız. Yüceltirler sizi. Bir rol verirler! Ölüme biçilen büyük değer, çünkü ölümün ardından ölümsüz olursunuz. Bunları kanıtlamaya çalıştı bana. Örnekler verdi... Ama ben hemfikir olmadım! Kategorik olarak! Evet, doğrudur, asker olmak için yetiştirildik bizler. Bize bu öğretildi. Her daim teyakkuzdayız, imkânsız olanı yapmaya her an hazırız. Liseden sonra askeri eğitim vermeyen bir üniversiteye devam etmek istediğimde babam sarsılmıştı: "Ben muvazzaf ordu perso-

neliyim, ama sen üzerine takım elbise giyeceksin, öyle mi? Vatanın savunulması lazım!" Harp okuluna belgelerimi götürüp başvurumu yapana dek birkaç ay boyunca benimle konuşmamıştı. Babam savaş gazisiydi, artık hayatta değil. Tıpkı onun kuşağındaki diğer insanlar gibi babamın da hiçbir malı mülkü yoktu. Ondan geriye hiçbir şey kalmadı: Ne ev ne araba ne de toprak... Bana kalan ne oldu? Finlandiya seferinden önce kendisine teslim edilen bir rütbeli subay çantası; şimdi içinde savaş madalyaları duruyor. İlaveten, polietilen bir paket içinde babamın 1941 yılından itibaren cepheden yazdığı üç yüz adet mektup duruyor, annem saklamış onları. Babamdan bana kalanlar bunlardan ibaret... Ama paha biçilmez bir miras olarak kabul ediyorum hepsini!

Müzemizin gözümde nasıl yere sahip olduğunu şimdi anlatabildim mi size? Şurada bir kavanozun içinde Çernobil toprağı var... Bir avuç... Şurada da bir madenci bareti var... O da oradan... Bölgeden gelen çiftçi araç gereçleri... Radyasyon ölçüm teknisyenlerini buraya sokmamız mümkün değil. Işık saçıyoruz! Ancak buradaki her şey orijinal olmalı! Alçı kalıp olmaz! Bize inanması lazım gezenlerin. Ancak insanlar, sadece gerçek olan şeylere inanır, çünkü Çernobil hakkında çok fazla yalan dönüp duruyor etrafta. Eskiden de bu böyleydi, hâlâ değişmedi. Atom sadece savaş ve barış amaçlı kullanılmıyor, aynı zamanda kişisel çıkar için kullananlar da var. Çernobil çok sayıda vakıf ve ticari yapı ortaya çıkardı...

Madem bu kitabı yazıyorsunuz, bizim eşi benzeri bulun-

mayan video kayıtlarımıza da göz atmalısınız. Parça parça topluyoruz. Bir Çernobil vakayinamesi olarak görmeyin bunu ama, değil! Film çekilmesine izin verilmemişti, her şey gizlenmişti. Eğer herhangi biri çekim yapmayı başarırsa, ilgili yetkililer yaptıkları kayıtlara derhal el koyuyor ve filmleri ancak kullanılmaz halde iade ediyordu. İnsanların nasıl tahliye edildiğine, büyükbaş hayvanların bölgeden çıkarıldığına dair hiç kayıt yok elimizde... Trajedinin filme çekilmesi yasaklanmıştı, sadece kahramanlığın çekimleri yapıldı! Yine de şu an bazı Çernobil fotoğraf albümleri basılıyor, ama öyle çok sinema ve televizyon ekibinin kamerası tuzla buz edildi ki. Hepsi prosedürleri adım adım izlemek zorunda bırakıldı... Çernobil'le ilgili gerçekleri anlatmak cesaret gerektiriyordu, bu hâlâ değişmedi. İnanın bana! Ama bu çekimleri... Bu çekimleri mutlaka görmeniz lazım... Yangına müdahale eden ilk itfaiyecilerin yüzleri, grafit gibi kara. Peki ya gözleri? Yakında bizleri terk edeceklerini zaten bilen insanların gözleri bunlar. Bölümlerden birinde, felaketten sonraki sabah nükleer santralin yanındaki bostanda çalışmaya giden bir kadının bacakları görülüyor. Üzerine çiy düşmüş çimenlerde yürümüş... Bacakları insana bir kevgiri anımsatıyor, dizlerine kadar her yer delik deşik... Madem bu kitabı yazıyorsunuz, o görüntüleri mutlaka izlemeniz lazım...

Eve dönünce küçük oğlumu kollarımın arasına alamıyorum. Onu kucağıma almadan önce elli ya da daha iyisi yüz gram votka içmem gerekiyor...

Müzede helikopter pilotlarına ayrılmış bir bölüm var...

Albay Vodolajskiy... Belarus topraklarındaki Jukov Lug Köyü'ne defnedilen bir Rus kahraman. Tolere edilebilir dozun üzerinde radyasyona maruz kaldığı an gitmesi, derhal bölgeden tahliye edilmesi gerekirmiş, ama o kalıp 33 helikopter personeli daha eğitmiş. Bizzat kendisi 120 uçuş yapıp 200-300 ton yük boşaltmış. Reaktörün 300 metre yukarısında günde üç-dört uçuş yapmış, kabin sıcaklığı 60 dereceye kadar çıkıyormuş. Peki ya kum torbaları helikopterlerle yukarıdan bırakıldığında aşağıda neler meydana geliyormuş? O cehennemi sıcağı bir düşünün... Radyoaktivite seviyesi saatte 1800 röntgene ulaşmış. Pilotlar havadayken fenalaşmaya başlamış. Doğru nişan alabilmek ve hedefleri olan kor halindeki krateri vurabilmek için kafalarını pilot kabininden dışarı çıkarmışlar... Aşağıya bakmışlar... Başka bir yol yokmuş... Hükümet komisyonunun toplantılarında her gün doğrudan şöyle bir bildirim yapılıyormuş: "Bunun için iki-üç can verilmesi lazım. Bu iş içinse bir can." Doğrudan ve her gün...

Albay Vodolajskiy öldü. Reaktörün üzerinde uçarken maruz kaldığı radyasyon miktarını gösteren karta doktorlar... 7 rem yazdı. Oysa esas rakam 600'dü!

Peki ya gece gündüz çalışarak reaktörün altına bir tünel açmaya çabalayan 400 maden işçisinin durumu? İçine sıvı nitrojen doldurup, mühendislerin deyimiyle toprak yastığı dondurmak için bu tünelin kazılması gerekiyordu. Aksi takdirde reaktör yeraltı suyunun içine doğru batacaktı... Moskovalı, Kievli, Dnepropetrovsklu madenciler... Hiçbir yerde onlarla ilgili bir yazıya rastlamadım. Oysa bu insanlar

çıplak bir halde, 50 dereceye varan sıcaklıkta, emekleyerek önlerindeki el arabalarını iterek çalışmışlardı. Oradaki... Aşağıdaki radyasyon miktarı da yüzlerce röntgendi...

Şu an ölüyor o madenciler... Peki ya bu işi yapmamış olsalardı? Benim gözümde onlar birer kahraman, aslında hiç var olmadığı söylenen bir savaşın kurbanları değiller. Adına "kaza", "felaket" diyorlar. Ama aslında meydana gelen bir savaştı. Çernobil anıtlarımız da savaş anıtlarını andırıyor zaten...

Slavlara özgü utangaçlığımız nedeniyle, sözümüze konu etmediğimiz bazı şeyler var bizim. Ama madem böyle bir kitap yazıyorsunuz... Sizin bunları bilmeniz lazım... Reaktörde ya da reaktörün hemen yakınlarında çalışanlarda genelde tespit edilen rahatsızlık... bu aynı zamanda, uzay mekiklerinde çalışan insanlarda da en çok rastlanan semptomdur, yaygın olarak bilinir... genelde tespit edilen rahatsızlık, üreme ve boşaltım yolu sisteminin zarar görmesiydi. Erkekliklerinin yani... Ancak bizde kimse bunu yüksek sesle dillendirmez... Bu durum inkâr edilir... Vaktinde, bir İngiliz gazeteciye eşlik etmiştim, konuyla ilgili çok enteresan sorular hazırlayarak gelmişti. Özellikle bu konu hakkında, meselenin insani yanıyla ilgileniyordu. Olanların ardından evde, gündelik yaşamlarında, cinsel hayatlarında neler yaşıyordu insanlar? Konuyu tüm açıklığıyla anlatacak tek kişi bile çıkmadı karşısına. Örneğin, benden helikopter pilotlarını bir araya toplamamı istemişti... Erkek erkeğe konuşmak istiyordu onlarla... Geldiler, bazıları 35-40 yaşında emekliye ayrılmıştı bile; bir tanesinin bacağı kırıktı,

öyle getirmişlerdi, radyasyona maruz kaldığı için yaşlılarda görülen kemik erimesi hastalığına yakalanmış, kemikleri kırılganlaşmaya başlamıştı. İngiliz gazeteci onlara sorular yöneltti: Ailelerinizle, genç eşlerinizle aranız nasıl şu an? Pilotlar susuyordu, nasıl olup da günde beş uçuş gerçekleştirdiklerini anlatmaya gelmişlerdi oraya. Ama sorular... Eşleri hakkında mı olacaktı? Eşleriyle ilişkileri hakkında... Pilotları teker teker kenara çekip baş başa konuşmayı deneyince... Hepsi benzer yanıtlar verdi: Sağlıkları yerindeydi, devlet onlara değer veriyordu, ailelerinde sevgi hâkimdi. İçlerinden biri bile... İçlerinden biri bile o gazeteciye açılmadı. Pilotlar gitti, gazetecinin canının sıkıldığını hissettim. "Şimdi anlamışsındır artık," dedi bana, "işte bu yüzden size kimse inanmıyor. Kendinize bile yalan söylüyorsunuz." Bu bahsettiğim buluşma bir kafede gerçekleşmiş, bize iki genç ve hoş kadın garson servis yapmıştı; o sırada masadaki boşları topluyorlardı, İngiliz gazeteci bir anda onlara soruverdi: "Size birkaç soru sorsam yanıtlar mısınız acaba?" Genç kadınlar ona her şeyi açıkladı. "Evlenmeyi düşünüyor musunuz?" – "Evet, ama burada değil. Sağlıklı bebekler doğurmak için bir yabancıyla evlenmeyi hayal ediyoruz." Bu yanıtı alınca daha da cesaretlendi: "Peki, bir partneriniz var mı şu an? Nasıllar? Sizi tatmin ediyorlar mı? Neyi kastettiğimi anlamışsınızdır sanırım, değil mi?" – "Biraz önce burada beraber oturduğunuz çocuklar işte," dediler gülüşerek, "helikopter pilotları. Boyları neredeyse iki metre. Göğüslerindeki madalyalar da şıkır şıkır. Kürsü konuşması için biçilmiş kaftanlar ama yatak için durum farklı." Ne şaşırtıcı,

değil mi... Gazeteci genç kadınların fotoğrafını çekti ve önceden söylediklerini tekrar etti bana: "Şimdi anlamışsındır artık, işte bu yüzden size kimse inanmıyor? Kendinize bile yalan söylüyorsunuz."

Aynı gazeteciyle birlikte bölgeye de gitmiştik. Çok bilinen istatistiki bir bilgidir; Çernobil çevresinde 800 adet mezarlık bulunur. Orada birtakım mühendislik harikası yapılar görmeyi bekliyordu, ama sıradan çukurlar vardı yalnızca. İçlerinde, reaktörün çevresindeki 150 hektarlık alandan kesilen "kızıl-kahve orman" yatıyor (kazadan sonraki ilk iki günde çam ağaçlarıyla köknarların yaprakları önce kızıla, sonra da kızıl-kahveye dönmüştü). Aynı zamanda da binlerce ton metal ve çelik, ince borular, iş tulumları, beton yapılar... Bir İngiliz dergisindeki fotoğrafı gösterdi bana. Panoramik. Havadan... Binlerce kara ve hava taşıtı... İtfaiye arabaları ve ambulanslar... En büyük mezarlık reaktörün yanında. Oranın fotoğraflarını çekmek istedi, aradan on yıl geçmesine rağmen. Bu çekim için ona yüklü bir para sözü vermişler. Ve işte orada, dolanıp duruyorduk onunla, dolanıp duruyorduk, her yetkili bir diğer yetkiliye yolluyordu bizi; biri harita yok diyordu, diğeri ise izin. Bir oraya bir buraya koşturduk durduk, ta ki hakikat kafama dank edinceye kadar: Öyle bir mezarlık yoktu, orası artık gerçekte değil, sadece raporlarda varlığını sürdürüyordu, uzun zaman önce parça parça sökülüp pazarlara, yedek parça olarak kolhozlara ve insanların bahçelerine taşınmıştı. Her şey yağmalanmış ve oradan götürülmüştü. İngiliz gazetecinin aklı bunu bir türlü almadı. İnanamamıştı! Ona bütün gerçeği anlattığımda, buna inanamadı! Ben de şu an, en dobra

makaleyi dahi okusam, yazılan şeye inanmıyorum, bilinçaltımda sürekli olarak şu düşünce dönüp duruyor: Ya bu da bir yalansa? Ya da bir tür masalsa? Bu trajediyi hatırlamak bir rutin haline geldi... Bir klişeye dönüştü! Bir korku romanına! (*Sözünü tamamlıyor ve uzun süre susuyor.*)

Ne bulursam hepsini müzeye sürüklüyorum... Her şeyi taşıyorum... Ama bazen de şöyle düşünüyorum: "Vazgeç! Kaç buradan!" Nasıl dayanılır ki bunlara?!

Genç bir rahiple bir sohbetimiz olmuştu...

Başçavuş Saşa Gonçarov'un taze mezarının yanında duruyorduk... Reaktörün çatısında çalışanlardan biriydi Başçavuş... Kar. Rüzgâr. Hava berbat. Rahip cenaze törenini yönetiyor. Dua okuyor. Başı çıplak. "Soğuktan hiç etkilenmediniz mi?" diye sordum törenden sonra. "Hayır," diye yanıtladı, "böyle anlarda inanılmaz bir güçle doluyorum. Hiçbir kilise töreni, cenazelerdeki gibi bir enerji vermiyor bana." Bunu hatırladım işte şimdi; sürekli ölümün yakınlarında olan bir adamın sözleri bunlar. Bizim buraya gelen yabancı gazetecilere sık sık, niye geldiklerini, bölgeye giriş yapma izni için niye başvurduklarını sorardım; birçoğu da çok kereler gelmiş olurdu buraya. Tek nedenin para ya da kariyer olduğunu düşünmek aptallık olurdu. "Sizlerle birlikte burada olmak hoşumuza gidiyor," diye itiraf ederlerdi, "müthiş bir yaşam enerjisiyle doluyoruz burada." İnanabiliyor musunuz buna? Şaşkınlık verecek bir yanıt değil mi bu? Belli ki onlar için bizim insanımız, insanlarımızın duyguları, dünyası, önceden karşılaşmadıkları, bilmedikleri türden şeylerdi. Gizemli Rus ruhu... Bu konuyu mutfakta bir şeyler içerken tartışmayı severiz biz de... Arkadaşlarım-

dan biri bir keresinde şöyle demişti: "İşte, zamanla hiçbir eksiğimiz kalmayacak. Cefa çekmekten kurtulacağız. O zaman bizi kim enteresan bulacak?" Bu sözler çıkmıyor aklımdan... Ama diğerlerinin bizim neyimizden hoşlandığını anlamadım henüz; hoşlarına giden biz miyiz? Yoksa bizim hakkımızda yazabilecekleri şeyler mi? Bizim aracılığımızla anlayabilecekleri şeyler mi?

Niye biz sürekli ölümün çevresinde dönüp duruyoruz?

Çernobil... Bundan böyle bizim için başka bir dünya olmayacak... Başta, ayaklarımızın altındaki toprak paramparça olduğunda, acımızı tüm açıklığıyla dışa vurduk, ama şimdi bizim için başka bir dünya olmadığının, gidecek başka hiçbir yerimiz bulunmadığının farkına varıyoruz artık. Artık bu Çernobil topraklarında trajik bir yerleşikliğe yazgılı olduğumuz duygusu tamamen farklı bir dünya algısı. Savaştan dönenler "kayıp" bir kuşaktı... Remarque'ı hatırlar mısınız? Çernobil'le yaşayanlar ise "kafası karışık" bir kuşak... Kafamız allak bullak... Burada değişmeyen yegâne şey insanın çektiği acı... Elimizdeki yegâne malvarlığı. Maddi bir ederi yok!

Eve dönüyorum... Her şeyin ardından... Eşim dinliyor anlattıklarımı. Sonra sessizce şunu söylüyor: "Seni seviyorum, ama sana feda etmem oğlumu. Kimseye feda etmem. Ne Çernobil'e ne de Çeçenistan'a... Hiç kimseye!" Bu korku çoktan yerleşti içine...

Sergey Vasilyeviç Sobolev,
Belarus Cumhuriyeti "Çernobil Kalkanı" Birliği
Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

HALK KOROSU

Klavdiya Grigoryevna Barsuk, temizlik görevlisi eşi; Tamara Vasilyevna Belookaya, doktor; Yekaterina Fedorovna Bobrova, Pripyat'tan tahliye edilip yeniden yerleştirilenlerden; Andrey Burtıs, gazeteci; İvan Naumoviç Vergeyçik, çocuk doktoru; Yelena İlyiniçna Voronko, Bragin kasabası sakinlerinden; Svetlana Govor, temizlik görevlisi eşi; Natalya Maksimovna Gonçarenko, yeniden yerleştirilenlerden; Tamara İlyiniçna Dubikovskaya, Narovlya kasabası sakinlerinden; Albert Nikolayeviç Zaritskiy, doktor; Aleksandra İvanovna Kravtsova, doktor; Eleonora İvanovna Ladutenko, radyolog; İrina Yuryevna Lukaşeviç, ebe; Antonina Maksimovna Larivonçik, yeniden yerleştirilenlerden; Anatoliy İvanoviç Polişçuk, hidrometeoroloji uzmanı; Mariya Yakovlevna Savelyeva, anne; Nina Hantseviç, temizlik görevlisi eşi.

– Mutlu bir hamile kadın görmeyeli uzun zaman oldu... Ya da mutlu bir anne...

İşte şu kadın yeni doğum yaptı. Kendine geldiğinde... Hemen sesleniyor: "Doktor, bana bebeği gösterin! Buraya getirin onu!" Başına, alnına, minicik bedenine dokunuyor bebeğin. Parmaklarını sayıyor... Ayaklarındaki ve ellerinde-

ki... Kontrol ediyor. Emin olmak istiyor: "Doktor, normal bir çocuk mu doğurdum ben? Her şey yolunda mı?" Bebeği emzirmesi için getiriyorlar. Korkuyor: "Çernobil'e yakın bir yerde yaşıyorum... 'Kara yağmur'da ıslanmıştım..."

Gördükleri rüyaları anlatıyorlar bana: Bir tanesi sekiz bacaklı bir buzağı doğurmuş rüyasında, bir başkası ise kirpi kafası olan bir köpek yavrusu... Hep öylesi tuhaf rüyalar. Önceden böyle rüyalar görmezdi kadınlar. Hiç duymadım ben.

Otuz yıldır ebelik yapıyorum.

– Bütün hayatım sözcüklerle haşır neşir olarak geçti... Sözcüklerle yaşadım...

Okulda Rus dili ve edebiyatı derslerine giriyorum. Galiba haziran ayı başlarıydı, sınav dönemindeydik. Okul müdürü aniden bizi bir araya toplayıp bir duyuru yaptı: "Yarın herkes yanında kürekle gelsin." Nedeni açıklığa kavuştu: Okul binalarının etrafındaki kontamine olmuş toprağın üst katmanını küreklerle kaldırmamız bekleniyordu, ardından da askerler gelip zemine asfalt dökecekti. Soru soranlar oldu: "Ne tür bir koruyucu önlem alınacak? Özel kıyafet ve gaz maskesi verilecek mi?" Böyle şeyler verilmeyeceği şeklinde oldu yanıt. "Küreklerinizi alın, toprağı kazacaksınız." Sadece iki genç öğretmen buna itiraz etti, geri kalanlar dışarı çıkıp toprağı kürekle kazdı. Takatsizlik ve aynı zamanda önemli bir görevi yerine getirme duygusu vardı içimizde: Zorlayıcı ve tehlikeli bir yerde bulunmak, vatanı korumak. Ben de bundan farklı bir şey mi öğretmiştim öğrencilerime

sanki? Gidin, atın kendinizi ateşe, savunun vatanınızı, kendinizi feda edin. Benim öğrencilerime öğrettiğim edebiyat yaşamı değil, savaşı anlatıyordu. Ölümü anlatıyordu. Şolohov, Serafimoviç, Furmanov, Fadeyev... Boris Polevoy... Sadece iki genç öğretmen itiraz etti. Ama onlar yeni neslin üyeleri. Farklı insanlar onlar.

Sabahtan akşama dek kazdık toprağı. Evlerimize dönerken kentteki dükkânların açık olması, kadınların külotlu çorap ve parfüm satın alması tuhaf gelmişti. Oysa bizim içimizdeki askeri duygular çoktan kabarmıştı. Ve birden ekmek, tuz, kibrit kuyrukları peyda olunca, bu bize daha anlaşılır gelmişti... Herkes telaşla kırıntı halinde saklamak için ekmek kurutmaya başlamıştı... Yerleri günde beş-altı kez yıkıyor, pencerelerdeki aralıkları sımsıkı kapatıyorduk. Sürekli radyo dinliyorduk. Savaştan sonra dünyaya gelmiş olmama rağmen, bu tür davranışlar bana tanıdık geliyordu. Duygularımı analiz etmeye çabaladım ve ruhumun bu kadar hızlı bir şekilde duruma ayak uydurmasına inanamadım; akıl sır ermez bir biçimde savaş ortamına dair deneyime sahip olduğumu fark ettim. Evi nasıl terk edeceğimi, çocuklarla beraber nasıl yola çıkacağımı, hangi eşyaları alacağımı, anneme neler yazacağımı gözümde canlandırabiliyordum. Gerçi etrafımızda normal, barışçıl bir hayat sürüp gidiyor, televizyonda komedi filmleri gösteriliyordu.

Belleğimiz fısıldıyordu bunları kulağımıza... Her daim dehşet içinde yaşamıştık, dehşet içinde yaşama konusunda becerikliydik, doğal yaşam alanımızdı dehşet.

Bu konuda emsalsizdir halkımız...

– Savaşa katılmamıştım ben. Ama bana savaşı anımsattı olanlar...

Askerler köylere girip tahliye etti insanları. Köy yolları askeri araç kaynıyordu: zırhlı personel nakil araçları, yeşil brandayla kaplı kamyonetler ve dahi tanklar. İnsanlar askerler eşliğinde evlerini terk ediyordu, insanı boğan, bunaltan bir hava vardı, özellikle de savaş dönemine tanık olan insanlar açısından. Önce Ruslar suçlandı; onların suçuydu olanlar, santral onlarındı... Ardından, "Komünistler suçlu," dendi. Kalbim olağandışı bir korkuyla gümbürdüyordu...

Kandırdılar bizi. Üç gün sonra evlerimize geri döneceğimize söz vermişlerdi. Evlerimizi, hamamımızı, su kuyumuzu, emektar bahçemizi öylece bırakıp gittik. Gidişimizden bir gece önce bahçeye çıktığımda çiçeklerin açtığını görmüştüm. Ertesi sabah ise hepsi dökülmüştü. Annemin yüreği başka bir yere yerleştirilmeye dayanamadı. Bir yıl sonra öldü. Rüyamda sürekli gördüğüm iki şey var... İlkinde, boş evimizi görüyorum, ikincisinde ise bahçe kapımızın yakınlarında açmış kırmızı yıldız çiçeklerini... annem de orada duruyor. Hayatta. Ve gülümsüyor.

Herkes sürekli savaşla karşılaştırdı yaşadıklarımızı. Ama savaşı... savaşı anlamak mümkün. Babam anlatırdı bana savaşta yaşananları, kitaplardan da okudum savaşı... Ama bu? Köyümüzden geriye üç mezarlık kaldı: :Birinde insanlar yatıyor, eski bir mezarlık o, ikincisinde giderken ardımızda bıraktığımız, vurularak öldürülen kedi ve köpekler, üçüncüsünde ise evlerimiz.

Evlerimizi bile toprağa gömdüler...

– Her gün... İstisnasız her gün anılarımda gezintiye çıkıyorum...

Aynı sokaklardan yürüyor, aynı evlerin önünden geçiyorum. Öyle sessiz ve sakin bir yerdi ki kasabamız. Hiç büyük fabrika yoktu, şekerleme üreten bir imalathane vardı sadece. Pazar günüydü... Dışarıda yatmış güneşleniyordum. Koştura koştura geldi annem: "Kızım, Çernobil havaya uçmuş, insanlar evlerine saklandı, sen hâlâ burada güneşin altında yatıyorsun." Gülüp geçmiştim; Narovlya ile Çernobil arası kırk kilometreydi çünkü.

Akşam olunca evimizin yakınında Jiguli marka bir araba durdu, bir arkadaşım kocasıyla birlikte gelmişti: Arkadaşımın üzerinde bir sabahlık, kocasının üstünde ise eşofman, ayaklarında da eskimiş terlikler vardı. Ormanın içinden, daracık köy yollarından geçerek çıkmışlardı Pripyat'tan. Kaçmışlardı. Ana yollarda polisler devriye geziyor, askerler kontrol noktalarında bekliyor, kimsenin oradan ayrılmasına izin vermiyorlardı. Bana haykırarak söylediği ilk şey: "Hemen süt ve votka bulmamız lazım! Hemen!" Çığlık çığlığa bağırıyordu: "Daha iki gün önce yeni mobilyalarla yeni bir buzdolabı almıştık. Kendime bir kürk palto dikmiştim. Hepsini bıraktık, selofana sarıp bıraktık her şeyi... Geceleyin hiç uyumadık... Ne olacak şimdi? Ne olacak?" Kocası onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Bize, kentin üstünde helikopterlerin uçtuğunu, yollarda askeri araçların gezindiğini ve etrafa bir tür köpük döktüklerini anlattı. Erkekleri altı aylığına askere alıyorlardı, tıpkı savaş zamanı olduğu gibi. Günlerce televizyonun başında oturup Gorbaçov'un konuşma yapmasını bekledik. Yetkililer susuyordu...

Ancak 1 Mayıs ve Zafer Bayramı kutlamaları sona erdikten sonra ekrana çıkıp konuştu Gorbaçov: Endişelenecek bir şey, yoldaşlar, durum kontrol altında... Yangın, sadece yangın çıktı. Olağanüstü bir şey yok... İnsanlar orada yaşamaya, çalışmaya devam ediyor...

İnanmıştık ona...

– Öyle sahnelere tanık oldum ki... Geceleri uyumaya korkuyorum... Gözlerimi kapamaya...

Büyükbaş hayvanları sürdüler... Boşaltılan köylerdeki bütün büyükbaş hayvanları bizim bölge merkezindeki toplama noktalarına getirdiler. Çılgına dönmüş inekler, koyunlar, domuzlar koşturup duruyordu sokaklarda... İsteyen istediğini yakalayabilirdi... Kesimi yapılan hayvanlar mezbahadan araçlarla Kalinoviçi İstasyonu'na gidiyor, orada da Moskova'ya gönderilmek üzere trenlere yükleniyordu. Moskova etleri kabul etmemişti. Ve artık mezarlığa dönüşmüş olan bu vagonlar gerisin geri bize gönderilmişti. Hepsi birden. Tümü burada gömüldü. Geceleri çürümüş et kokusundan kaçıp kurtulmak mümkün olmuyordu... "Böyle kokabilir mi nükleer savaş?" diye düşünmüştüm. Savaşın duman kokması gerekirdi...

İlk günlerde çocuklarımızı geceleyin tahliye ettiler; daha az insan bu sahnelere tanık olsun diye. Sakladılar felaketi, gizlediler. Ancak halk yine de neler olduğunu öğrendi. Yolculuk için otobüslerimize şişe şişe süt getirdiler, çörek pişirdiler.

Tıpkı savaş zamanı olduğu gibi... Başka bir şeyle kıyaslanabilir mi bu?

– Bölge Yürütme Kurulu'nda toplantı... Askeri durum...

Herkes sivil savunma amirinin çıkıp konuşmasını bekliyordu, çünkü onuncu sınıfta okutulan fizik kitaplarında yer alan bazı kısımlarda anlatılanlar dışında radyasyon hakkında herhangi bir şey hatırlayan kimse bulunmuyordu. Amir kürsüye çıkıp ders kitaplarıyla diğer kitaplarda nükleer savaş ile ilgili yazılanları anlatmaya başladı: 50 röntgen radyasyona maruz kalan bir asker cepheden çekilmelidir... Nasıl sığınak inşa edilir, gaz maskesi nasıl kullanılır, patlamanın boyutu... Ama burası ne Hiroşima, ne de Nagazaki, buradaki durum tamamen farklı... Ne olduğunu tahmin etmeye çalışıyorduk...

Kontamine olmuş bölgeye helikopterle uçmuştuk. Teçhizat talimatnamesi: İç çamaşırı olmayacak, aşçılarınki gibi ucuz pamuklu önlük, üzerine koruyucu bir kılıf, eldivenler, gaz maskesi. Her türlü alet edevat üzerimizde asılı. Bir köyün yakınına doğru alçalıyoruz, aşağıda çocuklar oynuyor kumda, serçeler gibi. Ağızlarında çakıl taşı ya da ince dallar. Küçücükler; pantolon yok üstlerinde. Popolar çıplak... Oysa bize verilen emir kati: İnsanlarla iletişim kurmayın, panik yaratmayın...

İşte şimdi bununla yaşamak zorundayım...

– Televizyonda birdenbire bazı programlar gösterilmeye başlamıştı...

Program içeriklerinden biri: Yaşlı bir nine süt sağmış, sağdığı sütü kovaya dökmüş, muhabir, askeri bir radyasyon ölçüm cihazıyla kadına yaklaşıyor, cihazı kovanın üzerinde

gezdiriyor... Bakın işte, değerler son derece normal, üstelik reaktöre on kilometre mesafedeyiz. Pripyat Nehri'ni gösteriyorlar... Yüzüyor insanlar, güneşleniyor... Uzaktan reaktör görünüyor, tepesinde duman bulutları... Görüntüye eşlik eden yorum: Batılı sesler panik yaratmaya çalışıyor, kazayla ilgili bilinçli olarak karalama kampanyası yürütüyorlar. Yine radyasyon ölçüm cihazı çıkıyor ortaya, bir tabak balığın üstünde gezdiriliyor, sonra bir çikolatanın, sonra da üstü açık bir tezgâhtaki çöreklerin üzerinde. Tam anlamıyla bir aldatmacaydı bu. O dönemde ordumuzun kullandığı radyasyon ölçüm cihazları, gıda maddelerinde ölçüm yapmak için değil, sadece arka plan radyasyon miktarını tespit etmek için tasarlanmıştı.

Zihnimizde Çernobil'le ilişkilenen bu boyuttaki yalanlar ancak 1941'de yaşananlarla karşılaştırılabilir... Stalin dönemindekilerle...

– Bir aşk çocuğu doğurmak istemiştim...

İlk bebeğimizi bekliyorduk. Kocam oğlan olsun istiyordu, bense kız. Doktorlar beni ikna etmeye çalışıyordu: "Kürtaj yaptırmanız lazım. Kocanız uzun süre Çernobil'de bulunmuş." Kocam kamyon şoförü, kazadan sonraki ilk günlerde oraya çağrılmıştı. Kum ve beton nakli yaptı. Ama ben kimseye inanmadım. İnanmak istemedim. Kitaplarda, aşkın her şeyin üstesinden geleceğini okumuştum. Ölümün bile.

Bebeğimiz ölü doğdu. Ve iki parmağı eksikti. Kız çocuğu. Ağlıyordum. "Keşke en azından parmakları eksik olmasaydı. Kız çocuğu sonuçta...

– Neler olduğunu hiç kimse anlamamıştı...

Askerlik bürosunu aradım, biz sıhhiyecilerin, hepimizin askeri yükümlülüğü var, yardım edebileceğimi söyledim. Soyadını hatırlamıyorum, ama rütbesi binbaşıydı karşımdakinin, bana yanıt verdi: "Bizim gençlere ihtiyacımız var." İkna etmeye çalıştım: "Öncelikle, genç doktorlar henüz hazır değil böyle bir göreve, ikinci olarak, onlar daha büyük bir risk altında, genç bedenler radyasyonun etkilerine karşı daha duyarlı oluyor." Yanıt: "Kesin talimat var; gençler çağrılacak göreve."

Hatırlıyorum... Hastaların yaraları daha zor iyileşmeye başlamıştı. O ilk radyoaktif yağmuru ve yağmurun ardından su birikintilerinin sarıya döndüğünü de unutmadım. Güneşin altında sarıya dönmüştü renkleri. Artık bu renk hep endişe yaratıyor. Bir taraftan, zihin böylesi bir şeye hiç hazırlıklı değildi, ama öte taraftan da biz dünyanın en iyi, en olağanüstü, en haşmetli ülkesiydik. Kocam, yüksek öğrenim yapmış bir insan, bir mühendis; beni ciddi ciddi bunun bir terör saldırısı olduğuna inandırmaya çalıştı. Düşman tarafından düzenlenen bir sabotaj olduğuna. Öyle düşünüyorduk biz... Öyle yetiştirilmiştik... Ama bir de, trende bir üst düzey yöneticiyle birlikte seyahat edişimi hatırladım, bana Smolensk nükleer santralinin inşa sürecini anlatmıştı: onca çimento, kum, kalas ve çivi, inşaat alanından kanatlanıp uçarak yakındaki köylere konuvermiş. Para karşılığında, bir şişe votka karşılığında...

Köylerde... Fabrikalarda... Komünist Parti bölge komitelerinden işçiler gelip konuşuyor, halkla sohbet ediyorlardı. Ancak içlerinden biri bile, deaktivasyonun ne olduğu,

çocukların nasıl korunacağı, radyonüklitlerin gıda zincirine sirayet etme katsayısının ne olduğu konusundaki sorulara yanıt veremiyordu. Alfa, beta, gamma parçacıkları, radyobiyoloji, iyonlaştırıcı radyasyon hakkındaki sorulara da yanıt yoktu; izotopları konuya hiç dahil etmiyorum bile. Onlar için tüm bunlar sanki başka bir gezegene ait şeylerdi. Sovyet halkının kahramanlığı, askeri cesaretlerini gösteren simgeler hakkında, Batılı gizli servislerin entrikaları hakkında konuşmalar yaptılar...

Parti toplantısında söz alıp şunu sormuştum: Uzmanlar nerede? Fizikçiler? Radyologlar? Parti üyeliğimi iptal etmekle tehdit ettiler beni...

– Çok sayıda esrarengiz ölüm gerçekleşti... Beklenmedik ölümler...

Kız kardeşimin kalp rahatsızlığı vardı... Çernobil'i duyduğunda, şöyle hissetti: "Siz bunu atlatırsınız, ama ben başaramam." Birkaç ay sonra öldü... Doktorlar hiçbir açıklama yapmadı. Ancak ona önceden konan teşhise göre daha uzun yıllar yaşayabilmesi gerekirdi...

İnsanlar bazı şeyler anlatıyor... Yaşlı kadınların memelerinden, tıpkı yeni doğum yapmış kadınlar gibi süt geliyormuş. Bu durumun tıp terminolojisindeki karşılığı, relaksasyon. Peki ya, köylülerin gözündeki karşılığı? Tanrı'nın verdiği bir ceza... Tek başına yaşayan bir ninenin başına gelmiş bu. Kocası da yok, çocuğu da. Aklını oynatmış kadın. Köyde gezinip kollarında bir şeyler sallıyormuş, ya bir parça odun alıyormuş eline ya da çocukların oynadığı toplardan birini, üzerine bir şal sarıp... Dandini dandini dastana...

– Bu topraklarda yaşamak korkutuyor beni...

Bana bir radyasyon ölçüm cihazı verdiler, ama ne faydası olacak ki sanki? Çarşafları yıkıyorum, sakız gibi oluyor, tertemiz, ama ölçüm cihazı deli gibi ötüyor yanında. Yemek hazırlıyorum, turta pişiriyorum, yine ötüyor. Yatağı yapıyorum, ötüyor. Ne faydası var bana? Çocukların karnını doyururken ağlıyorum. "Niye ağlıyorsun, anne?"

İki çocuğum var, ikisi de oğlan. Sürekli hastanedeyiz onlarla. Doktor kapılarında. Büyük olan, ne kız gibi ne de erkek. Kel. Profesörlere de götürdüm onu, kocakarılara da. Şifacılara da, büyücülere de. Sınıfındaki en ufak çocuk. Koşamıyor, oynayamıyor, biri ona yanlışlıkla çarparsa, hemen kanaması başlıyor, bir anda ölebilir. Kan hastalığı var, adını dahi telaffuz edemiyorum hastalığının. Onunla hastanede kalırken düşünüyordum: "Ölecek." Sonradan öyle düşünmemem gerektiğini anladım, yoksa ölüm beni duyabilirdi. Gidip tuvalette ağlıyordum. Hiçbir anne koğuştayken ağlamıyor, ya tuvalette ya da banyoda. Tuvaletten pür neşe dönüyorum yanına:

"Yanakların pembeleşmiş bile. İyileşiyorsun."

"Anne, beni hastaneden çıkar. Öleceğim burada. Burada herkes ölüyor."

Nereye gidip de ağlayayım ben şimdi? Tuvalete mi? Sıra var orada... Ve sıradakilerin hepsi benimle aynı durumda...

– Mezarlık Günü'nde... Ölmüşlerimizi yâd etme gününde...

Mezarlığa girmemize izin veriyorlar. Mezarların yanına gitmemize... Ama evlerimize, bahçelerimize gitmeye polis

"yasak" diyor. Helikopterlerle tepemizde uçup duruyorlar. Uzaktan da olsa, evlerimizi en azından şöyle bir görebiliyoruz... Haç çıkarıyoruz onlara doğru...

Doğduğum köyden bir leylak dalı getireceğim, bir yıl boyunca benimle kalacak...

– Size insanımızı anlatayım... Sovyet insanını...

"Kirli" bölgelerde... Kazadan sonraki ilk yıllarda "kirli" bölgelerdeki dükkânlar kara buğday, Çin'den gelen pişmiş etlerle dolmuştu ve memnun olmuştu insanlar, büyük laflar etmeye başlamışlardı: "Bizi kimse buradan gönderemez! Gayet iyiyiz burada!" Topraktaki kontaminasyon dengeli değildi, aynı kolhozda hem "temiz" hem de "kirli" tarlalar bulunuyordu. "Kirli" tarlalarda çalışanlara daha yüksek ücret ödeniyordu ve herkes oralarda çalışmak istiyordu. "Temiz" tarlalara gitmeyi reddediyordu insanlar...

Kısa süre önce Uzakdoğu tarafında yaşayan erkek kardeşim ziyaretime geldi. "Siz burada 'kara kutu' gibisiniz," dedi... "Buradaki insanlar birer 'kara kutu'"... Her uçakta "kara kutu" bulunur, uçuşla ilgili tüm bilgileri bu kutular kaydeder. Uçak düşünce de, "kara kutuları" ararlar.

Herkes gibi bir hayat sürdüğümüzü sanıyoruz... Dolaşıyoruz, çalışıyoruz... Âşık oluyoruz... Ama hayır! Biz aslında gelecek için bilgi kaydediyoruz..."

– Ben çocuk doktoruyum...

Çocuklar her açıdan yetişkinlerden farklıdır. Örneğin onlarda ölüm korkusu yoktur... Böyle bir kavram gelişme-

miştir zihinlerinde. Kendileriyle ilgili her şeyi bilirler: Ne teşhis konduğunu, gerekli tüm prosedürlerin adını, ilaçları. Annelerinden daha fazla hâkimdirler bu bilgilere. Peki ya oynadıkları oyunlar? Hastane koğuşunda birbirlerini kovalayıp bağırırlar: "Ben radyasyonum! Ben radyasyonum!" Bana öyle geliyor ki, öldükleri zaman yüzlerinde bir şaşkınlık ifadesi olacak... Öldüklerine hayret edecekler...

Yüzlerinde öylesi şaşkın bir ifadeyle uzanacak bedenleri...

– Doktorlar kocamın öleceğini söyleyerek beni uyarmıştı... Kan kanseriydi...

Hastalık, Çernobil bölgesinden döndükten sonra baş gösterdi. İki ay sonra. Oraya çalıştığı fabrika tarafından gönderilmişti. Akşam vardiyasından dönünce vermişti haberi:

"Sabah yola çıkıyorum..."

"Ne iş yapacaksın orada?"

"Kolhozda çalışacağım."

On beş kilometrelik bir alandaki samanları tırmıkla toplamışlar. Pancarları sökmüşler. Patatesleri topraktan çıkarmışlar.

Eve dönmüştü. Anne babasına gittik. Babasına sobadaki çatlakları sıvamaya yardım ediyordu. Birden yere düştü. Ambulans çağırdık, hastaneye kaldırıldı; ölümcül düzeyde beyaz kan hücresi olduğu tespit edildi. Moskova'ya nakledildi.

Oradan döndüğünde kafasında sadece tek bir düşünce

vardı: "Öleceğim." Suskunlaşmaya başlamıştı. Onu yanıldığına ikna etmeye çalıştım. Ona yalvardım. Söylediklerime inanmadı. O zaman, inanması için ona bir kız çocuk doğurdum. Gördüğüm rüyaları yorumlamaya çalışmam ben... Birinde beni darağacına götürüyorlardı, bir diğerinde ise baştan ayağa beyazlar içindeydim... Rüya tabirleri kitaplarını okumam... Sabahları uyanınca onu seyrediyorum: Tek başıma nasıl kalacağım ayakta? En azından kızımız biraz daha büyüsün de ileride babasını hatırlayabilsin. Küçük henüz, daha yeni başladı yürümeye. Kocama doğru düşe kalka koşturup sesleniyor: "Baa-baa..." Bu tür düşünceleri kafamdan atmaya çalışıyorum...

Eğer böyle olacağını bilseydim... Bütün kapıları kapatır, evin girişinde dikilip nöbet tutardım. On kere üst üste kilitlerdim o kapıları...

– İki yıldır oğlumla birlikte hastanede yaşıyorum...

Küçük kız çocukları hastane koğuşlarında bebekleriyle oynuyor. Bebeklerin gözleri kapanabiliyor. Kapanınca ölmüş oluyorlar.

"Oyuncak bebekler niye ölüyor?"

"Çünkü onlar bizim çocuklarımız ve bizim çocuklarımızın yaşaması mümkün değil. Doğacaklar, sonra da öleceklerler."

Artyom'um yedi yaşında, ama beş yaşındaki bir çocuğa benziyor.

Gözlerini kapatınca uykuya daldığını zannediyorum. Beni görmeyeceğini düşünerek o zamanlarda ağlıyorum.

Ama hemen fark ediyor:

"Anne, şimdi mi ölüyorum?"

Uykuya dalıyor, neredeyse hiç nefes alıp veremiyor. Önünde dizlerimin üstüne çöküyorum. Yatağının önünde.

"Artyomcuğum, aç gözlerini... Bir şey söyle..."

"Hâlâ sıcak bedenin..." diye düşünüyorum içimden.

Gözlerini açıyor. Sonra tekrar uykuya dalıyor. Öyle sessiz ki. Ölmüş gibi.

"Artyomcuğum, aç gözlerini..."

Ölmesine fırsat vermemeye çalışıyorum...

– Yeni yılı kısa süre önce kutladık... Güzel bir masa donattık. Her şeyi kendimiz yaptık: füme et, domuz yağı, et, salatalık turşusu; sadece ekmek bakkaldan. Votka bile ev yapımıydı, kendimiz yapmıştık. Kendimiz derken, aramızda şakasını da yaptığımız gibi, Çernobil işi yapılmıştı her şey. Hepsini sezyum ve stronsiyumla tatlandırmıştık. Başka nereden bulacaktık ki bunca şeyi? Köydeki dükkânların rafları tamtakırdı, eğer geriye bir şey kalmışsa, onun fiyatı da bizim ücretlerle ya da emekli maaşlarıyla alınamayacak kadar yüksek oluyordu.

Misafirlerimiz gelmişti. Sevgili komşularımız. Gençtiler. Biri öğretmen, ikincisi ise kolhozda teknisyen, yanında da eşi. Yedik. İçtik. Sonra şarkılar başladı. Konuşup üzerine anlaştığımız bir şey değildi, ama devrim şarkıları söyledik. Savaşı anlatan şarkılar. "Kadim Kremlin'in Duvarları Sabah Güneşinin Yumuşak Işığıyla Renklenir" içlerinden en sevdiğimdir. Çok güzel bir gece geçirmiştik. Tıpkı eski günlerde olduğu gibi.

O geceyi oğluma da yazdım sonradan. Başkentte okuyor. Öğrenci. Yanıtladı mektubumu: "Anne, bu tabloyu gözümden canlandırdım; Çernobil toprakları. Evimiz. Yılbaşı ağacı ışıl ışıl... Ve insanlar masada oturmuş devrim şarkıları, savaş şarkıları söylüyor, sanki Gulag'ı ya da Çernobil'i hiç yaşamamışlar gibi..."

Kendim için değil, ama oğlum için korkmaya başladım. Dönecek hiçbir yeri yok...

ÜÇÜNCÜ KISIM

KEDERE DUYULAN HAYRANLIK

Bilmediğimiz Bir Şeye Dair Bir Monolog: Ölüm Çok Güzel Görünebilirmiş İnsana

– İlk günlerdeki başlıca soru şuydu: Suçlu kim? Bize bir fail lazımdı...

Sonra, daha fazla bilgi edindikçe, ne yapacağımızı düşünmeye başladık. Nasıl kurtulacaktık? Şimdiyse, bunun sadece bir-iki yıllık bir mesele olmadığı, nesiller boyu süreceği fikriyle artık uzlaşınca, geçmişi düşünmeye başladık, geriye doğru teker teker çeviriyoruz sayfaları.

Cumayı cumartesiye bağlayan gece meydana geldi olay... Sabahleyin hiç kimse hiçbir şeyden şüphelenmemişti. Oğlumu okula yolladım, kocam berbere gitti. Öğle yemeği hazırlıyordum. Kocam çok geçmeden geri döndü... Bir haberle birlikte: "Nükleer santralde yangın çıkmış. Talimat var: Radyo açık kalacakmış." Pripyat'ta, reaktörün yakınlarında yaşadığımızı söylemeyi unuttum size. O parlak kızıl alev bugün bile gözlerimin önünden gitmiyor; kor gibi parlıyordu reaktör. Rengi inanılmazdı. Sıradan bir yangın gibi değildi görüntüsü, bir tür ışıltı gibiydi daha çok. Güzeldi. Geri kalan diğer her şeyi unutursanız, çok güzel görünüyordu. Hiçbir filmde buna benzer bir şey, bununla kıyaslanabilecek bir

şey görmemiştim. Akşam herkes balkonlara döküldü, balkonu olmayanlar da arkadaşlarının, tanıdıklarının evlerine gitti. Dokuzuncu kattaydık biz, görüş açımız mükemmeldi. Kuş uçuşu mesafemiz üç kilometreydi reaktöre. Çocuklarını dışarı çıkardı insanlar, onları kucaklayıp havaya kaldırdılar: "Bak şuraya! Unutma bu gördüklerini!" Üstelik de bunu yapanlar reaktörde çalışan insanlardı... Mühendisler, işçiler... Hatta aralarında fizik öğretmenleri dahi vardı... Kapkara tozun içinde duruyorlardı... Sohbet ediyorlardı. Soluk alıp veriyorlardı. Hayranlıkla izliyorlardı. Bazıları yangını görmek için arabalarla, bisikletlerle onlarca kilometre yol kat etmişti. Ölümün bu kadar güzel görünebileceğini bilmiyorduk. Ama bir kokusu olmadığını da söyleyemem ben. İlkbahar ya da sonbahar gibi kokmuyordu, bambaşka bir kokusu vardı, toprağın kokusuna da benzemiyordu... Hayır... İnsanın boğazında bir gıdıklanma yaratıyor, gözlerini sulandırıyordu. Gece hiç uyuyamadım, komşuların yukarıda gürültülü bir şekilde dolanıp durduğunu işittim, demek onları da uyku tutmamıştı. Bir şeyleri sürüklüyor, tak tuk çakıyor, belki de eşyalarını topluyorlardı. Pencerelerindeki açıklıkları yamıyorlardı. Baş ağrımı Citramon içerek bastırdım. Sabahleyin, gün aydınlanınca etrafa bakındım; kafamda şu an yarattığım bir şey değil bu ya da sonradan düşündüğüm, tam da o an hissettiğim bir şey: Yolunda gitmeyen bir şey vardı, bir şey değişmişti. Ebediyen. Sabahın saat sekizinde gaz maskeli askerler sokaklarda dolanmaya başlamıştı bile. Kentin sokaklarında askerleri ve askeri araçları gördüğümüzde herhangi bir korkuya kapılmamıştık, aksine

bu durum bize güven telkin etmişti. Ordu yardıma geldiğine göre, her şey yoluna girecekti. Barışçıl nükleerin de ölüm saçabileceğine dair bir fikir yer etmemişti zihinlerimizde... O geceden sonra kenttekilerin hiçbirinin uyanamamış olabileceği geçmiyordu aklımızdan... Pencerelerimizin altında birileri gülüyor, müzik çalıyordu.

Öğleden sonra radyoda anons yapılmaya başlandı, tahliye için hazırlanmamız gerekiyordu: Bizi üç günlüğüne başka bir yere nakledecek, her yeri yıkayacak, gerekli kontrolleri yapacaklardı. Radyodaki anons hâlâ kulaklarımda: "halk yakındaki köylere nakledilecek", "evcil hayvanlar geride bırakılacak", "binaların girişinde toplanılacak". Çocuklara ders kitaplarını mutlaka yanlarına almaları gerektiği söylendi. Kocam da belgelerimizi ve düğün fotoğraflarımızı bir evrak çantasına yerleştirmişti. Benim yanıma aldığım tek şey ise, hava belki kötüleşir diye, gazlı bir mendildi...

İlk günlerden başlayarak biz Çernobillilerin toplumun dışına itildiğini, aforoz edildiğini hissetmiştik. Bizden korkuyordu insanlar. Seyahat ettiğimiz otobüs geceyi geçirmek için yol üstündeki köylerden birinde durmuştu. Herkes okulda ya da köy kulübünde yerde yatıp uyudu. Kımıldayacak yer yoktu. Bir kadın bizi evine davet etmişti: "Hadi bana gelin, size yatak yapayım. Yazık olacak oğlunuza buralarda." Yakınlarda duran başka biri ise kadını yanımızdan uzaklaştırdı: "Delirdin mi sen! Onlar mikroplu." Daha sonra Mogilyov'a yerleştirilip oğlumuzu okula göndermeye başladığımızda, daha ilk günden gözünde yaşlarla koştura koştura eve döndü... Sınıfta bir kız çocuğunun yanına

oturtmuşlar oğlumu, ama radyasyonlu olduğu için kız onun yanına oturmasını istememiş, oğlumla otururşa ölebilirmiş. O sırada oğlum dördüncü sınıfta okuyordu ve ne yazık ki sınıfındaki tek Çernobilli oydu. Diğer çocukların hepsi ondan korkuyordu, oğluma "ateşböceği", "Çernobil kirpisi" diye isim takmışlardı... Oğlumun çocukluk döneminin bu kadar erken sona ermesi beni ürkütüyordu.

Biz Pripyat'tan ayrılırken karşı şeritten askeri konvoylar Pripyat'a doğru ilerliyordu. Zırhlı araçlar. İşte o manzara korkutucu gelmişti. Anlaşılmaz ve korkutucu. Ama bütün bunların benim değil de, bir başkasının başına geldiği hissiyatından kurtaramıyordum kendimi. Tuhaf bir histi bu. Ağlıyordum, yiyecek ve uyuyacak bir yer bulmaya çalışıyordum, oğluma sarılıp onu rahatlatmaya çabalıyordum, ama içimde bir yerlerde, anlık bir düşünce gibi değil de, daimi bir his şeklinde, kendimi sadece bir izleyici olarak görüyordum. Sanki bir pencereden bakıyor... ve başka birini izliyordum... Ancak Kiev'e vardığımızda bize para verilmişti, fakat o parayla herhangi bir şey satın almamız da mümkün değildi: Yüz binlerce insan yaşadıkları yerlerden koparılıp oraya getirilmişti ve her şey zaten satın alınmış, tüketilmişti. Birçok insan hemen oracıkta, tren istasyonlarında, otobüslerde kalp krizi ya da felç geçirdi. Beni kurtaran annem oldu. Uzun süren ömrü boyunca daha önce de evini ve emek emek edindiği şeyleri yitirmişti. İlki, otuzlu yıllarda tutuklandığında; el koymuşlar her şeyine: ineğine, atına, evine. İkincisinde sebep yangınmış, alevlerin arasından yalnızca beni, ufak kızını çekip kurtarabilmiş. "Bunu atlatmak zorundayız," diye teselli etti beni, "nihayetinde, hayattayız."

Hatırlıyorum da... Otobüste oturuyoruz. Ağlıyoruz. İlk sıradaki koltukta oturan adam bağıra çağıra karısını azarlıyor: "Ne kadar salaksın! Herkes en azından birkaç parça eşyasını almış yanına, ama biz sadece şu üç litrelik kavanozları yüklendik." Otobüsle yolculuk edecekleri için karısı, boş turşu kavanozlarını yanına alıp yol üzerinde annesine bırakmaya karar vermiş. Koltuklarının hemen yanında, yerde, kocaman şişkin fileler yatıyordu, yol boyunca koridordan geçerken sürekli takılıp durduk o filelere. Kiev'e yanlarında işte o kavanozlarla gelmişlerdi.

Kilise korusunda şarkı söylüyorum. İncil okuyorum. Kiliseye gidiyorum, çünkü ebedi yaşamdan bahsedilen tek yer orası. İnsanın içini ferahlatıyor bunlar. Başka yerde öyle sözler duymak mümkün değil, oysa ben çok istiyorum onları duymayı. Biz tahliye edilirken, yol üzerinde bir kilise çıkmıştı karşımıza, herkes oraya yönelmişti. Kalabalıktan içeri girmek mümkün değildi. Ateistler, komünistler, herkes kiliseye gitmişti.

Sık sık gördüğüm bir rüya var; oğlumla beraber güneşin altında parıldayan Pripyat'ta dolaşıyoruz – şu an orası bir hayalet şehir. Bir yandan dolaşıp bir yandan da gülleri seyrediyoruz, Pripyat'ta çok gül vardı, güllerle bezenmiş kocaman çiçek tarhları vardı. Rüya... Sahip olduğumuz o hayat artık tümden bir rüya. Çok gençtim o zamanlar. Oğlum küçüktü... Âşıktım...

O zamanlar geride kaldı, her şey bir anıya dönüştü. Yine bir izleyici gibiyim ben...

Nadejda Petrovna Vygovskaya,
Priyat'tan yeniden iskân edilenlerden

Toprağa Dönüşmenin Ne Kadar Kolay Olabileceğine Dair Bir Monolog

– Günlük tuttum...

Ve o günleri hatırımda tutmaya çabaladım... Hissettiğim yeni yeni duygular vardı. Biri de korkuydu elbette... Bir bilinmezin içine hızla savrulmuştuk, Mars'ta gibiydik... Kurskluyum ben, 1969 yılında yakınlarımızda bir yere nükleer santral inşa edilmişti. Kurçatov'a. Yiyecek almak için Kursk'tan oraya giderdik. Sucuk almak için. Nükleer santralde çalışanlar için en kaliteli ürünler getirtilirdi. Büyük bir gölet olduğunu hatırlıyorum, o gölette balık tutulurdu. Reaktörün yakınlarında... Çernobil'den sonra sık sık aklıma düştü bu... Artık böyle bir şey imkânsız...

Her şey şöyle oldu: Bana bir celp kâğıdı gönderildi, ben de disiplinli bir insan olduğum için aynı gün askerlik şubesine gittim. Askerlik şubesi başkanı "dosyama" göz gezdirdi: "Sen," dedi, "eğitim kamplarımıza hiç katılmamışsın. Oysa kimyagerlere ihtiyaç var. 25 günlüğüne Minsk yakınlarındaki bir kampa gitmek istemez misin?" İçimden şöyle geçirdim: "Niye kısa bir süreliğine ailemden, işimden uzaklaşmayayım ki? Uygun adım yürürüm temiz havada." 22 Haziran 1986'da, eşyalarım, sefertasım ve diş fırçamla birlikte saat 11.00'da buluşma noktasına vardım. Ortada bir savaş olmamasına rağmen sayımızın o kadar fazla olmasına şaşırmıştım. Zihnime birtakım sahneler üşüşmeye başladı. Savaş filmlerinden. Ve öyle bir güne denk düşmüş-

tü ki bu olay: 22 Haziran...* Savaşın başlangıcı... Ara ara sıraya girmemiz emrediliyordu, sonra da sırayı bozmamız, akşama kadar sürdü bu durum. Karanlık çökmeye başlarken otobüslere bindirildik. Emir verildi: "Yanına alkol alanlar içsin. Gece, tren yolculuğu yapacağız, sabah da birliğe ulaşmış oluruz. Hepiniz çakı gibi olmalısınız, gereksiz eşya da bulunmasın yanınızda." Durum net. Bütün gece yaygara kıyamet eğlenip kafa dağıttık.

Sabahleyin birliğimizle ormanda buluştuk. Bizi yine sıraya dizip alfabetik sıraya göre teker teker çağırmaya başladılar. Herkese koruyucu kıyafet verildi. Önce bir takım verdiler, sonra ikincisini ve üçüncüsünü. "Vay be," diye düşündüm, "iş ciddi." Bunların yanı sıra kaput, şapka, mat ve yastık da teslim edildi, hepsi de kışlık. Oysa mevsim yazdı ve bize görevimizin yirmi beş gün sonra sona ereceği yönünde söz verilmişti. "Şaka yapıyorsunuz herhalde, çocuklar," diye güldü bizi oraya götüren yüzbaşı, "ne yirmi beş günü?! Tam altı ay Çernobil'de gürüldeyeceksiniz." Şaşkınlık. Öfke. Sonra bizi ikna etme çalışmaları başladı: Reaktöre yirmi kilometre mesafede çalışanlar iki misli ücret alacak, on kilometre mesafedekiler üç misli, doğrudan reaktörde çalışanlara ise altı misli ödeme yapılacak. Çocuklardan biri hemen hesap kitap yapmaya başladı, altı ay sonra evine kendi arabasıyla dönebileceği sonucuna vardı, bir diğeri ise oradan derhal kaçmak istedi, ama bu, askeri disipline aykırıydı. Radyasyon nedir? Bu konuda kimse bir şey duymamıştı.

---

*22 Haziran 1941, SSCB'de Alman işgalinin başladığı tarih. Dolayısıyla SSCB'nin 2. Dünya Savaşı'na katıldığı, SSCB topraklarında savaşın doğrudan yaşanmaya başladığı tarih de bu. (ç.n.)

Bense bunlar olmadan kısa bir süre önce sivil savunma kursuna katılmıştım, otuz yıl öncesine ait bilgiler verilmişti orada bize: 50 röntgen ölümcül dozdur. Patlama sırasında hemen yere yatarsan, şok dalgasının bedeninin üzerinden geçip sana etki etmeyeceğini öğretmişlerdi. Gıdaların irradyasyonunu, termal ısınmayı da... Ama bir yerin radyasyonla kontamine olmasının aslında en yıkıcı etken olduğu konusunda tek kelime edilmemişti. Bizi Çernobil'e götüren kurmay subaylar da konuya hâkim değildi, tek bildikleri: Daha fazla votka içmek lazım, radyasyondan korunmaya faydası oluyor. Altı gün boyunca Minsk yakınlarında kaldık, altı gün boyunca içtik. İçki şişelerinin etiketlerini biriktirmiştim. Başta votka içiyorduk, şimdi etiketlerine bakınca anlıyorum ki, sonradan bazı tuhaf içkiler de içmişiz: Nitinol ve diğer çeşitli cam temizleme sıvıları. Bir kimyager olarak bu benim ilgimi çekiyordu. Mesela, Nitinol sonrası insanın dizlerinin bağı çözülüyor, ama kafası ayık kalıyordu, kendine "Ayağa kalk!" komutu verebiliyordun. Ama yere yuvarlanıyordun.

Durum şuydu: Ben, doktoralı bir kimya mühendisi olarak büyük bir kuruluşta laboratuvar yöneticisi pozisyonunda çalışırken göreve çağrılmıştım. Peki, benden nasıl faydalandılar? Elime bir kürek verdiler, pratikte kullanacağım tek alet bu olacaktı. Hemen bir aforizma çıkmıştı ortaya: Nükleere karşı kürek. Koruyucu ekipmanımız: respiratör ve gaz maskesi, ama kimse bunları kullanmıyordu, çünkü sıcaklık 30 dereceyi buluyordu ve bunları taksan hemencecik ölüverirdin. Ek mühimmat almak için yaptığımız gibi

bu ekipmanı da imza karşılığı teslim aldık ve sonra da varlıklarını unuttuk. Bir konu daha... Bölgeye nasıl nakledildik... Otobüslerden trene geçtik, vagondaki koltuk sayısı kırk beş, bizim sayımız ise yetmişti. Sırayla uyuduk. Şimdi hatırladım bunu... Peki, nedir Çernobil? Askeri teçhizat ve askerler. Yıkama postaları. Askeri ortam. Çadırlara onar onar yerleştirildik. Kimisi evde çocuklarını bırakıp gelmişti, kiminin karısı doğum yapacaktı, kiminin bir dairesi yoktu. Hiç kimse mızmızlanmadı. Yapılması gereken bir iş varsa yapılmalıydı. Vatan çağrıda bulunmuştu, vatan bize bir emir vermişti. Böyledir bizim halkımız...

Çadırların çevresinde boş konserve kutularından oluşan devasa dağlar vardı. Alpler'deki Mont Blanc misali! Acil durumlarda kullanılmak üzere ordu depolarında bir yerlerde stoklanan erzaklar. Üzerindeki etiketlere bakılırsa 20-30 yıldır saklanmışlar... Savaş çıkarsa diye. Konservelerde yahni, yulaf lapası... Sardalye... Etrafta kedi sürüleri... Sinek gibi üşüşmüşler... Köyler boşaltılmış, hiç insan yok. Rüzgâr bahçe kapısını gıcırdatıyor, hemen o yana dönüyorsun: İnsan görmeyi bekliyorsun. İnsan yerine bir kedi çıkıyor karşına...

Toprağın kontamine olmuş üst katmanını kazarak kaldırdık, kamyonlara yükledik ve mezarlıklara götürdük. Atıkların gömüleceği mezarlıklarda komplike teknik bir yapı ile karşılaşacağımı düşünmüştüm, ama gördüğüm şey sıradan bir toprak yığınıydı. Toprağı boşaltıp yuvarlayarak büyük rulolar oluşturduk... Halı yuvarlar gibi... Yeşil çimenliği üzerindeki otlarla, çiçeklerle, köklerle birlikte... Solucanlar

ve örümceklerle birlikte rulo yaptık. Tam bir deli işi. Bütün toprağı söküp içindeki bütün canlıları ayıklamak mümkün değil. Her akşam kör kütük sarhoş olmasak bu işi devam ettirebilir miydik, emin değilim. Ruhumuz bunu kaldıramazdı. Yüzlerce metrelik, üst tabakası kazınmış, çorak toprak. Evler, ahırlar, ağaçlar, ana yollar, çocuk bahçeleri, su kuyuları çırılçıplak kalakalmış... Uçsuz bucaksız kumun ortasında, kum içinde. Sabahları tıraş olman gerektiğinde aynaya bakmaya, kendi yüzünü görmeye korkarsın. Çünkü her türlü düşünce beliriverir zihninde... Her türlü düşünce... İnsanların oraya geri döneceğini ve yeniden orada yaşamaya başlayacağını gözünde canlandırmak çok güçtü. Ama biz kayrağı değiştiriyor, çatıları yıkıyorduk. Bunun beyhude bir iş olduğunun herkes farkındaydı. Binlerce kişi. Ama her sabah kalkıp bu işi yapmaya devam ediyorduk. Absürt! Cahil bir dedeyle karşılaşmıştık: "Boş verin bu saçma işi, çocuklar. Soframıza buyurun. Bizimle yemek yiyin." Rüzgâr esiyor. Bulutlar gökyüzünde süzülüyor. Reaktör kapatılmamış... Toprağın üst katmanını kaldıracak, bir hafta sonra geri dönecek ve yine işe koyulacaktık. Ama artık kazınacak bir şey kalmamıştı. Her yerde kum uçuşuyordu... Yapılan işler arasında bana anlamlı gelen tek bir şey olmuştu; o da, kolayca uçuşan toprağın sağa sola yayılmasını engellemek için helikopterlerden özel bir solüsyon püskürterek zeminin yüzeyinde bir polimer zar oluşturmaktı. Bu, benim açımdan anlaşılır ve mantıklı bir şeydi. Ama biz yine de toprak kazıp duruyorduk...

İnsanlar tahliye edilmişti, ama birkaç köyde yaşlı insanlar

vardı hâlâ. İşte... Sıradan bir köy evine misafir olup beraber sofraya oturmak... Sırf bu ritüelin kendisi... Yarım saatliğine bile olsa normal hayat akışından bir kesit... Gerçi, herhangi bir şey yememek lazım. Bu, yasaklanmıştı. Ama yine de o kadar çok istiyordu ki insan bir sofraya oturmayı... Eski bir köy evinde...

İşimiz bittiğinde ardımızda sadece höyükler kalmıştı. Sonradan bunların beton levhalarla örtülmesi, etraflarının dikenli tellerle çevrilmesi gerekiyordu. Bölgede kullanılan damperli kamyonlar, UAZ marka cipler ve vinçler orada bırakılmıştı, çünkü metalin radyasyonu emme ve bünyesinde biriktirme özelliği vardı. Tüm bu araçların daha sonra sırra kadem bastığını duymuştum. Hepsi çalınmıştı. İnanırım buna, çünkü bizde böyle şeylerin olması mümkündür. Bir keresinde bir telaş yaşanmıştı: Radyasyon ölçüm teknisyenlerinin yaptığı denetim sonucunda yemekhanenin inşa edildiği yerdeki radyasyon seviyesinin bizim çalışmaya gittiğimiz arazideki seviyeden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak biz halihazırda tam iki aydır orada yaşıyorduk zaten. İşte böyledir bizim insanımız... Direklerin üstüne göğüs hizasında kalaslar çakılmıştı, yemekhane denen yer de orasıydı. Yemekler ayakta yeniyordu. Fıçılardaki suyla yıkanıyorduk. Tuvaletimiz ise, temiz bir alandaki uzun bir hendekti. Ellerimizde kürekler, hemen yanımızda ise reaktör vardı...

İki ay sonra artık bir şeyi anlamaya başlamıştık. Soralım hadi: "Bizler intihar eylemcisi değiliz. İki ayımızı burada geçirdik, bu kadarı kâfi. Görev teslimi yapma vakti geldi."

Tümgeneral Antoşkin bizimle sohbet etti, son derece açık konuştu: "Sizleri gönderip başkalarını görevlendirmek bizim işimize gelmez. Size üç takım kıyafet verdik. İş için gerekli olan becerileri de edindiniz. Sizleri başkalarıyla değiştirmek bize pahalıya gelir, külfetli bir şey olur bu." Ve bizlerin birer kahraman olduğunu vurguladı. Haftada bir kez, toprak kazmada iyi olan birine herkesin önünde üstün başarı belgesi takdim ediliyordu. Sovyetler Birliği'nin en iyi mezar kazıcısı. Delilik değil de nedir bu?

Boş köyler... Köyde yaşayanlar sadece tavuklar ve kediler. Bir ahıra giriyorsun, etraf yumurta kaynıyor. Kızartırlardı onları. Askerler, gözü kara çocuklardı. Tavuk yakalarlar. Ateş yakılır. Bir şişe de kaçak içki açılır. Her gün üç litrelik kaçak içki tüketilirdi çadırda. Kimi satranç oynardı, kimi ise gitar tıngırdatırdı. İnsan her şeye alışıyor. Biri sarhoş olup yatağa çakılırken, bir başkası naralar atıyor. Biriyle kavgaya tutuşuyor. İki tanesi sarhoş sarhoş direksiyon başına geçiyor. Kaza yapıyor. Onları dümdüz olmuş metal yığınının içinden asetilen hamlacı ile metali keserek çıkarmışlardı. Beni kurtaran, eve yazdığım uzun mektuplar ve tuttuğum günlük oldu. Politik büro amiri beni tespit edip peşime düştü: Yazdıklarımı nerede tutuyordum, ne yazıyordum? Çadırı paylaştığım arkadaşlarımdan birine beni gizlice izlemesini söylemişti. Çocuk sorular sormaya başladı: "Neler karalıyorsun öyle?" – "Yüksek lisans tezimi savundum da, doktoramı yazıyorum." Gülerek: "Albaya böyle söyleyeceğim. Ama sen de yazdıklarını ortalıkta bırakma." İyi çocuklardı hepsi. Daha önce de söyledim zaten, hiç mızmız biri yok-

tu aralarında. Hiç ödlek biri yoktu. İnanın bana: Bizi hiç kimse hiçbir zaman yenemez. Asla! Subaylar çadırlarından çıkmıyordu. Ayaklarında terliklerle dolanıyorlardı çadırda. İçiyorlardı. Canları cehenneme! Toprağı kazan bizdik. Apoletlerine yeni yıldızlar ekleten onlar. Canları cehenneme! Böyledir bizim insanımız...

Radyasyon ölçüm teknisyenleri birer ilahtı. Herkes üzerlerine atlıyordu: "Evladım, söyleyiver hadi, benim radyasyonum kaç?" Uyanık bir asker meseleyi çözmüştü: Eline sıradan bir sopa almış, etrafını baştan aşağı telle sarmış. Köy evlerinden birinin kapısını çalıp sopayı duvarın yakınında gezdirmiş. Evin sahibesi ihtiyar kadın peşinde dolanarak: "Evladım, nasılmış evimin durumu?" – "Askeri sır, söyleyemem, nine." – "Söyleyiver be, evladım. Sana bir bardak votka doldururum." – "Anlaştık o zaman!" Votkayı içmiş. "Burada hiçbir sorun yok, nine." Sonra da yoluna devam etmiş...

Görev süremizi yarıladığımızda, nihayet hepimize birer dozimetre verilmişti; içinde kristal bulunan küçücük kutular. Bazılarımız şöyle düşünmeye başladı: Sabah dozimetreleri alıp mezarlığa bırakmak ve günün sonunda oradan almak lazım. Radyasyon ölçümü ne kadar yüksek olursa, o kadar çabuk terhis verilirdi. Ya da daha fazla ücret ödenirdi. Bazıları dozimetreleri postallarının içine koyuyordu, küçük bir kayış vardı postalların içinde, oraya asıyorlardı; yere daha yakın olsun diye. Absürt tiyatro! Absürt! Bu sensörler dolu değildi, ancak ölçüm yapabilmeleri için başlangıç radyasyon dozajının sensörlere yüklenmiş olması gerekiyordu.

Diğer bir deyişle, bu ıvır zıvır, hiçbir işlevi olmayan oyuncaklar tamamen kandırmaca amacıyla dağıtılmıştı bize. Psikoterapi niyetine. Sonradan anlaşıldı ki, bu silikon aletler yaklaşık elli yıldır depolarda öylece duruyormuş. Görev süremizin sonunda bizlere verilen askeri evrakların hepsinde aynı rakam yazılıydı: Ortalama radyasyon dozu, bölgede kaldığımız gün sayısıyla çarpılmıştı. Ortalama radyasyon dozu ise çalıştığımız yerde değil, konakladığımız çadırlarda yapılan ölçümle tespit edilmişti.

Bir anekdot da olabilir, gerçek bir olay da... Askerin biri sevdiği kızı telefonla arar. Kız endişelidir: "Ne yapıyorsun orada?" Asker atıp tutma niyetindedir: "Şimdi reaktörden çıktım, ellerimi yıkadım." Ve birden, sinyal sesi. Telefon bağlantısı kesilir. KGB dinlemektedir...

İki saatlik mola. Bir çalılığın altına uzanırsın, vişneler olgunlaşmıştır bile, kocaman ve tatlı mı tatlı, şöyle bir silip hemen ağzına. Dutlar... Hayatımda ilk kez bir dut ağacı görmüştüm...

İşimiz olmadığında, bizi uygun adım yürütüyorlardı. Hem de kontamine olmuş arazide... Absürt! Akşamları film izliyorduk. Hint filmleri. Aşk konulu. Sabah üçe-dörde kadar. Aşçı uyuyakalırsa sabah kahvaltısındaki yulaf lapası tam pişmemiş oluyordu. Düzenli olarak gazete getiriliyordu. Gazetelerde bizim kahraman olduğumuz yazılıyordu! Gönüllüler! Pavel Korçagin'in mirasçıları! Fotoğraflar basılıyordu gazetelerde. O fotoğrafçıyla bir kez olsun karşılaşmış olsaydık bari...

Yakınlarda beynelmilel birlikler vardı. Kazan'dan gelen

Tatarlar. Birini linç edişlerine tanık olmuştum. Bir askeri kovalayarak sıra dayağına çekmişlerdi, adam durursa ya da kenara kaçmaya çalışırsa ona vuruyorlardı. Ayaklarıyla. Köy evlerinin damına tırmanıp çatılarını temizlemekmiş görevi. Çaldığı eşyaların olduğu bir çanta bulmuşlar üstünde. Litvanyalılar ayrı bir yerde kamp kurmuştu. Bir ay sonra ayaklanma başlatıp evlerine gönderilmeyi talep etmişlerdi.

Bir keresinde özel bir emir verilmişti: Boşaltılmış bir köydeki bir evin derhal yıkanması gerekiyordu. Absürt! "Niye yıkansın ki?" – "Yarın orada bir düğün olacak." Çatı, ağaçlar hortumla yıkanmış, zemin ovularak silinmişti. Bostandaki patates sapları, bahçedeki çimler biçilmişti. Evin etrafı dümdüz boş araziydi. Ertesi gün gelinle damadı oraya getirdiler. Bir otobüs dolusu misafir geldi. Müzik de vardı... Gelinle damat gerçekti, aktör ve aktris değillerdi. Başka bir yerde yaşıyorlardı, tahliye edilip başka yere yerleştirilmişlerdi, ama tarihyazımına katkısı olsun diye fotoğraflarının çekilmesi için buraya tekrar gelmeye ikna edilmişlerdi. Propaganda mekanizması çalışıyordu. Düşler fabrikası... Mitlerimizi koruma altına almıştı: Her yerde hayatta kalırız biz, ölü topraklarda bile...

Terhis edilmeden önce komutan beni yanına çağırdı: "Neler yazdın bakalım?" – "Genç karıma mektup yazdım," diye yanıt verdim. "Yanlış bir şey yapma," şeklinde bir emir izledi yanıtımı.

O günlere dair belleğimde neler kaldı? Toprağı kazışımız. Toprak kazdık biz... Günlüğümün bir yerine oradayken farkına vardığım bir şeyi yazmışım. Henüz ilk günlerindeyken

görev süremin... Toprağa dönüşmenin ne kadar kolay olabileceğini anlamıştım...

İvan Nikolayeviç Jmıhov,
Kimya mühendisi

Şanlı Bir Ülkenin Simgeleri ve Sırlarına Dair Bir Monolog

– Belleğimde savaşa benzer bir yeri var...

Mayıs ayının sonunda, kazadan bir ay sonra, bölgeyi çevreleyen 30 kilometrelik alandan tahlil etmemiz için gıda ürünlerini yollamaya başladılar. Enstitü 24 saat esasına göre çalışıyordu, aralıksız. Tıpkı savaş zamanı olduğu gibi. O dönemde, cumhuriyet sınırları içinde profesyonel personeli ve özel donanımı olan tek yer bizdik. Evcil ve yabani hayvanların iç organlarını bize getiriyorlardı. Sütü tahlil ediyorduk. İlk testlerden sonra şu açıkça ortaya çıkmıştı; bize gönderilen şeylere et değil, radyoaktif atık denebilirdi ancak. Bölgedeki sürülere vardiya usulü bakılıyordu. Çobanlar bölgeye gelip gidiyordu, süt sağıcılar ise sadece sağım zamanı geliyordu. Mandıralar devlet planlamasında belirtilen kotalarını dolduruyordu. Ürünlerini tahlil ettik. Süt değil, radyoaktif atıktı bunlar. Rogaçev Mandırası'ndan gelen süt tozu ve konsantre süt kutularını derslerimizde uzun süre referans kaynağı olarak kullandık. Ancak o sıralarda bu ürünler dükkânlarda satıştaydı... Gıda satışı yapılan tüm büfelerde... İnsanlar üzerlerindeki etiketleri okuyup sütün Rogaçev'den geldiğini görünce, bu ürünleri satın al-

mamaya başlamış, dolayısıyla depolar dolup taşmıştı. Sonra birdenbire üzerinde etiket olmayan kutular çıkıverdi ortaya. Bu etiketsizliğin kâğıt kıtlığından kaynaklandığını düşünmüyorum, alenen kandırıldı insanlar. Devlet kandırdı. Her türlü bilgi devlet sırrına dönüşmüştü... Üstelik tam da, kısa ömürlü elementlerin sert radyasyon yaydığı ve her şeyin "ışıldadığı" bir dönemdi bu. Sürekli olarak rapor tutuyorduk. Sürekli... Ancak, analiz sonuçlarını kamusal alanda duyurmak... Akademik dereceni ve dahi Parti üyeliğini kaybetmen anlamına gelirdi. (*Gerginleşmeye başlıyor.*) Fakat mesele korku değildi... Gerçi korkuyorduk elbette, ama mesele korku değildi... Esas mesele, bizim o dönemin insanları, Sovyetler Birliği'nin yurttaşları olmamızdı. Ülkemize inanıyorduk, bütün mesele bu inançtı. İnancımız... (*Gerildiği için bir sigara yakıyor.*) İnanın bana, korku yüzünden değildi... Yalnızca korku yüzünden değildi... Size açık yüreklilikle yanıt veriyorum. Özsaygımı korumak için şu an dürüst olmalıyım. Bunu istiyorum...

Bölgeye yaptığım ilk yolculuk: Ormandaki arka plan radyasyon miktarı, tarlalardaki, yollardaki miktara kıyasla beş-altı kat daha yüksekti. Her tarafta yüksek dozda radyasyon vardı. Traktörler çalışıyor... Köylüler bostanlarını kazıyor... Birkaç köyün yetişkinleriyle çocuklarında tiroit ölçümü yapmıştık: 100 kişinin değerleri, kabul edilebilir seviyenin 200-300 kat üzerindeydi. Bizim ekipte bir kadın vardı. Radyolog. Kumda oturan, oynayan çocukları gördüğünde histeri nöbeti geçiriyordu. Su birikintilerinde gemiciklerini yüzdüren çocukları görünce de... Dükkânlar

açıktı ve bizim köylerde genelde olduğu üzere giyim eşyalarıyla gıda ürünleri yan yana duruyordu: Takım elbiseler, kadın elbiseleri ve hemen yanlarında da sucuk, margarin. Gıda malzemelerinin üstü açıktı, selofanla kaplanmamışlardı bile. Sucuk ve yumurta almıştık... Üzerlerinde ölçüm yaptık: Gıda malzemesi değildi onlar, radyoaktif atıktı. Genç bir kadın, evinin oradaki bankta oturmuş bebeğini emziriyordu... Memesindeki sütte ölçüm yaptık, sütü radyoaktifti. Kadın, Çernobil Madonna'sı...

Soruyorduk: "Nasıl olacak bu işler? Ne yapmalı?" Bize verilen yanıt: "Ölçümlerinizi yapın. Oturup televizyonunuzu seyredin." Televizyonda Gorbaçov halka güven aşılıyordu: "Acil durum önlemleri alınmış bulunmaktadır." İnanmıştım ona... Yirmi yıllık mühendislik deneyimi olan, fizik kanunlarını yakinen tanıyan ben, ona inanmıştım. Oysa bütün canlıların o bölgeden tahliye edilmesi gerektiğini biliyordum. En azından bir süreliğine. Ama itinayla ölçüm yaptık ve televizyon izledik biz. İnanmak bizim alışkanlığımızdı. Ben, böylesi bir inançla büyüyen savaş sonrası neslin bir üyesiyim. Nereden geliyordu bu inanç? Korkunç bir savaşta zafer kazanmıştık. Tüm dünya önümüzde saygıyla eğiliyordu. Böyleydi bu! Cordillera Dağları'ndaki kayalara Stalin'in adı kazınmıştı. Nedir bu? Simge! Şanlı bir ülkenin simgesi.

İşte sorunuzun yanıtı: Tüm bildiklerimize rağmen neden sustuk? Neden meydanlara çıkıp avaz avaz haykırmadık? Raporlarımızı yazdık... Söylemiştim size, raporlarımızı tuttuk. Ama sustuk ve verilen emirleri sorgusuz sualsiz ye-

rine getirdik, çünkü Parti disiplini denen bir şey vardı, ben bir komünisttim. Kendi canı için korkup bölgeye gitmeyi reddeden herhangi bir personelimiz olduğunu hatırlamıyorum. Parti üyeliğini kaybetme korkusu değildi bunun nedeni, duyduğumuz inançtı. Öncelikle, güzel ve adil bir hayat sürdüğümüze dair bir inançtı bu, bu düzende insanın en çok önemsenen varlık olduğuna, her şeyin ölçütünün insan olduğuna dair bir inanç. Bu inancın yerle bir oluşu daha sonra birçok insanın kalp krizi geçirmesine ya da intihar etmesine neden oldu. Akademisyen Legasov örneğinde olduğu gibi, kalbe sıkılan tek bir kurşun... Çünkü inancınızı kaybettiğinizde, inançsız kaldığınızda, artık bir şeyin parçası olmaktan çıkar, sadece iştirakçisi olursunuz, artık sebebiniz yoktur. Legasov'un yaptığını böyle anlıyorum ben.

İşaretlerden biri... Eski Sovyetler Birliği'ndeki bütün nükleer santrallerin kasasında, olası kazalarla başa çıkmak için bir hareket planı bulunurdu. Standart bir plan. Gizli. Böyle bir plan olmadan santralin işletme izninin alınması mümkün değildi. Kazadan önce yıllar boyu bu standart plan, Çernobil Nükleer Santrali'ndeki örnek temel alınarak geliştirilmişti: Olası bir kazada ne yapılmalıdır, nasıl yapılmalıdır? Kim hangi işten sorumludur? Nerede bulunmalıdır? En küçük ayrıntısına kadar... Sonra birden orada, tam da bu nükleer santralde bir felaket yaşandı... Neydi peki bu, bir tesadüf mü? Mistik bir durum mu? Eğer dini inancı olan biri olsaydım... Bir olaydan anlam çıkarmaya çalışınca, dindar biri olduğu hissine kapılıyor insan. Ama ben bir mühendisim. Başka türlü bir inanca sahibim. Başka simgelerim var benim...

Kendi inandıklarımla ne yapacağım ben şimdi? Şimdi ne olacak...

Marat Filippoviç Kohanov
Belarus Bilimler Akademisi
Nükleer Enerji Enstitüsü'nün sabık başmühendisi

Hayattaki Korkunç Şeylerin Sessizce ve Doğal Bir Şekilde Gerçekleşmesine Dair Bir Monolog

– En başından başlarsak...

Bir yerde bir şey olmuştu. Adını bile duymamıştım önceden, bizim Mogilyov'a uzak bir yerdi... Erkek kardeşim koşturarak döndü okuldan: Bütün çocuklara bir tür hap dağıtılmış. Cidden bir şeyler olduğu açıktı. Ay-ya-yay! Ve hepsi o kadar. 1 Mayıs'ta çok güzel bir gün geçirdik, elbette kırlarda, doğadaydık. Akşam geç saatte döndük eve, rüzgâr odamdaki pencereyi ardına dek açmıştı... Bunu sonradan hatırladım...

Doğayı koruma müfettişliğinde çalışıyordum ben. Bize birtakım talimatlar verileceğini düşünmüştük, ama elimize hiçbir talimat geçmedi. Bekledik... Müfettişlik personeli içinde uzmanlık eğitimi almış biri neredeyse hiç yoktu, özellikle de idareci kadrosunda: Kadro, emekli albaylar, eski Parti çalışanları, emekliler veya istenmeyen diğer kişilerden oluşuyordu. Başka bir görevde hatalı davranan olursa, bize gönderiliyordu. Onlar da öyle oturup kâğıtları hışırdatıyorlardı. Bizim Belarus yazar Ales Adamoviç Moskova'da bir

konuşma yapıp tehlike çanlarını çalınca, arkasından konuşmaya, nümayiş yapmaya başladılar. Ondan nasıl da nefret etmişlerdi! Olacak iş değildi. Çocukları, torunları burada yaşıyordu, ama dünyaya yardım çağrısını haykıran onlar değil, bir yazar oluyordu: Kurtarın bizi! En azından kendilerini koruma içgüdülerinin devreye girmesini bekliyordu insan. Ama Parti toplantılarında, sigara odalarında herkesin tek gündemi o yazar bozuntusuydu. Niye kendi işine bakmıyordu? İyice azıtmıştı! Talimatlar ortada! İtaat etmek lazım! O ne anlar ki zaten? Fizikçi filan da değil hem! Merkez Komite var, genel sekreter var nihayetinde! İşte o zaman belki de ilk kez 1937 yılında olanları anlamıştım. 1937'de neler yaşandığını...

O dönemde nükleer santrallere ilişkin görüşüm tamamen pastoraldi. Okulda, üniversitede bize, "sıfırdan enerji üreten" bu olağanüstü fabrikalardaki insanların, üzerilerinde beyaz kıyafetlerle oturup birtakım düğmelere bastıklarını öğretmişlerdi. Tamamen hazırlıksız yakalanan, teknolojiye çekincesiz güven duyan zihinlerde patlamıştı Çernobil. Üstelik hiçbir bilgi de verilmiyordu. Üzerinde "son derece gizli" damgası bulunan kâğıt yığınları vardı etrafta: "kaza ile ilgili bilgileri gizli tutun", "tedavi sonuçlarına dair bilgileri gizli tutun", "temizlik çalışmalarına katılan personelin radyasyondan gördüğü zarara ilişkin bilgileri gizli tutun..." Bir de söylentiler dolanıyordu: Kimi gazetede okumuş oluyordu, kimisi bir yerde duymuş, kimine biri söylemiş... Kütüphanelerdeki sivil savunma ile ilgili (sonradan tamamen kâğıt israfı olduğu anlaşılan) bütün yayınlar ansızın

sırra kadem basmıştı. Bazıları Batılı seslere kulak veriyordu, hangi hapları almak gerektiği, doğru kullanımın ne olduğu yönündeki bilgileri sadece onlar veriyordu o sıralar. Ancak, genelde verilen tepki şöyleydi: Düşmanlarımız sinsice seviniyor yaşadıklarımıza, ama burada her şey yolunda. 9 Mayıs Zafer Bayramı'nda eski askerler geçit resminde yer alacaktı... Bando marşlar çalacaktı. Sonradan anlaşıldı ki, reaktördeki yangını söndürme çalışmalarına katılanlar dahi, kulaktan dolma bilgilere göre hareket etmişti. Galiba, grafiti elle toplamak tehlikeli bir şeymiş... Galiba...

Nereden geldiğini anlamadığımız deli bir kadın peyda olmuştu kentte. Pazarda dolanıp yüksek sesle konuşuyordu: "Bu radyasyon denen şeyi gördüm ben. Masmavi bir şey, her yere yayılıyor..." İnsanlar pazardan süt, çökelek peyniri almayı bırakmıştı. Yaşlı bir kadın sütünü satmaya çalışıyordu, ama kimse ondan süt almıyordu. "Korkmayın," diye ikna etmeye çalışıyordu insanları, "ineğimi tarlada otlatmıyorum ben, yiyeceği çimeni kendi ellerimle ayağına taşıyorum." Şehrin dışına çıktığınızda yolun kenarında dikilen bostan korkulukları görürdünüz: otlayan bir inek, selofanla kaplanmış, hemen yakınlarında köylü bir nine, o da selofanla kaplanmış. Ağlamalı mı gülmeli mi, kestiremezdiniz. Artık ölçüm yapmak için bir yerlere de gönderiliyorduk. Beni kereste imalat atölyesine yollamışlardı. Ormancıların, işlenmek üzere yolladığı kereste miktarında azalma olmamıştı, öncesinde plan nasılsa aynen uygulanıyordu. Depoda ölçüm yapmak için cihazı çalıştırdım, cihaz doğrudan sapıttı. Kalasların yakınında durum normal gö-

rünüyordu, ama saplı çalı süpürgelerinin yanına yaklaşınca rakam, standart seviyelerin çok üstüne çıkıyordu. "Bu saplı çalı süpürgeleri nereden geldi?" – "Krasnopol'den. (Bizim Mogilyov Bölgesi'nde en fazla kontamine olan yerin Krasnopol olduğu sonradan anlaşıldı.) Bir tek bu son parti kaldı elimizde. Diğerleri gönderildi." O süpürgelerin izini farklı farklı şehirlerde nasıl sürebilirdin ki?

Anlatmayı unuturum diye korktuğum başka bir şey var mı? Çarpıcı bir olay... Aa! Hatırladım. Çernobil... Çernobil'den sonra birden yeni, hiç alışık olmadığımız bir duygu belirdi içimizde; aslında hepimizin kendine ait bir yaşamı vardı, Çernobil'den önce bunun önemi yok gibi gelirdi. Ama artık insanlar birtakım şeyleri düşünmeye başlamıştı: ne yediklerini, çocuklarını neyle beslediklerini. Neler sağlığa zararlı, neler değil? Başka bir yere göç etmeli mi, etmemeli mi? Herkesin bu tür konularda kendi kararını vermesi gerekiyordu artık. Peki, öncesinde nasıl sürdürüyorduk yaşamlarımızı? Topyekûn bir köy, bir komün olarak. Topyekûn bir fabrika, kolhoz olarak. Sovyet halkıydık biz. Örneğin ben, bir Sovyet insanıydım. Epeyce hem de! Üniversitede okurken her yaz komünist takımına giderdim. O zamanlar böyle bir gençlik hareketi vardı; komünist öğrenci takımları. Yaz boyu çalışırdık, ancak ücretler, Latin Amerika'daki komünist partilerden birine aktarılırdı. Bizim takımın ücretleri bilhassa Uruguay'a giderdi...

Değiştik. Her şey değişti. Bunu anlamak için büyük çaba sarf etmek gerekli. Alışıldık olandan kopmak için büyük çaba gerekli... Ben bir biyoloğum. Mezuniyet tezim

eşekarılarının davranışları üzerineydi. Issız bir adada iki ay geçirmiştim. Orada kendi eşekarısı kovanım vardı. Beni bir hafta boyunca dikkatle gözlemledikten sonra kendi ailelerine kabul etmişlerdi. Kovanlarına kimseyi üç metreden fazla yaklaştırmıyorlardı, ama bir haftanın sonunda benim on santimetreye kadar yaklaşmama izin çıkmıştı. Onları doğrudan kovanlarının içinde, kibrit çöpünü batırdığım reçelle besliyordum. "Sakın ola karınca yuvası bozmayın, yaban hayatın güzel bir biçimidir karınca yuvaları" sözü, öğretmenimizin sevdiğim bir sözüydü. Eşekarısı kovanının bütün ormanla bir ilişkisi vardır ve ben de zamanla o tabiatın bir parçası haline gelmiştim. Bir farecik koşarak gelip spor ayakkabılarımın kenarına oturuyor, yabani bir orman hayvanı, ama o da artık beni bu doğal ortamın bir parçası olarak görüyor; dün orada oturuyordum, bugün de oturuyorum, yarın da orada oturacağım...

Çernobil'den sonra... Çocukların resimlerinin yer aldığı bir sergide: ilkbahar zamanı simsiyah tarlada yürüyen bir leylek... Resmin altındaki yazıda: "Leyleğe kimse bir şey söylemedi." Bu tam da o ara hissettiğim şeydi. Ve yapmam gereken işler vardı. Gündelik işler... Bölgede gezinip sudan numune alıyorduk, topraktan numune alıyorduk ve o numuneleri Minsk'e götürüyorduk. Bizim kızlar homurdanıyordu: "Taşıdığımız bu kızarmış poğaçalar kor gibi sıcak." Hiçbir koruma yok, özel kıyafet yok. Oturuyorsun ön koltuğa, hemen arkanda "kor halinde" numuneler. Radyoaktif toprağın imhası için talimatname hazırlamıştık. Toprağı toprağa gömdük... İnsana özgü yepyeni bir meşguliyet...

Kimse anlam veremez buna... Talimatnameye göre, atıkların gömüleceği yerde gömme işleminden önce jeolojik bir tetkik yürütülerek, dört-altı metre derinlikten yukarıda yeraltı suyu bulunmadığından emin olunması gerekiyordu, ayrıca kazılacak çukur çok derin olmamalıydı, çukurun çeperleri ve zemini de polietilen filmle kaplanmalıydı. Ama bunlar talimatnamede yazdığıyla kalıyordu, gerçekte ise işler tabii ki farklı biçimde yürüyordu. Her zaman olduğu gibi. Hiçbir jeolojik tetkik yapılmıyordu. Parmakla bir yer işaret ediliyor ve "Orayı kaz," deniyordu. İş makinesi kazıyordu. "Ne kadar derinlikte kazdınız?" – "Onu ancak Şeytan bilir! Su çıkınca bıraktım kazmayı." Atıklar aslında doğrudan yeraltı suyunun içine atıldı.

Diyorlar ki, halkımız mukaddes, hükümetimiz suçlu... Bu konuda ne düşündüğümü size sonra söyleyeceğim... Halkımız ve kendimle ilgili ne düşündüğümü anlatacağım size...

En önemli görevim Krasnopolsk bölgesindekiydi, daha önce de belirttim, en fazla zarar gören yerdi orası. Radyonüklitlerin tarlalardan nehirlere karışmasını engellemek için yine talimatnameye bağlı olarak yapılması gereken şeyler vardı: sabanla tarlaya çift evlek açmak, bir sıra boş bırakıp tekrar çift evlek açmak, sonra aynı şekilde bu işlemi tekrar etmek. Bütün dereleri boylu boyunca takip edip gözlem yapmam gerekiyordu. Bölge merkezine kadar otobüsle gidiyorum, ancak sonrası için elbette araba lazım oluyor. Bölgedeki idari komite başkanına gidiyorum. Başkan odasında oturmuş, başı ellerinin arasında: Kimse planı yürürlük-

ten kaldırmamış, kimse ürün rotasyonunu değiştirmemiş, planda bezelye ekimi olduğu için bezelye ekiliyormuş, oysa tüm baklagiller gibi bezelyenin de en fazla radyasyon emen bitkilerden olduğu biliniyormuş. Ve o bölgede 40 curie ve üzerinde radyasyon olan yerler varmış. Bana ayıracak vakti filan yoktu başkanın. Aşçılarla hemşireler anaokullarından kaçmıştı. Çocuklar açtı. Birine ameliyat yapılması gerekse, o kişinin ambulansla 60 kilometre mesafedeki komşu bölgeye götürülmesi gerekiyordu ve yol, çamaşır yıkama tahtası gibi engebeliydi. Bütün cerrahlar bölgeyi terk etmişti. Ne arabasından bahsediyordum ben?! Çift evlek açmayı düşünecek halleri mi kalmıştı? Bana ayıracak vakti filan yoktu başkanın. O yüzden orduya yöneldim. Gencecik çocuklar, altı aylık görevlendirmeyle çalışıyorlardı orada. Şimdi hepsi ağır hasta. Bana zırhlı bir personel aracı ve ekip tahsis ettiler, yok, aslında sadece zırhlı bir personel aracı değildi bu, onların deyişiyle bir BRDM verdiler, tepesinde makineli tüfek bulunan zırhlı bir keşif aracı. O aracın üzerinde fotoğraf çektirmediğime çok üzüldüm sonradan. Tam makineli tüfeğin başında. Yine romantizm işte! Bu aracı kumanda eden asteğmen üsle sürekli bağlantı halindeydi: "Şahin! Şahin! Görev devam ediyor!" Araçla ilerliyoruz... Yollar bizim yollarımız, ormanlar bizim ormanlar, ama biz bir muharebe aracı içindeyiz işte. Bahçe çitlerinin yanında kadınlar duruyor. Orada duruyor ve ağlıyorlar. Bu askeri araçları en son Büyük Anayurt Savaşı zamanında görmüşlerdi. Ve yine savaş başlıyor diye korkuyordu o kadınlar.

Talimatnamelere göre, evlek açmak için kullanılan trak-

törlerin sürücü kabinlerinin hava geçirmez bir şekilde kapatılması, koruma altına alınması gerekiyordu. Böyle bir traktör görmüştüm, gerçekten hava sızdırmayacak şekilde kapatılmıştı kabini. Traktör tarlada duruyor, ama traktör sürücüsü çimenlere uzanmış dinleniyordu. "Aklınızı mı kaçırdınız siz? Kimse sizi uyarmadı mı?" – "Tamam işte, kafamı kapitone montla kapattım ya," diye yanıtlamıştı sürücü. İnsanlar durumu anlamıyordu. Hayatları boyunca nükleer savaş olasılığıyla korkutulmuş, bir nükleer savaşa hazırlanmışlardı. Çernobil'e değil...

Orada bulunan yerler olağanüstü güzellikteydi. Ormandaki ağaçlar, sonradan dikilmiş fideler değildi, korunmuş kollanmıştı orijinal ağaçlar. Eski zamanlardan kalma ağaçlardı hepsi. İp gibi aralardan kıvrılan dereler, suları çay renginde ve dupduru, öylesine berrak. Yemyeşil çimenler. İnsanlar birbirine sesleniyor ormanda... Ama biliyorsun işte, oradaki her şey zehirli, mantarlar, yemişler, her şey... Sincaplar koşuşturuyor fındık ağaçlarının arasında...

Yaşlı bir kadına rastlamıştık:

"Çocuklar, ineğimden sağdığım sütü içmemde sakınca var mı?"

Yüzüne bakamıyoruz, gözlerimiz yerde, bize verilen emir açık; veri toplanacak, ama bölgedeki insanlarla etkileşimde bulunmaktan kaçınılacak.

Aramızda ilk olarak asteğmen kendine geldi:

"Nineciğim, kaç yaşındasınız siz?"

"80 yaşımı devirmişimdir, belki de daha fazlasını. Belgelerimiz savaş zamanı yanmış."

"Siz için o sütü öyleyse."

En çok köylüler için üzülüyordum, masumdular ve hiçbir suçları yokken acı çekiyorlardı, tıpkı çocuklar gibi. Çünkü Çernobil'i icat edenler köylüler değildi, onların tabiatla kendilerine özgü bir ilişkileri vardı; güvene dayalı, talancı, istilacı olmayan, tıpkı yüz yıl önce, bin yıl önce olduğu gibi. Tıpkı ilahi düzende olduğu gibi... Ve bu insanlar neler olduğunu anlayamıyordu, rahiplere inandıkları gibi biliminsanlarına, okuması yazması olan herhangi bir insana da inanmak istiyorlardı. Ama onlara deniyordu ki: "Her şey yolunda. Korkacak hiçbir şey yok. Yemek yemeden önce ellerinizi yıkayın, kâfi." Hemen değil, ancak birkaç yıl sonra anladım ki, hepimiz birer iştirakçiydik... Hepimiz bu suça ortak olmuştuk... (*Susuyor.*)

Bölgeye yardım malzemesi olarak, orada yaşayanlar istifade etsin diye gönderilen malzemelerin ne kadarının kaçak bir şekilde araçlarla bölgeden çıkarıldığını tahmin dahi edemezsiniz. Her şey buna dahildi: kahve, haşlama et, jambon, portakal. Sandıklar, kamyonetler dolusu malzeme. Üstelik o zamanlar bu tür ürünler hiçbir yerde bulunmuyordu da. Yerel tüccarlar, müfettişler, bütün o düşük ve orta dereceli bürokratlar bunlarla geçimini sağladı. İnsanın düşündüğümden daha da kötü bir varlık olduğu ortaya çıktı. Benim için de geçerli bu... Ben de tahminimden kötü bir varlığım... Kendime dair bunu biliyorum artık... (*Dalgınlaşıyor.*) Elbette kabul ediyorum bunu... Benim için çok önemli bir şey bu... Bir örnek daha... Kolhozlardan birinde, diyelim ki, beş tane köy var. Üçü "temiz", ikisi "kirli",

bir köyden diğerine iki-üç kilometre mesafe var. İki tanesi "mezar" parası alırken, üçü almıyor. "Temiz" köylerden birinde sığır yetiştirme merkezi kuruluyor. Diyorlar ki, temiz yem getireceğiz hayvanlara. Nereden alınıyor peki o yemler? Rüzgâr, bir tarladan diğerine taşıyor tozları. Arazi aynı, tek. Merkezi inşa edebilmek için belge lazım. Komisyon, ilgili belgeleri imzalıyor, ben de o komisyondayım, oysa üyelerin hepsi aslında o imzaların atılmaması gerektiğini biliyor. Bir suç bu! Nihayetinde, kendimi kendime mazur gösterecek bir şey buldum; temiz yem sorunu, tabiatı koruma müfettişlerinin meselesi değil dedim. Yetkisi olmayan, küçük bir insanım ben. Elimden ne gelir?

Herkes bir bahane, bir özür üretti kendine. Bir gerekçe. Bunu ben de bizzat deneyimledim. Ve genel olarak anladım ki, hayattaki korkunç şeyler sessizce ve doğal bir şekilde gerçekleşiyor...

Zoya Danilovna Bruk,
Tabiatı koruma müfettişi

Rus İnsanının Hep Bir Şeye İnanmak İsteyişine Dair Bir Monolog

– Bu konu hakkında kendi aramızda dahi konuşmadığımızı hiç fark etmediniz mi siz? Onlarca yıl geçtikten sonra, yüzlerce yılın ardından bu yaşadıklarımız, mitolojik yıllar olarak anılacak. Masallar, mitler yaşayacak buralarda... Ve efsaneler...

Yağmurdan korkuyorum ben, Çernobil yağmur demek

çünkü. Kardan korkuyorum. Ormandan. Bulutlardan korkuyorum. Rüzgârdan... Evet! Ne yandan esiyor rüzgâr? Ne taşıyor? Bir çıkarım değil bu, mantığa dayalı bir sonuç değil, benim kişisel hislerim. Çernobil... Çernobil benim yuvamda... En çok kıymet verdiğim varlığın içinde, 1986 yılı ilkbaharında dünyaya gelen oğlumda Çernobil... Oğlum hasta. Hayvanlar, hatta karafatmalar bile, ne zaman ve ne kadar yavrulamaları gerektiğini bilir. İnsanlar bunu bilemez, Yaradan onlara kötü bir şey olacağını önceden sezme yetisi bahşetmemiş. Kısa bir süre önce gazeteler yazmıştı, 1993 yılında sadece bizde, Belarus'ta, kadınlar 200 bin kürtaj yaptırmış. Başlıca neden, Çernobil. Biz artık bu korkuyla yaşıyoruz... Tabiat sanki kıvrılarak kendine çekildi, bekleyişte. Zaman kolluyor. "Vah bana! Nereye uçup gitmiş zaman?" diye feryat ederdi Zerdüşt olsa.

Çok düşündüm. Ne anlama geldiğini bulmaya çalıştım... Bir yanıt aradım... Rus zihniyetinin bir felaketi Çernobil. Siz hiç buna kafa yormadınız mı? Elbette, sadece reaktörün değil, eski değerler sistemimizin de tümden havaya uçtuğunu yazanlara katılıyorum. Ancak bu açıklamada benim açımdan eksik kalan bir şeyler var...

İlk olarak Çadayev'in konu ettiği bir şeye dair konuşmak isterim; ilerlemeye karşı duyduğumuz düşmanlıktan. Teknoloji karşıtlığımızdan, araç-gereçlerin işe yarar olduğuna karşı geliştirdiğimiz muhalif tavırdan. Avrupa'ya bir baksanıza. Rönesans'tan beri dünyaya karşı araçsal bir tutum sergiliyorlar. Akılcı, rasyonel bir tutum. İnsanın zanaatkârlığına, ellerinde tuttuğu araç-gereçlere gösterilen saygıdır

bu. Nikolay Leskov'un kaleme aldığı harika bir öykü vardır, "Demirden Karakter". Nedir bu? Rus karakteri olduğunu varsayabilirim belki. Rus insanına dair temaların ana motifi. Alman karakteri aletlere, makinelere itimat eder. Bizimkiler... Peki ya bizimkiler? Bir taraftan, kaosu frenleme, üstesinden gelme çabası, diğer taraftan, genlerimize işlemiş olan kendiliğindenliğimiz. İstediğiniz yere gidin, mesela Kiji'ye, ne duyacaksınız orada, tur rehberiniz size gururla ne anlatacak? İşte bu kilise sadece balta kullanılarak inşa edilmiştir, evet, üzerine çakılmış tek bir çivi bile yok! Doğru düzgün bir yol inşa etmek yerine pireyi uçurmaya çalışırız biz. At arabasının tekerlekleri çamura saplanır, ama biz ateş kuşunu hâlâ elimizde tutarız. İkinci olarak... Şöyle düşünüyorum... Evet! Devrimden sonra hızla sanayileşmemizin bir bedeli bu. Ekim Devrimi'nden sonraki... O sıçrayışımızın bedeli. Yine Batı'da, iplikçilik, imalatçılık yüzyılı yaşandı... Makine ve insan ilerledi, birlikte değişti. Teknolojik bilinç, teknolojik bir düşünme biçimi şekillendi. Peki ya bizde ne oldu? Bizim mujiklerin bahçede çalışırken kendi ellerinden başka kullandıkları ne var? Bugüne dek başka ne kullandılar ki! Balta, tırpan, bıçak, o kadar. O mujiğin dünyasını ayakta tutan şeyler bunlar. Aa evet, bir de kürek var. Rus insanı bir makineyle nasıl iletişim kurar? Ona küfrederek. Ya da balyozla vurarak, tekmeleyerek. Makineleri sevmez Rus insanı, onlardan nefret eder, onları hor görür, aslında elinde ne olduğunu, nasıl bir güç bulundurduğunu tam olarak anlamamıştır. Bir yerlerde okumuştum, nükleer santraldeki personel reaktörden bahsederken sıklıkla "tencere", "semaver",

"gaz sobası" gibi ifadeler kullanırmış. Ya da "ızgara". Bu ifadelerde zaten belli bir kibir var: "Ne var yani, biz de güneşte pişiririz yumurtalarımızı!" türünden bir kibir. Çernobil Nükleer Santrali'nde çalışanlar arasında çok sayıda köylü vardı. Gündüzleri reaktörde, akşamları ise kendi bostanlarında ya da hâlâ kürekle patates ekilen, gübrenin hâlâ dirgenle toprağa yayıldığı komşu köydeki anne-babalarına ait bostanlarda çalışırlardı... Hasadı da elleriyle toplarlardı... Bilinçleri şu iki basınç, iki dönem arasında sıkışıp kalmıştı: Taş Devri ile Nükleer Çağ. İnsanlık tarihindeki iki çağ arasında. İnsan, sürekli olarak, tıpkı bir sarkaç gibi, ikisi arasında gidip geliyordu. Bir demiryolu canlandırın gözünüzde, son derece parlak demiryolu mühendisleri tarafından inşa edilmiş, üzerinde bir tren son sürat yol alıyor, ama treni, makinist yerine o geçmiş dönemlerdeki arabacılar sürüyor. Atlı araba sürücüleri. Rusya'nın kaderidir bu, iki kültür arasında sürekli yolculuk eder. Nükleerle kürek arasında. Peki ya teknolojik disiplin? Halkımızın gözünde bu disiplin, hep baskı ve şiddetin bir parçası olarak görülür... Kabzaların ve zincirlerin bir parçası. Halk, dizginsiz, her şeyden azattır. Hep keyfince davranmayı hayal eder, özgürlüğü değil. Bizim için disiplin baskıcı bir araçtır. Cehaletimizin kendine özgü bir yanı vardır, doğunun cehaletine yakın bir yan...

Ben bir tarihçiyim... Önceden dilbilim ve dil felsefesi üzerine uzun süre çalıştım. Sadece biz insanlar düşünüyor değilizdir dili, aynı şekilde dil de bizi düşünür. On sekiz yaşımdayken, belki biraz daha önceleri, samizdat okumaya başlayıp Şalamov'u, Soljenitsin'i keşfettiğimde birden anla-

dım ki, tüm çocukluğuma, sokağımdakilerin çocukluğuna, ki entelektüel bir ailede doğup büyümüştüm (büyükbabam rahipti, babamsa Petersburg Üniversite'sinde profesör), evet, tüm çocukluğuma kamp bilinci nüfuz etmişti. Çocukluğumun bütün sözcük dağarcığı, esirlerin kamplarda, yani *zek*lerde kullandığı dildekiyle eşti. Biz gençler için babalarımıza *reis,* annelerimize *ana* demek son derece doğal gelirdi. "Her sinsi g.t için vidalı bir ç.k bulunur" – bu lafı da ta dokuz yaşımdayken öğrenmiştim. Evet! Bir tane bile edepli laf çıkmazdı ağzımızdan. Oyunlarımızın, deyişlerimizin, bilmecelerimizin bile kaynağı *zek*lerdi. Çünkü *zek*ler, uzak bir yerlerdeki hapishanelerde var olan ayrı bir dünya değildi. Hepsi yakınlarımızda bir yerlerdeydi. Tıpkı Anna Ahmatova'nın yazdığı gibi, "ülkenin yarısı hapsetmiş, diğer yarısı hapsedilmiş." Bence bu kamp bilincimiz kaçınılmaz olarak kültürle çatışacaktı zaten. Medeniyetle, siklotron temelli parçacık hızlandırıcıyla çatışacaktı...

Elbette... Bu bir hakikat... Bizler belirli bir Sovyet paganizmiyle yetiştirildik: İnsan, her şeye kadirdi, kâinatın hâkimiydi. Ve dünyaya canının istediği her şeyi yapma hakkı vardı. İvan Miçurin'in formülü: "Tabiatın nimetlerini sunmasını bekleyemeyiz, bunları ondan bizzat almak, bizim görevimizdir." Halka, doğasında bulunmayan özellikleri aşılama girişimi. Bir dünya devrimi düşü; insanı ve etrafımızdaki dünyayı baştan yaratma düşü. Her şeyi baştan yaratmak! Evet! O meşhur Bolşevik sloganı der ki: "Demirden bir elle insanlığı mutluluğa yönlendireceğiz!" Zorba psikolojisi. Mağara insanı materyalizmi. Tarihin meydan okuma-

sı, doğanın meydan okuması. Ve bu son bulmadı da... Bir ütopya çökünce, başka bir ütopya onun yerini alıyor. Günümüzde herkes birden Tanrı hakkında konuşmaya başladı. Aynı anda hem Tanrı hem de piyasa hakkında konuşuyorlar. Peki neden Gulag'larda, 1937'deki hapishane hücrelerinde, 1948'de, kozmopolitanizmin tarumar edildiği Parti toplantılarında, kiliseleri yerle bir eden Kruşçev iktidarında aramadılar Tanrı'yı? Günümüzde, Rusların Tanrı'yı arayış sürecinin alt metni sinsi ve yalancı. Çeçenistan'daki sivil halkın evlerini bombalıyor, az nüfuslu ve onurlu bir halkı yok etmeye çalışıyorlar... Ama beri taraftan da ellerinde mumlarla kiliseleri dolduruyorlar... Biz buna sadece kılıçla karşı koyabiliriz... Kalaşnikof marka makineli tüfekler bizde sözcüklerin yerini aldı. Cayır cayır yanan tank mürettebatı, Grozni'de tanklardan kürek ve tırmıklarla kazınıyor... Sadece bedenlerinden geriye kalan kısımlar tabii... Ve aynı esnada devlet başkanı ve onun generalleri dua ediyor. Bütün ülke, bunu televizyondan izliyor...

Ne lazım bize? Şu soruya bir yanıt vermeliyiz: Rus ulusu, Japonların İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yapmayı başardığı şeyi, yani kendi tarihini topyekûn gözden geçirip gerekli düzeltmeleri yapmayı becerecek güce sahip midir? Almanların yaptığı gibi... Bizde öylesi bir entelektüel cesaret var mı? Bu konuda kimsenin ağzını bıçak açmıyor. Piyasadan bahsediyorlar, çeklerden, senetlerden bahsediyorlar... Milletçe bir kez daha hayatta kalma çabası içindeyiz, bütün enerjimiz buna gidiyor. Ruh, bir kenara fırlatılmış... İnsan, yine tek başına. O zaman bütün bunlar niye? Yazdığınız ki-

tap, uykusuz gecelerim niye? Eğer yaşamlarımız bir kibrit çöpünün anlık alev alışı gibi bir şeyse, bütün bunlar niye? Birkaç yanıtı olabilir belki bu sorunun. İlkel kadercilik. Muhteşem yanıtlar da gelebilir aynı soruya. Rus insanı her daim bir şeylere inanmak istemiştir: demiryoluna, (Turgenyev'in Bazarov'u gibi) kurbağaya, Bizans'a, atoma... Şimdi ise işte, piyasaya...

Mihail Bulgakov'un karakterlerinden biri, *Molière Efendi*'de şöyle der: "Hayatım boyunca günah işledim. Aktristim." Sanatın günahkârlık içerdiği fikri. Sanatın doğasının ahlaka aykırı olduğu düşüncesi. Bir başkasının hayatının gizlice izlenmesi. Ama sanat, hasta birinden edinilen serum gibi, başkalarının deneyimlerini bedeninize zerk edebilir. Çernobil, tam Dostoyevski'lik bir konu. İnsanı mazur gösterme girişimi. Ya da belki, her şey son derece basittir: Dünyaya parmak uçlarında yaklaşıp tam eşikte durmak lazımdır, kim bilir?!

Bu ilahi dünyayı hayretle seyredip... O şekilde sürdürmek lazımdır yaşamı...

Aleksandır Revalski, tarihçi

Küçücük Bir Hayatın Muazzam Bir Zamanda Ne Kadar Savunmasız Olduğuna Dair Bir Monolog

– Sakın sormayın... Anlatmam... Konuşmam bu konuda... (*Buz gibi bir sessizlik.*)

Yok, konuşabilirim sizinle, anlamak için konuşabilirim... Yardım ederseniz eğer... Yalnız, sakın bana acımayın,

sakın beni avutmaya kalkmayın... Rica ediyorum sizden! Sakın yapmayın bunu! Sakın... Bir anlamı yoksa, bunca ıstıraba katlanılmıyor, uzun uzun düşünülmüyor. İmkânsız bunlar! İmkânsız! (*Haykırmaya başlıyor.*) Yine rezerv bölgedeyiz, yine bir kampta yaşıyoruz... Çernobil kampında... Mitinglerde slogan atıyorlar, dövizler taşıyorlar. Gazetelerde yazıyorlar... Çernobil, bir imparatorluğun sonunu getirdi, bizi komünizmden kurtardı diyorlar... İntiharı andıran kahramanlıklardan, korkunç fikirlerden kurtardı... Artık anlıyorum... Kahramanlık, devletin icat ettiği bir kelime. Benim gibi insanlar için icat ettiği bir kelime. Fakat bende bundan gayrı bir şey yok, başka hiçbir şeyim yok, böyle kelimeler ve böyle insanlar arasında doğup büyüdüm ben. Her şey yok oldu, o yaşam yok oldu. Ne uğruna direnmeli? Ne sayesinde kurtulur insan? Bir anlamı yoksa, bunca ıstıraba katlanılmıyor. (*Susuyor.*) Bildiğim tek bir şey var, o da bundan böyle asla mutlu olmayacağım...

Oradan geri dönmüştü... Birkaç yıl sanki bir hezeyan içinde yaşadı... Anlattı, anlattı. Hepsi hafızamda çakılı kaldı...

Köyün ortasında kırmızı bir su birikintisi. Kazlarla ördekler birikintinin içinden değil, yanından geçip gidiyor.

Gencecik askerler, ayaklar çıplak, üstler çıplak. Çimenlere uzanmışlar. Güneşleniyorlar. "Kalkın oradan, kaz kafalılar, yoksa ölüp gideceksiniz!" Askerlerden yükselen ses: "Ha ha ha!"

Birçok insan köylerden kendi arabalarıyla ayrılacakmış. Arabalar kontamine olmuş. Talimat geliyor: "Herkes aşağı!"

ve arabalar özel olarak kazılan çukura yuvarlanıyor. İnsanlar orada öylece duruyor, ağlıyor. Ama gece gizlice gelip arabaları o çukurdan çıkaracaklar...

"Nina, iyi ki iki çocuğumuz var seninle..."

Doktorlar bana dedi ki: Kalbi bir buçuk kat büyümüş, böbrekleri bir buçuk kat büyümüş, karaciğeri bir buçuk kat büyümüş.

Bir gece bana sormuştu: "Benden korkmuyor musun?" Yakınlaşmaktan korkmaya başlamıştı artık.

Ben bir şey sormadım ona. Anlıyordum onu, ruhumla dinliyordum... Size sormak isterdim... Demek isterdim ki... Çoğu zaman düşünüyorum da... Sonraki sefer bana öyle katlanılmaz gelecek ki, bilmek istemiyorum bunu. Hatırlamaktan nefret ediyorum! Nefret ediyorum! (*Yine haykırmaya başlıyor.*) Bir zamanlar... Bir zamanlar kahramanları kıskanırdım ben. Büyük ve önemli olaylarda yer alan, dönüm noktalarında bulunanları kıskanırdım. O anları yaşayanları. O zamanlar bunları konuşur, şarkılarda bunları söylerdik. Çok güzeldi o şarkılar. (Şarkı söylüyor.) "Kartal yavrusu, kartal yavrusu..." Şimdi sözlerini unuttum... Uç güneşten bile yukarılara... Öyle miydi sözleri? Öyle güzeldi ki! Öyle güzeldi ki şarkılarımızın sözleri. Hayaller kurardım! 1917 ya da 1941 yılında doğmadığım için kahrolurdum... Ama şimdi farklı düşünüyorum: Tarihi yaşamak, tarihi bir dönemde yaşamak istemiyorum. Çünkü o zaman benim küçücük hayatım birden savunmasız kalacak. Büyük ve önemli olaylar hayatımı ayaklarının altında çiğneyecek, benim hayatımın farkına bile varmayacak hiçbiri. Bir an

olsun durmayacaklar... (*Dalgınlaşıyor.*) Bizim ardımızda sadece tarih kalacak... Çernobil kalacak... Peki, nerede benim yaşamım? Aşkım nerede?

Anlattı, anlattı. Hepsi hafızamda çakılı kaldı...

Güvercinler, serçeler... Leylekler... Bir leylek tarlada koşuyor, koşuyor, havalanmak istiyor, ama bunu beceremiyor. Bir serçe ise yerde sıçrıyor, sıçrıyor, ama havaya yükselmeyi beceremiyor, havaya yükselip çiti aşmayı beceremiyor.

İnsanlar gitmişti, onlardan geriye kalan fotoğraflar sürdürüyordu yaşamlarını o boş evlerde...

Bir gün, terk edilmiş bir köyden geçerken tıpkı masallardaki gibi bir manzaraya denk geliyorlar: İhtiyar bir adamla ihtiyar bir kadın verandada oturuyor, kirpiler koşuşturuyor etraflarında. O kadar çok ki kirpiler, tavuk gibi dolanıyorlar. İnsansız köy sessiz, orman kadar sessiz, kirpiler artık korkmayı bırakmış, iki ihtiyarın yanına yaklaşıp onlardan süt istiyor. Tilkiler de geliyormuş, geyikler de, ihtiyar çift anlatmış bizimkilere. Çocuklardan biri kendini tutamamış: "Avcıyım ben, avlarım!" – "Ne diyorsun sen! Ne diyorsun sen!" diye elini sallayarak itiraz etmiş ihtiyar adam. "Hayvanlara el sürülmez! Onlarla aramızda bir bağ oluştu. Büyük bir aileyiz artık."

Öleceğini biliyordu... Biliyordu öldüğünü... Ve kendine söz vermişti, sadece dostluk ve sevgi için yaşayacaktı. Aynı anda iki işte çalışıyordum ben, çünkü ona ödenen emekli maaşı geçinmemize yetmiyordu, ama o sürekli diyordu ki: "Satalım şu arabayı, gıcır gıcır halde değil, ama yine de elimize biraz para geçer. Evde ol sen. Seni göreyim,

seni seyredeyim yeter." Arkadaşlarını çağırdı... Anne babası gelip uzun süre bizimle birlikte yaşadı. Bir şeylerin farkına varmıştı... Yaşamla ilgili daha önce ayrımına varamadığı bir şeylerin o ara farkına varmıştı... Sözcükleri başkalaşmıştı...

"Nina, iyi ki iki çocuğumuz var seninle. Kızımızla oğlumuz..."

Sorardım ona:

"Çocuklarla beni mi düşünürdün? Neler düşünürdün oradayken?"

"Bir oğlan görmüştüm, patlamadan iki ay sonra doğmuş. Anton ismini vermişler. Ama herkes Atomcuk diyormuş ona."

"Çocuklarla beni mi..."

"Herkes için üzülürdüm oradayken. Sivrisinekler için bile üzülürdüm ve serçeler için de. Bütün canlılar yaşasın. Sinekler uçuşsun, eşekarıları iğnelerini batırsın, karafatmalar dolansın yerlerde..."

"Çocuklarla..."

"Çocuklar Çernobil resimleri çiziyor... Resimlerdeki ağaçların kökleri gökyüzüne doğru büyüyor. Nehirlerdeki su kızıl ya da sarı renkte. Resim çizip kendi kendilerine ağlıyorlar."

Oysa bir arkadaşı... Bir arkadaşı oranın son derece ilginç ve eğlenceli olduğunu anlatmıştı bana. Şiirler okunurmuş, şarkılar söylenirmiş gitar eşliğinde. En iyi mühendisler, en iyi biliminsanları gelmiş oraya. Moskova'nın ve Leningrad'ın elit insanları gelmiş. Felsefi tartışmalar yapılırmış... Alla Pugaçeva onlara şarkı söylemiş... Bir tarlada onlara şar-

kı söylemiş... "Eğer uyuyup kalmayacaksanız, sizin için sabaha kadar şarkı söylerim çocuklar." Onlara "kahramanlar" diye hitap etmiş... O arkadaşı... İlk önce o arkadaşı öldü... Kızının düğününde dans ediyordu, anlattığı anekdotlara herkes kahkahalarla gülüyordu. Kızı ve kocası için kadeh kaldıracaktı, eline bir kadeh aldı ve yere yığıldı... Erkeklerimiz... Erkeklerimiz ölüyor; savaşta olmamamıza rağmen tıpkı savaştaymışız gibi ölüyor hepsi. İstemiyorum! Hatırlamak istemiyorum... (*Gözlerini kapatıyor ve sessizce sallanmaya başlıyor.*) Konuşmak istemiyorum... Öldü o, öyle korkunçtu ki, kapkaranlık bir ormanın derinlikleri gibi...

"Nina, iyi ki iki çocuğumuz var seninle. Kızımızla oğlumuz... Yanında kalacak onlar..."

(*Konuşmaya devam ediyor.*)

Nedir anlamak istediğim şey? Bunu ben de bilmiyorum... (*Belli belirsiz gülümsüyor.*) Bir arkadaşı bana evlenme teklif etti... Ta üniversitede okurken, henüz öğrenciyken kur yapardı bana, sonra bir arkadaşımla evlenmişti, ama çok geçmeden boşanmışlardı. Bir nedenden sürdürememişlerdi ilişkilerini. Elinde bir buket çiçekle bana geldi: "Kraliçeler gibi yaşatacağım seni." Dükkânı var, şehirde de şık bir dairesi, ayrıca bir de sayfiye evi... Geri çevirdim teklifini. Bozuldu: "Beş yıl geçti üzerinden... Hiç unutamayacak mısın kahramanını!? Ha ha ha... Bir anıtla sürdürüyorsun hayatını..." (*Haykırmaya başlıyor.*) Kovdum onu! Kovdum! "Aptal kadın! O öğretmen maaşınla, o yüz dolarcıkla yaşa bakalım şimdi..." Yaşıyorum... (*Sakinleşiyor.*) Çernobil hayatıma doldu, genişledi ruhum... Ruhum çok acıyor...

Gizli bir anahtar sanki Çernobil... Acıyla hemhal olunca konuşmaya başlıyorsun, güzel konuşmaya. Öyle konuştum ben... Böyle bir dil ancak çok sevince çıkıyor ortaya. Şu an... Şu an onun cennette olduğuna inanmasam, nasıl göğüs gererdim bunlara?

Anlattı bana... Anlattıkları hafızamda çakılı kaldı... (*Kendinde değilmiş gibi konuşuyor.*)

Toz bulutları... Tarlada traktörler. Ellerinde dirgenlerle kadınlar. Dozimetre çıtırdıyor...

İnsan yok ve zaman başka türlü akıyor... Upuzun günler, upuzun, çocukluğumuzda olduğu gibi...

Ağaç yapraklarını yakmak yasaktı... Yaprakların gömülmesi lazımdı...

Bir anlamı yoksa bunca ıstıraba katlanılmıyor. (*Ağlıyor.*) Aşina olduğumuz o güzel kelimeler olmadan katlanılmıyor. Hatta, ona verilen madalyalar olmadan da... Hepsi evde, dolabın içinde duruyor... Bize bıraktı onları...

Ama bildiğim tek bir şey var, o da bundan böyle asla mutlu olmayacağım...

Nina Prohorovna Litvina,
Temizlik işçilerinden birinin eşi

Vaktinde Hepimizin Sevdalandığı Fizik Bilimine Dair Bir Monolog

– Tam da ihtiyacınız olan insanım ben... Yanılmadınız...

Genç yaşlardan beri her şeyi not etme alışkanlığım var-

dır. Örneğin Stalin öldüğü zaman sokaklarda neler oluyordu, gazetelerde neler yazılıyordu, hep bir kenara kaydettim bunları. Çernobil'i de ilk günden itibaren yazdım, zaman geçip gittikçe birçok şeyin unutulacağını, geri döndürülmez bir şekilde kaybolacağını biliyordum. Öyle de oldu. Arkadaşlarım, olayların tam da merkezinde olan nükleer fizikçiler o sırada neler hissettiklerini, benimle neler konuştuklarını unuttular. Ama hepsi, bende yazılı halde duruyor...

O gün... O gün ben, yani Belarus Bilimler Akademisi Nükleer Enerji Enstitüsü'ndeki laboratuvar sorumlusu, işe gelmiştim, enstitümüz şehir merkezinin dışında, ormanda yer alıyordu. Hava muhteşem! İlkbahar. Pencereyi açtım. Hava tertemiz, taptaze. Şaşırmıştım: Her nedense, bütün kış pencerenin dışına sucuk parçaları asarak beslediğim mavi baştankaraların hiçbiri bugün yoktu etrafta. Nereye kaybolmuşlardı acaba?

Aynı esnada enstitümüzdeki reaktörde büyük bir panik yaşanıyordu: Radyasyon ölçüm cihazları, radyoaktivitede bir artış olduğuna işaret ediyordu, hava temizleme filtrelerindeki aktivite 200 katına çıkmıştı. Nizamiyedeki doz oranı saatte üç miliröntgen civarındaydı. Durum ciddiydi. Söz konusu oran, içinde altı saatten fazla çalışılmaması gereken ışınım riskli binalar için izin verilen üst sınırdı. İlk varsayımımız, çekirdekteki yakıt çubuklarından birinin kabuğunda sızıntı olduğu yönündeydi. Kontrol edildi, sızıntı yok. Ya da acaba konteynır radyokimya laboratuvarından taşınırken yolda çok sallanmış, bu yüzden iç kabuk zarar görmüş ve çevreyi kontamine mi etmişti? Durum öyleyse, hadi

bakalım, şimdi o lekeyi asfalttan temizle temizleyebilirsen! Ne olmuştu acaba? O esnada dahili radyodan bir anons duyuldu: Çalışanların bina dışına çıkmaması salık veriliyordu. Binaların arasındaki alan anında boşalmıştı. Tek kişi bile kalmamıştı ortada. Ürkütücü. Tuhaf.

Dozimetre teknisyenleri odamda ölçüm yapmıştı: Masa "ışıldıyor", kıyafetlerim "ışıldıyor", duvarlar... Ayağa kalkıyorum, o sandalyede daha fazla oturmak gelmiyor içimden. Lavaboda kafamı yıkadım. Dozimetreye baktım, olumlu etkisi olduğu açıktı. Enstitümüzde ilan edilen acil durumun nedeni gerçekten bu muydu? Bir sızıntı mı vardı? Bizi şehre götüren otobüsleri şimdi nasıl deaktive edecektik? Peki ya çalışanlar? Buna kafa yormam gerekiyordu... Reaktörümüzle hep çok gurur duymuştum, her milimetresini ince ince çalışmıştım...

İglalina Nükleer Santrali'ne telefon ediyoruz, yakın bir yerde o santral. Oradaki cihazlar da ciyak ciyak ötüyor. Onlar da panik içinde. Çernobil'i arıyoruz... Santraldeki hiçbir telefon yanıt vermiyor... Öğlene doğru mesele yavaş yavaş anlaşılmaya başlıyor. Minsk semalarında boydan boya radyoaktif bir bulut var. İyot aktivitesi tespit etmiştik. Reaktörlerin birinde bir kaza olmuş demekti bu...

İlk aklıma gelen şey, evi arayıp eşimi uyarmaktı. Ama enstitüden yapılan bütün telefon konuşmaları kaydediliyordu. Ah, on yıllardır içimize işleyen bu bitimsiz korku! Ama oradakiler de her şeyden habersizdi... Kızım, konservatuvardaki dersi bitince kız arkadaşlarıyla şehirde gezecekti. Dondurma yiyeceklerdi. Aramalı mıydım?! Ama başım be-

laya girebilirdi ararsam. Artık gizli göreve kabul etmezlerdi beni... Yine de kendimi tutamayıp ahizeyi elime aldım:

"Beni dikkatlice dinle."

"Ne oldu?" diye sordu eşim bağırarak.

"Bağırma. Pencereleri kapat, bütün gıda malzemelerini plastik torbalara koy. Lastik eldiven giy ve her şeyi nemli bezle sil, silebildiğin her şeyi. Sonra o bezi de torbaya koy ve torbayı uzak bir yere at. Balkona astığın çamaşırları tekrar makineye atıp yıka. Ekmek satın alma. Ve ne olursa olsun, sokaktan börek alma..."

"Neler oluyor?"

"Bağırma. Bir bardak suya iki damla iyot damlat. Başını yıka..."

"Ne..." Ancak eşime cümlesini tamamlayacak fırsat vermeyip telefonu kapatacaktım. Anlamış olması lazımdı, o da bizim enstitünün çalışanıydı. Ve eğer bir KGB görevlisi konuşmamızı dinlediyse, bu hayat kurtarıcı tavsiyeleri kendisi ve ailesi için o da bir kâğıda not etmişti muhtemelen.

Saat 15:30'da Çernobil reaktöründe bir kaza olduğu anlaşıldı...

Akşam, personel otobüsüyle Minsk'e dönüyoruz. Yarım saatlik yol boyunca ağzımızı bıçak açmıyor ya da bambaşka konulardan bahsediyoruz. Olanlar hakkında birbirimizle yüksek sesle konuşmaya korkuyoruz. Hepimizin cebinde Parti üyeliği kartı var...

Bizim dairenin kapısının önünde nemli bir kumaş parçası seriliydi. Demek ki karım, her şeyi anlamıştı. İçeri giriyorum, hemen antrede üzerimdeki takım elbiseyi, gömleği çı-

karıp iç çamaşırlarıma kadar soyunuyorum. Birden içimde bir öfke beliriyor... Canı cehenneme bu gizliliğin! Bu korkunun da canı cehenneme! Minsk telefon rehberini elime alıyorum... Kızımla karımın adres ve telefon defterlerini de... Herkesi sıradan arayıp Nükleer Enerji Enstitüsü'nde çalıştığımı, Minsk semalarında bir radyoaktif bulut bulunduğunu söylüyorum... Ve sonra da yapılması gerekenleri bir bir sıralıyorum: Saçlarınızı sabunla yıkayın, pencerelerinizi kapatın... Üç-dört saatte bir yerleri nemli bezle silin. Balkonda asılı çamaşırları tekrar makineye atıp yıkayın... İyot için. İyotlu suyu nasıl hazırlamaları gerektiğini anlatıyorum... İnsanların verdiği tepki: Teşekkürler. Soru sormak yok, korku belirtisi yok. Bana inanmadıklarını ya da olayın vahametini kavrayamadıklarını düşünüyorum. Hiç kimse korkmamıştı. Verdikleri tepki inanılmazdı. Akıllara durgunluk verecek bir tepkiydi bu!

Akşam bir arkadaşım arıyor. Nükleer fizikçi, bu alanda doktora derecesi var... Ne kadar da tasasız! Nasıl da sarsılmaz bir inançla yaşamıştık biz! Ancak şimdi anlayabiliyorsun bunu... Arkadaşım beni arayıp benzeri başka şeylerin yanı sıra mayıstaki bayram tatilinde eşinin Gomel'de yaşayan anne babasını ziyarete gitmek istediğini anlatıyor. Orası Çernobil'e sadece bir taş fırlatma mesafesinde. Küçük çocuklarıyla birlikte gidecek. "Ne kadar muhteşem bir karar!" diye bağırdım ona. "Aklını kaçırmışsın sen!" Bu tamamen bizim profesyonellik anlayışımızla ilgili bir şey. Ve inancımızla. Avazım çıktığı kadar bağırdım ona. Çocuklarının hayatını kurtardığımı muhtemelen hatırlamıyordur şu an... (*Bir an sustuktan sonra.*)

Biz... Hepimizi kastediyorum, istisnasız... Biz Çernobil'i unutmuş değiliz, biz Çernobil'i anlamadık. Mağara insanları düşen yıldırımın nesini anlayabildi ki?

Ales Adamoviç'in denemeler kitabında... Andrey Saharov'la atom bombası hakkında yaptığı bir sohbet yer alıyor... "Bir nükleer patlamanın ardından havaya ne kadar hoş bir ozon kokusu yayıldığını biliyor musunuz?" diye feryat ediyor akademisyen Saharov, hidrojen bombasının babası kendisi. Bu sözlerde bir romantizm var. Bana... Benim kuşağıma özgü bir romantizm... Affedersiniz, yüzünüzdeki tepkisel ifadeyi görüyorum... İnsan dehasından değil de evrensel bir kâbustan haz duyduğumu düşünüyorsunuz... Ama ancak şimdilerde aşağılanıyor, yerden yere vuruluyor nükleer enerji. Benim kuşağım... 1941'de, atom bombası patlatıldığı zaman ben on yedi yaşındaydım. Bilimkurguya bayılırdım, başka gezegenlere yolculuk yapmayı hayal ederdim ve nükleer enerjinin bizi uzayda uçuracağına inanırdım. Moskova Enerji Mühendisliği Enstitüsü'ne kaydoldum ve orada çok gizli bir enerji fiziği bölümü bulunduğunu öğrendim. 1950'li, 1960'lı yıllar... Nükleer fizikçiler... Seçkin kesimden kabul edilirdi. Herkes gelecekle ilgili çılgınca bir heyecan duyardı. İnsan bilimleri alanındakiler gözden düşmüştü. Üç kapiklik madeni parada bir elektrik santralini çalıştırabilecek enerji bulunduğunu söylerdi okul öğretmenimiz. Bu ruh insanın başını döndürüyordu! Amerikalı Smith'i okumaya kaptırmıştım kendimi; atom bombasını nasıl icat ettiklerini, denemeleri nasıl yürüttüklerini, patlamanın detaylarını yazmıştı. Bizde bu tür bilgilerin

hepsi gizli tutulurdu. Okuyordum... Gözümde canlandırıyordum... Atom alanında çalışan Sovyet biliminsanları ile ilgili bir film gösterime girmişti: *Yılın Dokuz Günü*. Film çok beğenilmişti. Bu biliminsanları dolgun maaşlar alıyordu, romantizme bir de gizem ekleniyordu. Fizik bilimi bir kült haline gelmişti! Gün, fizikçilerin günüydü! Çernobil'de patlama meydana geldiğinde bile bu değişmemişti... O kültle yollarımızı ne kadar da yavaş ayırabilmiştik... Biliminsanları göreve çağrılmıştı... Özel bir uçakla reaktöre uçmuşlardı, ama çoğu yanına bir tıraş bıçağı dahi almamıştı, sadece birkaç saatlik görevleri olacağını sanmışlardı. Sadece birkaç saatlik. Oysa bir nükleer enerji santralinde patlama gerçekleştiği onlara bildirilmişti. Ama hepsinin fiziğe inancı tamdı, bu inancın hücrelerine işlediği bir kuşağın üyeleriydi hepsi. Fizik çağı, Çernobil'de son buldu...

Sizin dünyaya bakış açınız halihazırda farklı... Çok sevdiğim filozof Konstantin Leontyev geçenlerde okuduğum bir yazısında, fizik ve kimya alanındaki ahlak bozukluğunun yarattığı sonuçların, kozmik aklı, bizim dünyevi işlerimize karışmaya eninde sonunda zorlayacağı fikrinden bahsediyordu. Oysa Stalin döneminde büyüyen bizler, herhangi bir doğaüstü gücün varlığını fikri olarak kabul edemezdik. Ya da paralel dünyaların varlığını... İncil'i sonraları okudum... Ve aynı kadınla iki kez evlendim. Terk ettim, sonra da ona geri döndüm. Bir kez daha kesişti yollarımız... Kim açıklayacak bana bu mucizeyi? Yaşam büyüleyici bir şey! Esrarengiz! Artık inanıyorum... Neye inanıyorum peki? Üç boyutlu dünyanın günümüz insanına dar geldiğine... Bu-

gün neden başka türlü bir gerçekliğe karşı böylesi büyük bir ilgi var? Yeni bilgiye karşı bu ilginin sebebi ne? İnsan yeryüzünden kopuyor... Başka zamansal sınıflandırmalarla çalışıyor, tek bir dünyayla yetinmiyor, farklı dünyalarla çalışıyor. Kıyamet... Nükleer kış... Batı sanatında bunların tümü çoktan tasvir edildi. Çizildi. Filme çekildi. Onlar hazırlandı geleceğe... Çok sayıda nükleer silahın patlaması, devasa bir yangına yol açacak. Atmosfer dumanla dolacak. Güneş ışınları yeryüzüne ulaşmayı başaramayacak ve bu durum bir dizi reaksiyonu tetikleyecek, soğuk olacak, daha soğuk olacak, daha da soğuk olacak. Dünyanın sonunun bu "dünyevi" versiyonu 18. yüzyıldaki Sanayi Devrimi ile birlikte uygulamaya kondu. Ancak atom bombaları, en sonuncu savaş başlığı yok edildiğinde dahi yeryüzünden silinmiş olmayacak. Bu bombalara ilişkin bilgi, sürdürecek varlığını...

Susuyorsunuz... Oysa ben sürekli tartışıyorum sizinle... Kuşaklar arasında sürüp giden bir tartışmamız var bizim... Fark ettiniz mi bunu? Atomun tarihi sadece bir askeri sır değil, sadece bir gizem, bir lanet değil. Bu aynı zamanda bizim gençliğimiz, bizim yaşadığımız çağ. Dinimiz... Peki ya şimdi? Şimdi bana öyle geliyor ki, başka biri hükmediyor dünyaya, silahlarımız ve uzay gemilerimizle biz, tıpkı çocuklar gibiyiz. Gerçi bu konuda henüz ikna olmadım... Tam olarak emin değilim... Büyüleyici bir şey yaşam! Fiziğe bayılır ve şöyle düşünürdüm: Fizikten başka bir alanda asla çalışmayacağım, ama artık yazı yazmak istiyorum. Örneğin insanın, öfkeli bir insanın bilime uygun olmadığını, bili-

mi engellediğini yazmak istiyorum. Kendi küçük dertleri olan küçük insanın... Ya da, birkaç fizikçinin dünyayı nasıl değiştirebileceğine dair yazmak istiyorum. Yeni diktatörlük üzerine yazmak istiyorum. Fizik ve matematiğin yeni diktatörlüğü üzerine... Başka bir hayatın kapıları açıldı önümde...

Ameliyattan önce... Zaten biliyordum kanser olduğumu... Birkaç günlük ömrüm kaldığını düşünüyordum, sadece birkaç günlük bir ömür ve delicesine istiyordum ölmemeyi. Birdenbire, ağaç yaprakları, etrafımdaki capcanlı renkler, ışıltılı gökyüzü, asfaltın parlak gri rengi ve üzerindeki çatlaklar ve o çatlakların içinde telaşla koşuşturan karıncalar gözüme ilişti. Hayır, diye düşündüm, etraflarından dolaşmak lazım. Onlar için üzülmüştüm. Ölmelerini istemiyordum. Ormanın kendine has kokusundan başım dönmüştü... Kokunun etkisini renklere kıyasla daha güçlü bir şekilde algılıyordum. Huş ağaçlarınınki hafif... Köknarların kokusu baskın... Ve ben bunların hiçbirini bir daha asla göremeyecek miyim peki? Bir saniyecik daha, bir dakikacık daha yaşamak istiyorum! Niye onca zamanı, saatleri ve günleri televizyon başında, gazete yığınları ortasında oturarak harcamıştım ki sanki? En önemli şey, yaşam ve ölüm. Başka bir şey yok. Sakın bunu tartmaya çalışmayın...

Anladım ki, sadece yaşadığınız anın anlamı var... Yaşadığımız anların...

Valentin Alekseyeviç Boriseviç,
Belarus Bilimler Akademisi,
Nükleer Enerji Enstitüsü'nde eski laboratuvar sorumlusu

Kolıma, Auschwitz ve Holokost'tan Daha Uzak Bir Şeye Dair Bir Monolog

– Konuşmam lazım... Duygularımı zaptedemiyorum içimde...

İlk günlerde... İlk günlerde karışıktı duygularım... En çok iki duygunun baskın geldiğini hatırlıyorum; korku ve kırgınlık. Her şey olup bitmişti ve bize hiçbir bilgi verilmiyordu: Hükümet susuyor, doktorlar hiçbir şey söylemiyordu. Hiçbir yanıt yoktu. Semtteki yetkililer bölge yetkililerinden gelecek talimatları bekliyordu, bölge yetkilileri Minsk'ten, Minsk'tekilerse Moskova'dan gelecek talimatları. Uzun mu uzun bir zincir... Ve esasen böylece, bizim hiçbir şekilde korunmadığımız ortaya çıkıyordu. O günlerdeki en belirgin duygulardan biri buydu işte. Uzaklarda bir yerlerde Gorbaçov... Ve birkaç kişi daha... Yani toplamda iki ya da üç kişi kaderimizi belirliyordu. Hepimizin kaderini. Milyonlarca insanın. Aynı zamanda, sadece birkaç kişi bizi öldürebilirdi de... Kafalarında bir terör eylemi planı olan manyaklar ya da suç örgütü mensupları değil, aksine nükleer santralde mesai yapan sıradan operatörler. Muhtemelen hepsi de düzgün çocuklar. Bunu fark ettiğim an, ciddi bir şok yaşamıştım. Kendi kendime keşfetmiştim bunu... Çernobil'in Kolıma ve Auschwitz'den daha uzak olduğunu anlamıştım... Ve Holokost'tan... Anlatabildim mi ne demek istediğimi? Elinde balta ve yay olan bir insan ya da elinde bomba atar ve gaz odası bulunan bir insan herkesi öldürmeyi başaramaz. Ama elinde atom olan bir insan... İşte o zaman... İşte o zaman bütün dünya tehlike altındadır...

Filozof değilim ben, felsefe yapmaya yeltenmeyeceğim. Hatırladığım şeyleri paylaşacağım...

İlk günlerdeki panik: Kimileri telaşla eczaneye koşturup iyot satın almıştı, kimileriyse pazardan süt ve et, özellikle de sığır eti almayı bırakmıştı. Bu durumun bizim aileye yansıması ise o dönemde hesaplı alışveriş yapma çabasından vazgeçmek oldu, sağlıklı etten üretildiğini umarak pahalı sucuk alıyorduk artık. Ancak çok geçmeden öğrendik ki, kontamine olmuş etleri pahalı sucuklara özellikle ve bilerek katıyorlardı; pahalı oldukları için daha az miktarda satın alınıp daha az tüketileceğini düşünmüşlerdi. Bizim hiçbir şekilde korunmadığımız ortaya çıkıyordu. Gerçi siz bu anlattıklarımın hepsini zaten biliyorsunuzdur. Ben başka bir şey anlatmak istiyorum. Bizim Sovyet nesli olduğumuzdan bahsetmek...

Arkadaşlarım doktor ve öğretmenlerdi. Yereldeki entelektüel kesimden olanlar. Bizim de bu minvalde bir grubumuz vardı. Benim evde toplanırdık. Kahve içerdik. O gruptaki iki can dostumla oturuyorduk, içlerinden biri doktor. Her ikisinin de küçük çocukları var.

İlki:

"Yarın anne babamın yanına gidiyorum. Çocukları da götürüyorum. Birden hastalanırlarsa eğer, kendimi asla affetmem."

İkincisi:

"Gazetelerde birkaç güne kadar durumun normale döneceği yazılıyor. Askeri birliklerimiz orada. Helikopterler, zırhlı araçlar. Radyoda yapılan duyuruya göre..."

İlki:

"Sana da aynı şeyi yapmanı tavsiye ederim: Topla çocuklarını! Götür buradan! Sakla onları! Savaştan daha korkunç bir şey... Savaştan daha korkunç bir şey meydana geldi... Ne olduğunu tasavvur bile edemiyoruz."

Bir anda sesleri iyice yükseldi ve kendilerini avaz avaz kavga ederken buldular. Karşılıklı suçlamalar başlamıştı:

"Annelik içgüdüne ne oldu senin? Tam bir fanatik gibi davranıyorsun!"

"Sen de bir vatan haini gibi! Herkes senin gibi davransa neler gelirdi başımıza kim bilir? Böyle davranarak kazanabilir miydik Anayurt Savaşı'nı?"

Çocuklarını delice seven iki genç ve güzel kadın işte böyle bir kavgaya tutuşmuştu. Daha önce yaşanan bir şeyler tekrar ediyordu... Tanıdık notalardı kulağımıza süzülenler...

Ve oradaki herkesin... Ben de dahil, hepimizin hissiyatı, arkadaşımın etrafına panik yaydığı yönündeydi. Ortalığı velveleye veriyordu. Güvenmeye alışkın olduğumuz her şeye karşı inancımızı sarsıyordu. Birileri bize ne yapmamız gerektiğini söyleyene dek beklememiz lazımdı aslında. Bize bu yönde bir duyuru yapılana kadar beklemeliydik. O arkadaşım doktordu, bizden daha fazla bilgisi vardı: "Kendi çocuklarınızı bile koruyamıyorsunuz! Hiçbiriniz bir tehdit altında olduğunuzu hissetmiyorsunuz, öyle mi? Ama yine de korkuyorsunuz işte!"

O an nasıl da hakir görmüştük onu, hatta nefret etmiştik ondan, gecemizin tadını kaçırmıştı. Anlatabildim mi ne

demek istediğimi? Olay hükümetin bizi kandırmasından ibaret değildi, aslında biz de hakikati bilmek istememiştik. Oralarda bir yerlerde... Bilinçaltımızın derinliklerinde, öğrenmek istememiştik hakikati... Elbette şu an bunu kendimize itiraf etmek istemiyoruz, Gorbaçov'a sövmek daha çok işimize geliyor... Komünistlere sövmek daha çok işimize geliyor... Suçlanması gerekenler onlar, oysa biz doğru düzgün insanlarız. Biz sadece kurbanız.

Ertesi gün doktor olan arkadaşım oradan ayrıldı, biz ise çocuklarımızı güzelce giydirip onlarla birlikte 1 Mayıs mitingine gittik. Gidebilirdik de, gitmeyebilirdik de. Seçim şansımız vardı. Kimse bizi zorlamamıştı, kimse mitinge katılmamızı şart koşmamıştı. Ama biz bunu bir görev olarak görüyorduk. Ne demek gitmemek! Böyle bir zamanda, böyle bir günde... Hepimiz bir arada olmalıydık. Koştura koştura sokağa inip kalabalığa karıştık...

Kürsünün bulunduğu platformda Parti'nin bütün bölge komitesi sekreterleri ayakta duruyordu, birinci sekreterin hemen yanında küçük kızı da vardı ve kız, herkesin görebileceği bir yerde duruyordu. Güneşli bir gün olmasına rağmen çocuğun üstünde pelerin ve şapka vardı, babası ise su geçirmez askeri bir pelerin giymişti. Ama orada duruyorlardı işte... Gayet net hatırlıyorum bunu... Sadece toprağımız "kontamine" olmamıştı, aynı şey zihinlerimiz için de geçerliydi. Hem de yıllar boyunca...

O yıllarda, önceki kırk yıllık hayatıma kıyasla çok daha fazla değiştim. Bölgeye hapsolmuş durumdayız... Yeniden iskân çalışmaları devam etmedi. Ve sanki Gulag'ta yaşıyor

gibiyiz... Çernobil Gulag'ında... Bir çocuk kütüphanesinde çalışıyorum. Çocukların konuşmaya ihtiyacı var: Çernobil her yerde, etrafımız onunla sarılı, hiçbir seçeneğimiz yok; onunla yaşamayı öğrenmek zorundayız. Özellikle de lise öğrencileri, onların yanıt aradığı sorular var. Ama ne yapılabilir? Bu soruların yanıtlarını nerede bulabilirler? Okuyarak mı? O yanıtları içeren hiçbir kitap yok. Film yok. Masal bile yok. Söylence yok. Ben derslerimi sevgiyle öğretiyorum, korkuyu sevgiyle yenmek istiyorum. Çocukların karşısında duruyorum: Köyümüzü seviyorum, deremizi seviyorum, ormanlarımızı seviyorum... En ama en iyileri onlar... En iyileri! Benim gözümde onlardan daha iyisi yok. Onları kandırmıyorum. Her şeyi sevgiyle öğretiyorum. Anlatabildim mi ne demek istediğimi?

Öğretmenlik deneyimim beni engelliyor... Hep biraz ağdalı konuşup yazıyorum, günümüzde hiç revaçta olmayan bir duygusallıkla. Ama sorunuza yanıt vereceğim: Neden güçsüzüz biz? Ben güçsüzüm... Çernobil-öncesi kültürü diyebileceğimiz bir şey var, ama Çernobil-sonrası kültürümüz olmadı... Savaşa, sosyalizmin çöküşüne ve belirsiz bir geleceğe ilişkin düşünceler ortasında sürdürüyoruz yaşamımızı. Yeni tasavvurlar, amaçlar, fikirler açısından yetersiziz. Hani nerede yazarlarımız, nerede felsefecilerimiz? Özgürlüğe herkesten çok hasret kalan ve ulaşmak için çabalayan aydınlarımızın bugün bir kenara itilmiş olmasına dair söyleyecek sözüm yok. Yoksullaştırılmış ve aşağılanmış olmalarına dair de. Bize ihtiyaç duyulmadığı ortaya çıktı. Lazım değiliz biz. Gerçekten gerekli olan kitapları bile sa-

tın almaya gücüm yetmiyor, oysa kitaplar benim hayatım. Bana... Bize... Daha önce hiç olmadığı kadar lazım yeni kitaplar, çünkü etrafımızı saran yeni bir yaşam var. Ancak o yaşamın içinde bizler birer yabancıyız. Bununla baş edecek güçte değiliz. Kafamda sürekli dönüp duran bir soru var: Neden? Bizim işimizi kim yapacak? Televizyon çocuklara bir şey öğretmiyor, çocuklara eğitim vermek için öğretmen lazım. Ama bu başka bir konu...

O günlerdeki hakikatin ve hislerimizin anlaşılması hatırına... Tüm bunları hatırladım. Ne kadar değiştiğimizi unutmamak için... Hayatımızın ne kadar değiştiğini unutmamak için...

Lyudmila Dmitriyevna Polyanskaya,
Köy öğretmeni

Özgürlüğe ve Sıradan Bir Ölüm Hayaline Dair Bir Monolog

– Özgürlüktü o. Orada kendimi özgür bir insanmışım gibi hissetmiştim...

Şaşırdınız mı? Evet, görüyorum... Şaşırdınız... Bunu ancak savaşta yer almış biri anlayabilir. İçer cephede savaşmış mujikler, içer ve anılarını yâd etmeye başlarlar, dinlemişliğim var onları, hâlâ o günlere özlem duyarlar. O özgürlüğe, o kanatlanarak yerden yükselişe. Geriye tek bir adım dahi atılmayacak! – Stalin'in emri! Bariyer birlikleri.*

*Stalin'in 227 no'lu emriyle kurulan birlikler. Görevleri taburun en arka kısmında yer alıp savaş alanından kaçmaya çalışan askerleri birliklerine geri göndermek, geri dönmek istemeyenleri de infaz etmek idi. (ç.n.)

Elbette... Bunlar artık tarih oldu... Ama ateş ediyorsun, hayatta kalıyorsun, hak ettiğin 100 gramlık votkayı alıyorsun, ucuz tütünü alıyorsun... Bin kere ölümle burun buruna gelebilir, paramparça olabilirsin, ama eğer çabalarsan, aklını kullanıp alt edersen şeytanı, iblisi, başçavuşu, tabur komutanını, başkasının kaskını takan, başkasının süngüsünü taşıyan adamı, eğer Tanrı'ya dil döküp onu ikna edersen, hayatta kalabilirsin! Ben reaktördeydim... Orada olmak, tıpkı cephenin en ilerisindeki bir siperde olmak gibi. Korku ve özgürlük! Bunları dolu dolu yaşarsın... Sıradan bir hayat sürerken bunu anlamak mümkün değil. Kavrayamaz insan bunu. Hatırlarsınız, sürekli hazırlarlardı bizi: Savaş çıkacak. Savaş çıkacak. Ama zihnimizin buna hazırlıklı olmadığı ortaya çıktı. Hazır değilmişim ben... O gün... Karımla birlikte sinemaya gidecektik akşama... Fabrikaya iki askeri üniformalı adam geldi. Beni çağırdılar: "Benzini mazottan ayırt edebilir misin?" Soruyorum adamlara: "Nereye yollayacaksınız beni?" – "Nereye mi? Gönüllü olarak Çernobil'e." Ordudaki görevim, roket yakıtı uzmanlığıydı. Gizli görev. Beni doğrudan fabrikadan aldılar, üzerimde tek bir atlet ve tişörtle, eve uğramama izin vermediler. Rica ettim: "Karıma haber verilmesi lazım." – "Biz ona bildiririz." Otobüste on beş kişi kadardık, hepimiz yedek subay. Hepsini beğenmiştim çocukların. Gerekiyorsa gideriz, ne iş lazımsa yaparız diyorlardı... Reaktöre gidilmesi gerekiyorsa, çatısına çıkarız...

Boşaltılmış köylerin yakınlarında gözetleme kuleleri yükseliyordu, kulelerin tepesinde silahlı askerler. Kurşun-

larıyla birlikte makineli tüfekler. Bariyerler. Uyarı levhaları: "Kontamine bölge. Giriş ve bekleme yapmak kesinlikle yasaktır." Kar gibi beyaz dekontaminasyon sıvısıyla kaplı gri-beyaz ağaçlar. Hemen dengesini kaybedebilir beynin! İlk günlerde yere, çimenlere oturmaya korkuyorduk, yürümüyor, sürekli koşuyorduk, yanımızdan bir araç geçerse hemen solunum maskelerimizi takıyorduk. Mesaimiz bitince, çadırlarımızda oturuyorduk. Ha ha ha! Birkaç ay geçtikten sonra... Artık her şey normal geliyordu, artık senin hayatın orasıydı. Erik topluyorduk, balık tutuyorduk, ne turna balıkları vardı ama, of of of! Ve de mercan balıkları. Mercan balıklarını biranın yanına meze olsun diye kurutuyorduk. Muhtemelen bunları daha önce de duymuşsunuzdur, değil mi? Futbol oynardık. Yüzerdik! Ha ha ha... (*Bir daha gülüyor.*) Kadere inanıyorduk, derinlerde bir yerde hepimiz kaderciydik, eczacı değil. Rasyonalist değil. Slav zihniyeti işte... Yıldızıma güveniyordum! Ha ha ha! İkinci dereceden malulüm şimdi... Hemen hastalandım. Lanet olasıca X ışınları... Elbette... Oysa o güne dek herhangi bir polikliniкte tıbbi kaydım bile bulunmuyordu. Canı cehenneme! Yalnız değilim... Zihniyet işte...

Askerim ben, tanımadığım insanların evlerini mühürledim, tanımadığım insanların yaşadıkları yerlere girdim. Tuhaf hissediyor insan... Sanki gizlice birini izliyormuşsun gibi... Ya da sanki karşında, tohum ekmenin yasak olduğu bir arazi varmış gibi... Bir inek ahır kapısına tosluyor, kapı kilitli, anahtar ise evde. İneğin sütü şıp şıp yere damlıyor... Tuhaf hissediyor insan! Henüz boşaltılmamış köylerdeki

köylüler hummalı bir şekilde kaçak içki üretiyor, gelir kaynakları bu onların. Bize satıyorlardı içkileri. Bizde de para gani gani: iş için üç kat maaş, gündelik masraflar için üç kat ücret. Sonra bir talimat çıktı: İçki içenler ikinci dönemde de bölgede kalacak. Şimdi bu votkanın faydası var mı, yok mu? En azından psikolojik olarak var... Orada bu reçeteye gönülden inanılıyordu. Bu açık... Köylülerin yaşantısı sade bir şekilde sürüyordu: Bir şeyler ekiyorlar, ekinleri serpiliyor, hasadı topluyorlar ve bunların dışında kalan her şey onlarsız sürüp gidiyordu. Ne çarla ne de hükümetle bir işleri vardı... Ne merkezi komitenin birinci sekreteriyle ne de devlet başkanıyla... Ne uzay gemileri ve nükleer santrallerle ne de başkentteki mitinglerle. Sadece bir gün içinde dünyanın alabora olduğuna, artık başka bir dünyada yaşamaya başladıklarına inanamıyorlardı... Çernobil dünyasında yaşamaya başladıklarına... Başka bir yere gitmemişlerdi. Yaşadıkları şok yüzünden hastalandı insanlar. Uzlaşamadılar hakikatle, her zamanki gibi sürdürmek istiyorlardı yaşamlarını. Yakacak odunları gizlice yanlarına aldılar, yeşil domatesleri topladılar, güneşte kuruttular. Cam kavanozlar patlayınca, içindekini bir daha kaynattılar. Yok etmek, gömmek, çöpe çıkarmak da ne demekmiş? Oysa biz tam da bunları yapıyorduk. Onların emeklerini, yaşamlarının ebedi anlamını geçersiz kıldık. Onlar için biz, birer düşmandık... Ama ben reaktöre gitmek için sabırsızlanıyordum. "Acele etme," diye uyardılar beni, "terhisten önceki son ayında herkesi zaten çatıya çıkaracaklar." Bizim görev süremiz altı aydı. Ve tam beş ay sonra yapılan düzenlemeyle artık reaktörün çatısı altındaydık. Çeşit çeşit espri ve yanı sıra ciddi konuşmalar

dolanıyordu etrafta; artık biz de çatıdan geçecektik... O günden sonra muhtemelen beş yıl daha yaşardık... Yedi yıl daha... Veya on... Bu açık... Her nedense daha çok zikredilen rakam "beş"ti. Nereden çıkmıştı bu rakam? Hiç gürültü patırtı yoktu, panik yoktu. "Gönüllüler bir adım öne çıksın!" Bütün ekip bir adım öne çıktı. Komutanın önünde bir monitör, monitörü açınca ekranda reaktörün çatısı: grafit parçaları, yanmış zift. "İşte çocuklar, görüyorsunuz, enkaz kalıntıları orada duruyor. Temizleyin onları. Bir de şuraya, şu karenin içine bir delik açmanız lazım." Çatıda çalışma süresi 40-50 saniye. Talimatnameye göre öyle. Ama o süre zarfında bu işleri başarmak imkânsız, en azından birkaç dakika lazım. Oraya git-geri dön, koş-kalıntıları dök. Biri el arabasını dolduruyor, diğerleri yükü boşaltıyordu. Oraya, enkazın üstüne, çukurun içine boşaltıyordu. Kalıntıları dök, ama aşağıya bakma, yasak o. Yine de baktık tabii. "Reaktörün yukarısındaki hava temiz," yazıyordu gazetelerde. Okuyup gülüyorduk. Ağız dolusu sövüyorduk. Hava temiz, ama ne dozda radyasyona maruz kalıyorduk biz orada... Dozimetreler dağıtıldı. Biri beş röntgene ayarlanmıştı, anında maksimum seviyeyi gösterdi, ikincisi dolmakaleme benziyordu, yüz röntgene kadar ölçüm yapabiliyordu, o da bazı yerlerde üst seviyeye dayandı. Beş yıl, diyorlardı, beş yıl çocuk sahibi olamazsınız... Eğer beş yıl sonra hayatta kalmışsanız... Ha ha ha! (*Gülüyor.*) Çeşit çeşit espriler... Ama hiç gürültü patırtı yok, panik yok. Beş yıl... Üstüne on yıl bile yaşadım ben... Ha ha ha!.. (*Gülüyor.*) Bize belge verdiler. İki tane var bende... Bütün o resimler var üstünde: Marx, Engels, Lenin... Kızıl bayraklar... Bizim çocuklar-

dan biri sırra kadem bastı, kaçıp gitti diye düşündük. İki gün sonra çalıların arasında bulundu. Asmış kendini. Hepimizin ruh hali böyleydi, tahmin etmişsinizdir... Sonra politik büro amiri çıkıp bir konuşma yaptı, dedi ki, evden bir mektup almış o çocuk, karısı onu aldatıyormuş. Tanıyan var mıydı sanki onu? Bir hafta sonra terhis edilecektik. Ama çocuk çalıların arasında bulunmuştu... Bir aşçımız vardı, o kadar çok korkuyordu ki, çadırda değil, depoda kalıyordu, oradaki tereyağı kutuları ve yahni konservelerinin altında kendine bir çukur kazmıştı. Matıyla yastığını oraya taşımıştı... Yerin altında yaşıyordu... Bir emir geldi: Yeni bir birlik oluşturun, herkes çatıya çıkacak. Ama herkes zaten çıkmıştı çatıya. Bulun birilerini! Böylece aşçıyı görev listesine eklediler. Sadece bir kez gitti oraya... İkinci dereceden malul şimdi o da... Sık sık telefonla arar beni. Bağlantıyı koparmadık, birbirimize destek oluyoruz... Anılarımıza tutunuyoruz, biz yaşadıkça onlar da yaşayacak. Böyle yazın siz de...

Gazeteler yalan dolan kaynıyor... Yazılanlar baştan aşağı yalan... Oysa kendimize nasıl koruyucu yelek hazırladığımız hiçbir yerde yazılmadı. Kurşun gömlekler. İçlikler de. Bize, üzerileri kurşunla kaplanmış kauçuk önlükler verilmişti. Ama kurşunlu içlikleri biz kendimiz yapmıştık... Bu konuda dikkatliydik... Elbette... Köyün birinde bize iki tane gizli genelev göstermişlerdi... Herkes gitti oraya. Evlerinden koparılıp alınan erkekler, altı ay kadınsız kalmışlar, olağanüstü durum tabii. Oralı kızlar da buna hazırdı, yine de ağlarlardı, yakında öleceğiz diye. Kurşunlu içlikleri külotumuzun üstüne giyerdik... Yazın bunu da... Anek-

dotlar uçuşuyordu havada. Buyurun, anlatayım birini. Bir Amerikan robotu çatıya gönderilmiş, beş dakika çalıştıktan sonra istop etmiş. Japon robotu dokuz dakika çalışıp istop etmiş. Rus robotu iki saat çalışmış. Telsizden duyulan emir: "Er İvanov, aşağı inip bir sigara molası verebilirsin artık." Ha ha ha!

Biz reaktörün çatısına çıkmadan önce komutan direktif veriyordu... Tek sıra halinde duruyoruz... Çocuklardan birkaçı isyan etti: "Biz zaten oraya çıktık, artık bizi eve yollamanız lazım." Örneğin benim işim, mazot ve benzinle ilgiliydi sadece, ama beni de çatıya yollamışlardı. Fakat sesimi çıkarmamıştım. Kendim de istiyordum gitmeyi, merak ediyordum orayı. Ama o çocuklar çekmişti isyan bayrağını. Komutan: "Çatıya gönüllüleri yollayacağız, diğerleri çıksın sıradan, savcı sizlerle bir konuşacak." Çocuklar orada durdu, kendi aralarında biraz konuştular ve onlar da göreve razı oldu. Bağlılık yemini etmişsen bayrağı öpmen şart demektir... Bayrağın önünde diz çökmüşsündür bir kere... Sanırım bize hapis cezası verip hücreye tıkabileceklerinden yana hiçbirimizin bir şüphesi yoktu. Söylentilere bakılırsa, iki-üç yıl hapis cezası veriyorlardı. Eğer bir asker yirmi beş röntgenden fazla radyasyon almışsa, personelini radyasyona maruz bıraktığı için o askerin komutanı da hapse atılabiliyordu. Yirmi beş röntgenin üzerine çıktığı görülen tek kişi bile olmamıştı tabii... Herkesinki daha düşüktü... Anlıyor musunuz beni? Ama oradaki insanları cidden sevmiştim. İki tanesi hastalanmıştı, biri çıkıp dedi ki: "Ben gideyim." Oysa zaten çatıya bir kez çıkmıştı bile o gün. Saygı duymuştuk ona. İkramiyesi: Beş yüz ruble oldu. Bir başkası yukarıda

delik açmaya çalışıyordu, çatıdan inme vakti gelmişti, ama o hâlâ işe devam ediyordu. Elimizi sallayarak ona işaret ettik: "Hadi aşağı!" Ama o, dizlerinin üstüne çömelip işi bitirdi. Çatının o noktasından bir delik açılması lazımdı ki deliğe bir oluk yerleştirilsin ve çer çöp aşağı boşaltılsın. O deliği açmadan kalkmadı oradan. İkramiyesi: Bin ruble oldu. O zamanlar bu parayla iki tane motosiklet alınabilirdi. Şu an birinci derece malullerden o adam. Öyle... Duyulan korkunun karşılığı hemen ödendi tabii. Ölüyor şimdi... Korkunç ağrıları var... Hafta sonu onu ziyarete gittim... "Ne hayal ettiğimi sorsana bana." – "Ne hayal ediyorsun?" – "Sıradan bir ölüm." Kırk yaşında daha. Kadınlara düşkün bir adamdı. Güzel de bir karısı var...

Terhis vakti. Araçlara doluşmuştuk. Bölgede yol aldığımız süre boyunca kornalarımızı hiç susturmadık. O günlere dönüp bakınca... Bir şeyin hemen yanındaydım sanki... İnanılmaz bir şeyin. Ama "devasa", "inanılmaz" gibi kelimeler tam olarak yansıtmıyor her şeyi. Öyle bir histi ki o... Nasıl bir histi? (*Düşünüyor.*)

Öyle bir hissi âşıkken bile yaşamadım ben...

Aleksandır Kudryagin, temizlik işçisi

Her Halükârda Sevilecek Olan Bir Ucubeye Dair Monolog

– Utanıp sıkılmayın sakın... Sorun... Hakkımızda o kadar çok yazıldı çizildi ki zaten, alıştık artık. Birisi yazısının yayınlanacağı gazeteyi yollayacaktı. Ama okumuyorum ben

o yazıları. Kim anlayabilir ki bizi? Hayatımızı sürdürme derdindeyiz burada...

Geçenlerde kızım dedi ki: "Anne, eğer ileride bir ucube doğurursam, yine de seveceğim onu." Düşünebiliyor musunuz? Kızım henüz onuncu sınıfta okuyor ve şimdiden böyle şeyler düşünüyor. Kızımın arkadaşları... Arkadaşlarının hepsinin de kafasında böyle düşünceler var... Bir tanıdığımızın oğlu oldu... Heyecanla bekliyorlardı, ilk çocukları. Çok güzel genç bir çift. Ancak bebeğin ağzı, bir kulaktan başlayıp diğerine kadar uzanıyor ve tek kulağı da eksik... Eskisi kadar sık ziyaret etmiyorum onları. Buna gücüm yok... Ama kızım ara sıra kaçıp gidiyor. Uzak duramıyor, belki sırf yakından incelemek istiyordur bebeği ya da belki kendini sınıyordur... Ama ben baş edemiyorum bununla...

Buradan gitme fırsatımız vardı, ama kocamla bu konu üzerine düşünüp kalmayı seçtik. Diğer yerlerdeki insanlardan korkuyoruz. Oysa burada hepimiz Çernobilliyiz. Birbirimizden korkmuyoruz, eğer biri bize, kendi bahçesinden ya da bostanından elma ya da salatalık ikram ediyorsa, ikram ettiği şeyi alıp yiyoruz, sonradan çöpe atmak üzere mahcup bir edayla cebimize ya da çantamıza sokuşturmuyoruz. Ortak bir belleği paylaşıyoruz biz. Ortak bir kaderi... Ve her yerde, buranın dışında herhangi başka bir yerde, bizler birer yabancıyız. Korkuyla ve kuşkulu gözlerle bakıyor insanlar bize... Herkes, "Çernobilliler", "Çernobilli çocuklar", "Çernobilli yeniden iskân edilenler" gibi sözlere alıştı... Çernobil... Bu kelime bütün hayatımızın öneki haline geldi artık. Ama aslında siz, hiçbir şey bilmiyorsunuz bizim hak-

kımızda. Bizden korkuyorsunuz... Bizden kaçıyorsunuz... Bizim buradan çıkmamıza izin verilmese, etrafımız bir polis kordonuyla çevrelense, birçoğunuzun içi rahatlardı muhtemelen. (*Duruyor.*) Sakın bana bir şey ispatlamaya kalkışmayın... Beni ikna etmeye çalışmayın! Bütün bunları daha ilk günlerden itibaren yaşayarak öğrendim... Kızımı kapıp Minsk'e, kız kardeşimin yanına kaçmıştım... Kendi öz kız kardeşim bizi evine sokmadı, çünkü küçük bir bebeği vardı, emziriyordu onu. En korkunç kâbusta bile böyle bir şey tasavvur edemezdim! Böyle bir sahne yaratamazdı zihnim. Geceyi istasyonda geçirmiştik. Çılgınca düşünceler üşüşüyordu zihnime... Nereye gidecektik? Acı çekmektense, intihar etmek daha iyi olurdu belki de... İlk günlerdi onlar... Herkes korkunç hastalıklar canlandırıyordu zihninde. Akıl almaz hastalıklar. Bildiğiniz gibi, ben bir doktorum. Diğer insanların neler uydurduğunu tahmin bile edemezsiniz... Söylentiler her zaman, herhangi bir somut bilgiden daha beter olur. Herhangi birinden! Çocuklarımıza bakıyorum: Nereye giderlerse gitsinler, kendilerini dışlanmış hissediyorlar. Ayaklı korku romanları gibiler... Dalga geçilecek açık hedefler hepsi... Kızımın bir yıl dinlenmeye gittiği Genç Piyonerler kampında, ona dokunmaya korkmuş arkadaşları: "Çernobilli ateşböceği. Karanlık çökünce ışıl ışıl parlıyor." Bir akşam, parlıyor mu parlamıyor mu diye kontrol etmek için onu bahçeye çağırmışlar. Başının üstünde hale var mı yok mu diye kontrol etmek istemişler...

Tıpkı savaş gibi, diyorlar... Savaşa tanık olan kuşak... Bizlerle onlar arasında karşılaştırma yapıyorlar... Savaşa

tanık olan kuşak mı? Ama onlar şanslı bir kuşaktı! Bir Zafer yaşadılar. Onlar galip gelmişti! Bu onlara güçlü bir yaşam enerjisi aşılamıştı, bugünün sözcükleriyle ifade edecek olursak, son derece güçlü bir hayatta kalma azimleri vardı. Hiçbir şeyden korkmuyorlardı. Yaşamak, öğrenim görmek, çocuk doğurmak istiyorlardı. Peki ya biz? Biz her şeyden korkuyoruz... Çocuklarımız için korkuyoruz... Henüz doğmamış torunlarımız için korkuyoruz... Henüz doğmadılar bile, ama biz şimdiden onlar için korkuyoruz... Daha az gülümsüyor insanlar, eskiden bayramlarda yaptıkları gibi şarkılar söylemiyorlar. Eskiden tarlaların olduğu yerde ormanlar, makiler yükselmeye başladığında sadece manzara değişmiyor aslında, ulusal karakter de değişiyor. Hepimiz bunalımdayız... Ölmeye mahkûm olduğumuz hissi var herkeste... Kimileri için Çernobil bir metafor. Bir slogan. Oysa burada Çernobil, bizim hayatımız. Doğrudan ve yalnızca hayat bizim için.

Bazen düşünüyorum da, bizim hakkımızda yazmasanız daha iyi olurdu. Bizi bir kenardan gözlemlemeseniz... Daha iyi olurdu bize bir tanı koymasanız: radyofobi ya da her neyse işte, keşke bizi diğer insanlardan ayrıştırmasaydınız. O zaman bizden daha az korkardı insanlar. Bir kanser hastasının evinde de onun korkunç hastalığından bahsedilmez ya hani... Veyahut ömür boyu hapis cezası almış birinin hücresinde kimse zamandan, süreden dem vurmaz ya hani... (*Susuyor.*) Ne çok konuştum, bütün bunlar size lazım mı, değil mi, bilmiyorum... (*Soruyor.*) Sofrayı kurayım mı? Beraber yemek yer miyiz, yoksa bundan korkar

mısınız? İçinizden geçtiği gibi yanıt verebilirsiniz, artık öyle şeylere darılıp gücenmiyoruz. Gördük geçirdik hepsini. Bir muhabir benimle görüşmeye gelmişti... Görüyorum, susamış, belli. Bir bardak su getiriyorum ona, ama çantasından çıkarıp kendi suyunu içiyor. Mineralli su. Utanıyor sonra da... Bahaneler üretiyor... Sohbetimiz, elbette bir yere varmadı, içten bir şekilde konuşamadım onunla. Bir robot ya da bilgisayar değilim ki ben. Bir metal yığını değilim! Orada oturup kendi mineralli suyunu içecek, benim bardağıma elini dahi sürmekten korkacak, ama ben kalbimi, ruhumu onun önüne sereceğim, öyle mi... Ona ruhumu teslim edeceğim...

(*Artık masada oturuyoruz. Öğle yemeği yiyoruz.*)

Dün bütün gece ağladım... Kocam anımsadı: "Öyle güzeldin ki sen." Ne demek istediğini biliyorum onun... Aynada kendime bakıyorum. Her sabah... Burada insanlar erkenden yaşlanıyor, kırk yaşındayım ben, ama altmışımda olduğumu sanır herkes. Genç kızlar evlenmek için işte bu yüzden acele ediyor. Yazık gençliklerine, o kadar kısa sürüyor ki o dönemleri. (Çöküyor.) Evet, ne biliyorsunuz ki siz Çernobil'le ilgili? Ne yazabilirsiniz ki? Affedersiniz... (*Susuyor.*)

Nasıl yazabilirsiniz ki benim ruhumu? Kendim bile her zaman okumayı beceremiyorum onu...

Nadejda Afanasyevna Burakova
Hoyniki sakinlerinden

Gündelik Hayatı Anlayabilmek İçin İnsanın Ona Bir Şeyler Katması Gerektiğine Dair Bir Monolog

– Somut gerçekler mi lazım size, o günlere dair detaylar? Yoksa benim kendi hikâyemi mi duymak istersiniz?

Ben orada fotoğrafçı oldum... O zamana dek fotoğrafçılıkla hiç ilgilenmemiştim, ama oradayken birden fotoğraf çekmeye başladım, tesadüfen bir fotoğraf makinesi vardı yanımda. Başta sadece kendim için çekerim diye düşünmüştüm. Ama artık benim mesleğim oldu bu. Kendimi, içimde beliren yeni duygulardan bir türlü çekip alamıyordum, kısa soluklu deneyimler değildi bunlar, ruhumun bütün hikâyesi onlarda yazılıydı aslında. Değişmiştim... Dünya farklı görünüyordu gözüme... Anlıyor musunuz?

(*Konuşurken bir yandan da fotoğrafları masanın, sandalyelerin, pencere pervazlarının üzerine yerleştiriyor: at arabası tekerleği ebadında devasa bir ayçiçeği, boş bir köydeki leylek yuvası, kapısındaki tabelada "Yüksek radyasyon. Yayan ya da araçla giriş yasaktır," ibaresi bulunan insansız köy mezarlığı, pencereleri tahta çakılarak kapatılmış bir evin bahçesinde duran bir bebek arabası, sanki kendi yuvasının üstünde otururmuş gibi bebek arabasının üstüne tünemiş karga, bakımsız tarlaların üzerinde kadim V düzeninde uçan turnalar...*)

Bana soruyorlar: "Niye renkli filmle çekmiyorsun fotoğraflarını? Renkli çeksene..." Fakat Çernobil... Çernobil Rusçada 'kara hikâye' anlamına geliyor... Diğer renkler bulunmuyor burada... Benim hikâyem mi? Benim hikâyem

de bunlara ilişkin bir yorum sadece... (*Fotoğrafları işaret ediyor.*) Pekâlâ. Anlatmayı deneyeyim. Aslında, hepsi burada zaten... (*Yine fotoğrafları işaret ediyor.*) O zamanlar bir fabrikada çalışıyordum, ayrıca dışarıdan tarih okuyordum üniversitede de. İki derece tesviyeciydim. Bizden bir grup oluşturup hızla bölgeye gönderdiler. Tıpkı cepheye yollar gibi.

"Nereye gidiyoruz?"

"Nereye emredilirse oraya."

"Ne iş yapacağız?"

"Ne iş emredilirse onu."

"İyi de, biz inşaat işçiyiz."

"Tamam işte, inşa edeceksiniz. Baştan inşa edeceksiniz."

Ek bina inşaatında çalıştık: çamaşırhaneler, depolar, güneşlikler inşa ettik. Bana çimento boşaltma görevi verdiler. Bu nasıl bir çimentoydu, nereden geliyordu, kimse kontrol etmedi. Yüklediler, boşalttık. Gün boyu kürekle çimento boşaltıyordum, akşam olunca karanlıkta sadece dişlerim seçilebiliyordu. Çimento adam oluyordum. Gri. Hem kendim hem de işçi tulumum çimentoya bulanıyorduk. Akşamları tulumun üzerindeki çimentoyu silkeliyordum, ertesi sabah aynı tulumu tekrar üstüme giyiyordum. Bizimle politik sohbetler yapılıyordu. Kahramanlar, kahramanlık, ateş hattında... Askeri söz dağarcığı... Peki ya rem ne demekti? Ya da curie? Miliröntgen neydi? Sorular soruyorduk, komutan açıklama getiremiyordu, askeri okulda ona bunlar öğretilmemişti. Mili, mikro... Hepsi Çince gibi geliyordu ona. "Niye öğrenmek istiyorsunuz ki? Size ne emredilirse

onu yapın. Burada hepiniz birer askersiniz." Evet, askeriz biz, ama esir kampındaki hükümlüler de değiliz.

Bir komisyon geldi. "Endişelenmeyin," diye rahatlattılar bizi, "burada her şey yolunda. Arka plan radyasyonu normal seviyede. Bakın işte, buranın dört kilometre ilerisi yaşamaya elverişli değil, oradaki insanlar tahliye edilecek. Ama sizin burada endişelenecek bir durum yok." Yanlarında bir de radyasyon ölçüm teknisyeni vardı; omzunda asılı duran kutuyu çalışır hale getirip elindeki uzun çubuğu botlarımızın üstünde gezdirdi. Ve öyle bir sıçradı ki kenara doğru; istemdışı tepki işte...

İşin en enteresan kısmı tam da burada başlıyor, özellikle de bir yazar olarak sizin açınızdan. O an olanlar ne kadarlığına zihnimizde yer etmiştir sizce? En fazla birkaç gün hatırladık bu olayı. Nihayetinde bizim insanımız sadece kendini, kendi hayatını düşünme becerisine sahip değildir, kapalıdır bu tür bir sisteme. Politikacılarımız insan hayatının değerini düşünme becerisine sahip değildir, ama bu, biz sıradan insanlar için de geçerli olan bir şeydir. Anlıyor musunuz? O şekilde biçimlendirilmedik biz. Başka türlü şeyler var hamurumuzda. Elbette oradayken hepimiz içtik, hem de sağlam içtik. Gece olunca ayık kimse kalmıyordu etrafta, yine de içiyorduk, sarhoş olmak için değil ama, konuşabilmek için. İlk iki kadehin ardından içimizden biri duygusallaşıyor, karısını, çocuklarını, işini anlatmaya başlıyordu. İdarecilere saydırıyordu. Ama sonra, bir-iki şişe devrilince... Sadece memleketin kaderi ve kâinatın düzeni hakkında konuşulurdu. Gorbaçov ve Ligaçev hakkında tartışılırdı.

Ve Stalin. Süper güç müyüz, yoksa değil miyiz veya Amerikalıları alt edecek miyiz, yoksa alt edemeyecek miyiz? 1986 yılıydı... Kimin uçakları daha iyi, kimin uzay gemileri daha güvenilir? Tamam, Çernobil havaya uçmuştu, ama uzaya da ilk bizim insanımız gitmişti! Anlıyor musunuz, sesimiz kısılana kadar, sabaha kadar böyle devam ederdik. Bizde neden dozimetre olmadığı, her ihtimale karşı bize neden herhangi bir ilaç vermedikleri ya da tulumlarımızı ayda iki kez değil de her gün yıkamamızı sağlayacak çamaşır makinelerinin neden bulunmadığı gibi konuları tartışmaya sıra en son gelirdi. İki arada bir derede konuşulurdu bunlar. Evet işte, anlıyor musunuz, bizler böyle biçimlendirildik. Lanet olsun!

Votka, altından daha değerliydi. Satın almak imkânsızdı. Köylerde etrafta bulunabilecek her şey içilmişti: votka, kaçak içki, losyonlar, hatta sıra tırnak cilalarına ve aerosollere kadar gelmişti. Masanın üstünde ya üç litrelik kavanozda kaçak içki olurdu ya da bir şişe "Şipr" marka kolonya... Konuşulurdu da konuşulurdu. Aramızda öğretmenler ve mühendisler vardı... Tam anlamıyla beynelmilel bir gruptuk: Ruslar, Belaruslular, Kazaklar, Ukraynalılar. Materyalizmin esiri olmamız ve materyalizmin bizi nesnel dünyaya hapsetmesi üzerine... felsefi konuşmalar. Çernobil, sonsuzluğa açılan kapıydı. Rus kültürünün kaderi ve bu kültürün trajediye olan tutkusu hakkında nasıl tartıştığımızı hatırlıyorum. Üzerine ölümün gölgesi düşmeden hiçbir şeyi anlamak mümkün değil. Bu felaket ancak Rus kültürü temel alınarak kavranabilir. Sadece Rus kültürü hazırdı buna. Bu önseziyle yaşayagelmişti... Bombalardan, nükleer patlama

sonucu havaya yükselen mantar şeklindeki bulutlardan korkuyorduk, ama işte böyle oldu sonuç... Hiroşima korkunç bir olaydı, ama en azından akılla kavranabilir bir şeydi... Ama bu... Bir kibrit çöpüyle ya da bombayla bir evin nasıl küle dönüşebildiğini biliriz, fakat bildiğimiz herhangi bir şeye benzemiyor burada yaşadığımız şey. Çernobil'deki alevin dünya dışı bir şeye benzediği yönünde söylentiler duymuştuk, hatta alev bile değildi görülen, bir ışıktı. Bir parıldama. Bir ışıltı. Tam mavi değil, gök mavisi. Dumanı da yok. Biliminsanları eskiden tanrılar katında otururlardı, oysa artık hepsi cennetten kovulmuş birer melek. Birer şeytan! İnsan doğası, tıpkı eskiden olduğu gibi şimdi de, onlar için bir sır olarak kaldı. Ben Rusum, Bryansklıyım. Bizim orada ihtiyar bir adam vardı, hemen kapısının eşiğinde otururdu, evi yana doğru yatıyordu, yıkılmasına ramak kalmıştı, ama ihtiyar orada oturmuş felsefe yapıyordu, dünyayı baştan düzenliyordu. Herhangi bir fabrikadaki sigara odasının kendine ait bir Aristo'su olması farzdır. Herhangi bir barın da. Biz de kendi reaktörümüzün Aristo'suyuz işte...

Gazete muhabirleri üşüşmüştü buraya. Fotoğraf çektiler. İçerikleri hep yapmacık. Terk edilmiş bir evin fotoğrafını çekecekler, evin önüne bir keman yerleştiriyorlar... Sonra da fotoğrafa, Çernobil Senfonisi adını veriyorlar. Oysa orada bir mizansen uydurmanıza hiç gerek yoktu. Ben her şeyi belleklere kazımak istedim: okul bahçesinde traktör tarafından ezilmiş küre, yıkanıp kuruması için balkona asılmış ve birkaç yıldır orada hâlâ asılı duran, rengi simsiyah olmuş çamaşırlar, yağmurun yaşlandırdığı oyuncak bebekler...

Metruk toplu mezarlar... Mezarların üstündeki çimenlerin boyu, alçıtaşından yapılan asker heykelcikleri kadar uzamış, asker heykellerinin elindeki tüfeklerin üzerinde ise kuş yuvaları. Kapıları kırılmış bir ev, yağmacılar tarafından yağmalanmış çoktan, ama pencerelerindeki perdeler sımsıkı kapalı. İnsanlar gitmişti, onlardan geriye kalan fotoğraflar sürdürüyordu yaşamlarını o boş evlerde. Sanki o insanların ruhlarıymış gibiydi fotoğraflar. Önemsiz, değersiz hiçbir şey yoktu. Her şeyi net olarak ve en ince ayrıntısına kadar hatırlamak istiyordum: O sahneyi günün hangi saatinde gördüğümü, o anda göğün ne renkte olduğunu, o an hissettiklerimi. Anlıyor musunuz? İnsan, bu yerleri ebediyen terk etti. Peki, nedir bunun anlamı? Bizler, o "ebediyen" halini deneyimleyen ilk insanlarız. En ufak detayı dahi atlamamamız lazım. İhtiyar köylülerin yüzleri, ikonların yüzlerini andırıyordu... Neler olduğunu en az anlayabilenler onlardı. Bahçelerini, topraklarını hiçbir zaman terk etmemişlerdi. Dünyaya gelmiş, âşık olmuş, gündelik ekmeklerini alınlarının teriyle kazanmış, soylarını devam ettirmişlerdi. Torun sahibi olmayı beklemişlerdi. Ve ömürleri sona erince, bu dünyayı mütevazı bir şekilde terk etmiş, toprağa girmiş, onunla bütünleşmişlerdi. Bir Belarus köy evi! Biz şehirliler için ev, içinde yaşamak için kullandığımız bir araç gibidir. Oysa onlar için evleri bütün dünya demektir. Bütün evren. Bomboş köylerin içinden geçersin... Ve öyle çok istersin ki karşına bir insan çıkmasını. Yağmalanmış, talan edilmiş bir kilise... İçeri girmiştik, mum kokusu gelmişti burnumuza. Dua etmek istemiştik...

Bütün bunları hatırlamak istiyordum. Fotoğraf çekmeye başladım... Benim hikâyem böyle...

Orada birlikte bulunduğum bir arkadaşımı geçenlerde toprağa verdim. Kan kanseri yüzünden öldü. Cenaze yemeği. Slav gelenekleri uyarınca yedik, içtik birlikte, anlıyor musunuz? Sonra da sohbet başladı, ta gece yarısına kadar konuştuk. Önce ondan, yani merhumdan bahsettik. Peki ya sonra? Sonra yine memleketin kaderi ve kâinatın düzeni hakkında konuşuldu. Rus birlikleri Çeçenistan'dan çekilecek mi, yoksa çekilmeyecek mi? İkinci Kafkas Savaşı başlar mı, yoksa zaten başladı ve sürmekte mi o savaş? Jirinovski'nin devlet başkanı olma şansı ne kadar? Yeltsin'in şansı ne kadar? İngiliz Kraliyet Ailesi ve Prenses Diana hakkında konuştuk. Rus monarşisi hakkında konuştuk. Çernobil hakkında konuştuk. Şu an farklı spekülasyonlar var Çernobil hakkında... Bunlardan birine göre, uzaylılar bu felaketten haberdardı ve bize yardım ettiler; bir başkasına göre, kozmik bir deney yapıldı ve bir süre sonra üstün yetenekleri olan çocuklar dünyaya gelmeye başlayacak. Dâhi çocuklar. Ya da belki Belaruslular yeryüzünden silinecek, tıpkı vaktinde yok olan diğer halklar; İskitler, Hazarlar, Sarmatlar, Kimmerler ve Aztekler gibi. Biz metafizikçiyiz... Yeryüzünde değil, düşlerde, sohbetlerde yaşarız. Ve sözcüklerde... Gündelik hayatı anlayabilmemiz için ona bir şeyler katmamız gerekir. Hatta ölümün hemen yanı başında yaşıyorsak bile...

Benim hikâyem böyle işte... Anlattım size... Neden fotoğraf çekmeye başladım? Çünkü sözcükler kâfi gelmedi bana...

Viktor Latun, fotoğrafçı

Dilsiz Bir Askere Dair Monolog

– Bölgeye bir daha gitmem ben, oysa önceden kendine doğru çekerdi beni orası. Orayı görürsem, orayı düşünürsem, hastalanıp ölürüm... Hayal gücüm ölür...

Hatırlarsınız, savaşla ilgili bir film vardı, *Gel ve Gör*. O filmi sonuna kadar izleyememiştim ben, bayılmışım. Filmde bir ineği öldürüyorlardı. O ineğin gözbebeği bütün ekranı kaplıyordu... Sadece tek bir gözbebeği... İnsanların öldürüldüğü sahneleri izleyemedim bile... Hayır! Sanat, sevgi demektir, tamamen katılıyorum bu görüşe! Ne televizyonu açmak ne de günlük gazeteleri okumak geliyor içimden. Hep ölüm, hep katliam haberleri var... Çeçenistan'da, Bosna'da... Afganistan'da... Delirecek gibi oluyorum, gözlerim kararıyor. Dehşet... Dehşet artık alışılagelmiş, hatta basmakalıp bir şeye dönüştü. Bizler de öyle çok değiştik ki, bugün ekranlarda gördüğümüz dehşetin dün gördüğümüze oranla daha da ürkütücü olmasını bekliyoruz. Aksi takdirde, o kadar da korkunç gelmiyor bize bugün gördüklerimiz. Bu anlamda çizgiyi aştık...

Dün troleybüste gidiyordum. Tanık olduğum bir olay: Genç bir oğlan ihtiyar bir adama yer vermemiş. Adam gence nasihat etmeye başladı:

"Sen de bir gün yaşlanacaksın, o zaman sana da yer vermeyecekler."

"İyi de, ben hiçbir zaman ihtiyarlamayacağım ki," diye yanıtladı genç.

"Niyeymiş o?"

"Hepimiz çok yakında öleceğiz."

Etraftaki herkes ölümden bahsediyor. Çocuklar ölümü düşünüyor. Oysa bu, ömrün son demleri gelince üzerine düşünülecek bir konu, hayatın henüz başındayken değil.

Sahneler halinde izliyorum ben dünyayı... Benim gözümde sokak bir tiyatro, ev bir tiyatro. İnsan bir tiyatro. Olayları hiçbir zaman bütünüyle hatırlamam ben. Sadece detaylar kalır aklımda ve jestler...

Her şey belleğimde birbirine girmiş durumda, karman çorman. Bir şeyi bir filmde mi izledim, yoksa gazetede mi okudum, kestiremiyorum... Yoksa benim bizzat gördüğüm, duyduğum bir şey mi o... Gizlice izlediğim bir şey mi acaba?

Görüyorum: Terk edilmiş bir köyün sokağında yabani bir tilki dolanıyor. Sessiz, uysal. Tıpkı çocuk gibi. Yabani kedilere, tavuklara sürtünüp duruyor...

Sessizlik. Öyle bir sessizlik var ki orada! Buradakinden tamamen farklı... Ve bu sessizliğin ortasında birdenbire bir insan sesi: "Goşa iyi çocuk. Goşa iyi çocuk." Kapısı açık olan paslı bir kafes, yaşlı bir elma ağacının dalında sallanıyor. Evcil bir papağan kendi kendine konuşuyor.

Tahliyeler başlıyor... Okul, kolhoz bürosu, köy sovyeti mühürlenmiş. Gün içinde askerler gelip kasaları ve belgeleri götürüyor. Geceleyin ise köyde yaşayanlar okula gelip geriye kalan şeyleri alıyor. Kütüphanedeki kitapları, aynaları, iskemleleri, sıhhi tesisat donanımını, koca küreyi araklıyorlar... Sona kalanlardan biri sabahleyin koştura koştura gelmişti, ama ortalık artık tamtakırdı. Kimya laboratuvarındaki boş deney tüplerini götürmüştü o da.

Oysa herkes üç gün içinde oradan tahliye edileceklerini, bütün eşyalarını geride bırakmaları gerekeceğini biliyordu.

Neden topluyorum bunları, neden biriktiriyorum? Nasıl ki savaş hakkında tek bir oyun bile sahnelemedim, Çernobil üzerine de hiçbir zaman hiçbir oyun koymayacağım sahneye. Benim oyunlarımda sahnede, hiçbir zaman ölü bir insan görünmeyecek. Hatta ölü bir hayvan ya da kuş da. Ormanda bir çam ağacı çıkmıştı karşıma, üzerinde beyaz bir şeyler var... Mantar olduklarını düşündüm ilk bakışta, ama minik göğüsleri yukarı bakan ölü serçelerdi bunlar. Orada gördüm, bölgede... Ölümü anlamıyorum ben. Karşıma çıktığında delirmemek için olduğum yerde duruyorum. Hayatın diğer tarafına... Hayatın diğer tarafına geçmemek için... Savaşı anlatmak için, onu öyle korkunç bir şekilde tasvir etmelisiniz ki, izleyen insanın midesi bulanmalı... Hastalanmalı... İzlenecek bir şey değil bu...

Felaketin o ilk günlerinde... Henüz tek bir fotoğraf bile gösterilmemişti bize, ama ben zaten gözümde canlandırabiliyordum manzarayı: çökmüş tavanlar, yıkılmış duvarlar, duman, tuz buz olmuş camlar. Suspus olmuş çocuklar bir yerlere götürülüyor. Uzayıp giden araç kuyrukları. Yetişkinler ağlıyor, ama çocukların gözünde tek yaş yok. Hâlâ tek bir fotoğraf bile yayınlanmadı... İnsanlara sorsanız, muhtemelen bizim hafızalarımızdaki dehşet imajlarının sadece şunlardan ibaret olduğu ortaya çıkardı: patlama, yangın, ölü bedenler, panik. Bunların hepsini çocukluğumdan hatırlıyorum ben... (*Sesi gitgide düşüyor.*) Ama o konuyu daha sonra konuşuruz... Ayrıca konuşuruz onu... Burada... Bu-

rada ise, bize tanıdık olmayan bir şey meydana gelmişti... Yaşanan, başka türlü bir korkuydu. İşitilebilir, görülebilir bir şey değildi, kokusu ya da rengi yoktu, ama fiziksel ve psikolojik olarak bizi değiştiriyordu. Kan bileşimimiz değişiyor, genetik kodlarımız değişiyor, tabiat değişiyor... Üstelik ne düşünürsek düşünelim, ne yaparsak yapalım, bunun bir faydası yok... İşte, sabahları kalkıp çayımı içiyorum. Prova için öğrencilerimin yanına gidiyorum... Ve o korku sürekli üstümde asılı, boğuyor beni. Bir işaret gibi. Ve bir soru. Onu kıyaslayabileceğim bir şey bilmiyorum. Çocukluğumdan aklımda kalan şeyler ona hiç benzemiyor...

Şu ana dek savaşla ilgili sadece tek bir iyi film izledim. Adını unuttum. Dilsiz bir asker hakkındaydı. Film boyunca tek kelime etmiyordu asker. Bir Alman kadın taşıyordu atlı arabayla, bir Rus askerden hamile kalmış Alman kadın. Ve doğuyordu bebek, yolda giderken doğuyordu, atlı arabanın içinde. Dilsiz asker bebeği elleriyle kavrayıp havaya kaldırıyor, bebek de onun tüfeğine işiyordu... Gülüyor adam... Bu gülüş, sanki repliği gibi onun. Önce bebeğe bakıyor, sonra tüfeğine ve gülüyor... Film sona eriyor.

Filmde hiç Rus yok, hiç Alman yok. Bir canavar var: savaş. Ve bir de, mucize: yaşam. Ancak şu an, Çernobil'in ardından, değişti her şey. Dünya da değişti. O da artık sonsuzmuş gibi gelmiyor insana. Yeryüzü büzüştü sanki, küçüldü. Ölümsüzlük ellerimizden alındı, başımıza gelen bu oldu işte. Ölümsüzlük duygumuzu yitirdik. Ve televizyonda her gün, insanların birilerini öldürüşünü görüyorum. Ateş ediyorlar. Biri, bir diğerini öldürüyor. Çernobil'in ardından.

Belli belirsiz, sanki çok uzaklardaki bir şey gibi... Annemle birlikte Almanya'ya götürüldüğümüzde üç yaşındaydım. Toplama kampına götürüldüğümüzde... Her şeyin güzel göründüğünü hatırlıyorum. Belki de benim gözüme öyle görünmüşlerdi. Yüksek bir dağ... Ya yağmur yağıyordu ya da kar. Kocaman simsiyah bir yarım daire halinde ayakta duruyordu insanlar, hepsinin bir numarası vardı. Hepsinin numarası ayakkabılarında yazılıydı... Çok belirgin, parlak sarı bir boyayla yazılmış numaralar vardı ayakkabılarında. Sırtlarında. Her tarafta numaralar, her tarafta... Dikenli teller. Gözetleme kulesinin tepesinde miğferli bir adam, etrafta köpekler koşuşturuyor, avaz avaz havlıyorlar. Ve hiçbir korku emaresi yok. İki Alman: Biri iriyarı, şişman, siyah takım elbise giymiş, diğeri ufak tefek, takım elbisesi kahverengi. Siyah kıyafetli adam eliyle bir yeri işaret ediyor... Simsiyah yarım dairenin içinden kara bir gölge çıkıyor ve gölge bir insana dönüşüyor. Siyah takımlı Alman onu dövmeye başlıyor... Ya yağmur yağıyor o esnada ya da kar... Yağıyor...

Uzun boylu yakışıklı bir İtalyan adam hatırlıyorum... Sürekli şarkı söylüyordu... Annem ağlıyordu, başka insanlar da ağlıyordu onu duyunca. Fakat ben, o adam öyle güzel bir sesle şarkı söylediğinde herkes neden ağlıyor, anlayamıyordum.

Savaş hakkında yazdığım küçük piyesler vardı. Yazmaya çabalamıştım. Hiçbir şeye benzemediler. Hiçbir zaman savaş hakkında bir oyun sahnelemeyeceğim ben. Beceremiyorum bu konuda yazmayı.

Çernobil bölgesine neşeli bir oyunla gittik, *Su Ver Bize Su Kuyusu*. Bir masaldı bu. Hotimsk bölge merkezine varmıştık. Yetim çocukların kaldığı bir yetimhane vardı orada. Tahliye edilmemişti o çocuklar.

Antrakt oldu. Alkışlamıyor çocuklar. Ayağa kalkmıyorlar. Susuyorlar. İkinci perde başladı. Oyun bitti. Yine alkışlamıyorlar. Ayağa kalkmıyorlar. Susuyorlar.

Öğrencilerim gözyaşlarına boğulmuştu. Kuliste toplandılar: Neyi var bu çocukların? Sonradan anladık: Sahnede gördükleri her şeyin gerçek olduğunu sanmışlardı. Bütün oyun boyunca bir mucize beklemişlerdi. Sıradan çocuklar, evde büyütülen çocuklar olsalardı, bunun bir tiyatro olduğunu anlarlardı. Oysa hepsi, bir mucize olmasını beklemişti...

Biz Belarusluların hiçbir zaman daimi bir şeyi olmadı. Yaşadığımız topraklar bile daimi değildi, birileri tarafından elimizden alındılar hep ve üzerilerindeki izlerimiz silindi. Eski Ahit'te de yazdığı gibi biz de ebediyetle yaşayamazdık: Biri öbürünü doğurdu, o da bir başkasını... Bir zincir, bir sürü bağlantı... Bu ebediyetle ne yapacağımızı bilmiyoruz biz, onunla yaşamayı başaramayız. Kavrayamıyoruz anlamını. Fakat o ebediyet nihayetinde bize bahşedildi. Çernobil, bizim ebediyetimiz. Artık ona sahibiz... Ve biz ne yapıyoruz? Gülüyoruz... Tıpkı eski bir meselde anlatıldığı gibi... İnsanlar, evi, ahırı yanan bir adama üzüntülerini bildirmektedir... Her şeyi küle dönmüştür adamın... Ancak o şöyle yanıtlar insanları: "Bir de şöyle düşünün, kim bilir kaç tane fare kömüre dönmüştür!" ve şapkasını neşeyle yere vurur.

İşte bu, tam da Belaruslulara özgü bir şey! Gözyaşlarıyla iç içe geçmiş kahkahalar.

Ama tanrılarımız gülmez. Şehittir bizim tanrılarımız. Neşeli, güler yüzlü tanrılar antik Yunan'da vardı. Peki ya, hayaller, rüyalar ve anekdotlar da birer metinse? Ya bunlar da bizim kim olduğumuzu anlatan metinlerse? Onları nasıl okuyacağımızı bilmiyoruz ki biz. Her yerde tek bir melodi çalınıyor kulağıma... Hiç bitmeksizin sürüyor... Bir melodi ya da şarkı değil bu aslında, bir ağıt. Halkımızı, herhangi bir felaketi beklemeye programlayan bir ağıt. Hiç boşa çıkmayan bir felaket beklentisi. Peki ya mutluluk? Mutluluk sürekliliği olmayan bir şeydir, tesadüfidir. Halk arasında şöyle söylenir: "Tek bir felaket, felaketten sayılmaz", "Bir sopayla kendini felaketten koruyamazsın", "Bir yumrukla, bütün felaket çöker dişlerine", "Eve felaket dolunca, Noel'in neşesi Noel'e kadar dayanmaz." Istıraptan başka hiçbir şeyimiz yok bizim. İçinde ıstırap olmayan bir tarihimiz yok, başka türlü bir kültürümüz yok.

Yine de âşık oluyor, çocuk doğuruyor öğrencilerim. Ama bebekleri sessiz ve çelimsiz. Savaş sona erince toplama kampından geri dönmüştüm... Yaşıyordum! O zamanlar en önemli şey hayatta kalmaktı; benim kuşağımdakiler, hayatta kalmayı başardıklarına bugün bile şaşırır. Su içmek yerine kar yiyebilirdim, yazın dereden çıkmazdım, yüz kez atlayabilirdim suya. Öğrencilerimin çocukları kar yiyemez. En temiz, en beyaz kar dahi olsa ellerindeki, yiyemezler... (*Düşüncelere dalıyor.*)

Nasıl bir oyun canlandırıyorum gözümde? Sürekli oyunu düşünüyorum.

Çernobil bölgesinden bana bir olay örgüsü getirdiler. Çağdaş bir masal...

İhtiyar bir adamla ihtiyar bir kadın başka bir yere gitmeyip köylerinde kalmışlar. Kışın ihtiyar adam ölmüş. İhtiyar kadın onu tek başına toprağa vermiş. Bir hafta boyunca uğraşıp mezarların arasında bir çukur açmış. Soğuktan buz tutmasın diye kocasını kalın bir kefene sarmış, sonra onu bir çocuk kızağına yerleştirip çeke çeke mezarlığa götürmüş. Yol boyunca kocasıyla birlikte geçirdiği koca bir hayatı yâd etmiş...

Geriye kalan son tavuklarını cenaze yemeği için kızartmış. Kokuyu alan aç bir köpek yavrusu, gizlice ihtiyar kadının evine girmiş. Böylece konuşabileceği ve birlikte ağlayabileceği biri olmuş kadıncağızın yanında...

Bir keresinde, gelecekteki oyunumu rüyamda bile görmüştüm...

Gördüklerim: Boş bir köy, elma ağaçları serpilmiş. Kuşkirazları çiçeklenmiş. Gür. Parlak. Mezarlıktaki yabani armut ağacı çiçeklenmiş...

Ormana dönüşen sokaklarda kediler kuyrukları havada koşuşturuyor. Hiç insan yok. Kediler çiftleşiyor. Her şey çiçek açıyor. Güzellik ve sessizlik. Ve işte kediler yola doğru koşuyor, birinin çıkıp gelmesini bekliyorlar. Muhtemelen hâlâ hatırlıyorlar insanları...

Biz Belarusluların bir Tolstoy'u yok. Puşkin'i de yok. Bizde olan Yanka Kupala... Yakub Kolos... Bu yazarlar, toprak hakkında yazdılar... Toprak insanıyız biz, gökyüzü insanı değil. Bizim monokültür ürünümüz patatestir, patates eker,

patates yetiştiririz ve hep toprağa bakarız. Aşağıya! Toprağa! Biri başını yukarı kaldıracak olsa bile, bakışları leylek yuvası hizasından yukarı çıkmaz. O insan için bu, yeterince yüksektir, onun için bu seviye gökyüzü demektir. Ama kozmos adıyla anılan gökyüzü yoktur bizde, bizim bilincimizde yer almaz bu kavram. Gerektiğinde Rus edebiyatından ödünç alırız onu... Ya da Leh edebiyatından... Norveçliler Grieg'e, Yahudiler ise Şolom Aleyhem'e böyle bir ihtiyaç duyar, etraflarında toplanıp kendilerinin farkına varabilecekleri birer billurlaşma merkezi gibidir bu insanlar. Ama artık bizde bu işlevi Çernobil görüyor... Bizden bir şey biçimlendiriyor. Bir şey yaratıyor. Artık bir halk olduk biz. Çernobil halkı. Ama Rusya'dan Avrupa'ya ya da Avrupa'dan Rusya'ya uzanan güzergâhta yer almıyoruz. Sadece şimdideyiz...

Sanat, bir hatıradır. Var olduğumuza dair bir hatıra. Korktuğum... Korktuğum tek şey var; yaşamlarımızda sevginin yerini korkunun alması...

Liliya Mihaylovna Kuzmenkova,
Mogilyov Kültür ve Aydınlanma Okulu'nda öğretmen,
tiyatro yönetmeni

Daimi ve Lanet Olasıca Sorulara Dair Bir Monolog: Ne Yapmalı ve Suçlu Kim?

– Ben kendi dönemimin insanıyım, davaya adanmış bir komünistim...

Kimse bize söz hakkı vermiyor... Bugünlerde... Bugünlerde komünistlere lanet okumak pek revaçta... Artık

biz halk düşmanı olduk, hepimiz birer suçluyuz. Artık her şeyden biz sorumlu tutuluyoruz, hatta fizik kanunlarından bile. Kaza olduğu zaman, Komünist Parti Bölge Komitesi birinci sekreteriydim. Gazeteler yazıyor... Diyorlar ki, suç komünistlerde, yetersiz, ucuz nükleer santraller inşa ettiler, insan hayatını önemsemediler. İnsanları düşünmediler, onların gözünde insan topraktan ibaretti, sadece tarihin gübresiydi. Hadi oradan! Hadi! Lanet olasıca sorular: Ne yapmalı ve suçlu kim? Daimi sorular. Tarihimiz boyunca değişmeyen sorular. Kimsenin tahammülü yok, intikama ve kana susamış durumdalar. Hadi oradan! Hadi! Kesik kelle beklentisindeler... Ekmek ve gösteriş peşindeler.

Diğerleri susuyor, ama ben konuşacağım... Sizler de şöyle şeyler yazıyorsunuz... Doğrudan sizi kastetmiyorum aslında, ama genel olarak gazetelerde şöyle şeyler yazılıyor; komünistler halkı kandırdı, gerçeği onlardan sakladı. Ama biz buna mecburduk... Merkez Komite'den, Parti Bölge Komitesi'nden telgraflar gelmişti... Yerine getirmemiz gereken bir görev koymuşlardı önümüze: paniği önlemek. Panik de gerçekten korkunç bir şey. İnsanlar daha önce bir tek savaş zamanı cephede olup bitenlerle ilgili haberleri, Çernobil'le ilgili bültenleri takip ettikleri kadar yakından izlemişti. Korku vardı, bir de söylentiler. İnsanlar radyasyon nedeniyle değil, olaylar nedeniyle ölüyordu. Buna mecburduk... Bizim görevimiz... Her şeyin hızla üzerinin örtüldüğü söylenemez, olayın boyutunu başta kimse kavrayamamıştı aslında. En üst kademeden politik mülahazalarla yönlendiriliyorduk. Ancak duyguları bir kenara atar-

sanız, politikayı bir kenara atarsanız... Olanlara kimsenin inanmadığını da kabul etmeniz gerekir. Biliminsanları dahi inanamıyordu buna! Benzeri tek bir olay bile yaşanmamıştı önceden. Ne bizde ne de dünya genelinde vardı bir örneği. Olay yerinde, nükleer santralde bulunan biliminsanları durumu dikkatlice inceledi ve hızlıca bazı kararlar aldı. Geçenlerde televizyonda bir program izledim, "Hakikat Ânı", Politbüro üyelerinden, o dönemde Parti'nin önde gelen ideologlarından biri olan Aleksandır Yakovlev'le röportaj yapmışlar. Gorbaçov'un hemen yanı başındaki Yakovlev'le... Neler hatırlıyordu peki Yakovlev? Onlar, yani en tepedekiler de resmin tamamını görememişlerdi... Bir Politbüro toplantısında generallerden biri şöyle konuşmuş: "Radyasyon dediğiniz nedir ki? Deney sahasında... bir atom patlaması meydana gelince... o akşam oturup bir şişe kırmızı şarap içerdik ve hiçbirimize hiçbir şey olmazdı." Çernobil hakkında tıpkı bir kazadan, sıradan bir kazadan bahseder gibi konuşmuşlardı...

Eğer o esnada insanların sokağa çıkmaması gerektiğini ilan etseydim... "Ne yaptığınızı sanıyorsunuz, yoksa 1 Mayıs'ı sekteye uğratmak mı istiyorsunuz?" Politik bir meseleydi bu. Parti üyelik kartımı hemen masaya bırakmamı söylerlerdi öyle yapsam... (*Biraz sakinleşiyor.*) Şu anlatacağım şeyin bir anekdot olduğunu sanmıyorum, bence gerçekten yaşanmıştır. Gerçek bir hikâye. Anlatılanlara göre, durumu incelemek üzere oluşturulan hükümet komisyonunun başkanı Şerbin, patlama sonrası hemen ilk günlerde nükleer santrale varmış ve kendisini derhal olay yerine götürmeleri-

ni istemiş. Şerbin'e açıklama yapılmış: Grafit kalıntıları var, alandaki radyasyon miktarı akıl almaz boyutta, sıcaklık düzeyi çok yüksek, oraya kesinlikle gidemezsiniz. "Sizin fizik kurallarınız beni ilgilendirmez! Benim her şeyi kendi gözlerimle görmem gerekiyor," diye bağırmış emrindeki kişilere. "Bu akşam Politbüro'ya rapor vermem lazım!" Klişe ordu tavrı. Başka türlü davranmayı bilmezlerdi... Fizik diye bir bilim dalının gerçekten var olduğunu anlamazlardı... Zincirleme reaksiyon diye bir şeyin var olduğunu da... Ve hiçbir talimatın, hiçbir hükümet kararnamesinin bu fizik kurallarını değiştiremeyeceğini de. Oysa dünya, Marx'ın fikirleri ekseninde değil, bu fizik kuralları temelinde var olmuştu. Ama eğer o esnada ilan etseydim... 1 Mayıs geçit törenini iptal etmeye yeltenseydim... (*Yeniden sinirlenmeye başlıyor.*) Gazetelerde şöyle şeyler yazılıyor... Güya halk sokaklarda dolaşırken biz korunaklı bir şekilde yeraltı sığınaklarında oturuyormuşuz. Kürsünün bulunduğu platformda bizzat ben iki saat boyunca o güneşin altında ayakta durdum... Ne bir şapka vardı kafamda ne de üzerimde bir pelerin. 9 Mayıs Zafer Bayramı'nda da... Eski askerlerle birlikte yürüdüm geçit resminde... Akordeon çalındı. Dans ettik. İçtik. İstisnasız hepimiz o sistemin bir parçasıydık. İnanıyorduk! Ulvi ideallere inanıyorduk. Zaferimize inanıyorduk! Çernobil'i alt edeceğimize! Hep birlikte yüklenip diz çöktürecektik ona. İnsan kontrolünden çıkan reaktörü dize getirmek için verilen kahramanca mücadeleyi imrenerek okuyorduk. Politik sohbetler yürütüyorduk. Bizim insanımızın fikir sahibi olmaması mümkün mü? Büyük düşleri olmaması mümkün

mü insanımızın? Öylesi de korkunç olurdu... Baksanıza şu an olup bitenlere! Kargaşa. Anarşi. Vahşi kapitalizm... Ama... Geçmişin hükmü verildi bir kere... Bütün hayatımız mahkûm edildi... Geriye sadece Stalin kaldı... Gulag takımadaları... Oysa ne güzel filmlerimiz vardı o zamanlar! Ne kadar neşeliydi şarkılarımız! Söylesenize bana: Niye peki? Hadi yanıt verin... Bir kez daha düşünüp bana bir yanıt verin... Bugün niye öyle filmlerimiz yok? Niye öyle şarkılarımız yok artık? İnsanın motive edilmesi, yüreklendirilmesi lazım. İnsanın idealleri olması lazım... İşte o zaman güçlü bir devletiniz olur. Sucuk almak bir ideal olamaz, ağzına kadar dolu bir buzdolabı da. Mercedes sahibi olmak da bir ideal değildir. Işıl ışıl parlayan idealler gereklidir insana! İşte biz öyle ideallere sahiptik.

Gazetelerde... Radyo ve televizyonlarda avaz avaz bağırıyorlardı: Gerçeği söyleyin! Gerçeği! Mitinglerde aynı şey talep ediliyordu: Gerçek! Kötü, çok kötü... Çok kötü! Yakında hepimiz öleceğiz! Milletimiz yeryüzünden silinecek! Böylesi bir gerçek kimin işine yarar ki? Kalabalık halk yığınları Ulusal Konvansiyon'a hücum edip Robespierre'in idamını talep ettiğinde, bu taleplerinde haklılık payları var mıydı? Halk yığınlarına itaat edip, halk yığını haline gelemezsiniz... Biz paniği önlemek zorundaydık... İşim buydu... Görevim... (*Susuyor.*) Suçlu olan bensem, o zaman niye benim torunum... Çocuğum... O da hasta... Kızım, torunumu o ilkbaharda doğurdu, sonra altı bezli haldeyken Slavgorod'a, bizim yanımıza getirdi. Bebek arabasında. Nükleer santraldeki patlamadan birkaç hafta sonra bize gel-

mişlerdi... Havada helikopterler uçuşuyor, yollarda askeri araçlar ilerliyordu... Karım bana yalvardı: "Onları akrabalarımıza göndermemiz lazım. Buradan yollamalıyız onları." Parti bölge komitesi birinci sekreteriydim... Kati surette yasakladım gitmelerini: "Kendi kızımı ufak çocuğuyla birlikte buradan gönderirsem, ne düşünür insanlar? Üstelik de onların çocukları burada kalıyorken." Oradan kaçıp kendi postlarını kurtarmaya çalışanları... Onları bölge komitesindeki büroma çağırtıyordum: "Sen komünist misin, değil misin?" İnsanlar sınanıyordu. Suçlu olan bensem, niye kendi öz çocuğumu öldüreyim? (*Buradan sonra sözleri anlamsızlaşıyor.*) Bizzat ben... Kızım... Benim evimde... (*Bir süre sonra kendini toparlıyor.*)

O ilk aylar... Ukrayna'da büyük bir endişe yaşanırken, bizim burada, Belarus'ta sükûnet hâkim. Ekim mevsiminin en yoğun dönemi. Hiçbir yere saklanmadım, kendimi korunaklı bürolardan birine kapatıp oturmadım, tarlalarda, çayırlarda koşturdum durdum. Saban sürdük, tohum ettik. Çernobil'e kadarki süreçte atoma "barışçıl işçi" dediğimizi, atom çağında yaşadığımız için gururlandığımızı unuttunuz siz. Atomdan korku duyulduğunu hiç hatırlamıyorum... O zamanlar gelecekten de korkmuyorduk henüz... Öte yandan, nedir ki Parti bölge komitesi birinci sekreteri? Sıradan bir üniversite diploması olan sıradan bir adam; çoğu zaman bir mühendis ya da bilimsel tarım uzmanı. Parti yüksek okulunu bitiren biri. Radyasyonla ilgili bilgim, bize sivil savunma kurslarında öğretebildikleri şeylerle sınırlıydı. O kurslarda, sütte bulunan sezyum, stronsiyum gibi ifadeler

hiç kulağıma çalınmamıştı... Sezyumlu sütü mandıralara naklettik. Etleri teslim ettik. 40 curielik radyasyonla kontamine olmuş çimenleri biçtik. Kotalara ilişkin planları tutturmuştuk... Sorumluluğumuzu tam olarak yerine getirmiştik... Bunun olmasını sağlamıştım. Planlarla ilgili yükümlülüklerimizde hiçbir değişiklik yapmadılar...

Tabiri caizse... Portreye bir fırça darbesi daha ekleyeyim... O ilk günlerde insanlar sadece korkuyu deneyimlemiyordu, aynı zamanda bir heyecan da yaşıyorlardı. Kendini koruma içgüdüsüne sahip olmayan bir adamım ben. Bu da şaşılacak bir şey değil aslında, çünkü görev bilinci anlayışım çok güçlü bir şekilde gelişmiştir. O zamanlar böyle insanların sayısı oldukça çoktu, bu anlamda ben tek değildim... Masamda onlarca başvuru dilekçesi seriliydi: "Gönüllü olarak Çernobil'e gönderilmeyi arz ederim." Yüreklerinden gelen çağrıya uyuyordu bu insanlar! Bir an olsun durup düşünmeden ve karşılığında hiçbir şey beklemeden kendilerini feda etmeye hazırlardı. Şimdi kitabınızda ne isterseniz yazın siz, ama Sovyet karakteri denen bir şey vardı işte. Sovyet insanı diye tanımlanabilecek bir insan tipi vardı. Şimdi ne isterseniz yazın siz, istediğiniz kadar kalın çizgilerle altını çizerek inkâr edin varlığını... Yine de bu tür insanların eksikliğine üzüleceksiniz... Onları hep yâd edeceksiniz...

Biliminsanları gelmişti bölgeye, çığlık çığlığa bağrışacak raddeye varana dek tartıştılar birbirleriyle. Sesleri kısılıncaya kadar tartıştılar. İçlerinden birinin yanına yaklaşıp sordum: "Çocuklarımız radyoaktif kumda mı oynuyor?" O ise bana şöyle yanıt verdi: "Panik yaratıyorsunuz! Üstün-

körü bilginizle insanları galeyana getireceksiniz! Radyasyon hakkında ne biliyorsunuz ki? Ben nükleer uzmanıyım. Bir nükleer patlama oldu işte. Patlamadan bir saat sonra UAZ marka cipe atlayıp olayın merkez üssüne gittim ben. Erimiş haldeki toprağın üzerinden geçtim. Siz neyin paniğini yaşıyor, neyin paniğini yayıyorsunuz?" Onlara inanmıştım. İnsanları büroma, yanıma çağırdım: "Kardeşlerim! Ben kaçıp gitsem, siz kaçıp gitseniz, insanlar ne düşünür hakkımızda? Komünistlerin onları terk edip gittiklerini söylemezler mi?" Onları sözle, duygularla ikna edemezsem, başka türlü davranmaya başlıyordum: "Sen bir vatansever misin, değil misin? Eğer değilsen, Parti kimliğini derhal masaya bırak. Derhal!" Bazıları bırakmıştı...

Bir şeylerden şüphelenmeye başlamıştım... Bazı kuşkularım vardı... Toprağımızı tetkik etmeleri için Nükleer Fizik Enstitüsü ile bir anlaşma imzalamıştık. Bölgedeki çimenlerden, kara toprak katmanlarından numuneler alıp beraberlerinde Minsk'teki enstitüye götüreceklerdi. Orada bu numuneleri analiz edeceklerdi. Fakat sonrasında bana telefon ettiler: "Toprağınızı geri almak için lütfen bir nakliye aracı ayarlayın." – "Ne diyorsunuz siz, şaka mı bu? Minsk buraya dört yüz kilometre mesafede..." Neredeyse ahizeyi elimden düşürecektim. Toprağı geri almak da nereden çıkmıştı? "Hayır, şaka yapmıyoruz," diye yanıtladılar beni. "Elimizdeki talimatnameye göre bu numunelerin bir mezarlığa, betonarme bir yeraltı haznesinin içine gömülmesi gerekiyor. Belarus'un her tarafından alınan numuneler bize getiriliyor. Elimizdeki kullanılabilir alan, bir ay içinde ta-

mamen dolmuş oldu." Duydunuz mu dediğimi? Oysa biz o toprağı sürüp ekin ekiyorduk. Çocuklarımız o toprağın üzerinde oynuyordu... Ve bizden kota planına göre süt ve et göndermemiz bekleniyordu. Ürettiğimiz tahıldan içki yapılıyordu. Elmalarımız, armutlarımız, vişnelerimiz meyve suyu imalatında kullanılıyordu...

Tahliye vakti... Eğer biri o görüntüyü yukarıdan izlese üçüncü dünya savaşı başladı sanırdı... Bir köy boşaltılmış, bir diğerini uyarıyorlar: Bir hafta içinde tahliye edileceksiniz! Ve bütün o hafta boyunca o köydeki insanlar samanları yığınları yapıyor, çimenleri biçiyor, bostanlarını ekiyor, odun kesiyor... Hayat her zaman olduğu gibi devam ediyor. İnsanlar neler olduğunu anlamıyor. Ama bir hafta sonra hepsi, askeri araçlarla köylerinden çıkarılıyor... Toplantılar, iş seyahatleri, uyarılar, uykusuz geceler. Çok fazla şey oluyordu. Bir adamın Minsk'teki kent Parti komitesi binasının dışında, elinde bir dövizle dikildiğini hatırlıyorum: "Halka iyodin verin." Hava sıcak. Adamın üstünde yağmurluk var...

(*Sohbetimizin başındaki konuya dönüyoruz.*)

Unuttunuz siz... O zamanlar... Nükleer santraller bizim geleceğimizdi. Bu konuda kaç kere konuşma yaptım. Propaganda yaptım... Bir nükleer santrali bizzat gezdim: Sessizdi, ağırbaşlıydı. Temiz. Köşede, kızıl bayraklar ve "Sosyalist Yarışma Galibi" flamaları. Yarınlarımız... Biz mutlu bir toplumda yaşadık. Bize mutlu olduğumuz söylendi, biz de mutlu olduk. Özgür bir insandım, biri benim özgürlüğümü özgürlükten saymadığında, buna hiç anlam veremezdim.

Ama artık tarih, bizim üstümüzü çizdi, hiç var olmamışız gibi bizi sildi. Şu ara Soljenitsin okuyorum... Düşünüyorum... (*Susuyor.*) Torunum kan kanseri... Her şeyin bedelini ödedim ben... Büyük bir bedel...

Ben, kendi dönemimin insanıyım... Suçlu değilim ben...

Vladimir Matveyeviç İvanov,
Slavgorod Parti bölge komitesi, eski birinci sekreteri

Bir Sovyet İktidarı Savunucusunun Monoloğu

– E yeter be... Orospu çocukları... E-e-h! (*Seri halde küfrediyor.*) Stalin paklar sizi! Demirden yumruğuyla...

Neyin notlarını tutuyorsunuz? Size kim izin verdi bunun için? Fotoğraf çekmenize kim izin verdi? O süslü aletinizi kaldırın hemen... Tıkıştırın bir yere. Kırarım yoksa. Anladın mı beni, yetti artık! Burada biz yaşıyoruz. Acıyı biz çekiyoruz, ama siz kalkıp yazacaksınız, öyle mi... Yazar bozuntuları! Halkın kafasını bulandırıyorsunuz... İsyana teşvik ediyorsunuz... Esas yazılması gerekeni yazmıyorsunuz. Artık düzen müzen kalmadı! Yok düzen! Anladın mı beni, yetti artık... Ses kayıt cihazlarınızdan gına geldi...

Evet, savunuyorum! Sovyet iktidarını savunuyorum. İktidarımızı. Halkın iktidarını! Sovyet iktidarında yaşarken güçlüydük biz, herkes bizden korkardı. Bütün dünyanın gözü bizim üzerimizdeydi! Kimi korkudan titreyerek, kimi hasetle izliyordu bizi. S...! Peki ya şimdi? Bugün? Demokrasiyle yaşarken ne oluyor? "Snickers" ve bayat margarin

yolluyorlar bize, kullanım süresi dolmuş ilaçlar ve yırtık kot pantolonlar, sanki ağaç tepesinde yaşarken henüz yere inmiş yerlilermişiz gibi davranıyorlar. Palmiye ağaçlarından inmişiz gibi. Niye? Devleti küçük düşürmek için! Anladın mı beni, yetti artık... Oysa ne görkemliydi devlet! S...! Ta ki Gorbaçov havalanıp da konana dek... Çarlığına... Benekli iblis! Gorbi... Gorbi, onların planlarına göre hareket etti, CIA'in planlarına göre... Bana burada ne kanıtlamaya çalışıyorsunuz? Anla artık şunu... Çernobil'i onlar havaya uçurdu... CIA ajanları ve demokratlar... Gazetelerde okudum... Çernobil havaya uçmasaydı, devlet çökmeyecekti. O görkemli devlet! S...! (*Yine küfrediyor.*) Anla artık şunu... İktidarda komünistler varken, bir somun ekmeğin fiyatı yirmi kapikti, şimdi ise iki bin. O zamanlar üç rubleye bir şişe votka alırdım, yine de meze için param kalırdı... Peki, iktidara demokratlar gelince ne oldu? İki aydır paramı denkleştirip de kendime bir pantolon alamadım. Yırtık pırtık bir kazakla dolaşıyorum. Her şeyi sattılar! Rehine koydular! Torunlarımız altından kalkamayacak o borçların...

Sarhoş filan değilim, komünistlerden yanayım! Onlar da bizden yanaydı, sıradan insanlardan. Masallara karnım tok benim! Demokrasiymiş... Sansür kalkmışmış. Yaz o zaman istediğini. Özgür insanmış... S...! Ama bu özgür insan ölürse, cenazesini kaldıracak beş kuruş yok. Bizim burada ihtiyar bir kadın öldü. Yapayalnız bir kadın, çocukları da yok. Zavallıcık, iki gün boyunca öylece yattı fakirhanesinde... Üstünde eskimiş bluzuyla... İkonaların altında... Tabut almaya çıkışmamıştı para... Vaktinde Stahanov işçile-

rindendi, takım lideriydi. İki gün tarlaya gitmeyi reddettik biz. Miting düzenledik. S...! Ta ki kolhoz idarecisi gelip de konuşma yapana dek... Herkesin önünde... Artık biri ölünce, kolhozun cenaze için ahşap tabut, cenaze yemeği için de bizde *truna* denen buzağı ya da domuz yavrusunu ve iki kasa votkayı ücretsiz olarak sağlayacağı sözünü verene dek çalışmadık tarlada. Demokratların iktidarında... İki kasa votka... Ücretsiz! Kişi başı bir şişe cümbüştür, kişi başı yarım şişe ise ilaç. Bizi radyasyondan korur...

Niye bunu not etmiyorsunuz? Söylediğim şeyleri niye yazmıyorsunuz? Sadece size faydası olacak şeyleri not ediyorsunuz. Halkın kafasını bulandırıyorsunuz... İsyana teşvik ediyorsunuz... Politik sermaye mi lazım oldu size? Cebinizi dolarla doldurmak mı istiyorsunuz? Burada biz yaşıyoruz... Acıyı biz çekiyoruz... Ama ortada hiç suçlu yok! Bana o suçluların adlarını verin! Ben komünistlerden yanayım! Bugün iktidara dönseler, anında bulurlar suçluları... S...! Anla artık şunu, gelip duruyorlar buraya... Notlar alıyorlar...

E yeter be... Orospu çocukları...

(Adını vermek istemedi.)

İki Meleğin Küçük Olenka'yla Karşılaşmasına Dair Bir Monolog

– Elimde malzeme var... Evdeki bütün kitap rafları kocaman klasörlerle dolu. Henüz kâğıda dökemediğim o kadar çok şey biliyorum ki...

Yedi senedir gazete kupürlerini, talimatnameleri biriktiriyorum. Broşürleri biriktiriyorum... Kendi aldığım notları... Elimde rakamlar var... Hepsini vereceğim size... Mücadele edebilirim ben: Gösteriler düzenlerim, grev örgütlerim, gerekli ilaçları elde ederim, hasta çocukları ziyaret ederim, ama yazamam, bunları kâğıda dökemem. Alın siz hepsini... Bir türlü baş edemediğim o kadar çok duygu var ki içimde, beni kötürümleştiriyor bu duygular. Beni yazmaktan alıkoyuyorlar. Halihazırda Çernobil'i takıntılı bir şekilde takip edenler var zaten... Kendi yazarları var Çernobil'in... Ama ben bu konuyu istismar eden o güruhun arasına katılmak istemiyorum. Dürüstçe yazmak lazım. Hiçbir şeyi atlamadan, her şeyi yazmalı... (*Düşüncelere dalıyor.*)

Ilık nisan yağmurları... Yedi senedir o yağmuru anıyorum... Yağmur damlacıkları yere, cıva gibi yuvarlana yuvarlana dökülüyordu... Radyasyonun rengi olmadığını söylüyorlar, duydunuz mu siz de? Ama su birikintileri yeşile ya da parlak sarı bir renge bürünmüştü o zaman. Radyo Özgürlük'ün, Çernobil Nükleer Santrali'nde bir kaza olduğuna dair haber geçtiğini fısıldamıştı komşum kulağıma. Zerre kadar önem vermemiştim bu dediğine. Ciddi bir olay meydana gelirse, bizi mutlaka bilgilendireceklerine dair sarsılmaz bir inancım vardı. Özel teknik donanımımız, özel alarm sistemimiz, sığınaklarımız vardı. Mutlaka ikaz edilirdik. Bundan son derece emindik! Hepimiz sivil savunma kurslarına katılmıştık. Hatta ben ders bile vermiştim orada... Sınav yapmıştım... Fakat aynı günün akşamında komşum bir tür toz ilaç getirdi bana. Ona da bir akrabası

vermiş, nasıl kullanılması gerektiğini de anlatmış (akrabası, Nükleer Fizik Enstitüsü'nde çalışıyordu), ama ilacı kimden aldığını kimseye söylemeyeceğine dair de komşuma söz verdirmiş. Bu konuda balıklar gibi sessiz kalmalıymış! Kaya gibi sessiz! Özellikle de telefon konuşmalarından, telefonda sorulan sorulardan endişeleniyormuş...

O sırada küçük torunum bende kalıyordu... Peki, ne yaptım dersiniz? Yine de inanmadım duyduklarıma. Hatırladığım kadarıyla hiçbirimiz o toz ilaçlardan içmedik. Güvenimiz tamdı... Sadece eski kuşağın değil, gençlerin de güveni tamdı...

İlk izlenimlerimi hatırlıyorum, ilk söylentileri... Bir zaman diliminden diğerine, bir halden bir başka hale geçiyorum... Buradan oraya... Yazı yazan bir insan olarak bu geçişler üzerine epey düşündüm, ilgimi çekiyorlardı. Sanki içimde iki farklı insan vardı; bir Çernobil öncesi ben ve bir de Çernobil sonrası. Ama işte bu "Çernobil öncesi ben"i mutlak bir kesinlikle yeniden yaratmak artık zor. O zamandan bu yana görme biçimim değişti...

İlk günlerden itibaren bölgeye gitmiştim... Bir köyde mola verdiğimizi hatırlıyorum, oradaki sessizlik hayrete düşürmüştü beni. Ne kuş sesi vardı ne de başka bir şey... Sokakta yürüyorsun... Sessizlik. Evet, tamam, evlerde in cin top oynuyordu, hiç insan yoktu, hepsi oradan gitmişti, ama etraf tamamen gömülmüştü sessizliğe, tek bir kuş bile yoktu çevrede. Hayatımda ilk kez, hiç kuş olmayan bir arazi görüyordum... Sivrisinek olmayan bir arazi... Havada hiçbir şey uçmuyordu...

Çudyan köyüne varmıştık; 150 curie... Malinovka köyünde, 59 curie... Halk, atom bombası testleri yapılan alanlarda güvenliği sağlayan askerlerin maruz kaldığı radyasyon miktarından yüzlerce kat daha fazla dozda radyasyon almıştı. Nükleer poligonlardan. Yüzlerce kat fazla! Dozimetre çatırdıyor, en üst ölçüm sınırını zorluyor... Oysa kolhoz bürolarında, bölgedeki radyoloji uzmanları tarafından imzalanmış ilanlar asılı ve üzerilerinde, soğanların, marulların, domateslerin, salatalıkların, her şeyin yenilebilir olduğu yazılı. Hepsi yetiştiriliyor orada ve herkes onları yiyor.

Peki, bölgedeki o radyoloji uzmanları şimdi ne diyor? Peki ya, Komünist Parti bölge komitesi sekreterleri? Şimdi ne gerekçe sunuyor bu insanlar?

Bütün köylerde çok sayıda sarhoş insanla karşılaşmıştık. Kadınlar bile kafaları güzel bir halde dolanıyordu, özellikle de süt sağıcılar ve buzağıların bakımıyla ilgilenenler. Şarkı söylüyorlardı... O dönemde moda olan bir şarkı vardı: "Umurumuzda mı sanki... Umurumuzda mı sanki..." Başka bir deyişle, hiçbir şey fark etmiyor. *Elmas Kol* adlı bir filmden bu şarkı.

Yine Malinovka köyünde (Çerikovski bölgesi) bir anaokuluna gitmiştik. Çocuklar bahçede koşuşturuyor... Minikler kum havuzunda emekliyor... Anaokulu müdürü o kumun her ay değiştirildiğini anlatıyor bize. Bir yerden getiriliyormuş kum. Nereden getirilmiş olabileceğini siz de tahmin edebilirsiniz. Çocuklar üzgün... Espriler yapıyoruz, gülümsemiyor hiçbiri... Öğretmenleri ağlayarak: "Hiç uğraşmayın. Bizim çocuklarımız gülümsemez. Hatta uykula-

rında ağlarlar." Kucağında yeni doğmuş bebeğini taşıyan bir kadınla karşılaşmıştık sokakta. "Burada doğum yapmanıza kim izin verdi sizin? Radyasyon dozu 59 curie..." – "Radyoloji doktoru gelmişti. Bebek bezlerini açık havada kurutmamamla ilgili tavsiyede bulundu, o kadar." Gitmeyip orada kalmaya ikna etmeye çalışıyorlardı insanları. Ne de olsa, iş gücüne ihtiyaç vardı! Köylerdeki insanlar başka yere yerleştirilse bile... Köyler boşaltılsa bile... Bu gidişler geçiciydi. O insanları yine de tarım işinde çalışmaları için geri getiriyorlardı. Patates toplamaları için...

Peki, şimdi ne diyorlar? Bölge ve il komitesi sekreterleri ne diyor? Ne tür gerekçeler sunuyor bu insanlar? İçlerinden hangileri suçluymuş?

Bir sürü talimatname sakladım... Çok gizli talimatnameler. Hepsini size vereceğim... Kontamine olmuş tavukların ne tür işlemlere tabi tutulması gerektiğine dair talimatnameler... Bu işlemlerin gerçekleştirileceği atölyelerde çalışanların, kontamine olmuş bölgelerde radyoaktif nesnelerle temas eden kişiler gibi giyinmeleri gerekiyordu: Lastik eldiven ve plastik önlük takmalı, kauçuk bot giymeliydiler vesaire. Eğer tavukta şu şu miktarda curie varsa, tavuğun tuzlu suda kaynatılması, kaynama suyunun kanalizasyona dökülmesi gerekiyordu, haşlanan et ise pate ve sucuk yapımında kullanılabilirdi. Eğer şu şu miktarda curie varsa, haşlanan et, kemik ununa eklenip büyükbaş hayvanların beslenmesi için kullanılmalıydı... Et üretimi için hükümet tarafından hazırlanan planlarda belirtilen kotalara işte bu şekilde ulaşılmıştı. Kontamine olmuş bölgelerde yetişen da-

nalar başka yerlerde ucuz fiyata satılıyordu. Temiz yerlerde. Bu danaların nakliyatını yapan şoförler, hayvanların komik göründüğünü anlatmıştı; tüyleri yerlere kadar uzanıyormuş ve öyle açlarmış ki, çaput ve kâğıt da dahil her şeyi yiyorlarmış. Onları beslemek çok kolaymış! Danaları kolhozlara satıyorlarmış, ama isteyenler kendileri için de bir tane satın alabiliyormuş. Yani, kendi çiftlikleri için. Suç unsuru içeren işler bunlar! Hepsi suç!

Yolda bir kamyonete rastlamıştık... Tıpkı cenaze konvoyundaki araçlar gibi, gıdım gıdım ilerliyordu... Aracı durdurduk. Şoför koltuğunda gençten bir adam oturuyor. Ona soruyorum: "Hasta filansın diye mi böyle yavaş sürüyorsun aracı?" – "Hayır, radyoaktif toprak taşıyorum da ondan." Öyle sıcak ki hava! Her yan toz! "Aklını kaçırdın herhalde! Daha evlenip çocuk büyütmen lazım senin!" – "İyi de, tek yön gidiş için başka nerede 50 ruble kazanabilirim ki?" O günün fiyatlarına göre, elli rubleye iyi bir takım elbise alınabilirdi. Ve insanlar, radyasyondan ziyade ek ücretler hakkında konuşuyordu. Ek ücretler ve çeşitli cüzi zamlar hakkında... İnsan hayatının değeri açısından bakınca çok cüzi kalan zamlar hakkında...

Trajedi ve komedi yan yana...

Bir evin yakınındaki banklarda ihtiyar kadınlar oturuyor. Etrafta çocuklar koşuşturuyor. Ölçüm yapıyoruz, 70 curie çıkıyor...

"Çocuklar nereli?"

"Yaz için Minsk'ten geldiler."

"Ama buradaki radyasyon seviyesi öyle yüksek ki!"

"Ne diye bu radyasyon için kafamızı ütüleyip duruyorsun? Biz zaten gördük onu."

"Onu görmeniz mümkün değil!"

"Bak şuraya, şu yarı inşaat halinde duran köy evi var ya, öylece bırakıp gitti insanlar. Büyük korkuya kapıldılar. Sonra biz akşamleyin oraya girip bakındık... Pencereden içeri baktık... Kirişin altında oturuyordu senin şu radyasyon. Kem kem oturuyordu orada, gözleri parlıyordu... Kara mı kara bir şeydi..."

"Bu imkânsız!"

"Bak, yemin ediyoruz sana. Haç çıkarıyoruz!"

Haç çıkardılar. Neşe içinde haç çıkardılar. Kendilerine mi gülüyorlardı, yoksa bize mi, bilmiyorum.

Yaptığımız gezilerin ardından yazı işlerinde bir araya geliyoruz. "Ee, ne haber?" diye soruyoruz birbirimize. "Her şey yolunda." – "Her şey yolunda mı? Aynada bir baksana kendine, saçları ağartıp da dönmüşsün resmen!" Anekdotlar gırla gidiyordu. Çernobil anekdotları. En kısası: "Vaktinde Belaruslular diye iyi bir halk vardı."

Görev verilmişti, insanların köylerden tahliye edilişini yazacaktım... Polesiye'de* bir inanış vardır: Uzun bir yolculuğa çıkarken, eğer sonrasında evine geri dönmek istiyorsan, bir ağaç dikmen gerekir. Bölgeye varıyorum... Bir bahçeye giriyorum, sonra bir diğerine... Herkes ağaç dikiyor. Üçüncü bahçeye girince yere oturup ağlamaya başladım. Ev sahibesi eliyle işaret ederek: "Kızımla damadım erik ağacı

*Polesiye'nin kelime anlamı "Ormanlar ülkesi"dir. (ç.n.)

dikti, ikinci kızım kara üvez, büyük oğlum kartopu çiçeği, en küçük oğlum da söğüt ağacı. Ben kocamla birlikte bir tane elma ağacı diktim." Vedalaşırken benden rica ediyor: "Bir bahçe dolusu çilek ağacım var. Alsana onlardan birini." Ondan geriye bir şey kalsın istiyordu, hayatına ilişkin bir iz...

Çok az şey yazmayı başarabildim. Çok az... Hep erteledim durdum: Bir gün oturup her şeyi teker teker anımsayacağım, dedim. İzne çıkacağım...

İşte... Bir anda zihnimde canlandı... Köy mezarlığı... Girişteki tabelada: "Yüksek radyasyon. Yayan ya da araçla giriş yasaktır." Derler ya, öbür dünyaya giriş için bile izin yok. (*Birdenbire, beklenmedik bir şekilde güldü. Uzun sohbetimiz boyunca ilk defa.*)

Size de anlattılar mı? Reaktör yakınlarında fotoğraf çekmek kesinlikle yasaktı... Ancak özel izniniz varsa fotoğraf çekebiliyordunuz. Aksi takdirde, fotoğraf makinenize el koyuyorlardı. Orada görev yapan askerlerin bölgeden ayrılmadan önce üstleri aranıyordu, tıpkı Afganistan'daki gibi, çünkü Tanrı esirgesin, dışarı hiç fotoğraf çıkmamalıydı. Hiçbir kanıt olmamalıydı. Televizyon ekiplerinin çektiği görüntüler KGB'ye gönderiliyordu. Filmler sür ekspoze halde, bozularak geri veriliyordu. Kaç tane belge bu şekilde yok edildi. Kaç tane tanıklık. Hepsi bilim uğruna kaybedildi. Tarih uğruna. Bu emri verenler bulunabilse keşke...

Acaba kendilerini nasıl savunurlardı? Ne tür gerekçeler ortaya atarlardı?

Onları asla affetmeyeceğim... Asla! Küçük bir kız çocuğu

yüzünden... Dans etmişti hastanede, benim için polka dansı yapmıştı. Dokuz yaşına bastığı gündü o gün. Öyle güzel dans etmişti ki... İki ay sonra annesi beni aradı: "Olenka ölüyor!" O gün hastaneye gidecek gücü kendimde bulamamıştım. Sonra da gitmek için artık çok geçti. Olenka'nın kendinden küçük bir de kız kardeşi vardı. Bir sabah uyanıp annesine demiş ki: "Anneciğim, rüyamda iki meleğin uçarak Olenka'mızı almaya gelişini gördüm. Olenka'nın orada iyi olacağını söylediler. Hiçbir ağrısı sızısı kalmayacakmış. Anneciğim, Olenka'mızı iki tane melek gelip götürdü..."

O insanların hiçbirini affedemem...

İrina Kiseleva, gazeteci

Bir İnsanın Bir Başka İnsan Üzerindeki Sınırsız İktidarına Dair Bir Monolog

– Sosyal bilimci değilim ben, fizikçiyim. Bu yüzden de olgular, sadece olgulardan bahsedeceğim...

Bir gün Çernobil için hesap vermek zorunda kalacaklar... Zamanı gelecek ve hesap verecekler, tıpkı 1937 yılı için hesap vermek zorunda kaldıkları gibi. İster elli yıl geçsin üzerinden! İster çok yaşlanmış olsunlar... İster ölmüş... Bunun hesabını verecekler, suçlular çünkü! (*Kısa bir sessizlikten sonra.*) Olguları muhafaza etmemiz gerek... Olguları! Onlar lazım olacak...

O gün, Nisan'ın 26'sında... Moskova'daydım. Bir iş gezisinde. Kazayı orada öğrendim.

Minsk'i, Belarus Komünist Partisi Merkez Komite birin-

ci sekreteri Slyunkov'u arıyorum, bir, iki, üç defa arıyorum, ama beni ona bağlamıyorlar. (Beni çok iyi tanıyan) asistanına ulaşıyorum:

"Moskova'dan arıyorum. Beni Slyunkov'a bağlayın, acilen iletmem gereken bir bilgi var. Kazayla ilgili!"

Resmi devlet hattından arıyorum, ama gizlilik talimatı verilmiş bile. Kazadan bahsetmeye başladığın an, telefon hattı kesiliyor. Tabii ki gözetliyorlar! Telefonları dinliyorlar. İlgili devlet organları... Devlet içinde devlet... Ve bu olay, merkez komite birinci sekreterini aramama rağmen meydana geliyor... Peki ya ben kimim? Ben de Belarus Bilimler Akademisi Nükleer Enerji Enstitüsü müdürüyüm. Profesör, merkez komite yedek üyesi... Ama benden de bilgi gizleniyor...

Slyunkov bizzat telefona yanıt verene dek iki saat boyunca ona ulaşmaya çalıştım. Raporumu iletiyorum:

"Bu ciddi bir kaza. Hesaplamalarıma göre (ki hali hazırda Moskova'dan biriyle konuşmuş ve bazı verileri de hesaba katmış durumdayım), radyoaktivite yüklü bir bulut bize doğru hareket halinde. Belarus'a doğru geliyor. Derhal halk için önleyici iyot tedavisine başlanması ve nükleer santral civarında yaşayan herkesin tahliye edilmesi gerekiyor. İnsanlar ve hayvanlar en az yüz kilometre uzağa taşınmalı."

"Gerekli rapor bana zaten iletildi," diyor Slyunkov, santralde yangın çıkmış, ama sonra söndürülmüş.

Kendimi tutamıyorum:

"Bu bir yalan! Kuyruklu yalan! Hangi fizikçiye sorsanız, grafitin saatte beş ton seviyesinde yandığını söyleyecektir

size. Ne kadar uzun süre yanmaya devam edeceğini varın siz hesap edin!"

İlk trenle Minsk'e doğru yola çıkıyorum. Gece gözüme uyku girmiyor. Sabaha evdeyim. Oğlumun tiroit bezinde ölçüm yapıyorum; saatte 180 mikro-röntgen çıkıyor! O dönemde tiroit bezi, ideal dozimetre konumundaydı. Potasyum iyodür gerekiyordu. Bu yaygın iyottur. Çocuklar için yarım bardak *kisel*in içine iki-üç damla, yetişkinler içinse üç-dört damla damlatılarak tüketilmelidir. Reaktör on gün boyunca yandı, o on gün boyunca bu işlemin uygulanması gerekiyordu. Ama bizi kimse dinlemiyordu! Biliminsanlarını da, doktorları da. Bilim, politikaya alet ediliyor, tıp da politikanın içine çekiliyordu. Elbette öyle! Bütün bunların nasıl bir bilinç ortamında meydana geldiğini, o an, yani bundan on yıl önce ne durumda olduğumuzu unutmamak lazım. KGB çalışıyordu, soruşturma gizli yürütülüyordu. "Batılı sesler" engelleniyordu. Binlerce tabu, Parti sırrı ve askeri sır vardı... Ve de talimatname... Dahası, barışçıl Sovyet nükleerinin tıpkı torf ve kömür kadar zararsız olduğunu düşünecek şekilde yetiştirilmiştik hepimiz. Korkular ve önyargılarla birbirine zincirlenmiş insanlardık biz. Batıl inançlarla... Ama olgular dedik, sadece olgulardan bahsedeceğim...

Aynı gün içinde... Nisan'ın 27'sinde, Ukrayna sınırındaki Gomel bölgesine gitmeye karar veriyorum. Nükleer santralin sadece yirmi-otuz kilometre kadar uzağında bulunan Bragin, Hoyniki, Narovlya kent merkezlerine. Somut bilgi lazım bana. Gerekli cihazları alıp arka plan ölçümü

yapmam lazım. Elde ettiğim arka plan radyasyon seviyesi verileri şöyleydi: Bragin'de saatte 30.000 mikro-röntgen, Narovlya'da 28.000... İnsanlar tohum ekip sabanla tarla sürüyorlar. Paskalya bayramına hazırlanıyorlar... Yumurta boyuyor, Paskalya çöreği pişiriyorlar... Ne radyasyonu? Neymiş ki o? Bize hiçbir emir verilmedi. Yukarıdan sadece rapor istendi: Hasat nasıl geçiyor, işler beklenen hızda ilerliyor mu? Bana delinin tekiymişim gibi bakıyor insanlar: "Nereden çıktı? Siz neden bahsediyorsunuz, profesör?" Röntgenler, mikro-röntgenler... Onlar için uzaylıların konuştuğu dile aitti...

Minsk'e dönüyoruz. Bulvar boyunca poğaça, dondurma, kıymalı börek, hamur işi tatlılar satılıyor. Radyoaktif bulutun altında...

Nisan'ın 29'u. Tam olarak hatırlıyorum her şeyi... Tarihleriyle... Saat sabah sekizde Slyunkov'un bekleme odasında yerimi almıştım bile. İçeri girmeye çalışıyorum, içeri girmeye çalışıyorum. Beni yanına sokmuyorlar. Akşam saat beş buçuğa kadar bu böyle sürdü. Saat beş buçukta Slyunkov'un odasından ünlü şairlerimizden biri çıktı. Kendisiyle tanışırız:

"Yoldaş Slyunkov'la Belarus kültürünün sorunları hakkında konuştuk."

"Yakında o kültürü yaşatacak kimse kalmayacak," diye patlıyorum sonunda. "İnsanları hemen Çernobil'den tahliye etmezsek, kitaplarınızı okuyacak kimse kalmayacak! O insanları hemen kurtarmazsak eğer!"

"Yapmayın yahu?! Oradaki yangın söndürüldü bile."

Sonunda Slyunkov'un odasına girmeyi başarıyorum. Önceki gün gördüğüm manzarayı anlatıyorum ona. İnsanları kurtarmamız gerek! Ukrayna'da (oraya telefon ettim bile) tahliye süreci başlamış...

"Radyasyon ölçüm teknisyenleriniz (enstitümden gelen) niye kentte koşuşturup etrafa panik yayıyor? Moskova'yla, akademisyen İlyin'le görüş alışverişinde bulundum. Burada her şey yolunda... Bölgeye ordu ve askeri teçhizat gönderildi. Hükümet komisyonu nükleer santralde bir inceleme yürütüyor. Başsavcılık da. Meseleyi aydınlatacaklar... Unutmamak lazım: Soğuk Savaş devam ediyor. Etrafımız düşmanlarla çevrili..."

Topraklarımızda halihazırda binlerce ton sezyum, iyot, kurşun, zirkonyum, kadmiyum, berilyum, bor, bilinmeyen miktarda plütonyum (Çernobil türünde uranyum-grafit reaktörleri aynı zamanda atom bombası imalatında kullanılmak üzere silah kalitesinde plütonyum üretiyordu) uzanıyordu; toplamda 450 tip radyonüklit bulunuyordu. Miktar olarak, Hiroşima'ya atılan tipte 350 atom bombasına eşitti. Fizik hakkında konuşmak gerekiyordu. Fizik kuralları hakkında. Ama onlar düşmanlardan bahsediyordu. Düşman arıyorlardı.

Er ya da geç, ama mutlaka bunun hesabı verilecek. "İleride bir gün, bir traktör imalatçısı olduğunuzu söyleyerek (önceden bir traktör fabrikasında müdürdü) kendinizi aklamaya çalışacaksınız," dedim Slyunkov'a, "radyasyondan hiç anlamadığınızı söyleyerek kendinizi temize çıkarmaya uğraşacaksınız, ama ben bir fizikçiyim ve bu işin sonuçlarını ön-

görebiliyorum." Ama bu nasıl olabilir? Sıradan bir profesör, bir fizikçi Merkez Komite'ye ne yapılması gerektiğini öğretmeye mi cüret ediyor? Hayır, o insanlar bir haydut çetesi değildi. Olanlar daha çok, cehaletle teşkilatçılığın işbirliği diye tanımlanabilir. Hayatlarının temel ilkesi, aldıkları Parti eğitiminin, talimatların dışına asla çıkmamayı gerektiriyordu. İtaat etmeyi gerektiriyordu. Sonra Slyunkov terfi için Moskova'ya çağrıldı. Hem de hemen! Sanırım Kremlin'den telefon geldi... Gorbaçov'dan... Demiştir ki: "Siz Belaruslular, aman orada oluşabilecek paniği engelleyin, Batı yeterince kıyamet koparıyor zaten." Oyunun kuralları böyledir işte, üstlerinizi memnun etmezseniz, size terfi vermezler, istediğiniz seyahate çıkamaz, hayal ettiğiniz sayfiye evine kavuşamazsınız... Kendinizi sevdirmeniz lazım... Eğer bugün hâlâ Demir Perde'nin ardında, kapalı bir sistemde yaşıyor olsaydık, insanlar da bugüne dek hâlâ o nükleer santralin yakınlarında yaşıyor olurdu. Bütün bilgiler gizlenmiş olurdu! Kıştım'ı hatırlayın ve Semipalatinsk'i... Stalin devleti. Hâlâ her anlamda bir Stalin devletiyiz...

Nükleer savaş tehdidine yönelik hazırlanan talimatnamelerde, böyle bir tehdit oluşması durumunda derhal tüm nüfusa önleyici iyot tedavisi başlanması gerektiği yazılı. Böyle bir tehdit oluşması durumunda! Oysa burada... Burada saatte 3000 mikro-röntgen söz konusu... Ama onlar insanlar için değil, kendi iktidarları için endişe duyuyorlar. Ülke, iktidardakilerin ülkesi, insanların değil. Devletin önceliği muhakkak. Ve insan yaşamının değeri sıfırlanmış. Oysa yapılabilecek şeyler vardı! Hepsini önerdik... Duyu-

ru yapmadan, panik yaratmadan uygulanabilirdi onlar... İyot preparatını doğrudan içme suyu rezervlerinin içine ekleyebilir veya süte katabilirlerdi. İnsanlar suyun tadında bir farklılık olduğunu hissedebilirdi elbette... Sütün de tadı farklılaşırdı... Şehirde, 700 kilogramlık iyot preparatı hazırda bekletiliyordu. O iyot depolarda kaldı... Stoklarda... Atomdan korkmadıkları kadar üstlerinin öfkesinden korkuyorlardı. Herkes bir telefon, bir emir bekliyor, kimse kendi başına bir adım atmıyordu. Kişisel sorumluluk üstlenmekten korkuyorlardı. Çantamda dozimetre taşıyordum ben... Neden? Beni artık içeri almayacaklardı, o büyük odalarda oturan mühim insanları bıktırmıştım... İşte o zaman dozimetreyi çıkarıp bekleme odalarında oturan sekreterlerin, şahsi şoförlerin tiroit bezlerine doğru tutacaktım. Onlar korkuya kapılacak ve bu ara sıra benim işime yarayacaktı; çünkü içeri girmeme izin vereceklerdi. "Yahu, bütün bu histerinin nedeni nedir, profesör, açıklar mısınız? Belarus halkı için yürekten endişelenen tek kişi siz misiniz? Nihayetinde insanlar bir nedenden ötürü ölecek: Sigara yüzünden, trafik kazası yüzünden ölecekler ya da intihar edecekler." Ukraynalılara kahkahalarla gülüyorlardı. Dizlerinin üstünde sürüne sürüne Kremlin'e gidip para, ilaç, radyasyon izleme cihazı (eldeki cihaz sayısı yetersizdi) dileniyorlardı, ama bizimki (yani şu Slyunkov) on beş dakika içinde durumu özetleyiveriyordu: "Her şey yolunda. Kendi öz gücümüzle üstesinden geleceğiz." Sırtını sıvazlayıp onu övüyorlardı: "Aferin Belarus kardeşlerimize!"

O övgü kaç tane hayata mal oldu?!

İdarecilerin bizzat kendileri için iyot aldığına dair somut veriler var elimde. Enstitüdeki meslektaşlarım onları muayene ettiğinde, hepsinin tiroitleri temiz çıktı. İyot almadıysanız bu mümkün değildir. Çocuklarını da sessiz sedasız oradan çıkarıp, emniyetli bir yerlere götürüyorlardı. Kendilerinin bölgede gezmesi gerektiğinde, solunum maskesi takıp özel kıyafetler giyiyorlardı. Bunların hiçbiri diğer insanlarda yoktu. Ve Minsk yakınlarında özel bir sürü beslendiği de uzun zamandır bir sır olmaktan çıktı artık. Sürüdeki her ineğin bir numarası vardı ve bir kişinin üstüne kayıtlıydı. Şahsi ineği olarak. Özel topraklar, özel gübreler... Özel gözetim... Ve en mide bulandırıcı şey ise... (*Kısa bir duraksamanın ardından.*) Henüz kimsenin bunların hesabını vermemiş olması...

Beni makamlarına kabul etmeyi bırakmışlardı. Ve dinlemeyi. Ben de onlara mektup yağdırmaya başladım. Ve resmi rapor. Haritalar, rakamlar gönderiyordum. İlgili bütün kurumlara. İki yüz ellişer sayfalık dört tane klasör dolmuştu toplamda. Olgular, sadece olgular... Ne olur ne olmaz diye her şeyden iki kopya aldım, biri işyerindeki odamda duruyordu, diğeri evde, saklı halde. Karım saklamıştı. Peki, neden bu belgeleri çoğaltmıştım? Bizim bunu hiç atlamamız lazım... Böyle bir ülkede yaşıyoruz... İşyerindeki odamı hep kendim kilitliyordum çıkarken. Bir iş gezisinden dönünce bir de bakıyorum, klasörler yok... O dört kalın klasörün yerinde yeller esiyor... Ama ben Ukrayna'da büyüdüm, dedem Kazak. Kazak inadım var. Yazmaya devam ettim. Konuşma yapmaya da. İnsanları kurtarmak zorun-

dayız! Derhal oradan tahliye edilmeliler! İş gezilerimizi durdurmadık. "Kontamine" olmuş bölgelere ilişkin ilk haritayı bizim enstitümüz hazırladı. Güney bölge baştan aşağı kırmızıydı... Güney, alev alev yanıyordu.

Artık bunlar tarih oldu. İşlenen büyük bir suçun tarihi, tarihçesi...

Radyasyon izleme ve ölçüm cihazlarının hepsi enstitümüzden alındı. Hepsine el kondu. Hiçbir açıklama yapılmaksızın. Evime tehdit telefonları geliyordu: "İnsanları korkutmaktan vazgeç, profesör! Seni hiç bulunmak istemeyeceğin bir yere yollarız yoksa. Anlamadın mı nereden bahsettiğimizi? Unuttun mu? Böyle çabuk unutulur mu ya!" Enstitü personeline baskı yapılıyordu. Sindirme politikaları devredeydi.

Moskova'ya yazdım...

Bizim Bilimler Akademisi Başkanı Platonov beni çağırttı:

"Belarus halkı seni asla unutmayacak, onlar için çok şey yaptın, ama Moskova'ya yazman kötü olmuş. Çok kötü hem de! Seni görevden almamı istiyorlar. Niye yazdın ki o mektubu sanki? Kime kafa tuttuğunu anlamıyor musun yoksa?"

Benim elimde haritalar, rakamlar var. Peki ya onların elinde? Beni bir akıl hastanesine yatırabilirlerdi... Bununla tehdit etmişlerdi. Bir trafik kazası geçirebilirdim... Böyle bir tehdit de almıştım. Hakkımda kamu davası açabilirlerdi. Sovyet karşıtı tutumdan dolayı. Ya da enstitüdeki baş memur tarafından kaydı alınmamış bir kutu çiviyi zimmetime geçirmekten dolayı...

Hakkımda kamu davası açıldı...

İstediklerini elde ettiler. Kalp krizi geçirdim... (*Susuyor.*)

O klasörlerin içinde her şey var... Olgular ve rakamlar... İşlenen suça dair istatistiki bilgiler...

Felaketten sonraki ilk yıl...

Bir milyon tonluk "kontamine olmuş" tahıl, hayvan yemi olarak işlendi, bu yemler büyükbaş hayvanların beslenmesinde kullanıldı, sonra o hayvanların etleri masalarımıza kadar geldi. Kümes hayvanları ve domuzlar, yoğun stronsiyum içeren kemik unuyla beslendi.

Köyler boşaltıldı, ama tarlalar ekilmeye devam etti. Enstitümüzün elindeki verilere göre, kolhoz ve devlet çiftliklerine ait tarlaların üçte biri sezyum-137 ile "kontamine" olmuştu ve çoğu zaman bu seviye, kilometrekarede 15 curie oranını aşıyordu. Bu topraklarda temiz gıda üretilmesi mümkün değildi, hatta buralarda uzun süre durulmaması gerekiyordu. stronsiyum-90 çoğu tarlaya yerleşmişti...

Köylerde insanlar kendi bahçelerinde yetiştirdikleri sebzelerle besleniyor ve bu bahçelerde hiçbir ölçüm yapılmıyor. Artık nasıl yaşanması gerektiğini kimse açıklamadı onlara, kimse bunları öğretmedi. Buna ilişkin bir program bile hazırlanmadı. Üzerinde ölçüm yapılan yegâne ürünler, bölge dışına gönderilecek olanlardı... Moskova'ya... Rusya'ya gidecek olanlar...

Köylerdeki çocukları kısmen muayene ettik... Birkaç bin erkek ve kız çocuğunu. Yaptığımız ölçümler bin beş yüz, iki bin, üç bin mikro-röntgenleri olduğunu gösterdi. Üç bin mikro-röntgen üzeri çıkan da oldu. İşte o kız çocuk-

ları hiçbir zaman çocuk doğuramayacak. Hepsinde genetik mutasyon var...

Üzerinden kaç yıl geçti... Ama bazı geceler hâlâ uykum kaçıyor, uyanıyorum ve tekrar uykuya dalamıyorum...

Traktör tarlayı sürüyor... Bize eşlik eden Parti bölge merkez komitesi işçisine soruyorum:

"Traktör şoförü kendini korumak için en azından bir solunum maskesi takıyor mu?"

"Hayır, solunum maskesi takmadan çalışıyorlar."

"Nasıl yani, size maske gönderilmedi mi?"

"Gönderilmez olur mu hiç! Elimizde bizi iki bin yılına dek idare edecek kadar maske var. Ama onları dağıtmıyoruz. Yoksa hemen bir panik dalgası başlar. Herkes kaçıp gider! Başka yerlere yerleşir!"

"İnsanlara bunu nasıl yaparsınız?"

"Sizin için söylemesi kolay tabii, profesör! Sizi işten kovsalar, hemen bir başka iş bulursunuz. Peki ya ben nereye gideceğim kovulursam?"

Nasıl bir iktidar anlayışı ama! Bir insanın başka bir insan üzerindeki sınırsız iktidarı... Bunun adı aldatmaca değil sadece, masum insanlara karşı yürütülen bir savaş bu...

Pripyat Nehri boyunca... Çadırlar kurulmuş, insanlar aileleriyle tatil yapıyor. Yüzüyorlar, güneşleniyorlar. Birkaç haftadır bir radyoaktif bulutun altında yüzdüklerini, güneşlendiklerini bilmiyorlar. Onlarla konuşmak kati bir biçimde yasaklanmıştı. Ama çocukları görüyorum orada... Yanlarına gidip anlatmaya başlıyorum. Şaşırıyorlar... Kafaları karışıyor: "Peki niye radyo ve televizyonlarda bundan hiç

bahsedilmiyor?" Mihmandarımız... Bölge merkez komitesinden gelen bir yerel yönetim temsilcisi, genellikle bize eşlik ediyordu... Bu soru karşısında susuyor... Yüzüne bakınca, içinde birbiriyle kıyasıya bir mücadeleye girişen o duyguları görebiliyorum: Beni rapor etmeli mi, yoksa etmemeli mi? O sırada o da oradaki insanlar için üzülüyordu! Nihayetinde o da normal bir insan... Ama döndüğümüzde, içindeki duygulardan hangisi galip gelmiş olacaktı, bunu bilmiyordum. Beni rapor edecek miydi, yoksa etmeyecek miydi? Herkes kendi seçimini yaptı... (*Bir süreliğine susuyor.*)

Hâlâ her anlamda bir Stalin devletiyiz biz... Ve Stalin insanı hâlâ aramızda yaşıyor...

Hatırlıyorum da, Kiev'de... Tren istasyonunda... Birbiri ardına gelip giden trenler, korku içindeki binlerce çocuğu götürüyor. Kadınlar ve erkekler ağlıyor. Hayatımda ilk kez şöyle düşünmüştüm: Böyle fiziği kim ne yapsın? Böyle bilimi? Bedeli bunca ağır olacaksa eğer... Artık bunların hepsi açıkça biliniyor. Çernobil Nükleer Santrali'nin nasıl da ışık hızıyla inşa edildiği hakkında yazıldı. Tam da Sovyet usulü inşa edilmişti. Japonlar böyle bir tesisi inşa etmek için on iki yıllarını veriyor, ama biz iki-üç yılda bitiriverdik. Bu derece kompleks ve özel bir tesisin kalitesi ve güvenilirliği, ancak sığır yetiştiriciliği için inşa edilen bir tesisteki kadar. Bir tavuk çiftliğindeki kadar! Herhangi bir malzeme yetersiz gelince, önceden yapılan planları bir kenara koyup o an el altında ne varsa o malzemeyle inşaata devam etmişler. Makine odasının çatısı işte bu yüzden ziftle kaplanmış. İtfaiyecilerin söndürdüğü şey o zift işte. Peki, nükleer santrali kim

idare ediyordu? İdari kadroda bir tane bile nükleer fizikçi yok. Elektrik mühendisleri var, türbin uzmanları var, politik görevliler var, ama bir tane bile bu alanın uzmanı yok. Tek bir fizikçi yok...

İnsan, henüz hazır olmadığı bir teknoloji keşfetti. Daha o seviyede değil insan. Bir çocuğun eline silah verilebilir mi? Bizler, gözü kara çocuklarız işte. Ama duygulardan bahsetmeye başladım, kendime yasakladığım bir şey bu...

Yeryüzünde... Toprakta, suda radyonüklitler var, onlarca radyonüklit. Bizim radyoekoloji uzmanlarına ihtiyacımız var... Ama Belarus'ta bu alanın uzmanı yok, gerektiğinde Moskova'dan çağrılıyorlar. Vaktinde, Profesör Çerkosova bizim Bilimler Akademisi'nde görev yaparken, düşük doz ve dahili radyasyon üzerine çalışıyordu. Çernobil'den beş yıl önce kendisinin laboratuvarı kapatıldı; bizim santrallerimizde hiçbir felaket meydana gelemez diye. Ne diyorsunuz siz? Sovyet nükleer santralleri dünyanın en gelişkin, en iyi santralleri. Düşük doz radyasyon da neymiş? Dahili radyasyon çalışmak da neymiş? Radyoaktif gıda ürünleri... Laboratuvarını kapatıp profesörü emekliye ayırdılar. Bir yerlerde vestiyer görevlisi olarak iş buldu, milletin paltolarını gözlüyor...

Ve kimse bunların hesabını vermedi...

Beş yıl sonra... Çocuklarda rastlanan tiroit kanseri vakalarında otuz kat artış oldu. Doğumsal bozukluk, kalp ve böbrek hastalıkları, pediatrik diyabet vakalarında artış gözlemlendi...

On yıl sonra... Belarusluların beklenen yaşam süresi altmış yıla düştü...

Tarihe inanıyorum ben. Tarihin yapacağı yargılamaya inanıyorum... Çernobil sonlanmadı, daha şimdi başlıyor.

Vasili Borisoviç Nesterenko,
Belarus Bilimler Akademisi,
Nükleer Enerji Enstitüsü eski yöneticisi

Kurbanlar ve Rahiplere Dair Bir Monolog

– İnsan sabahları erken kalkar... Güne başlar...

Ve sonsuzluk hakkında düşünmez, düşünceleri gündelik ekmeğini kazanmaya odaklanmıştır. Ama siz onun sonsuzluğu düşünmesini sağlamak istiyorsunuz. İşte bütün hümanistlerin ortak hatası...

Nedir Çernobil?

Bir köye varıyoruz... Alman yapımı küçük bir otobüsümüz var (vakfımıza bağışlanmıştı), çocuklar etrafımızı sarıyor: "Teyze! Amca! Biz Çernobilliyiz. Ne getirdiniz bize? Hadi, bir şeyler versenize. Hadi, versenize!"

İşte Çernobil bu...

Bölgeye doğru giderken yolda ihtiyar bir kadınla karşılaşmıştık, üzerinde nakışlı bir bayramlık etek ve önlük, sırtında da bir çıkın.

"Nereye böyle, nineciğim? Misafirliğe mi?"

"Marki'ye gidiyorum... Kendi evime..."

Fakat oradaki radyasyon oranı 140 curie! Kadıncağız yaklaşık yirmi beş kilometre yol yürüyerek varıyor oraya. Aynı gün içinde gidiyor ve geri dönüyor. Bahçe çitinde iki yıldır asılı duran üç litrelik kavanozunu belki geri alabilir-

miş. Ama en azından bahçesini bir süreliğine ziyaret etmiş olacakmış.

İşte Çernobil bu...

O ilk günlere dair neler hatırlıyorum? Nasıldı her şey? Bütün bunlar için oraya dönmeli... Kendi hayatını anlatacaksa eğer, ta çocukluğundan başlamalı insan. Burada da aynı şey... Kendime özgü bir başlangıç noktam var. Farklı geleceğini düşündüğüm bir şeyi anarak başlayacağım... Anayurt Savaşı Zaferi'nin kırkıncı yıldönümünü anlatacağım. O yıl Mogilyov'da ilk kez havai fişek gösterisi olacaktı. Resmi kutlamaların ardından insanlar, her zaman yaptıkları gibi dağılmamış, hatta şarkılar söylemeye başlamıştı. Hiç beklenmedik bir şeydi bu. Kalabalığa yayılan o ortak duyguyu hatırlıyorum. Üzerinden kırk yıl geçtikten sonra insanlar savaş hakkında konuşmaya, olanların anlamını kavramaya başlamıştı. Oysa o güne dek sadece hayatta kalmaya, yeniden inşa etmeye, çocuk doğurmaya odaklanmıştık. Çernobil'le ilgili de aynısı olacak... İleride yine ona dönüp daha derin bir şekilde anlayacağız ne olduğunu. Kutsal bir şeye dönüşecek Çernobil. Bir Ağlama Duvarı'na. Ama o güne dek herhangi bir çözümü yok bunun. Çözüm yok! Fikir yok! Curie, rem, sievert... Bunlar Çernobil'i kavramamıza fayda sağlamaz. Felsefe değil bunlar. Dünya görüşü değil. Bizim insanımızın elinde ya silah vardır ya da haç. Tarih boyunca bu böyledir. Başka türlü bir insan olmadı bizde. Henüz.

Annem, kentteki sivil savunma karargâhında çalışıyordu, olayı ilk duyanlardan biri oldu. Bütün cihazlar ötüyor-

muş. Her odada asılı halde bulunan talimatnameye göre derhal halkı uyarmaları, solunum maskesi, gaz maskesi ve benzeri şeyleri dağıtmaları gerekiyormuş. Mühürlü halde tutulan gizli depolarını açmışlar, ama depodaki her şey berbat haldeymiş, eskimiş ve işe yaramaz halde. Okullardaki gaz maskeleri savaş öncesi dönemden kalma modellermiş, hatta ebatları çocukların yüzlerine uygun değilmiş. Cihazlar standardın çok üzerinde ölçüm yapmış, ama kimse neler olduğunu anlayamamış, daha önce böyle bir şey hiç gelmemiş başlarına. Cihazları kapatmışlar. Annem durumu şöyle açıklamıştı: "Savaş çıksa, ne yapacağımızı biliyorduk. Talimatnamelerimiz vardı. Ama bu başka bir şeydi." Bizde sivil savunmanın idaresini kimler üstlenmişti? Emekli generaller ve albaylar, ki onlar için savaş şöyle başlar: Radyoda hükümet tarafından duyuru yapılır, devamında hava bombardımanı başlar, kara mayınları patlar, yangınlar çıkar... Artık farklı bir zaman diliminde yaşadığımızı henüz idrak edememişti bu insanlar. Psikolojik bir kırılma yaşanması gerekiyordu. Ve nihayetinde yaşandı da. Artık biliyoruz ki, bayram sofralarına oturup çay içeceğiz... Sohbetler edip güleceğiz ve o esnada bir savaş sürüyor olacak. Yok olduğumuzu dahi fark etmeyeceğiz.

Sivil savunma ise, yetişkin amcaların oynadığı bir oyundu. Geçit töreni ve eğitim düzenlemekten sorumluydular... Bütün bunlar milyonlarca ruble tutuyordu... Bizi üç günlüğüne işten uzaklaştırmışlardı... Hiçbir açıklama yapmaksızın, askeri tatbikat için. Oynanan bu oyunun adı "Nükleer savaş çıkması durumunda" idi. Erkekler, asker ve

itfaiyeci, kadınlar da hemşire oluyordu. İş tulumları, botlar, ilkyardım çantaları, sargı bezleri ve bazı ilaçlar dağıtıldı. Başka türlüsü olabilir miydi sanki! Sovyet halkı düşmanın karşısına elbette şanına yakışır bir şekilde çıkmalıydı. Gizli haritalar, tahliye planları – bunların hepsi ateşe dayanıklı kasalarda, mühür altında saklı tutuluyordu. Söz konusu planlara göre, birkaç dakika içinde alarm yardımıyla insanlar ayağa kaldırılmalı ve hepsi ormana, güvenli bölgeye nakledilmeliydi. Sirenler kükrüyor. Dikkat dikkat! Savaş...

Ödül olarak kupa ve bayraklar dağıtıldı. Sonra da şölen sofrası kuruldu. Erkekler ufuktaki zaferimiz için kadeh kaldırdı! Ve elbette, kadınlar için de!

Oysa daha geçenlerde... Hatta henüz şimdi... Alarm çalınmıştı kentte. Dikkat dikkat! Sivil savunma! Bir hafta öncesiydi sadece... İnsanlar korku içindeydi, ama başka türlüydü duydukları korku. Yine ne Amerikalılar ne de Almanlar saldırmıştı, öyleyse neler oluyordu Çernobil'de? Yoksa yine mi?

1986 yılı... Kimiz biz? Dünyanın sonunun bu teknolojik versiyonu nasıl olmuştu da gelip bizim yakamıza yapışmıştı? Ben? Biz? Yereldeki entelektüel kesimdik biz, kendimize ait ayrı bir cemiyetimiz vardı. Ayrı bir hayat yaşardık, etrafımızdaki her şeye mesafeli dururduk. Protesto biçimimizdi bu. Bizim kendi kanunlarımız vardı: *Pravda* gazetesi okumazdık, ama *Ogonyok*'u elden ele dolaştırırdık. Dizginlerimiz daha yeni yeni gevşetilmişti, bunun keyfini sürüyorduk hepimiz. Samizdat okurduk, nihayet ulaşmıştı bizim ırak diyarımıza, bize. Soljenitsin okurduk, Şalamov okurduk...

Ve Venedikt Yerofeyev... Birbirimize misafirliğe gider, sonu gelmek bilmez sohbetler ederdik mutfağın bir köşesinde. Hasretini çektiğimiz bir şey vardı. Neydi o? Oyuncuların, film yıldızlarının yaşadığı bir yer... Mesela Catherine Deneuve olacaktım ben... Saçma bir pelerin geçirecektim üstüme, saçlarımı da alışılmadık bir biçimde bukle bukle yapacaktım... Özgürlüğe duyduğumuz hasret... O bilmediğimiz dünyaya... Bize yabancı olan dünyaya... O tür bir özgürlüğe... Ama bu da bir oyundu aslında. Adı da, gerçeklikten kaçış. Cemiyetimizdekilerden bazıları dağıldı, kendilerini içkiye kaptırdı, bazılarıysa Parti'ye katılıp emekleye emekleye kariyer merdivenlerinin basamaklarını tırmanmaya başladı. Kremlin duvarının yıkılabileceğine kimse inanmadı. Deşilip geçilebileceğine. Ve onun yerle bir olabileceğine... En azından bizim ömrümüz vefa etmezdi buna, herkes emindi. Öyleyse, sizin orada olan bitenden bize ne, burada yaşayacağız biz. Kendi hayali dünyamızda...

Çernobil... Başlangıçta tepkimiz aynıydı. Bizimle ne ilgisi var? İktidardakiler çeksin tasasını... Çernobil'in sorumluluğu onlardaydı... Hem buraya da uzaktı. Açıp haritada yerine bakmamıştık bile. İlgilenmemiştik. Artık bize lazım olan şey hakikat değildi... Ama ne zaman ki süt şişelerinin üzerinde "Çocuklar için süt" ve "Yetişkinler için süt" şeklinde etiketler belirmeye başladı... İşte o zaman, işin rengi değişmişti artık! Bize doğru yaklaşan bir şey vardı... Evet, Komünist Parti üyesi değilim, ama yine de bir Sovyetim ben de. Korku baş göstermişti: "Bu yıl nedense turpların yaprakları pancar yapraklarına benziyor." Ama akşam olun-

ca televizyonu açıyorsun: "Provokasyonlara kesinlikle kulak asmayın!" Ve o an bütün şüpheler yok oluyor... Peki ya 1 Mayıs gösterisi ne olacak? Hiç kimse zorlamamıştı bizi gösteriye gitmeye, mesela ben, gitmeye mecbur değildim. Katılmamak gibi bir seçeneğimiz de vardı. Ama biz onu tercih etmedik. O yılki kadar kalabalık, o yılki kadar neşeli bir 1 Mayıs gösterisi daha hatırlamıyorum ben. Bir huzursuzluk vardı, ama insan elbette sürüde yer almak istiyordu... Ve dayanışmayı hissetmek... Herkesle birlikte olmak. Birilerine sövmek istiyordu insan. Yetkililere... Hükümete... Komünistlere... Şimdi düşünüyorum da... Bulmaya, bulmaya çalışıyorum o kopma anını... Nerede olmuştu bu? Ama aslında o kopukluk en başından beri vardı... Özgür olmayışımızın en başından beri... Özgür düşüncemizin zirvesindeki soru: "Şimdi turp yiyebiliyor muyuz, yiyemiyor muyuz?" Özgür olmayışımız bizim içimizde...

"Himbolokno"* fabrikasında mühendis olarak çalışıyordum ve bizimle birlikte çalışan bir grup Alman uzman vardı. Yeni bir donanım kuruyorlardı. Başkalarının, başka bir halka mensup insanların davranış biçimlerini görmüştüm onlar sayesinde... Başka bir dünyadan gelen insanların davranışlarını... Kazadan haberdar olduklarında derhal doktor talep etmişler, kendilerine dozimetre verilmesini ve gıdalarının teste tabi tutulmasını istemişlerdi. Kendi radyolarının yayınlarını dinliyor, nasıl hareket etmeleri gerektiğini biliyorlardı. Elbette onlara hiçbir şey verilmedi. Onlar da bavullarını toplayıp yola çıkmak için hazırlandılar. Biletle-

*Fabrikanın adı aynı zamanda "cam elyafı" anlamına geliyor. (ç.n.)

rimizi alın! Bizi evimize gönderin! Güvenliğimizi sağlayamadığınız için buradan gidiyoruz! İş bıraktılar, hükümetlerine telgraf gönderdiler... Ve kendi devlet başkanlarına... Eşleri ve çocukları için mücadele ettiler, burada aileleriyle birlikte yaşıyorlardı. Kendi yaşamları için mücadele ettiler! Peki ya biz? Biz nasıl davrandık dersiniz? Ah, şu Almanların haline bakın, hepsi histerik! Ödlek! Borş çorbasında, köftede radyasyon ölçümü yapıyorlar... Gerekmedikçe sokağa çıkmıyorlar... Şaka gibi! Bir de bizim erkeklere bakın, hepsi de gerçek birer erkek! Rus mujikleri! Gözü pekler! Reaktörle mücadele ediyorlar! Kendi postlarını kurtarmaya çalışmıyorlar! Eriyik haldeki çatıya çıplak ellerle veya kanvas eldivenlerle çıkıyorlar (bunu izlemiştik televizyondan). Çocuklarımız ise ellerinde bayraklarla gösterilere katılıyor! Savaş gazileri de... Yaşlı nesil! (*Düşüncelere dalıyor.*) Fakat insanın kendisi için korku duymaması da bir tür barbarlık. Biz her zaman "biz" deriz, "ben" değil: "Sovyet insanının kahramanlığını herkese göstereceğiz", "Sovyet karakterinin ne olduğunu göstereceğiz". Bütün dünyaya! Ama "ben"im bu! Ve ben ölmek istemiyorum... Ben korkuyorum...

Bugün geriye dönüp kendimin, kendi duygularımın izini sürmek ilginç geliyor. Bunların nasıl değiştiğinin izini sürmek. Bunları analiz etmek. Uzun zamandır, etrafımdaki dünyaya daha çok dikkat kesildiğimi fark ediyorum. Etrafımdaki ve içimdeki dünyaya. Çernobil'den sonra bu kendiliğinden oldu. "Ben" demeyi öğrenmeye başladık... Ben ölmek istemiyorum! Ben korkuyorum... Peki ya o zaman? Bangır bangır açıyorum televizyonu: Sosyalist yarışmada

zafer kazanan süt sağıcılarına kızıl bayrak sunuluyor. Ama bizim burası değil mi televizyonda gördüğüm? Mogilyov yakınları değil mi? Sezyum sıcak nokta alanının tam merkezi olduğu anlaşılan köy değil mi? Ha boşaltıldı ha boşaltılacak o köy. Ha boşaltıldı ha boşaltılacak... Spikerin sesi duyuluyor: "cansiperane çalışıyor insanlar, ne olursa olsun", "cesaret ve kahramanlığın mucizeleri". İsterse tufan kopsun! Devrimci adımlarla ileri! Evet, Komünist Parti üyesi değilim, ama yine de bir Sovyetim ben de. "Yoldaşlar, provokasyonlara kesinlikle kulak asmayın!" diye sabah akşam kükrüyor televizyon. Bütün şüpheler yok oluyor...

(*Telefon çalıyor. Konuşmaya yarım saat sonra devam ediyoruz.*)

Her yeni insanla ilgileniyorum. Bu konu hakkında düşünen herkesle...

Çernobil'i bir felsefe gibi kavrayacağımız günler bekliyor bizi gelecekte. Dikenli tellerle birbirinden ayrılan iki tane devlet: Biri, bölgenin kendisi; ikincisi, geriye kalan her yer. Bölgedeki çürümüş kazıkların üzerine, çarmıhların üzerine asılır gibi, beyaz havlular asılmış. Âdetlerimizden biridir bu. İnsanlar buraya mezarlığa gidiyormuşçasına geliyor. Teknoloji sonrası dünya... Zaman tersine aktı... Burada sadece o insanların evleri değil, bütün bir çağ gömülü. İnanç çağı. Bilime inanç! Adil bir toplum fikrine inanç! Görkemli imparatorluk darmadağın oldu. Çöktü! Önce Afganistan, sonra da Çernobil. İmparatorluk paramparça olduğunda biz de bir başımıza kaldık. Bunu söylemeye çekiniyorum, ama biz... Biz Çernobil'i seviyoruz. Vurulduk ona. Onun-

la hayatın anlamını yeniden keşfettik. Çektiğimiz acıların anlamını. Tıpkı savaş gibi. Dünya, bizim, yani Belarusluların varlığından ancak Çernobil'den sonra haberdar oldu. Çernobil bizim Avrupa'ya açılan penceremiz haline geldi. Onun hem kurbanları hem de rahipleriyiz biz. Dehşet içinde söylüyorum bunu... Daha geçenlerde fark ettim...

Bölgedeyken... Sesler bile farklı. Bir eve giriyorsun... Uyuyan Güzel'le karşılaşabilirmişsin gibi hissediyorsun. Henüz yağmalanmamışsa eğer: içeride fotoğraflar, kap kacak, mobilyalar... Yakınlarda bir yerlerde olmalı oradaki insanlar. Bazen buluyoruz da onları... Ama Çernobil hakkında konuşmuyorlar, sadece aldatıldıklarından bahsediyorlar. En büyük dertleri, almaları gereken her şeyi alıp alamayacakları ve başkalarına daha fazla şey verilip verilmediği. Bizim halkımız hep, aldatıldığına dair bir duyguyla yaşamıştır. Uzun yolculuğunun her aşamasında. Bir tarafta nihilizm, reddediş, diğer tarafta ise kadercilik. İktidara inanmıyorlar, biliminsanlarına ve doktorlara inanmıyorlar, ama kendileri için de hiçbir şey yapmıyorlar. Masum ve kayıtsızlar. Varoluşlarının anlamını ve sebebini çektikleri acıda bulmuşlar, geriye kalan şeylerin pek de bir önemi yok. Tarlalar boyunca, "Yüksek Radyasyon" tabelaları. Tarlalar yine de sürülüyor ama. 30 curie... 50 curie... Traktör sürücüleri üstü açık şoför kabinlerinde oturuyor, radyoaktif toz soluyorlar... On yıl oldu, ama bizim hâlâ hava geçirmez kabinleri olan traktörlerimiz yok. On yıl oldu! Kimiz ki biz? Kontamine olmuş topraklarda yaşıyoruz, tarla sürüyoruz, tohum ekiyoruz. Çocuk doğuruyoruz. Öyleyse nedir bizim

çektiğimiz acının anlamı? Niye çekildi o? Neden bu kadar büyük? Arkadaşlarımla artık bu konuda sıklıkla tartışıyoruz. Çok sık konuşuyoruz. Çünkü o bölge, sadece rem'den, curie'den, sadece mikro-röntgenden ibaret değil. Halk da var. Bizim halkımız. Çernobil, bizim ölmeye yüz tutmuş sistemimizi "kurtardı". Yine olağanüstü hal... Dağıtım. Tayın. Nasıl ki eskiden, "savaş olmasaydı eğer" diye başımızın etini yerlerdi, şimdi de her şeyi Çernobil'in üstüne atabilirler. "Çernobil olmasaydı eğer." Hemen dalgın bir sis perdesi iner gözlerimize, kedere bulanırız. Bir şeyler verin! Bir şeyler verin bize! Birlikte paylaşacağımız bir şeyler verin! Yemeğimizi yiyeceğimiz bir yemlik! Bizi şimşeklerden koruyacak bir paratoner!

Çernobil, artık tarih. Ama aynı zamanda benim işim de oldu. Hayatım oldu. Oraya gidiyorum... Görüyorum... Bir patriyarkal Belarus köyü vardı. Bir Belarus köy evi. Tuvaleti ve sıcak suyu yok, ama ikonası, tepesi ahşaptan bir su kuyusu, nakışlı havluları ve çarşafları var. Bir de, misafirperverliği. Su içmek için bu tür evlerden birine girmiştik, ev sahibesi, kendisi kadar yaşlı olan bir havluyu sandığından çekiştirerek çıkarttı ve bana uzattı: "Buna baktıkça bahçemi hatırlarsın." Orman vardı, tarla vardı. Oradaki topluluk ve birkaç parça özgürlük korunmuştu: evin yanında arazi, küçük bir bostan, kendine ait bir inek. Çernobil'den "Avrupa'ya", Avrupai tarzda bir yerleşim yerine yeniden iskân edilmişti insanlar. İyi ve konforlu bir ev inşa edebilirsiniz, ama göbek bağıyla bağlı oldukları o uçsuz bucaksız dünyayı, yeni bir yerde baştan inşa etmeniz mümkün değil. İnsan

ruhuna devasa bir darbe bu. Geleneklerin ve asırlık kültürün kökten sarsılışı. Bu yeni yerleşim yerlerine doğru yaklaşırken, kulübeler, ufuktaki serap gibi görünüyor insanın gözüne. Boyanmışlar. Açık maviye, koyu maviye, sarı-kırmızıya. Ve "Mayıs Evleri", "Güneşli Evler" diye isimler verilmiş hepsine. Avrupa'dan gelen kulübeler, köy evlerinden çok daha rahat. Hazır halde sunulmuş bir gelecek bu. Ancak bir paraşütle tepesine konamazsınız geleceğin... Vahşi yerlilere dönüşmüş durumda insanlar... Yerde oturup bir uçağın ya da otobüsün onlara insani yardım malzemesi getirmesini bekliyorlar. Hayır, böylesi bir olanağın sevinilecek tarafı yok: Cehennemden kurtuldum, bir eve ve temiz toprağa sahibim, kanlarında ve genlerinde artık Çernobil olan çocuklarımızı kurtarmamız lazım. Bu insanlar bir mucize bekliyor... Kiliseye gidiyorlar. Tanrı'ya ne için yalvardıklarını biliyor musunuz? Aynı şey için; bir mucize... Hayır, kendi başlarına bir şeyler başarmak için Tanrı'dan onlara sağlık ve kuvvet vermesini dilemiyorlar. El açmaya alışmışlar... Yabancılara ya da göklere...

Kümesleri andıran bu kulübelerde yaşıyorlar. Parçalanıyor, un ufak oluyor kulübeler. Orada yaşayan insanlar özgür değil. Ölmeye mahkûmlar. Küskünlük ve korku içinde yaşıyor, kendi adlarına bir çivi bile çakmıyorlar. Komünizm gelsin istiyorlar. Bekliyorlar. Bölgeye komünizm lazım... Oradakiler bütün seçimlerde, sıkılmış yumruktan yana kullanıyor oyunu, Stalin dönemindeki düzenin hasretini çekiyorlar, askeri düzenin hasretini. Onların gözünde bu düzen, adaletin eş anlamlısı. Hatta orada da askeri bir ortamda

yaşıyorlar: polis kontrol noktaları, askeri üniformalı insanlar, izin sistemi, tayın sistemi. İnsani yardım malzemelerini dağıtan resmi görevliler. Kutuların üzerinde Almanca ve Rusça bir yazı: "Ticari mal değildir. Satışı yapılamaz." Oysa hemen oracıkta satılır bunlar. Bütün küçük dükkânlarda...

Ve yine bir oyun gibi... Bir reklam şovu... İnsani yardım malzemesi taşıyan bir kafileye eşlik ediyorum. Yabancılara... Yurtdışından gelenlere... İsa adına ya da kim bilir başka kim adına buraya geliyorlar. Ve su birikintilerinin, çamurların içinde, üzerilerinde kazakları ve kapitone montlarıyla dikiliyor benim kabile... Ayaklarında basit botlar... "Hiçbir şey lazım değil bize! Nihayetinde hemen çalınacaklar!" dediklerini okuyorum gözlerinden. Ama bununla beraber... Bir kutu, yurtdışından gelmiş herhangi bir şey kapıverme arzusu da var... Nerede, hangi ihtiyar kadının yaşadığını biliyoruz artık. Milli parktalarmış gibi sanki... Ve içimde beliren kötücül, çılgın bir arzu... Aşağılık! Birdenbire diyorum ki: "Şimdi size bir şey göstereceğiz! Afrika'da dahi böylesi çıkmaz karşınıza! Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yok! 200 curie... 300 curie..." İhtiyar kadınların da nasıl değiştiğini görüyorum, bazıları birer "film yıldızı" olup çıkıverdi. Monologlarını çoktan ezberlemişler ve tam da gerekli yerlerde akıtıveriyorlar gözyaşlarını. Yurtdışından ilk ekipler geldiğinde, konuşmaz, sadece ağlardı bu ihtiyar kadınlar. Artık konuşmayı öğrendiler. Kim bilir, belki de çocuklar için çiklet ya da bir kutu kıyafet tutuşturuverirler ellerine... Kim bilir... Ve bütün bunlar, derin bir felsefeyle, onların burada ölümle ve zamanla kurdukları, kendilerine

özgü ilişkiyle birlikte var oluyor. Köy evlerini, aile mezarlarını bırakıp gitmemelerinin nedeni Alman çikolatası değil... Ya da çiklet...

Geri dönüyoruz... Elimle işaret ediyorum: "Bakın, ne kadar güzel bir arazi!" Güneş ufukta yavaş yavaş alçalmaya başlamış. Ormana ve tarlaya ışığını yansıtmış. Bizi uğurluyor. "Evet," diye yanıtlıyor Alman gruptan biri Rusça konuşarak, "güzel, ama zehirli." Elinde bir dozimetre var.

İşte o an anlıyorum ki, bu günbatımı sadece benim içimi ısıtıyor. Benim memleketim burası.

Natalya Arsenyevna Roslova
"Çernobilli Çocuklar" Vakfı,
Mogilyov Kadın Komitesi Başkanı

ÇOCUK KOROSU

Alyoşa Belskii – 9 yaşında, Anya Boguş – 10 yaşında, Nataşa Dvoretskaya – 16 yaşında, Lena Judro – 15 yaşında, Yura Juk – 15 yaşında, Olya Zvonak – 10 yaşında, Snejana Zineviç – 16 yaşında, İra Kudryaçeva – 14 yaşında, Yulya Kasko – 11 yaşında, Vanya Kovarov – 12 yaşında, Vadim Krashosolnışko – 9 yaşında, Vasya Mikuliç – 15 yaşında, Anton Naşivankin – 14 yaşında, Marat Tamartsev – 16 yaşında, Yulya Taraskina – 15 yaşında, Katya Şevuk – 14 yaşında, Boris Şkirmankov – 16 yaşında.

– Hastanede yatıyorum...

O kadar çok ağrım vardı ki... Annemden rica ettim: "Anneciğim, dayanamıyorum artık. Beni öldürsen daha iyi olacak!"

– Kapkara bir bulut vardı... Çok yoğun bir sağanak...

Su birikintileri sarı renk oldu... Ve yeşil... Sanki biri içlerine boya dökmüştü... Çiçeklerin polenleriymiş onlar, öyle demişlerdi... Su birikintilerinin üstüne basarak koşmadık, sadece baktık onlara. Ninem bizi kilere kapattı. O

da dizlerinin üstünde yere çöküp dua etti. Bize de öğretti: "Dua edin! Dünyanın sonu geldi. Tanrı, günahlarımız yüzünden bizi cezalandırıyor." Ağabeyim sekiz yaşındaydı, bense altı. Günahlarımızı hatırlamaya başladık: Ağabeyim ahududu reçeli kavanozunu kırmıştı... Ben de, yeni elbisemi çite takıp yırttığımı anneme söylememiştim... Gardıroba saklamıştım elbisemi...

Annem sık sık siyah giyer. Siyah eşarp takar. Bizim sokakta sürekli birileri gömülüyor... Ağlıyor herkes. Müzik sesi duyunca, eve koşup dua ediyorum, "Kutsal Babamız"ı okuyorum.

Annemle babam için dua ediyorum...

– Askerler araçlarıyla peşimizden geldi. Savaş çıktı sandım ben...

Askerlerin omzunda gerçek tüfekler asılıydı. Anlamını bilmediğim kelimeler söylüyorlardı: "dekontaminasyon", "izotoplar"... Yolda giderken bir rüya gördüm: Bir patlama oluyordu! Ama ben hayatta kalıyordum! Evimiz yoktu, annem babam yoktu, serçelerle kargalar bile yoktu. Korkuyla sıçrayarak uyandım... Perdeyi araladım... Pencereden dışarı baktım: Gökyüzünde o korkunç mantardan var mıydı, yok muydu diye.

Bir askerin bir kediyi kovalayışını hatırlıyorum... "Kedinin üstünde" makineli tüfek gibi çalışmıştı dozimetre: çat, çat, çat. İkisinin arkasından da bir kızla oğlan koşuyordu... Kedi onlarınmış... Oğlan bir şey demiyordu, ama kız bağırıyordu: "Vermem onu!" Bir yandan koşup bir yandan bağırıyordu: "Kaç canım! Kaç kızım! Kaç!"

Ama askerin elinde kocaman plastik bir torba vardı...

– Hamster'ımı evde bırakıp üstüne kilitledik kapıyı. Beyaz hamster. Ona iki günlük yemek bıraktık.

Ama bir daha geri dönmedik...

– İlk kez trene biniyordum...

Tren ağzına kadar çocukla doluydu. Küçükler avaz avaz bağırıp altlarını pisletiyordu. Her yirmi çocuğa tek bir eğitmen düşüyordu ve çocukların hepsi ağlıyordu: "Anne! Annem nerede? Eve gitmek istiyorum!" Ben on yaşındaydım, benim yaşlarımdaki kızlarla küçükleri sakinleştirmeye yardım ettik. Peronlarda kadınlar karşılıyordu bizi, haç çıkartıp treni kutsuyorlardı. Ev yapımı kurabiye, süt, haşlanmış patates getiriyorlardı...

Bizi Leningrad bölgesine götürdüler. Orada, daha tren istasyonlara yaklaşırken, insanlar elleriyle haç çıkartıp uzaktan izlediler bizi. Trenimizden korkuyorlardı, her istasyonda uzun uzun yıkıyorlardı treni. İstasyonun birinde dışarı fırlayıp büfeye doğru koşturunca, başka kimsenin oraya girmesine izin vermediler: "Çernobil çocukları burada dondurma yiyor," dediler. Büfeci kadın telefonda biriyle konuşuyordu: "Onlar gidince yerleri klorlu suyla yıkayacağız, bardakları da kaynatacağız." Duyduk biz dediklerini...

Doktorlar gelmişti yanımıza. Gaz maskesiyle lastik eldiven takmışlardı... Üstümüzdeki kıyafetleri, bütün eşyalarımızı, hatta zarflarımızı, kurşun ve kırmızı kalemlerimizi bile aldılar, hepsini selofan torbalara koyup ormana gömdüler.

Öyle çok korkmuştuk ki... Sonrasında uzun süre, teker teker ölmeye başlayacağımızı düşündük...

– Annem babamla öpüşmüş, ben doğmuşum.

Eskiden hiç ölmeyeceğimi düşünürdüm. Ama artık öleceğimi biliyorum. Benimle birlikte hastanede yatan bir oğlan vardı... Vadik Korinkov... Minik kuşlar çizmişti benim için. Minicik evler. Öldü. Ölmek korkunç bir şey değil... Uzun uzun uyuyorsun ve hiç uyanmıyorsun. Vadik bana demişti ki, öldüğü zaman başka bir yerde uzun süre yaşayacakmış. Ona da bunu büyük oğlanlardan biri söylemiş. Korkmuyordu Vadik.

Rüyamda öldüğümü görmüştüm. Annemin nasıl ağladığını duydum rüyamda. Sonra uyandım...

– Artık gidiyorduk...

Ninemin evimizle nasıl vedalaştığını anlatmak istiyorum. Babamdan, kilere gidip bir torba darı getirmesini istedi, sonra da darıları bahçeye serpiştirdi: "Tanrı'nın kuşları için." Yumurtaları bir kevgire topladı, sonra onları da bahçeye savurdu: "Kedimizle köpeğimiz için." Onlar için içyağı da dilimledi. Tohum keselerindeki bütün tohumları boşalttı: havuç tohumlarını, balkabağı tohumlarını, salatalık ve frenk soğanı tohumlarını... Çeşit çeşit çiçek tohumlarını da... Hepsini bostana saçtı: "Bu toprakta büyüsünler." Sonra da başıyla evi selamladı... Ahırı selamladı... Etrafta dolaşıp bütün elma ağaçlarını teker teker selamladı...

Biz giderken dedem de şapkasını başından çıkardı...

– Küçüktüm ben...

Altı, yok, sekiz yaşındaydım galiba. Evet, evet, tam sekiz. Şimdi hesapladım. Korkulacak çok fazla şey olduğunu hatırlıyorum. Çimenlerde yalınayak koşmaktan korkuyordum. Annem, öyle yaparsam öleceğimi söyleyerek beni korkutmuştu. Yüzmekten, suya dalmaktan, her şeyden korkuyordum. Ormanda fındık toplamaktan. Elime böcek almaktan... Toprakta dolaşıyor çünkü, toprak da zehirli. Karıncalar, kelebekler, yaban arıları, hepsi zehirli. Bana çay kaşığıyla iyot vermesini tavsiye etmişler anneme eczanede, o da onu hatırlıyor. Günde üç kez! Annem çok korkmuş ama...

İlkbaharı bekliyorduk: Papatyalar yeniden büyüyecek miydi acaba? Eskisi gibi... Buradaki herkes dünyanın değişeceğini söylüyordu... Radyoda da televizyonda da... Papatyalar dönüşecekmiş... Papatyalar neye dönüşecekti? Başka bir şeye... Tilkilerin ise ikinci kuyrukları çıkacaktı, kirpiler dikensiz doğacaktı, güllerin taç yaprağı olmayacaktı. İnsansılara benzeyen insanlar ortaya çıkacaktı, renkleri sarı olacaktı. Saçsız, kirpiksiz. Tek gözlü. Günbatımları kızıl değil, yeşil olacaktı.

Küçüktüm ben... Sekiz yaşındaydım...

İlkbahar... İlkbaharda, her zaman olduğu gibi, tohumlardan yapraklar filizlendi. Yeşildi yapraklar. Elma ağaçları çiçek açtı. Beyazdı çiçekleri. Kiraz ağaçları kokularını verdi. Papatyalar açtı. Hepsi eskisi gibiydi. Sonra koşturarak dereye, balıkçıların yanına gittik: Acaba kızılgözlerin hâlâ kafaları ve kuyrukları var mı? Peki ya turna balıklarının? Kuş

evlerini kontrol ettik: Sığırcıklar geri dönmüş mü? Acaba yavrulayacaklar mı?

Bize yapacak çok iş çıkmıştı... Her şeyi kontrol ediyorduk...

– Büyükler fısıldaşıyordu... Duymuştum ben dediklerini...

Benim doğduğum yıl, yani 1986 yılında, bizim köyde hiçbir kız ya da oğlan çocuğu doğmamış. Tekmişim ben. Doktorlar izin vermemiş doğumuma... Annemi korkutmuşlar... Bir şeyler demişler... Ama annem gizlice kaçmış hastaneden ve anneannemin yanına saklanmış. Ve işte buradayım... Ortaya çıkmışım... Doğmuşum yani. Bunların hepsini gizlice dinledim...

Erkek kardeşim de yok benim, kız kardeşim de. Ama çok istiyorum kardeşim olmasını. Acaba nereden alınıyor çocuklar? Yerini bilsem gidip kendime bir erkek kardeş bulurdum.

Anneannem bana hep farklı cevaplar veriyor:

"Leylek, gagasında getiriyor bebekleri. Ama bazen de, tarlada bir kız çocuğu yetişiyor. Kuş gagasından düşürmüşse, oğlanlar da üzümlerin arasından çıkıveriyor bazen."

Annem başka bir şey söylüyor:

"Sen benim kucağıma gökten düştün."

"Nasıl?"

"Yağmur yağıyordu ve sen doğrudan kucağıma düştün."

Teyze, sen yazar mısın? Ben nasıl olmamış olabilirim? Nerede olurdum o zaman? Yükseklerde bir yerlerde, gökyüzünde mi mesela? Ya da belki başka bir gezegende...

– Eskiden sergilere gitmeyi severdim... Resimlere bakmayı...

Bizim buraya Çernobil'le ilgili bir sergi getirmişlerdi... Ormanda bir tay koşuyor, sadece bacakları var tayın, sekiz-on tane bacağı var, üç başlı buzağı, kel tavşanlar bir kafeste oturuyor, ama plastikten yapılmış gibiler... İnsanlar çayırda astronot kıyafetleriyle dolaşıyor... Ağaçlar kiliselerden daha yüksek, çiçekler de ağaç boyunda... Sonuna kadar gezmedim sergiyi. Bir tabloya rastladım: Bir oğlan çocuğu elini uzatıyor, bir karahindibaya doğru da olabilir, güneşe doğru da, ama bu oğlanda burun yerine... fil hortumu var. Ağlamak istedim görünce, bağırmak istedim: "Böyle sergilere hiç ihtiyacımız yok! Getirmeyin bunları! Buradaki herkes ölümden bahsediyor. Mutantlardan! İstemiyorum ben bunları!" Serginin ilk günü insanlar vardı, gelmişlerdi gezmeye, ama sonra bir kişi bile gitmedi. Moskova'da, Petersburg'da insanların akın akın bu sergiye gittiğini yazıyor gazeteler. Ama bizim burada, sergi salonu bomboş.

Tedavi için Avusturya'ya gitmiştim, bu tür bir fotoğrafı kendi evinin duvarına asabilen insanlar var orada. Burun yerine hortumu olan bir oğlan... Ya da el yerine yüzgeçleri olan bir oğlan... Kötü durumda olan insanları unutmamak için her gün o fotoğrafa bakıyorlar. Ama burada yaşadığın zaman, hayal gücü ya da sanat değil bu, hayatın kendisi. Benim hayatım... Seçme şansım olsa, kendi odamın duvarına güzel bir manzara resmi asardım, her şeyin normal olduğu bir resim: Ağaçların da, kuşların da... Sıradan bir resim. Neşeyle dolu...

Güzel şeyler düşünmek istiyorum...

– Kazadan sonraki ilk yıl...

Köyümüzdeki serçeler yok oldu... Her tarafta yerde yatıyorlardı; bahçelerde, asfaltın üzerinde. Hepsini yapraklarla beraber tırmıkla toplayıp konteynırların içinde götürdüler. O yıl yaprakları yakmak yasaktı, radyoaktifti yapraklar. Yapraklar gömülmüştü.

İki yıl sonra serçeler yeniden ortaya çıktı. Çok sevinmiştik, birbirimize sesleniyorduk: "Dün bir tane serçe gördüm ben. Geri döndüler."

Ağustosböcekleri kaybolmuştu. Hâlâ da geri dönmediler. Belki yüz ya da bin yıl sonra dönerlermiş, öyle söyledi öğretmenimiz. Ben bile göremem döndüklerini... Daha dokuz yaşındayım gerçi...

Peki ya ninem? Öyle yaşlı ki o...

– Eylülün biri... Okulun ilk günü...

Tek bir çiçek buketi bile yok. Çiçeklerde çok radyasyon olduğunu öğrenmiştik artık. Eğitim yılı başlamadan önce okulda, eskiden olduğu gibi marangozlarla boyacılar değil, askerler çalışıyordu. Çiçekleri söküyor, toprağı kaldırıyor ve römorklu kamyonlarla bir yerlere taşıyorlardı. Kocaman eski bir parkı kesmişlerdi. Yaşlı ıhlamur ağaçlarını. İhtiyar Nadya... Biri öldüğünde eve hep onu çağırırlar. Ağıt yakması için. Dua okuması için. "Şimşek çarpmadı seni... Kuraklık kavurmadı... Deniz gelip boğmadı... Yine de yatıyorsun kara tabut gibi." Ağaçların ardından, tıpkı insan-

ların ardından yaktığı gibi ağıtlar yakardı. "A benim meşe ağacım... A benim elma ağacım..."

Bir yıl sonra hepimiz tahliye edildik, köyü de toprağa gömdüler. Babam şoför, oraya gitmişti, sonra da gördüklerini bize anlattı. Önce derin bir çukur kazmışlar... Beş metrelik... İtfaiyeciler gelmiş... Radyoaktif toz kalkmasın diye evi hortumlarla su sıkarak baştan aşağı yıkamışlar. Pencereleri, çatıyı, eşiği; her yeri yıkamışlar. Sonra da bir vinç, evi yerinden söküp çukurun içine bırakmış... Oyuncak bebekler, kitaplar, kavanozlar her tarafa saçılmış... Ekskavatör kepçesiyle hepsini toplamış... Üzerilerini kum ve kille kapatıp iyice bastırmış. Köyün olduğu yerde dümdüz bir tarla varmış artık. Bizim evimiz orada yatıyor. Okulumuz da, köy sovyeti de... Kurutulmuş çiçek koleksiyonumla iki albümlük pul koleksiyonum da orada; onları yanımda getirebilmiş olmayı isterdim.

Bir bisikletim vardı... Daha yeni almıştı annemler...

– On iki yaşındayım...

Sürekli evdeyim ben, engelliyim. Postacı bizim evde demle bana aylık maaş getiriyor. Sınıftaki kızlar benim kan kanseri olduğumu öğrenince, benimle aynı sırada oturmaya korkmuşlardı. Bana dokunmaya da. O zaman ben de kendi ellerime bakmıştım... Çantama ve defterlerime... Hiçbir değişiklik yoktu. Niye benden korkmuşlardı ki?

Doktorlar dedi ki: Ben, babam Çernobil'de çalıştığı için hastalanmışım. Oysa ben o olaydan sonra doğdum.

Ve ben babamı seviyorum.

– O kadar çok asker hiç görmemiştim...

Ağaçları, evleri, çatıları suyla yıkıyordu askerler... Kolhozdaki inekleri yıkıyorlardı... Şöyle düşünmüştüm: "Ormandaki hayvanlara yazık! Onları kimse yıkamıyor. Hepsi ölecek. Ormanı da yıkayan yok. Orman da ölecek."

Öğretmenimiz, "Radyasyonun resmini çizin," demişti. Ben sarı yağmurun yağışını çizmiştim... Bir de, kızıl derenin akışını...

– Çocukluğumdan beri mühendisliği severim... Hayalim... Büyüyünce... teknisyen olmak, tıpkı babam gibi, o da bayılırdı teknik şeylere. Onunla birlikte sürekli bir şeyler inşa ederdik. Bir şeyler tasarlardık.

Babam gitti... Gidişini duymadım ben. Uyuyordum. Sabah uyandığımda annemi ağlarken buldum: "Babacık Çernobil'de."

Babamın dönüşünü bekledik, sanki cepheden dönecekmiş gibi...

Sonra döndü ve tekrar fabrikaya gitmeye başladı. Hiçbir şey anlatmadı. Oysa ben okulda herkese hava atıyordum; babam Çernobil'den döndü, temizlik işçilerinden biriydi, temizlik işçileri kazanın atlatılmasına yardım etti, diye böbürleniyordum. Kahramanlar! Diğer oğlanlar beni kıskanıyordu.

Bir yıl sonra babam hastalandı...

Hastane bahçesinde dolaşıyorduk... İkinci ameliyatından sonraydı... O gün benimle ilk kez Çernobil hakkında konuşmuştu...

Reaktörün yakınlarında çalışmışlar. Sessiz sakin, diye anlatmıştı, ve güzel... Bu arada bir sürü şey de oluyormuş. Bahçeler çiçekleniyormuş. Ama kimin için? İnsanlar köylerden gitmişler. Araçlarla Pripyat'ın içinden geçmiş babamlar: Balkonda çamaşırlar asılıymış, çiçekli saksılar duruyormuş. Çalılıkların altında bir bisiklet varmış, yanında da postacının, içi gazete ve mektuplarla dolu kanvas çantası. Üzerinde de bir kuş yuvası varmış. Sinemada film izler gibi görüyordum anlattıklarını...

Atılması gereken şeyleri "temizlemişler". Toprağın sezyum ve stronsiyumla kontamine olan üst katmanını kaldırmışlar. Ama ertesi gün her şey yine "çıtırdıyormuş".

"Oradan ayrılırken elimizi sıkıp cansiperane çalışmalarımız için takdir belgesi verdiler"... Hatırladıkça hatırlıyordu babam. Hastaneden çıkıp eve son dönüşünde bize dedi ki: "Eğer hayatta kalırsam, ne kimyayla ne de fizikle ilgileneceğim. Fabrikadan ayrılıp... sadece çobanlık yapacağım."

Annemle ben bir başımıza kaldık. Mühendislik bölümünde okumayacağım ben, annem öyle hayaller kuruyor gerçi. Babamın okuduğu okulda okumamı istiyor.

– Benden küçük bir erkek kardeşim var...

Çernobilcilik oynamayı seviyor. Hava saldırısı sığınakları kuruyor, reaktörün üzerine kum döküyor... Ya da bostan korkuluğu gibi giyinip hepimizin peşinden koşarak bizi korkutmaya çalışıyor: "Böö! Radyasyonum ben! Böö... Radyasyonum ben!"

O olay olduğunda kardeşim henüz doğmamıştı.

– Geceleri uçuyorum...

Parlak ışıkların arasından uçuyorum... Hakikat değil bu, ama öbür dünyaya ait bir şey de değil. Her ikisi de ve hiçbiri, bir ikincisi ya da üçüncüsü. Rüyamda, o dünyaya adım atabileceğimi ve orada bulunabileceğimi biliyorum. Ya da orada kalabilir miyim acaba? Dilim pek düzgün işlemiyor, solunum sorunum var, ama orada hiç kimseyle konuşmak zorunda olmayacağım. Buna benzer bir şey daha önce de gelmişti başıma. Ama ne zaman? Hatırlamıyorum... İnsanların arasına karışma isteğiyle yanıp tutuşuyorum, ama kimseyi görmüyorum... Sadece ışık... Ona dokunabileceğimi hissediyorum... Ne kadar da kocamanım! Herkesle birlikteyim, ama bir kenardayım, ayrı. Tek. Henüz küçücük bir çocukken, şimdi de olduğu gibi renkli görüntüler görürdüm. Bu rüyada... Öyle bir an geliyor ki, başka hiçbir şey üzerine düşünemez hale geliyorum. Yalnız... Birden bir pencere açılıyor... Beklenmedik güçlü bir rüzgâr... Ne bu? Nereden geliyor? Ben ve başka biri arasında bir bağlantı oluşuyor... Bir iletişim... Ama bu gri hastane duvarları nasıl da hapsediyor beni. Hâlâ ne kadar güçsüzüm... Işığı kafamla kapatıyorum, çünkü düzgün görmemi engelliyor ışık... Güçbela uzandım, uzandım... Daha yukarıya bakmaya başladım...

Annem geldi. Dün odaya bir ikona asmıştı. Şurada, köşede bir şeyler mırıldanıyordu, dizlerinin üzerine çökmüştü. Hepsi susuyor: Profesör, doktorlar, hemşireler, hepsi susuyor. Hiç şüphelenmediğimi, yakında öleceğimi bilmediğimi sanıyorlar. Oysa ben geceleri uçmayı öğreniyorum...

Kim demiş uçmanın kolay olduğunu?

Bir zamanlar şiir yazardım ben... Beşinci sınıftan bir kıza âşık olmuştum. Ben yedinci sınıfta ölüm diye bir şey olduğunu keşfettim... Gözde şairim Garcia Lorca. Ondan öğrenmiştim: "çığlığın karanlık kökü"nü. Geceleyin şiirlerin sesi başkalaşıyor. Farklı oluyor... Uçmayı öğrenmeye başladım... Hoşuma giden bir oyun değil bu, ama ne yapacaksın?

En yakın arkadaşımın adı Andrey'di... Onu iki kez ameliyat edip eve yolladılar. Altı ay sonra üçüncü ameliyatını olacaktı... Kemeriyle kendini astı... Boş bir sınıfta, herkes beden dersine gittiği zaman. Doktorlar ona koşmayı, zıplamayı yasaklamıştı; okulun en iyi futbolcusu olarak kabul edilirdi oysa. Ta ki... Ta ki, ameliyata kadar...

Burada çok arkadaşım oldu... Yulya, Katya, Vadim, Oksana, Oleg... Şimdi de Andrey... "Biz öleceğiz ve bilimsel bir vaka olacağız," derdi Andrey. "Biz öleceğiz ve bizi unutacaklar," diye düşünürdü Katya. "Ben ölünce, sakın beni mezarlığa gömmeyin, mezarlıklardan korkuyorum ben, orada sadece ölüler ve kargalar oluyor. Ölünce, beni bir tarlaya gömün..." diye rica ederdi Oksana. "Biz öleceğiz..." diye ağlardı Yulya.

Artık başımı kaldırıp bakınca, gökyüzü capcanlı geliyor bana... Arkadaşlarımın hepsi orada...

YALNIZ BİR İNSAN SESİ

– Kısa süre önce öyle mutluydum ki. Niye? Unuttum...

Her şey geride bir yerde, başka bir yaşamda kaldı. Hiç anlamıyorum bunu... Tekrar nasıl yaşayabildim, hiç bilmiyorum. Yaşamayı nasıl isteyebildim? Gülüyorum işte, konuşuyorum. Öyle çok sıkıldı ki içim... Öyle fena kalakalmıştım ki... Biriyle konuşmak istiyordum, ama o biri, insan olmamalıydı. Kiliseye gidiyorum, sessiz mi sessiz orası, dağlardasın sanki. Sessiz mi sessiz. Orada kendi hayatını unutabilir insan. Ama sabahleyin uyanıyorum... Elimle arıyorum... Nerede o? Yastığı, kokusu nerede?.. Türünü bilmediğim minik bir kuş, pencere pervazında koşturarak ufak bir çıngırak sesine benzeyen sesiyle ötüp beni uyandırıyor; böyle bir çıngırak sesi, böyle bir kuş sesi daha önce hiç duymamıştım. Kocam nerede? Size her şeyi aktaramayacağım, her şeyi söze dökmek mümkün değil. Nasıl hayatta kaldım, hiç anlamıyorum. Akşam kızım yanıma geliyor: "Anneciğim, derslerimi çalıştım." O an çocuklarım olduğunu hatırlıyorum. Peki o nerede? "Anneciğim, bir tane düğmem düşmüş. Diksene yerine." Nasıl gideceğim peşinden? Nasıl buluşacağız? Gözlerimi kapatıp onu düşünüyorum, ta ki uykuya dalana kadar. Rüyama giriyor, ama kısacık, sa-

dece bir anlık. Hemencecik kayboluyor. Ayak seslerini bile duyuyorum... Nereye kayboldu şimdi? Oysa hiç istemedi ölmeyi. Uzun uzun pencereden bakıyor. Gökyüzüne... Altına bir yastık koyuyorum, sonra ikinciyi, üçüncüyü... Sırf biraz daha yükselsin diye. Ölümü uzun sürdü... Tam bir yıl... Birbirimizden ayrılamadık... (*Uzun süre susuyor.*)

Hayır, hayır, endişelenmeyin, ağlamayacağım... Nasıl ağlandığını unuttum. Konuşmak istiyorum... Bazen çok ağır, çok katlanılmaz oluyor; kendime, hiçbir şey hatırlamadığımı söylemek, kendimi buna ikna etmek istiyorum. Tıpkı bir arkadaşımın yaptığı gibi. Aklımı kaçırmamak için... Arkadaşım... Bizim kocalarımız aynı yıl öldü, Çernobil'de birliktelerdi. Arkadaşım yeniden evlenmeye hazırlanıyor şimdi, unutmak istiyor, o kapıyı kapatmak. Oraya açılan kapıyı. Kocasına açılan... Hayır, hayır, anlıyorum onu. Biliyorum... Hayata devam etmek lazım... Çocukları var... Biz, daha önce kimsenin gitmediği bir yere gittik, daha önce kimsenin görmediği şeyler gördük. Susuyorum, hep içimde tutuyorum, ama bir keresinde trende hiç tanımadığım insanlara anlatmaya başladım her şeyi. Neden? Yalnız olmak çok korkunç...

Çernobil'e benim doğum günümde gitmişti... Misafirler hâlâ masada oturuyordu, onlardan özür diledi. Beni öptü. Araba halihazırda pencerenin altında bekliyordu. 19 Ekim 1986. Benim doğum günüm... Montaj işçisi o, Sovyetler Birliği'ni bir uçtan diğer uca dolaşırdı, ben de onu beklerdim. Yıllardır böyleydi bu. Âşıklar nasıl yaşarsa öyle yaşadık; vedalaştık, sonra kavuştuk. Ama sonra... Korku,

sadece annelerimizi avucuna aldı, onun annesini ve benimkini, ama biz ikimiz korkmadık. Şimdi düşünüyorum da, neden? Onun nereye gittiğini gayet iyi biliyorduk. En azından komşumuzun oğlundan onuncu sınıf fizik kitabını ödünç alıp şöyle bir göz atabilirdik. Kafasına şapka bile takmadan dolaştı orada. Arkadaşlarının bir yıl içinde bütün saçları döküldü, onun saçlarıysa tam tersine iyice güçlendi. O arkadaşlarının hiçbiri şu an hayatta değil. Kocamın takımı, yedi kişi, hepsi öldü. Gencecik adamlar... Art arda... İlki, üç yıl sonra öldü... Tesadüf diye düşündük. Kader. Onun arkasından ikinci öldü, sonra üçüncü, dördüncü... Artık hepsi sıraları ne zaman gelecek diye beklemeye başlamıştı... İşte böyle yaşadı onlar! Kocam en son öldü... Montaj işçisiydi onlar, yüksekliğe alışkınlardı... Boşaltılan köylerdeki elektriği kesiyorlardı, elektrik direklerine tırmanıyorlardı. Ölü evlerin, sokakların üzerinde. Her zaman yüksekte, tepelerde. Boyu neredeyse iki metreydi, ağırlığı ise doksan kiloydu. Bu ebatta bir adamı kim öldürebilir? Uzun süre hiç korku duymadık biz... (*Birden gülümsüyor.*)

Ah, nasıl da uçuyordum mutluluktan! Geri dönmüştü... Ona kavuşmuştum... Evde bayram havası vardı, o ne zaman dönse gittiği yerden, bize bayram olurdu. Bir geceliğim var, uzun mu uzun, güzel mi güzel, onu giymiştim üzerime. Pahalı iç çamaşırlarını severdim, benimkilerin hepsi de kalitelidir, ama bu geceliğin yeri ayrı. Kutlamalara özel. İlk günümüz için... İlk gecemiz... Bedeninin her tarafını en ince ayrıntısına dek bilirdim, her yerini öpmüştüm. Hatta bazen benim de onun bedeninin bir parçası olduğu-

nu düşlerdim, işte böyle ayrılmaz bir şekilde bağlıydık birbirimize. Yanımda yokken delice özlerdim onu, onsuzluk fiziksel olarak da acıtırdı canımı. Onunla ayrıldığımız an, bir süreliğine algılama yetimi kaybederdim; neredeyim ben, hangi sokak burası, saat kaç?.. Akıp giden zamanın dışına düştüm ben artık... Döndüğünde boynundaki lenf düğümleri zaten şişmiş haldeydi, dudaklarımla hissetmiştim bunu, küçük şişliklerdi, ama yine de sordum ona: "Doktora görünecek misin?" Beni sakinleştirdi: "Kaybolur giderler." – "Çernobil nasıldı?" – "Her zamanki iş işte." Ne bir gösteriş ne de panik. Ağzından alabildiğim tek söz: "Orası da burası gibi." Yemek yedikleri yemekhanenin birinci katında erlere makarna ve konserve yiyecekler verilirken, ikinci kattaki yetkililere, generallere, meyve, kırmızı şarap, mineralli su ikram edilirmiş. Temiz masa örtüleri. Her birinin elinde bir dozimetre varmış. Ama bütün takımın ortak kullanacağı bir tane bile dozimetre vermemişler kocama.

Denizi hatırlıyorum... Birlikte deniz kenarına gitmiştik, gökyüzü gibi masmavi olduğunu hatırlıyorum denizin. Bir kız arkadaşımla kocası... Onlar da bizimle birlikte gelmişti... Arkadaşımın hatırladıkları: "Pisti deniz. Herkes kolera olacağım diye korkuyordu." Böyle bir şey gazetelerde de yazılmıştı... Ben farklı şekilde hatırlıyorum ama... Capcanlı renklerle... Denizin her yerde gökyüzüne benzediğini hatırlıyorum. Masmavi. Ve yanımda kocam. Ben aşk için yaratılmışım... Aşkta mutluluğu bulmak için... Öğrenciyken okuldaki bütün kızlar hayal kurardı; kimi üniversiteye gitmek ister, kimi Komsomol'un inşaat faaliyetlerine katılmayı

düşlerdi, bense evlenmek isterdim. Birini Nataşa Rostova* gibi tutkuyla sevmek. Sadece sevmek! Ama bu hayalimi kimseye itiraf edemiyordum, çünkü o zamanlar, siz de hatırlarsınız, sadece Komsomol'un inşaat faaliyetlerine katılmayı düşlemeye izin verilirdi. İçimize işlenmişti bu. İnsanlar heyecanla Sibirya'ya, o geçit vermez taygaların ortasına gider ve hatırlayacaksınız, şöyle şarkılar söylerlerdi: "Tayganın sisi için, kokusu için tayganın." İlk yıl üniversiteye girememiştim, notlarım yeterli gelmemişti, ben de telefon santralinde işe başlamıştım. Kocamla orada tanıştık. Nöbetçiydim... Benimle evlenmesini bizzat ben sağladım, ona ben evlenme teklif ettim: "Evlen benimle. Öyle çok seviyorum ki seni!" Sırılsıklam âşıktım ona. O kadar yakışıklıydı ki... Ben... Havalarda uçuyordum. Ona ben evlenme teklif etmiştim: "Evlen benimle." (*Gülümsüyor.*)

Bazen düşünüp farklı teselli yolları bulmaya çalışıyorum kendime: Belki de ölüm her şeyin sonu demek değildir, belki sadece bir anlamda değişip başka bir dünyada yaşamaya başlamıştır. Belki yakınlarda bir yerdedir... Kütüphanede çalışıyorum, çok kitap okuyorum, çeşit çeşit insanla karşılaşıyorum. Ölüm hakkında konuşmak istiyorum. Ölümü anlamak. Bir teselli arıyorum. Gazetelerde, kitaplarda bir şeyler buluyorum... Ölümle ilgili bir oyun oynanıyorsa, tiyatroya gidiyorum... Onsuzluk fiziksel olarak da acıtıyor canımı, ben tek başıma kalamam...

Doktora gitmek istememişti: "Bir şey hissetmiyorum. Ağrım sızım yok." Ama artık lenf düğümleri tavuk yumur-

*Tolstoy'un *Savaş ve Barış* romanındaki kadın karakter. (ç.n.)

tası ebatlarına ulaşmıştı. Onu zorla arabaya bindirip polikliniğe götürmek zorunda kalmıştım. Bizi onkolojiye yönlendirdiler. Doktorlardan biri kocamı muayene edip başka bir doktoru aradı telefonla: "Burada bir Çernobilli var." Böylece onu hastaneden bırakmadılar. Bir hafta sonra ona ameliyat yaptılar: Tiroit bezini ve gırtlak borusunu tamamen alıp yerine bir sürü tüp yerleştirdiler. Evet... (*Susuyor.*) Evet... Bunun bile mutlu bir dönem olduğunun artık farkındayım. Tanrım! Ne kadar aptalca işlerin peşinden koşturuyordum: Bir solukta dükkâna gidip doktorlara hediyeler alıyordum; kutu kutu şekerlemeler, ithal likörler. Hemşirelere de çikolatalar. Onlar da bu hediyeleri kabul ediyordu. Kocam ise halime gülüyordu: "Anla artık şunu, bu insanlar Tanrı değil. Hem buradaki kemoterapi ve radyasyon tedavisi hepimize yeter. Şekerleme vermesen de beni tedavi ederler yani." Ama ben, "Kuş Sütü" adında bir kek ya da bir Fransız parfümü için şehrin öbür ucuna koşturmaya devam ediyordum; o dönemde böyle ürünleri ancak tanıdıklarınız aracılığıyla elde edebiliyordunuz, hepsi tezgâhın altından gizlice çıkarılıp veriliyordu. Bunlar tam da kocamı eve göndermelerinden önce olmuştu... Biz... Biz artık eve dönüyorduk! Bana, özel bir şırınga verip nasıl kullanacağımı göstermişlerdi. Kocamı bu şırınga ile beslemem gerekiyordu. Hepsini öğrendim. Günde dört kez taze bir şey haşlayıp, taze olması şarttı, haşladığım malzemeyi kıyma makinesinden geçiriyor, sonra kevgirle pütürlü kısımlarını ayırıp kalanı şırıngaya çekiyordum. Şırınganın iğnesini tüplerden birine, en büyüğüne batırıp yemeği doğrudan midesine yolluyordum. Ama koku

ve tat alma duyusunu kaybetmişti, ayırt edemiyordu yediklerini. Soruyorum ona: "Lezzetli mi?" Bilmiyordu.

Ama biz her şeye rağmen, birkaç kez sinemaya gitmeyi başarmıştık. Ve öpüşmüştük orada. İnceciiiiik bir iple bağlıydık ama yine de hayata tutunmayı başardığımızı düşünüyorduk. Çernobil'den bahsetmemeye çabalıyorduk. Orayı hatırlamamaya. Yasaklı konuydu o... Telefona çıkmasına fırsat vermiyorum. Yolunu kesiyorum. Takımındaki çocuklar birbiri ardına ölüyor. Yasaklı konu bu da... Ama bir sabah onu uyandırıyorum, sabahlığını veriyorum, yataktan kalkamıyor. Tek kelime bir şey de söyleyemiyor... Konuşamadı sonrasında... Gözleri kocaman oldu, kocaman... Ancak korktuğu zaman öyle olurdu... Evet... (*Yine susuyor.*) Bir yıl daha kaldı bizimle... Bütün o yılı ölerek geçirdi... Her geçen gün daha kötü, daha da kötü oluyordu ve takımındaki çocukların da öldüğünü biliyordu... Şimdi artık bununla da yaşamamız gerekiyordu... Bu bekleyişle... Çernobil konuşup Çernobil yazıyorlar. Ama Çernobil'in ne olduğunu kimse bilmiyor... Buradaki her şey farklı artık: Diğerleri gibi doğmuyor, diğerleri gibi ölmüyoruz. Herkesten farklıyız. Çernobil'den sonra insanlar nasıl ölüyor diye sorar mısınız bana? Benim sevdiğim adam, kendim doğurmuş olsam daha fazla sevemeyeceğim o adam, o kadar çok sevdiğim adam, gözlerimin önünde bir... ucubeye dönüştü... Lenf düğümlerini aldıkları için dolaşım sistemi bundan etkilenmişti, burnu ise bir şekilde, olması gereken yerden başka bir yere kaymış ve üç kat büyümüştü, gözleri de değişmişti artık, ikisi farklı taraflara bakıyordu, benim

aşina olmadığım bir ışık vardı içlerinde ve bir de, sanki o gözlerle bakan kişi kocam değil de bir başkasıymış gibi bir ifade yerleşmişti gözlerine. Sonra tek gözü tamamen kapandı... Peki, benim cidden korktuğum şey neydi dersiniz? Bir tek, bir tek kendisini görmesini istemiyordum... Kendisini bu şekilde hatırlamasını istemiyordum. Ama elleriyle işaret ederek benden bunu istemeye başladı, aynayı getirsene, dedi. Bazen hemen mutfağa kaçardım, unutmuş ya da duymamış gibi davranırdım ya da bambaşka bir şeyle dönerdim yanına. İki gün boyunca onu bu şekilde oyalamıştım, üçüncü gün deftere büyük harflerle ve sonuna üç tane de yüklem ekleyerek şöyle yazdı: "Bana ayna ver!!!" Öncesinde birer defter, dolmakalem ve kalem edinmiştik ve bu şekilde iletişim kuruyorduk, çünkü fısıldayarak dahi olsa konuşamıyordu. Tam olarak dilsizdi. Koşarak mutfağa kaçtım, tencereleri birbirine vuruyordum. Okumadım, duymadım. Bir kez daha yazdı: "Bana ayna ver!!!" Yine o ünlem işaretleriyle beraber... Ona bir ayna götürdüm, bulabildiklerimin en küçüğünü. Aynaya baktı, kafasını kavrayıp yatağa vurmaya başladı... Yanına gittim, dil dökmeye başladım... "Birazcık daha iyi olduğunda seninle terk edilmiş bir köye gider orada yaşarız. Kalabalık diye şehirden gitmek istersen, köyden bir ev alır orada yaşarız. Bir başımıza yaşarız." Yalan söylemiyordum, onunla nereye olsa giderdim, nasıl göründüğü umurumda dahi değildi, hayatta kalması benim için kâfiydi. Ondan başka bir şeye ihtiyacım yoktu benim. Yalan söylememiştim ona...

Hakkında konuşmak istemeyeceğim şeyleri hatırlamaya-

cağım. Ama hepsi de oldu... Çok uzaklara gittim, belki de ölümden bile uzağa... (*Duruyor.*)

Tanıştığımızda ben on altı yaşındaydım, o da benden yedi yaş büyüktü. İki yıl boyunca flört ettik. Minsk'te merkez postanenin etrafındaki bölgeyi, Voldarskii Sokağı'nı çok severim, oradaki saatin altında buluşurdu benimle. Ben, yünlü kumaş fabrikası civarında oturuyordum ve beş numaralı otobüse biniyordum buluşmaya giderken, ama bu otobüs merkez postane yakınlarında durmuyordu, biraz daha ilerideki çocuk kıyafetleri mağazasının oradaydı durağı. Viraja doğru gelirken otobüs yavaşlardı, ki bu tam da benim istediğim bir şeydi. Buluşmaya hep birazcık geç kaldığım için, otobüs yavaşladığı zaman camdan bakıp, beni ne kadar yakışıklı bir adamın beklediğini görerek soluk soluğa kalabilirdim. O iki yıl boyunca, mevsim yaz mı, kış mı, hiç farkında değildim. Beni konserlere götürürdü... Çok sevdiğim şarkıcı Edith Pieha'nın konserine mesela... Dansa gitmezdik, çünkü dans edemezdi o. Öpüşürdük, sadece öpüşürdük... Bana, "küçüğüm" derdi. Doğum günümde, yine benim doğum günümde... Tuhaftır, hayatımdaki en önemli olayların hepsi o güne denk geldi, gel de kadere inanma ondan sonra. Saatin altında bekliyorum: Saat beş, randevu saatimiz, ama o yok ortalıkta. Saat altı, dağılmış durumdayım, gözyaşları içinde otobüs durağına geri dönüyorum, tam karşıdan karşıya geçerken içimden bir ses arkamı dönmemi söylüyor; üzerinde işçi tulumu ve botlarıyla, kırmızı ışık yanmasına aldırmadan arkamdan koşturuyordu... İşten daha erken bırakmamışlar... En sevdiğim halidir bu: Altında kamufla-

jı, üstünde de montu; ona her şey yakışıyordu gerçi. Evine gittik, üzerini değiştirdi ve doğum günümü bir restoranda kutlamaya karar verdik. Ama içeri giremedik, saat artık epey geç olmuştu, restoranda boş yer yoktu ve diğer insanların yaptığı gibi kapıdaki garsonun eline (eski parayla) beş-on ruble sıkıştıracak maddi güç ikimizde de mevcut değildi. "Gel hadi," dedi, ışıl ışıl parlamaya başlamıştı birden, "bir dükkândan şampanya ve sandviç alıp parka gidelim, orada yaparız kutlamamızı." Yıldızların altında, gökyüzünün altında! Böyle bir adamdı o işte... Gorki Park'taki bir bankın üzerinde sabaha kadar oturmuştuk. O günkü gibi bir doğum günü geçirmemiştim hiç, işte o zaman sormuştum ona: "Evlen benimle! Öyle çok seviyorum ki seni!" Gülerek: "Sen küçüksün daha." Ama ertesi gün başvuru dilekçemizi evlendirme dairesine teslim etmiştik...

Ah, öyle mutluydum ki! Hayatımdaki hiçbir şeyi değiştirmezdim, yukarılardan, yıldızlardan biri beni uyarmış olsa... Bana bir işaret yollamış olsa bile değiştirmezdim... Düğün günü bir türlü pasaportunu bulamıyordu, bütün evin altını üstüne getirip aramıştık. Evlendirme dairesinde evliliğimizi bir kâğıdın üzerine işlemek zorunda kalmışlardı. "Ah kızım, bu kötüye alamet," diye ağlamıştı annem. Pasaportu daha sonra eski pantolonlarının birinin cebinde bulduk, tavan arasında! Aşk! Hatta aşk değildi bu, uzun süreli bir sevdalanma haliydi. Sabahları aynanın karşısına geçip nasıl da dans ederdim: Gencim, güzelim ve o da âşık bana! Artık kendi yüzümü unutmaya başladım, onunla birlikte olduğum zamanlarda sahip olduğum yüzü hatırlayamıyorum. Aynaya bakınca o yüzü görmüyorum karşımda...

Böyle bir şey hakkında konuşulabilir mi? Bunlar söze dökülebilir mi? Bazıları sır... Bugüne dek ne olduğunu cidden anlamamıştım. Beraber geçirdiğimiz o son aya kadar... Geceleyin bana seslenmişti... Arzulamıştı beni. Eskisine göre çok daha güçlü bir şekilde sevdi beni o gece... Ertesi gün ona baktığımda, geceleyin olan şeye inanamamıştım... Biz birbirimizden ayrılmayı gerçekten hiç istemezdik. Ben onu okşardım. O dakikalarda en mutlu anlarımızı hatırlardım. En neşeli anlarımızı. Mesela, Kamçatka'dan sakallı bir halde dönüşü gibi, sakal bırakmıştı oradayken. Ya da parkta, bank üstünde kutladığımız doğum günüm... "Evlen benimle..." Anlatmalı mıyım bunları? Anlatabilir miyim ki? Ona ben kendim gittim, tıpkı bir erkeğin bir kadına gidişi gibi... Ona ilaçlardan başka ne verebilirdim? Ne umudu aşılayabilirdim? Hiç ama hiç istemiyordu ölmeyi. Benim sevgimin bizi kurtaracağına inanıyordu. Böylesi bir sevgi kurtarırdı çünkü! Bir tek anneme anlatmadım bu konuyu, beni anlamazdı. Ayıplardı. Lanet okurdu. Bu, herkesin zaten korktuğu normal bir kanser vakası değil, ondan daha korkuncu, yani Çernobil kanseriydi. Doktorlar bana durumu şöyle açıkladı: Eğer tümörler bedeninin içinde metastaz yapsaydı, ölümü hızlı olurdu, ama kocanızınki yukarı doğru tırmanmış... Bedeni boyunca... Yüzüne doğru... Üzerinde kara bir şey büyüdü. Çenesi bir tarafa doğru kaydı, boynu kayboldu, dili dışarı fırladı. Damarları çatladı, kanama başladı. "Ay," diye çığlık atıyorum, "yine kan." Boynundan, yanaklarından, kulaklarından kan geliyordu... Her tarafından... Soğuk su taşıyorum, kompres yapıyorum, işe yaramıyor.

Korkunç bir şey. Bütün yastık sırılsıklam oluyor... Banyodan leğen getiriyorum... Kan içine damlıyor... Sütün kovaya damlaması gibi... O ses... Öyle huzurlu ve köye özgüdür ki aslında... Hâlâ kulaklarımda çınlıyor geceleri... Bilinci yerindeyken, ellerini çırpardı; bu bizim önceden belirlediğimiz bir işaretti: Telefon et! Ambulans çağır! Ölmeyi hiç ama hiç istememişti... Kırk beş yaşındaydı... Acil servisi arıyorum, artık bizi tanıyorlar zaten, gelmek istemiyorlar: "Kocanıza yardım etmek için yapabileceğimiz hiçbir şey yok." En azından bir iğne yaparsınız! Morfin. İğnesini ben yapmaya başlamıştım ona, ama sıvı, sanki yara gibi yayılıyordu derisinin altında ve orada kalıyordu. Bir defasında ambulansı getirtmeyi başardım... Gençten bir doktor geldi... Ona doğru yaklaştı ve birden geriye doğru adım adım uzaklaştı: "Çernobillilerden olabilir mi kocanız? Oraya gönderilenlerden değildir herhalde?" – "Öyle," diye yanıt veriyorum doktora. Hiç mübalağa etmiyorum, adam ciyaklamaya başladı: "Canım benim, bunun hızlıca sona ermesi lazım! Hızlıca! Çernobillilerin nasıl öldüğüne şahit oldum ben." Ama kocamın bilinci yerindeydi o sırada, doktorun dediklerini duydu... Yine de, takımından hayatta kalan tek kişinin kendisi olduğunu bilmemesi, bunu tahmin etmemesi işin iyi yanıydı. Hayatta kalan son kişi olduğunu bilmiyordu. Başka bir seferinde poliklinikten bir hemşire göndermişlerdi, öyle durdu kadın koridorda, dairenin içine bile girmedi: "Ay, yapamam bunu!" Ben yapabilir miyim peki? Her şeyi yaparım ben! Neyi düşüneceğim ki? Nasıl kurtarabilirim onu? Çığlık atıyor... Acı çekiyor... Bütün

gün çığlık atıyor... Bir çıkış yolu bulmuştum o zaman: Şıringayla bedeninin içine votka zerk ediyordum. Devreleri kapanıyordu. Acısını unutuyordu. Bu yöntemi kendim bulmamıştım, başka kadınlar söylemişti bana... Aynı felaketi yaşayan kadınlar... Annesi gelip şöyle demişti: "Çernobil'e gitmesine nasıl izin verdin? Nasıl yapabildin bunu?" Ama o zamanlar, onu oraya göndermemek için herhangi bir olasılık gelmemişti aklıma, gelseydi bile muhtemelen o reddederdi bunu. Başka türlü bir dönemdi o, savaş zamanı gibi. Ve biz de farklıydık o zamanlar. Bir keresinde sormuştum ona: "Peki şu an pişman değil misin oraya gittiğine?" Başını iki yana sallıyor: Hayır. Deftere yazıyor: "Ben ölünce, arabayı ve yedek lastikleri sat, ama sakın Tolik'le evlenme." Tolik onun erkek kardeşiydi ve beni beğenirdi.

Bazı şeyler sır... Yanında oturuyorum onun... Uyuyor... Hâlâ güzeldi saçları... Elime makası alıp sessizce bir tutam kestim saçından... Gözlerini açtı, elimde ne olduğuna baktı, gülümsedi. Şimdi ondan bana geriye kalan şey saati, askeri kimliği ve Çernobil madalyası... (*Uzun süre susuyor.*) Ah, öyle mutluydum ki! Hatırlıyorum da, kadın doğum hastanesinde gündüzleri pencerenin yanına oturur, gözlerim dışarıda, onu beklerdim. Hiçbir şey anlamıyordum: Neyim vardı benim, neredeydim? Onu seyredeyim isterdim. Yeterince göremiyordum ve bunun yakında sona ermek zorunda olduğunu hissediyordum. Sabahları ona kahvaltı hazırlayacaktım ve kahvaltısını ederken onu izleyecektim. Tıraş olurken, yolda yürürken onu izleyecektim. İyi bir kütüphaneciyim ben, ama insanların işlerini tutkuyla

sevebilmelerini hiç anlamıyorum. Ben sadece kocamı seviyordum. Bir tek onu. Ve ben onsuz yapamam. Geceleri çığlıklar atıyorum... Çocuklar duymasın diye kafamı yastığa gömüp de bağırıyorum...

Bir an için bile olsa ayrılacağımızı tasavvur etmemiştim... Bunu... Bunu biliyordum pekâlâ, ama gözümde canlandırmamıştım işte. Benim annem... Onun erkek kardeşi... Beni hazırlamaya çalışıyorlar, doktorların dediklerini, tavsiye ettiklerini, nasihatlerini çıtlatıyorlar, uzun lafın kısası, Minsk'te özel bir hastane varmış, böyle umutsuz vakalar önceden orada ölmüşler... Afganlar* orada ölmüş... Kolsuz, bacaksız... Şimdiyse Çernobilliler gönderiliyormuş oraya. Beni ikna etmeye çalışıyorlar: Orada daha iyi olacak, doktorlar hep yakınında olacak. İstemiyordum, bunları duymak istemiyordum. Sonra kocamı ikna etmeye çalıştılar, o da bana yalvarmaya başladı: "Gönder beni oraya. Harap etme kendini." O ara ya hasta bakım izni ya da ücretsiz izin isteyecektim ben. Kanuna göre, hasta bakım izni sadece hasta bir çocuğun bakımı üstlenilmişse veriliyordu, ücretsiz izin süresi ise bir ayı geçmiyordu. Ama o bütün defterlerimize yazıp duruyordu. Onu oraya götüreceğime dair benden söz almıştı. Erkek kardeşi arabasıyla götürdü beni. Grebenka adındaki köyün dışında, büyük ahşap bir ev bulunuyor, kuyusu yıkılmış. Tuvaleti dışarıda. Siyahlara bürünmüş ihtiyar kadınlar var... Dindar kadınlar... Arabadan aşağı inmedim bile. Çıkmadım dışarı. Gece öpüyorum onu: "Bunu kabul etmemi benden nasıl istersin? Böyle bir

*Afganistan'daki savaştan dönen Sovyet askerleri kastediliyor. (ç.n.)

şey asla gerçekleşmeyecek! Böyle bir şey asla gerçekleşmeyecek! Asla!" Her yerini öptüm onun...

Son haftalar en korkunçlarıydı... Yarım litrelik kavanoza çişini yapması yarım saat sürüyordu. Bakışlarını yerden kaldırmıyor. Utanıyor. "Nasıl öyle düşünürsün?!" Öpüyorum onu. Son gün öyle şahane bir an yaşadık ki: Gözlerini açtı, yatakta doğruldu, gülümseyerek, "Valyuşka!.." diye seslendi. Mutluluktan ne diyeceğimi şaşırdım... Sesini duyunca delirdim mutluluktan...

İşyerinden aradılar: "Onur belgesi getireceğiz ona." Ona soruyorum: "Senin çocuklar gelmek istiyor. Onur belgesi vereceklermiş." Başını iki yana sallıyor: Hayır-hayır! Ama yine de geldiler... Biraz parayla, üzerinde Lenin'in fotoğrafı bulunan kızıl renk dosya içinde onur belgesini getirdiler. Belgeyi alırken düşünüyorum: "Ne uğruna ölüyor ki o şimdi? Gazeteler, sadece Çernobil'in değil, komünizmin de havaya uçtuğunu yazıyor. Sovyet tarzı yaşam sona erdi. Ama kızıl dosya üzerindeki fotoğraf aynı..." Çocuklar onun için kısa bir takdir konuşması yapmak istemişti, ama o kendini battaniyenin altına sakladı, sadece saçları kaldı dışarıda. Bir süre başında durup gittiler. Artık çekiniyordu insanlardan... Sadece benden çekinmiyordu. Ama insan tek başına ölüyor... Seslendim ona, ama artık açmıyordu gözlerini. Sadece nefes alıp veriyordu... Onu defnedeceğimiz zaman, yüzünü iki mendille örtmüştüm. Göstermemi isteyen olursa açıyordum... Bir kadın bayılmıştı... Bir zamanlar kocama âşıktı ve ben onu kıskanırdım. "Son bir kez göreyim onu." – "Tabii, gör." Öldüğü zaman kimsenin yanına yak-

laşamadığını, herkesin bundan korktuğunu anlatmadım size. Bizim Slav geleneklerine göre, ölen kişiyi yıkama ve giydirme işlemini akrabaları yapmamalıdır. Morgdan iki hademe getirmişlerdi, hademeler votka istedi: "Görmediğimiz şey kalmadı diyorduk," diye itiraf ettiler, "kemikleri kırılmış cesetler, bıçaklananlar, yanmış çocuk bedenleri... Ama böylesine hiç rastlamadık..." (*Sakince susuyor.*) Öldü ve orada öylece yattı, ateş topu gibi yanıyordu bedeni. Dokunmak imkânsızdı... Evdeki saatleri durdurdum... Sabah saat yedi... Hâlâ da çalışmıyor saatlerimiz, bozulmuşlar... Usta geldi, ellerini iki yana açarak: "Mekanik ya da fizikle ilgili bir sorun yok burada, esas mesele metafizik."

Onsuz... Onsuz ilk günler... İki gün boyunca uyudum, uyandıramadılar, kalkıp su içiyordum, yemek bile yemeden tekrar yastığa gömülüyordum. Şimdi düşününce tuhaf geliyor: Nasıl olmuştu da uyuyabilmiştim? Arkadaşımın kocası ölürken, arkadaşıma tabaklar fırlatmış. Ağlamış. Niye bu kadar genç ve güzelsin? diye bağırmış. Benim kocamsa sadece seyrederdi beni, uzun uzun seyrederdi... Defterimize yazmıştı: "Ben ölünce, bedenim yakılsın. Senin korkmanı istemiyorum." Peki, neden bu kararı almıştı? Çeşitli söylentiler vardı bu konuda: Çernobil kurbanları, öldükten sonra bile "parıldıyormuş"... Geceleyin mezarlarının üstünde bir ışık beliriyormuş... Kendim okumuştum gazetede, Moskova'daki hastanelerde ölüp Moskova yakınlarındaki Mitino'ya gömülen Çernobilli itfaiyecilerin mezarlarından uzak duruyormuş oradaki insanlar, kendi ölülerini de onların yakınına gömmüyorlarmış. Ölüler ölülerden korku-

yor, yaşayanlardan hiç bahsetmiyorum bile. Bütün bunların nedeni, Çernobil'in ne olduğunu hiç kimsenin bilmemesi. Bu konuda sadece spekülasyonlar var. Bir de sezgiler. Çernobil'den dönerken, orada çalışırken giydiği beyaz iş kıyafetini yanında getirmişti. Pantolon ve tulum... Ölene dek o kıyafetleri bizim asma katta durdu. Sonra annem bir karar verdi: "Onun bütün eşyalarını atmamız lazım." Korkuyordu... Ama ben o tulumunu bile tutmak istedim. Suçluyum! O evde çocuklarım da yaşıyor. Kızımla oğlum... Onları şehir dışına çıkarıp gömdük... Çok kitap okudum, kitapların arasında yaşıyorum, ama hiçbiri bunları açıklayamıyor. Küllerinin konduğu kupayı getirdiler... Korkmadım ondan... Elimle küllerini karıştırdım ve orada küçük bir şey buldum, kumsalda, kumların arasındaki deniz kabuklarına benziyordu, kalça kemiği parçalarıydı onlar. O zamana dek onun eşyalarına dokunduğumda hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey hissetmiyordum, ama o an sanki sımsıkı sarılmıştım ona. Hatırlıyorum da, öldüğü günün gecesinde onun yanında oturuyordum. Ve birden incecik bir duman belirdi... O dumanı ikinci kez kocamın üzerinde görüşüm krematoryumdaydı... Onun ruhuydu bu... Benden başka gören olmadı, sadece ben gördüm... İçimden bir his, onunla bir kez daha kavuştuğumuzu söylüyor...

Ah, öyle mutluydum ki ben! Öyle çok mutluydum ki... İş seyahatine çıktığı zaman... Tekrar bir arada olacağımız ana dek günleri, saatleri sayardım. Saniyeleri sayardım! Fiziksel olarak onsuzluğa dayanamıyorum... Dayanamıyorum! (*Elleriyle yüzünü kapatıyor.*) Hatırlıyorum... Onun-

la beraber köydeki kız kardeşini ziyarete gidiyoruz, akşam olunca kız kardeşi bize diyor ki: "Bu odayı sana hazırladım, şunu da ağabeyime." Birbirimize bakıp kahkahayı basıyoruz. Birbirimizden ayrı, farklı odalarda uyumak hiçbir zaman geçmemişti aklımızdan. Sadece birlikte uyuyabilirdik. Onsuz yapamıyorum ben... Yapamıyorum! Çok kur yapan oldu bana... Onun erkek kardeşi de kur yaptı... Birbirlerine çok benziyorlar... Boyları. Hatta yürüyüşleri bile. Ama bana öyle geliyor ki, başka biri bana elini sürecek olsa ağlamaya bir başlarım, bir daha da susamam...

Onu benden kim aldı? Ne hakla? 19 Ekim 1986'da, üzerinde kızıl bir şerit bulunan celp kâğıdını teslim ettiler ona...

(*Bir fotoğraf albümü getiriyor. Düğün fotoğraflarını gösteriyor. Ben artık vedalaşmak isterken beni durduruyor.*)

Bundan sonra nasıl yaşarım ben? Size her şeyi... Sonuna kadar her şeyi anlatamadım... Öyle mutluydum ki ben... Delicesine... Bazı şeyler sır... Belki adımı yazmamalı mesela... Dualar uluorta edilmez. Herkes kendi kendine dua eder... (*Susuyor.*) Yok, verin adımı! Tanrı da hatırlasın... Ben şunu bilmek istiyorum... Neden böylesi acılar düşüyor bizim payımıza, bunu anlamak istiyorum. Ne için bunlar? Başlarda bana öyle gelmişti ki, bütün olanların ardından kapkaranlık bir şey belirecek gözlerimde. Yabancı bir şey. Ve ben katlanamayacağım bunlara... Ne kurtardı beni? Beni yaşama iten şey neydi? Beni yaşama döndüren... Oğlumdu. Bir oğlum daha var benim... Kocamla ilk oğlumuz... Uzun zamandır hasta... Yaşı büyük, ama dünyaya

bir çocuğun gözlerinden bakıyor, beş yaşındaki bir çocuğun gözlerinden. Ben şimdi onunla birlikte olmak istiyorum... Dairemi, Novinki yakınlarında bir daireyle takas yapmayı umuyorum, bizim ruh ve sinir hastalıkları hastanesi orada. Oğlumuz hayatı boyunca o hastanede yaşadı. Doktorlar öyle verdi hükmünü: Yaşaması için orada olması lazım. Her gün gidiyorum oraya. Beni görünce diyor ki: "Baba Mişa nerede peki? Ne zaman gelecek?" Bana bu soruyu başka kim sorabilir? Baba Mişa'yı bekliyor oğlum.

Biz onu birlikte bekleyeceğiz. Ben Çernobil duamı edeceğim... O da bir çocuğun gözlerinden bakacak dünyaya...

Valentina Timofeyevna Ananaseviç,
Bir temizlik işçisinin eşi

SONSÖZ YERİNE

... Kiev seyahat acentesi, Çernobil'e turistik gezi yapma imkânı sunuyor...

Başlangıç noktası, hayalet kent Pripyat olan bir güzergâh hazırlanmış: Tura katılanlar, terk edilmiş çok katlı apartmanları ve balkonlarda asılı halde kararan çamaşırlarla bebek arabalarını görme fırsatı bulacakmış. Eski polis merkezine, hastaneye ve Komünist Parti bölge komite binasına da tur programında yer verilmiş. Buradaki komünizm dönemi sloganları da korunmuş durumda, onlara radyasyon dahi işlememiş.

Pripyat'ın ardından yolculuk, hayalet köylerle devam ediyor; evlerin arasında güpegündüz cirit atan tilki ve yabandomuzları görmek mümkün. İnanılmaz bir hızla ürüyorlar!

Gezinin zirvesi ya da tanıtım metninde belirtildiği haliyle, "en parlak yanı", "siperliğin" ya da daha çok bilinen adıyla lahdin incelenmesi olarak kabul ediliyor. Havaya uçan 4 nolu reaktörün üzerine aceleyle inşa edilen yapı, uzun zamandır çatlaklarla kaplı ve söz konusu çatlaklardan reaktörün ölümcül içeriği, yani içindeki nükleer yakıt kalıntıları "yayılıyor". Eve döndüğünüzde, arkadaşlarınıza anlatacak ilginç hikâyeleriniz olacağı çok açık. Bu gezi, Kanarya Adaları ya da Hawaii'ye yapılan klasik yolculuklardan kesinlikle

farklı olacak... Gezi, Çernobil'de ölen kahramanların anısına inşa edilen dikili taşta hatıra fotoğrafı çekme imkânıyla son buluyor, böylece tarihin bir parçası haline geldiğinizi hissedecekmişsiniz.

Gezinin sonunda tüm korku turizmi sevdalıları, ekolojik açıdan temiz gıdaların kırmızı şarap ve Rus votkası eşliğinde ikram edileceği bir pikniğin keyfini sürmeye davet ediliyor. Yasaklı bölgede geçireceğiniz gün boyunca, standart bir röntgen muayenesi esnasında alacağınız radyasyon dozundan daha azına maruz kalacağınız garanti ediliyor. Yine de, geziye katılacak misafirlere bölgedeyken yüzmemeleri, yakaladıkları balıkları ya da avladıkları hayvanları yememeleri salık veriliyor. Aynı şekilde, meyve ya da mantar toplamamanızı ya da bunları kamp ateşinde pişirmemenizi de önemle önermişler. Ayrıca, hanımlara çiçek de hediye etmemeliymişsiniz.

Bunların atma saçma şeyler olduğunu mu düşünüyorsunuz? Yanıldınız, nükleer turizm, özellikle de Batılı turistler arasında büyük talep görüyor. İnsanlar, yeni ve güçlü heyecanların peşinden gidiyor artık ve bu tür heyecanlar da, büyük ölçüde keşfedilmiş ve her şeyiyle ulaşılabilir hale gelmiş dünyamızda oldukça kısıtlı. Hayat sıkıcı hale geliyor. Ve insanlar sonsuz bir heyecanın ürpertisini duymak istiyor...

Nükleer Mekke'yi ziyaret edin... Fiyatlar son derece makul...

Belarus gazetelerinden alıntılanmış materyallere referansla, 2005

1986-2005

Duygular baştan yapılanıyor…
Alışıldık teselli cümlelerinin
yerine bir doktor, ölmekte
olan adamın eşine şöyle
diyor: "Ona yaklaşamazsınız!
Onu öpemezsiniz! Ona
dokunamazsınız! O artık sizin
sevdiğiniz insan değil, bir nesne,
etkisiz hale getirilmesi gereken bir
nesne."

Kafesin biri, bir kuş aramaya çıktı...

F. Kafka

ÇERNOBİL DUASI

SVETLANA **ALEKSİYEVİÇ**

"2015 Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi Svetlana Aleksiyeviç'in büyük eserlerinden Çernobil Duası, *Çernobil Nükleer Felaketi ve sonrasında yaşananlara dair can acıtıcı bir sözlü tarih çalışması..."*

İsveç Akademisi, Svetlana Aleksiyeviç'e Nobel Ödülü verdiğinde yazarın "yeni bir edebi tür" yarattığını belirtmiş, eserlerini de "duyguların ve ruhun bir tarihi" sözcükleriyle betimlemişti. Aleksiyeviç uzun bireysel monologları farklı seslerin duyulduğu bir kolaja dönüştüren özgün dokümanter tarzıyla, kendilerine nadiren konuşma fırsatı verilen, yaşantıları da çoğu zaman ülkenin resmi tarihine karışarak yitip giden sokaktaki insanların hikâyelerini kayıt altına alıyor.

Çernobil Duası'nda Aleksiyeviç, 26 Nisan 1986'da meydana gelen tarihin en feci nükleer reaktör kazasını odağına yerleştirerek trajediyi yaşamış insanların bireysel tanıklıklarını aktarıyor. Masum yurttaşlardan itfaiye erlerine, Parti yöneticilerinden askerlere onlarca insan, anlattıkları hikâyelerle halen yaşamakta oldukları korku, öfke ve belirsizliği gözler önüne seriyor. Monolog biçimindeki röportajlardan oluşan *Çernobil Duası*, duygusal gücü ve dürüstlüğüyle hem unutulmaz bir sözlü tarih çalışması hem de almak isteyen için sayısız ibretler barındırıyor.

ISBN 978-605-4820-52-8

KDV'den muaftır

₺39,50

/ KafkaYayinevi